

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті
Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет
Kazakh Humanitarian Juridical Innovative University

«Әйелдерге қатысты отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың әлеуметтік-құқықтық аспектілері» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдар жинағы

Сборник материалов Международной научно-практической конференции «Социально – правовые аспекты профилактики семейно-бытового насилия в отношении женщин»

Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference «Social and Legal Aspects of Prevention of Domestic Violence against Women»

Семей, 2021

УДК: 347.6: 369 (055.2.)

ББК: 67.404. 4/67.624

Ә 38

Под общей редакцией Курманбаевой Ш.А.
Выпускающий редактор Разиева Д.Б, Каражанов М.Д.

Сборник материалов Международной научно-практической конференции «Социально – правовые аспекты профилактики семейно-бытового насилия в отношении женщин» / под науч. ред. Ш.А. Курманбаевой. – Семей: КазГЮИУ, 2021 - 206 с.

Ә – 38

«Әйелдерге қатысты отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың әлеуметтік-құқықтық аспектілері» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының материалдар жинағы / ғыл.ред. Құрманбаева Ш.А. - Семей: ҚазГЗИУ, 2021 - 206 б.

Collection of materials of the International Scientific and Practical Conference **«Social and Legal Aspects of Prevention of Family and Domestic Violence against Women»** / under scientific. ed. Sh.A. Kurmanbaeva. - Semey: KazHUIU, 2021 - 206 p.

ISBN: 978-601-439-437-5

В сборнике представлены научные статьи ученых Республики Казахстан и стран ближнего зарубежья по итогам Международной научно- практической конференции «Социально – правовые аспекты профилактики семейно-бытового насилия в отношении женщин», проводимой в рамках социального проекта Казахского гуманитарно- юридического инновационного университета 7 апреля 2021 года.

Издание предназначено для научных и практических работников, преподавателей, докторантов, магистрантов и студентов.

Научные суждения, содержащиеся в сборнике, отражают авторскую точку зрения и могут не совпадать с официальной позицией редакционной коллегии.

Жинақта 2021 жылғы 7 сәуірде Қазақ инновациялық гуманитарлық - заң университетінің әлеуметтік жобасы шеңберінде өткізілген "Әйелдерге қатысты отбасылық – тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың әлеуметтік - құқықтық аспектілері" халықаралық ғылыми- тәжірибелік конференциясының қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасы мен жақын шетел ғалымдарының ғылыми мақалалары ұсынылған.

Басылым ғылыми және практикалық қызметкерлерге, оқытушыларға, докторанттарға, магистранттар мен студенттерге арналған.

Жинақта қамтылған ғылыми пайымдар автордың көзқарасын көрсетеді және редакциялық алқаның ресми ұстанымымен сәйкес келмеуі мүмкін.

The collection contains scientific articles of scientists from the Republic of Kazakhstan and neighboring countries following the results of the International Scientific and Practical Conference "Social and Legal Aspects of Prevention of Domestic Violence against Women", held within the framework of the social project of the Kazakh Humanitarian and Legal Innovative University on April 7, 2021.

The publication is intended for scientific and practical workers, teachers, doctoral students, undergraduates and students.

Scientific judgments contained in the collection reflect the author's point of view and may not coincide with the official position of the editorial board.

УДК: 347.6: 369 (055.2.)

ББК: 67.404. 4/67.624

ISBN: 978-601-439-437-5

© Казахский гуманитарно-юридический
инновационный университет, 2021

ҚазИГЗУ РЕКТОРЫ ҚУРМАНБАЕВА ШЫРЫН
АСЫЛХАНҚЫЗЫНЫҢ ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗІ

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО РЕКТОРА ҚазГЮИУ, ПРОФЕССОРА
ҚУРМАНБАЕВОЙ ШЫРЫН АСЫЛХАНОВНЫ

Уважаемые участники конференции!

Позвольте поприветствовать и выразить свою благодарность за участие в работе международной научно – практической конференции «Социально – правовые аспекты профилактики семейно – бытового насилия в отношении женщин».

Данное мероприятие планировалось провести в привычном для нас всех формате но, к сожалению, ограничения, связанные с коронавирусной инфекцией внесли свои коррективы и поэтому мы выражаем особую благодарность нашим докладчикам, принимающим участие в работе конференции в режиме он - лайн.

Формирование нетерпимости и профилактика проявления семейно – бытового насилия - это работа не одного дня, она не ограничивается проведением лишь данной конференции.

Юридическим факультетом совместно с Научно – исследовательским центром «Актуальные проблемы юриспруденции» проведен ряд научных и социальных мероприятий по вопросам профилактики семейно – бытового насилия в отношении женщин. Это круглые столы, социальные опросы, открытое анкетирование, семинары – тренинги. Благодаря этим системным действиям, были выявлены имеющиеся проблемы, в профилактических целях с определенной категорией наших обучающихся работают психологи.

Реализация всех этих мероприятий в рамках такого социально-правового проекта в нашем университете направлено на предупреждение и профилактику семейно - бытового насилия в отношении женщин, на закреплении у студентов модели нулевой терпимости к бытовому насилию в семье.

Я сама в первую очередь женщина, мама, сестра и бабушка. По этой причине я считаю, что эта тема без сомнений имеет высокую социальную значимость. Мы не в силах спокойно смотреть, как наши женщины подвергаются насилию и унижению и, принимая участие в воспитании нашей молодежи, мы просто не имеем права обойти эту сферу стороной.

Сегодняшняя конференция - это наша попытка призвать сообщество к объединению совместных усилий в вопросах профилактики и противодействию общества к любому проявлению бытового насилия во всех его формах.

Еще раз хочу выразить благодарность всем участникам конференции и пожелать плодотворной, стабильной и результативной работы в данном направлении!

ПЛЕНАРЛЫҚ ОТЫРЫСТЫҢ БАЯНДАМАЛАРЫ ДОКЛАДЫ ПЛЕНАРНОГО ЗАСЕДАНИЯ

УДК 343.91

Авдеев Вадим Авдеевич

доктор юридических наук, профессор кафедры уголовного права и
уголовного процесса Югорского государственного университета
Ханты-Мансийского автономного округа Российской Федерации

ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Аннотация. В статье обосновано, что в современный период востребованным является внедрение новых методов и форм предупреждения насильственной преступности. В частности, внимания заслуживает активизация использования технических приемов и средств для превенции насильственных преступлений. Теле- и видео- обзор полиции мест скопления людей обеспечивает эффективное и оперативное реагирование на правонарушающее поведение. Перспективным видится направление установления на региональном уровне средств экстренной и электронной связи граждан с полицией. Защищенность и безопасность граждан предполагают модернизацию правового сознания путем специализированной подготовки сотрудников полиции, направленную на установление нового уровня взаимоотношений между органами внутренних дел и потерпевшими. Указанная мера виктимологической профилактики реализуется в правоохранительной деятельности иностранных государств. Разрабатываемые криминологические меры противодействия насильственной преступности становятся эффективными только в том случае, если устанавливается взаимосвязь и взаимодействие между преступностью и наказуемостью насильственных деяний. В этой связи актуальным является осмысление личности насильственного преступника.

Ключевые слова: право, правовые гарантии, механизм правового регулирования, меры противодействия насильственным преступлениям.

Түйіндеме. Мақалада қазіргі кезеңде зорлық-зомбылықтың алдын-алудың жаңа әдістері мен нысандарын енгізу сұранысқа ие екендігі негізделген. Атап айтқанда, зорлық-зомбылықтың алдын алу үшін техникалық әдістер мен құралдарды қолдануды жандандыру назар аударуға тұрарлық. Адамдар көп жиналатын орындар полициясының Теле - және бейне - шолуы құқық бұзушы мінез-құлыққа тиімді және жедел ден қоюды қамтамасыз етеді. Өңірлік деңгейде азаматтардың полициямен шұғыл және электрондық байланыс құралдарын орнату бағыты перспективалы болып көрінеді. Азаматтардың қорғалуы мен қауіпсіздігі ішкі істер органдары мен жәбірленушілер арасында өзара қарым-қатынастың жаңа деңгейін орнатуға бағытталған полиция қызметкерлерін мамандандырылған даярлау арқылы құқықтық сананы жаңғыртуды көздейді. Виктимологиялық профилактиканың көрсетілген шарасы шет мемлекеттердің құқық қорғау қызметінде іске асырылады. Зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың дамыған криминологиялық шаралары қылмыс пен зорлық-зомбылық әрекеттерінің жазалануы арасында өзара байланыс пен өзара іс-қимыл орнатылған жағдайда ғана тиімді болады. Осыған байланысты зорлық-зомбылық қылмыскердің жеке басын түсіну өзекті болып табылады.

Түйінді сөздер: Құқық, құқықтық кепілдіктер, құқықтық реттеу тетігі, зорлық-зомбылық қылмыстарына қарсы іс-қимыл шаралары.

Annotation. The article proves that the introduction of new methods and forms of prevention of violent crime is in demand in the modern period. In particular, attention should be paid to the increased use of technical techniques and tools for the prevention of violent crimes. The

TV and video review of the police of crowded places provides an effective and prompt response to offending behavior. The direction of establishing means of emergency and electronic communication of citizens with the police at the regional level is seen as promising. The security and safety of citizens presupposes the modernization of the legal consciousness through specialized training of police officers, aimed at establishing a new level of relations between the internal affairs bodies and victims. This measure of victimological prevention is implemented in the law enforcement activities of foreign countries. The criminological measures developed to counter violent crime become effective only if the relationship and interaction between crime and the punishability of violent acts are established. In this regard, it is relevant to understand the identity of a violent criminal.

Keywords: law, legal guarantees, mechanism of legal regulation, measures to counter violent crimes.

Правовой механизм противодействия насильственной преступности строится с учетом структуры указанного вида преступности, предполагающей выделение доли отдельных видов и групп преступлений насильственного характера [1]. Традиционно к насильственным и ориентированным на применение насилия преступлениям относятся деяния, регламентируемые ст. 105-120, 126-130, 131-133, 136, 141, 144, 148, 149, 150, 151, 153, 159, 161-163, 165, 169, 178, 179, 183, 188, 203, 205, 205¹, 206-213, 215¹, 215², 221, 226, 227, 229, 230, 245, 277-280, 282, 282¹, 282², 286, 294-296, 298, 301, 302, 309, 313, 317-319, 321, 322, 330, 332-336, 353-357, 359-361 УК РФ.

Анализ данных официальной статистики показывает неоднозначное развитие насильственных и ориентированных на применение насилия преступлений, что отражается на их состоянии, структуре и динамике [2]. Проведенный анализ позволяет заметить следующую динамику абсолютных показателей ключевых насильственных преступлений. Приведенные показатели насильственных преступлений против жизни и здоровья указывают на неизменную тенденцию уменьшения абсолютных показателей в 2016-2020 гг. Суммарное снижение составило 38,0% по фактам совершения убийства и покушения на его совершение. Примерно такой же уровень уменьшения отмечается по преступлениям, предусмотренным ст. 119 УК РФ (35,9%) и ст. 111 УК РФ (38,4%). Наиболее высоким оказывается показатель побоев (ст. 116 УК РФ) - 45,5%. Менее заметным выглядит понижение абсолютного числа, регистрируемых преступлений, регламентируемых ст. 112 УК РФ (18,3%).

Противоречивой представляется динамика регистрации фактов похищения человека. В 2016 г. отмечается снижение на 11,4%, которое в дальнейшем сопровождается исключительным ростом абсолютного показателя, в совокупности увеличившегося на 26,8% в 2017-2020 гг.

Изнасилование и покушение на его совершение характеризуется неоднозначной динамикой. Неуклонное снижение абсолютных показателей данного преступления в 2016-2019 гг. характеризуется уменьшением на 17,8% регистрируемых фактов совершения преступлений, предусмотренных ст. 131 УК РФ. В 2020 г. наметился рост указанного преступления на 11,3%.

Вовлечение несовершеннолетних в совершение преступлений и иных антиобщественных действий имеет противоречивую тенденцию. В 2016 г. фиксируется уменьшение на 15,8% показателя регистрируемых преступлений,

регламентируемых ст. 150, 151 УК РФ. Однако, в 2017 г. имеет место увеличение данного показателя на 8,3%. В период 2018-2020 гг. вновь отмечается поэтапное уменьшение показателей указанных преступлений в совокупности на 21,9%.

Неоднозначные тенденции имеет динамика мошенничества. В 2016-2017 гг. отмечается последовательный рост в общей сложности на 10,8% абсолютных показателей, регламентируемых ст. 159-159^б УК РФ преступлений. Уменьшение данного показателя на 3,5% фиксируется в 2018 году. Указанные колебания насильственно-корыстного преступления завершаются стремительным ростом на 49,3% регистрируемых фактов мошенничества в 2019-2020 гг.

Грабеж и разбой характеризуются стабильным ежегодным снижением абсолютных показателей указанных видов преступлений. Отмечаются лишь разные темпы уменьшения рассматриваемых посягательств на собственность. Показатели преступлений, предусмотренных ст. 161, 162 УК РФ снизились в 2016-2020 гг. соответственно на 59,5% и 84,2%.

Вымогательство характеризуется тенденцией роста на 20,2% в 2016-2017 гг. Уменьшение показателя данного преступления на 1,1% намечается в 2018 году. Рост фактов регистрации преступлений, регламентированных ст. 163 УК РФ, сопровождается увеличением абсолютного показателя на 16,5% в 2019-2020 гг.

Высокие темпы роста преступлений террористического характера на 44,4%, отмеченные в 2016 году сменились в 2017-2018 гг. уменьшением рассматриваемых показателей в совокупности на 26,3%. В 2019-2020 гг. вновь отмечается увеличение удельного веса указанных преступлений на 31,8%.

Хулиганство в течение исследуемого периода характеризовалось неизменной тенденцией снижения абсолютных показателей. В течение 2016-2020 гг. уменьшение показателей регламентируемого ст. 213 УК РФ составило 55,6%.

Неоднозначные направления развития контрабанды, предусмотренной ст. 226¹ УК РФ, позволяют фиксировать снижение в 2016, 2018 гг. и рост указанных показателей в 2017, 2019-2020 гг. Суммарное уменьшение за рассматриваемый период составило 58,7%, совокупный рост – 84,6%. Вследствие этого отмечается дальнейший рост контрабанды оружия, отравляющих, ядовитых, сильнодействующих веществ.

Неуклонным снижением характеризуются абсолютные показатели преступления, регламентируемого ст. 229¹ УК РФ. За период 2016-2020 гг. уменьшение данного показателя составило в общей сложности 94,7% по контрабанде психотропных веществ, наркотических средств.

Преступления экстремистской направленности отличались тенденцией роста на 14,0% в 2016-2017 гг. В течение 2018-2019 гг. фиксируется другое направление динамики указанных преступлений. Совокупное уменьшение абсолютных показателей составило 74,9% за исследуемый временной период. Между тем в 2020 г. вновь отмечается рост абсолютного показателя

преступлений экстремистской направленности на 42,4%.

Обзор динамики абсолютных показателей насильственных преступлений завершает анализ регистрации организации незаконной миграции. В 2017-2018 гг. тенденция снижения регистрируемых преступлений, регламентированных ст. 322¹ УК РФ, составила в общей сложности 43,0%. Несмотря на это в 2019 году наметился рост указанных деяний на 0,7%. Однако в 2020 г. вновь наблюдается снижение абсолютного показателя на 23,5% [5].

Разрабатываемые криминологические меры противодействия насильственной преступности становятся эффективными только в том случае, если устанавливается взаимосвязь и взаимодействие между преступностью и наказуемостью насильственных деяний. В этой связи актуальным является осмысление личности насильственного преступника.

Современный насильственный преступник подвергается преимущественно осуждению за посягательства на здоровье (10,86%), собственность (8,99%), порядок управления (3,1%), жизнь (1,25%). Менее значительной является доля осужденных за насильственные преступления против семьи и несовершеннолетних (0,83%), половой неприкосновенности (0,66%), общественной безопасности (0,12%) и т.д. Удельный насильственных преступников представляется заметным в общем перечне осужденных и составляет 25,48% в первой половине 2020 г. Вследствие этого каждый четвертый в современной России подлежит привлечению к уголовной ответственности за насильственные и ориентированные на применение насилия преступления.

Одним из наиболее сложных вопросов является разработка реализуемых в практической деятельности криминологических мер противодействия насильственной преступности в РФ. Анализ юридической литературы позволяет отметить сложившиеся криминологические основы противодействия преступности [3]. В этой связи следует заметить, что в криминологической науке используются различные дефиниции в области противостояния преступности [4]. Наиболее распространенными являются профилактика, предупреждение, борьба и противодействие преступности. Помимо этого, внимания заслуживают формулы государственного контроля, социального контроля над преступностью. Допускается в литературе вероятность управления преступностью.

Противостояние преступности обеспечивается мерами уголовно-правового и криминологического характера. Соответственно, принципиальное значение имеет уголовная политика в сфере противодействия преступности. Именно намеченная государством уголовная политика определяет стратегию и тактику противодействия насильственной преступности.

Организация данного процесса предусматривает определение стратегии, программирование, прогнозирование, использование правовой и научной основы противодействия преступности. Немаловажное значение имеют повышение квалификации профессиональных кадров и повышение правовой культуры населения страны.

Имеет место различный подход авторов к осмыслению общих, специальных, индивидуальных и иных мер противодействия насильственной преступности. Учитывая сложность и многогранность проблемы противодействия насильственной преступности, исследователи, как правило, ограничиваются изысканиями и предложениями по разработке и реализации мер противодействия определенным видам насильственных посягательств. Традиционному осмыслению на страницах специальной литературы подлежат вопросы противодействия сексуальной преступности, семейному насилию и т.п. Исследователи преимущественно связывают предлагаемые меры противодействия насильственной преступности с ее детерминантами.

Детерминирующее значение для насильственных преступлений имеют сложившееся в обществе представление о допустимости применения насилия в конфликтных ситуациях. Среди детерминант насильственной преступности стоит отметить наркотизацию и алкоголизацию нации. Условия для совершения насильственных преступлений создаются также в результате недостаточно эффективной правоохранительной деятельности. Детерминирующими факторами являются виктимное поведение потерпевших. Нередко, как показывает практика, субъектами насильственных преступлений становятся лица, ранее выступавшие в роли жертв жестокого обращения.

Анализ источников специальной литературы и проведенные эмпирические исследования позволяют автору предложить собственное видение решения проблемы противодействия насильственной преступности. В этой связи необходимо отметить, что предупреждение данного вида преступности базируется на общей профилактике преступлений, образуемой мерами специально-криминологического и общесоциального характера.

Общесоциальное предупреждение обеспечивается в процессе формирования социально-экономических отношений. Минимизация диспропорций и противоречий в обществе содержит элемент профилактики насильственных преступлений. Профилактика специально-криминологической направленности ориентирована на нейтрализацию детерминант насильственной преступности и оказание индивидуально-профилактического влияния на отдельных лиц.

Нейтрализация детерминант насильственной преступности основывается на: 1) выявлении и исключении отрицательных факторов в быту и семье, содействующих образованию свойств и качеств личности насильственного преступника; 2) минимизации семейных и бытовых конфликтов; 3) своевременной регистрации заявлений и оперативного адекватного реагирования органов внутренних дел по поводу угроз насильственного характера; 4) ограничении торговли алкоголем в определенное время и конкретным категориям лиц; 5) установлении запрета на распространение возбуждающих сильнодействующих веществ; 6) усилении контроля соблюдения правил хранения и приобретения огнестрельного оружия, привлечении к ответственности за незаконные хранение, ношение, сбыт взрывчатых веществ, боеприпасов и оружия; 7) мерах профилактики органов

внутренних дел и общественности, препятствующих возможности совершения насильственных преступлений в общественном месте; 8) надлежащей координации подразделений органов внутренних дел в сфере противодействия насильственной преступности на региональном уровне; 9) рассмотрении материалов уголовных дел насильственных преступников по месту их учебы или работы; 10) приеме граждан руководителями органов внутренних дел в учреждениях, организациях, предприятиях, а также по месту жительства граждан; 11) неукоснительном контроле и мониторинге администрации состояния насильственной преступности в регионе; 12) организации воспитания и правового обучения населения.

Особое значение в плане противодействия насильственной преступности имеет индивидуальная профилактика, направленная на исключение вероятности совершения насильственных преступлений определенными лицами. В качестве ключевых этапов индивидуальной профилактики признаются: а) выявление склонных к совершению насильственных преступлений лиц; б) постановка на учет указанных лиц; в) установление детерминант асоциального поведения; г) принятие необходимых мер для нейтрализации причин и условий, применение конкретных методов и форм профилактического воздействия.

Перечень подлежащих индивидуальной профилактики лиц устанавливается исходя из полученной из прокуратуры, суда, учреждений, организаций, от граждан информации. Объектами профилактики становятся также ведущие антиобщественный образ жизни, ранее судимые за насильственные преступления лица. Внимание следует концентрировать на выявлении и нейтрализации организаторов, лидеров, руководителей, обеспечивающих формирование по месту жительства групп отрицательной направленности, характеризующихся проявлением асоциального и правонарушающего поведения.

Эффективность профилактической деятельности предопределяется полным объемом выявления насильственных преступлений и действием принципа неотвратимости уголовной ответственности. В противном случае, высокой становится вероятность более подготовленных повторных насильственных посягательств с использованием дополнительных участников преступлений.

В современный период востребованным является внедрение новых методов и форм предупреждения насильственной преступности. В частности, внимания заслуживает активизация использования технических приемов и средств для превенции насильственных преступлений. Теле- и видео- обзор полиции мест скопления людей обеспечивает эффективное и оперативное реагирование на правонарушающее поведение. Перспективным видится направление установления на региональном уровне средств экстренной и электронной связи граждан с полицией.

Защищенность и безопасность граждан предполагают модернизацию правового сознания путем специализированной подготовки сотрудников

полиции, направленную на установление нового уровня взаимоотношений между органами внутренних дел и потерпевшими. Указанная мера виктимологической профилактики реализуется в правоохранительной деятельности иностранных государств.

Список используемой литературы

1. Авдеев В.А., Авдеева О.А. Правовой механизм обеспечения общественной безопасности в контексте национальных угроз, связанных с преступным оборотом оружия // Российская юстиция. - 2019. - № 5. - С. 44-45.
2. Авдеев В.А., Авдеева Е.В. Правовой анализ общеуголовной корыстной преступности в Российской Федерации: состояние и тенденции развития // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки. - 2019. - № 1. - С. 104-109.
3. Алиев Р.Х. Насильственная преступность в России: состояние и проблемы предупреждения // Общество и право. – 2008. - № 1 (19). – С. 165.
4. Комплексный анализ состояния преступности в Российской Федерации и расчетные варианты ее развития: аналитический обзор / Ю.М. Антонян, Д.А. Бражников, М.В. Гончарова и др. - М.: ФГКУ «ВНИИ МВД России», 2018. – 86 с.
5. Состояние преступности в Российской Федерации в 2016-2020 гг. Министерство внутренних дел Российской Федерации [Электронный ресурс]: офиц. Сайт. – Режим доступа: <http://www.mvd.ru/presscenter/statistics/reports/how>.

ПРОБЛЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Түйіндеме. Мақалада зорлық-зомбылық және отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ұғымы талданады. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық түрлері қарастырылады: физикалық, психикалық, экономикалық және жыныстық зорлық-зомбылық. Отбасылық және тұрмыстық қатынастарды біріктіретін отбасылық-тұрмыстық қатынастар ұғымы зерттелді. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ұғымының анықтамасы тұжырымдалған. Көбінесе отбасылық-тұрмыстық салада бір адамды екінші адамға қудалау орын алады. Осы қоғамдық қауіпті әрекеттің алдын алу үшін осы жағымсыз құбылысқа қарсы қылмыстық-құқықтық шаралар ұсынылады.

"Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне құқық қорғау жүйесін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2017 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңымен денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіргені үшін жауаптылық көзделген 108-бапты және ұрып-соққаны үшін жауаптылық көзделген 109-ші баптарды. Қылмыстық кодекстен алып тасталды. Аталған іс-әрекеттерді қылмыссыздандырғаннан кейін отбасылық жанжалдаушылар жауапкершілік пен жазаның жеңілдегенін сезініп, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында қылмыстық құқық бұзушылықтарды көбірек жасай бастады.

Қылмыстық кодекске енгізілген өзгерістер мен толықтырулардан кейінгі 2 жыл ішінде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық санының өсуі Қылмыстық кодекстен 108 және 109-баптарды алып тастау туралы шешімнің қате екенін көрсетті. Сондықтан ҚК-нің 108-бабын және 109-бабын ҚК-ке қайтарып, осы баптардың санкцияларында баламалы жаза ретінде қамауға алу емес, бас бостандығынан айыру көздеме отырып, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіргені және ұрып-соққаны үшін қылмыстық жауапкершілікті көздеу ұсынылады.

Басқа да отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылға бағытталған қылмыстық заңнаманы жетілдіру жөнінде ұсыныстар бар.

Түйін сөздер: Зорлық-зомбылық, отбасылық қатынастар, тұрмыстық қатынастар, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық түрлері, физикалық, психикалық, экономикалық және жыныстық зорлық-зомбылық, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қоғамдық қауіптілігі, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың салдары, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл шараларын жетілдіру, қылмыстық заңнаманы жетілдіру.

Резюме: В статье подвергнуто анализу понятие насилия и семейно-бытового насилия, в частности. Рассмотрены виды семейно-бытового насилия: физическое, психическое, экономические и сексуальное насилие. Исследовано понятие семейно-бытовых отношений, которое объединяет семейные и бытовые отношения. Сформулировано определение понятия семейно-бытового насилия. Нередко в семейно-бытовой сфере имеет место преследование одного человека другим. Для предупреждения этого общественно опасного деяния предлагаются уголовно-правовые меры борьбы с этим негативным явлением.

Законом Республики Казахстан от 3 июля 2017 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной системы» были исключены из УК ст. 108,

предусматривавшая ответственность за умышленное причинение легкого вреда здоровью и ст. 109, предусматривавшая ответственность за побои. После декриминализации указанных деяний семейные дебоширы почувствовали послабление ответственности и наказания и стали больше совершать уголовные правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений.

Рост числа семейно-бытового насилия за прошедшие 2 года после внесенных в УК изменений и дополнении показал ошибочность решения об исключении из УК статей 108 и 109. Поэтому предлагается предусмотреть уголовную ответственность за умышленное причинение легкого вреда здоровью и побои, вернув в УК статьи 108 и ст. 109 и предусмотрев в санкциях этих статей в качестве альтернативного наказания не арест, а лишение свободы.

Имеются и другие предложения по совершенствованию уголовного законодательства, направленного на противодействие семейно-бытовому насилию.

Ключевые слова: Насилие, семейные отношения, бытовые отношения, семейно-бытовое насилие, виды семейно-бытового насилия, физическое, психическое, экономические и сексуальное насилие. противодействие семейно-бытовому насилию, общественная опасность семейно-бытового насилия, последствия семейно-бытового насилия, совершенствование мер противодействия семейно-бытовому насилию, совершенствование уголовного законодательства.

Annotation. The article analyzes the concept of violence and domestic violence in particular. Types of domestic violence are considered: physical, mental, economic and sexual violence. The concept of family and household relations, which combines family and household relations, is studied. The definition of family and domestic violence is formulated. Often in the family and household sphere there is a persecution of one person by another. To prevent this socially dangerous act, criminal legal measures are proposed to combat this negative phenomenon.

The law of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2017 "on amendments and additions to certain legislative acts of the Republic of Kazakhstan on improving the law enforcement system" excluded from the criminal code article 108, which provided for liability for intentional infliction of minor harm to health and article 109, which provided for liability for beatings. After the decriminalization of these acts, family rowdies felt a relaxation of responsibility and punishment and began to commit more criminal offenses in the sphere of family and household relations.

The increase in the number of family and domestic violence over the past 2 years after the amendments and additions made to the criminal code showed the fallacy of the decision to exclude articles 108 and 109 from the criminal code. Therefore, it is proposed to provide for criminal liability for intentional infliction of minor harm to health and beatings, returning articles 108 and 109 to the criminal code and providing for the sanctions of these articles as an alternative punishment, not arrest, but imprisonment.

There are other proposals to improve criminal legislation aimed at countering domestic violence.

Keywords: Violence, family relations, Domestic Relations, family and domestic violence, types of family and domestic violence, physical, mental, economic and sexual violence. prevention of family and domestic violence, public danger of family and domestic violence, consequences of family and domestic violence, improvement of measures to combat family and domestic violence, improvement of criminal legislation.

Главной и наиболее массовой общностью людей является семья. Являясь важным элементом структуры общества, семья не избавлена от криминогенных факторов и обстоятельств, вызывающих конфликты в быту.

Семейно-бытовая сфера – это та сфера, в которой проводят большую часть жизни жители нашей страны. Только нормальная обстановка в этой сфере может гарантировать хороший уровень жизни человека. Любое правонарушение, особенно преступление, совершаемое в семейно-бытовой сфере, приводит к серьезным травмам: физическим, духовным. Иногда

наступают такие необратимые последствия, как смерть, причинение увечий, приводящих к инвалидности. От всего этого серьезно страдают члены семьи, особенно женщины и дети.

Развитие бытового конфликта, нарастание его интенсивности может приводить к существенной социально-психологической деформации личностей конфликтующих, которая находит выражение в агрессивном состоянии, перерастающем нередко в преступление, или аутоагрессии, в отдельных случаях приводящей к самоубийствам. Неблагополучная обстановка в семье отрицательно сказывается на воспитании детей, в таких семьях нередко вырастают несовершеннолетние правонарушители. Все это снижает качество жизни людей, проживающих в нашей стране. Поэтому президент нашей страны К.К.Токаев часть своего Послания народу Казахстана от 2 сентября 2019 «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» посвятил проблемам обеспечения безопасности, повышения качества жизни человека.

В вышеупомянутом Послании Президента было подчеркнуто: «Поддержка института семьи и детства, создание инклюзивного общества. Вопросы защиты прав ребенка и противодействия бытовому насилию должны быть нашим приоритетом.

Следует целенаправленно заняться проблемой высокой суицидальности среди подростков. Нам предстоит создать целостную программу по защите детей, пострадавших от насилия, а также их семей... Нужно в срочном порядке ужесточить наказание за сексуальное насилие, педофилию, распространение наркотиков, торговлю людьми, бытовое насилие против женщин и другие тяжкие преступления против личности, особенно против детей» [1].

Одним из условий решения поставленных задач является успешное противодействие уголовным правонарушениям в семейно-бытовой сфере.

Насилие в семье оказывает пагубное влияние на воспитании детей. Родительское насилие почти во всех случаях приводит к трагическим результатам, ломает судьбы, выступает в качестве первопричины полной жизненной катастрофы. Ребенок, ставший жертвой насилия своих родителей, тем самым выбрасывается за борт нормального человеческого общения, не может впоследствии должным образом приспособиться к жизни, создать семью, начинает жестоко относиться к своим детям, сравнительно легко решается на применение насилия к другим людям, он обычно не сострадает и не сочувствует им.

Психические и нравственные травмы, наносимые при насилии в семье детям, нередко порождают цепную реакцию противоправного поведения. Семья, разрушаемая конфликтами, перестает выполнять роль центра психологической защиты подростка, места, в котором он находит успокоение и отдых, не может осуществлять функции естественной и основной ячейки общества. Насилие в семье становится трагедией для многих людей и разрушает фундамент безопасности общества. В этой связи борьба с криминальными семейно-бытовыми конфликтами в настоящее время

приобретают особую актуальность.

Опасность семейно-бытового насилия заключается в его общественно опасных последствиях. Кроме такого невосполнимого ущерба, как смерть, искалечение жертвы, серьезным его последствием является разрушение семьи. Это влечет беспризорность детей со всеми ее отрицательными последствиями.

В результате все более глубокого проникновения насилия в жизнь семьи разрушается ее нравственность, дети вовлекаются в потребление спиртных напитков, наркотиков и в проституцию. Все это вынуждает обращать внимание на проблемы противодействия семейно-бытовому насилию.

Начиная анализ такого явления, как насилие в семье, необходимо определиться с *понятием, сущностью семейно-бытового насилия*. Понятие семейно-бытового насилия образуется из двух компонентов: насилие и семейные, а также бытовые взаимоотношения между лицом, совершающим насилие, и лицами, повергшимися насилию.

Обратимся к общей характеристике элементов составного понятия «насилие в семье» и рассмотрим его первую часть – «насилие». Так в словаре С.И. Ожегова приводится определение понятия «насилия», как «применение физической силы к кому-нибудь, принудительное воздействие, притеснение и беззаконие» [2, с. 356].

В уголовно-правовой науке понятие насилия изучалось многократно. Приведем лишь некоторые определения. Так, Ю.М. Антонян считает, что насилие – это разрушение чего-либо, кого-либо, нанесение ущерба кому-то ради кого-то или чего-то [3, с. 17]. Здесь ключевыми признаками являются разрушение и причинение ущерба. А.А. Пионтковский понимал под насилием воздействие на личность, состоящее во всяком принуждении ее к действиям, противоречащим ее желаниям [4, с. 161].

Более детальное понимание насилия как преступления у В.В. Ивановой, которая определяет его как «общественно опасное противоправное физическое или психическое воздействие на другого человека, совершаемое вопреки и помимо его воли, представляющее опасность для жизни и здоровья..., могущее повлечь причинение тяжкого вреда здоровью различной степени тяжести или смерть» [5, с. 16].

Насилие – это активное поведение человека (действие). Оно может совершаться только путем действия. Поэтому следует согласиться с Н.В. Машинской, которая в своем диссертационном исследовании под насилием понимает «активный сознательный акт поведения одного человека в отношении другого, направленный против его свободного волеизъявления, причиняющий или способный причинить вред охраняемым уголовным законом интересам» [6, с. 10].

Интересным, на наш взгляд, представляется определение «насилия», данное Л.В. Сердюк, который понимает под ним «внешнее со стороны других лиц умышленное и противозаконное воздействие на человека (или группу лиц), осуществляемое помимо или против его воли и способное причинить ему органическую, физиологическую или психологическую травму, и ограничить

свободу его волеизъявления или действий» [7, с.16].

Приведенные выше определения насилия, встречающиеся в литературе, свидетельствуют об их разнообразии. Изучая насилие с правовой точки зрения, можно его определить следующим образом: *насилие – это физическое или психическое воздействие одного человека на другого, нарушающее гарантированное Конституцией Республики Казахстан право на личную неприкосновенность*. Семейно-бытовое насилие – это разновидность насилия в целом.

Семейно-бытовое насилие по способу его совершения бывает двух видов: физическое насилие и психическое насилие. Кроме того, по своему характеру семейно-бытовое насилие делится на такие виды, как экономическое и сексуальное насилие.

Физическое насилие – наиболее опасный и часто применяемый в сфере семейно-бытовых отношений вид насилия. Оно заключается в противоправном, общественно опасном, виновном воздействии одного человека на анатомо-физиологическую целостность другого человека, находящегося с ним в семейно-бытовых отношениях, а равно лишение его свободы, которое может причинить ему вред. Физическое насилие выражается в нанесении увечий, телесных повреждений, побоев, шлепков, толчков или пощечин с использованием предметов или непосредственно в прямом контакте с жертвой. Последствием применения физического насилия могут быть причинение смерти, вреда здоровью человека или причинение физической боли.

Психическое насилие – это противоправное, общественно опасное, виновное воздействие на психику человека. Оно выражается в оскорблении, шантаже, угрозе убийством, угрозе причинения вреда здоровью человека, находящегося с виновным в семейно-бытовых отношениях, в угрозе изоляции от общества. Этот вид насилия происходит без телесного контакта с жертвой, выражается в угрозе применения физического, сексуального, экономического насилия, в подавлении воли личности, вследствие чего причиняется физический и моральный вред личности потерпевшего. Психическое насилие может привести к появлению психических расстройств, таких как шизофрения, расстройства психики, умственная отсталость.

В современный период многие авторы стали рассматривать экономическое, сексуальное насилие как отдельные виды семейно-бытового насилия [8, с. 45]. Экономическое насилие – умышленное противоправное воздействие на человека с целью лишения его каких-либо жизненно необходимых имущественных благ. Например, лишение человека жилья, пищи, одежды, иного имущества, средств, на которые он имеет предусмотренное законом право, лишение человека пенсии, денежных средств, необходимых для существования, на которое лицо по закону имело право владения, пользования и распоряжения, а также иные действия, вызывающие негативные имущественные последствия для пострадавшего. К данному виду насилия также можно отнести запрет на получение образования, установление препятствий для трудоустройства, запрет работать, лишение источника для

обеспечения жизни человека.

Противоправное воздействие на человека может быть оказано путем действия или бездействия. Например, экономическое насилие считается совершенным с применением физической силы, если виновный запирает жертву в каком-либо помещении, лишив воды, пищи. Экономическое насилие путем бездействия совершается, например, когда человека лишают денежных средств, которые ему должны принадлежать.

Сексуальное насилие в семье – это умышленное, общественно-опасное, противоправное посягательство на половую неприкосновенность и половую свободу другого человека, находящегося с ним в семейно-бытовых отношениях, посредством оказания физического и (или) психического воздействия [9, с. 5].

Необходимо обратить внимание на то, что не все сексуальные посягательства относятся к насильственным. Сексуальное насилие имеет место при изнасиловании (ст. 120 Уголовного кодекса Республики Казахстан –далее - УК), насильственных действиях сексуального характера (ст. 121 УК), понуждении к половому сношению, мужеложству, лесбиянству или иным действиям сексуального характера (ст. 123 УК), сексуальном домогательстве. Некоторые из названных преступлений могут совершаться и без насилия. Например, с использованием беспомощного состояния потерпевшего лица.

Половое сношение или иные действия сексуального характера с лицом, не достигшим шестнадцатилетнего возраста (ст. 122 УК) и развращение малолетних (ст. 124 УК) совершаются без насилия.

Как указывалось, выше, второй частью понятия семейно-бытового насилия являются отношения между лицом, применяющим насилие и жертвами этого насилия. Эти отношения могут быть или семейными, или бытовыми.

В семейные отношения вступают прежде всего члены семьи. В законодательстве Республики Казахстан отсутствует понятие члена семьи, но имеется определение понятия семьи. В подпункте 21) пункта 1 ст. 1 Кодекса Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года «О браке (супружестве) и семье» дано следующее определение семьи: «семья - круг лиц, связанных имущественными и личными неимущественными правами и обязанностями, вытекающими из брака (супружества), родства, свойства, усыновления (удочерения) или иной формы принятия детей на воспитание и призванными способствовать укреплению и развитию семейных отношений»¹. Исходя из этого определения семьи можно признать членами семьи круг лиц, связанных имущественными и личными неимущественными правами, и обязанностями, вытекающими из брака (супружества), родства, свойства, усыновления (удочерения) или иной формы принятия детей на воспитание. Указанные лица находятся между собой в семейных отношениях.

Согласно «Конвенции Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием», «домашнее насилие» означает «все акты физического, сексуального, психологического или

---

¹ Кодекс Республики Казахстан от 26 декабря 2011 года «О браке (супружестве) и семье».

экономического насилия, которые происходят в кругу семьи или в быту, или между бывшими или нынешними супругами, или партнерами, независимо от того, проживает или не проживает лицо, их совершающее, в том же месте, что и жертва».

В законодательстве нашей страны определено понятие семейно-бытовых отношений. В частности, в примечании к ст. 73 Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях дано следующее его определение: «Под семейно-бытовыми отношениями для целей настоящего Кодекса понимаются отношения между супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, лицами, имеющими общего ребенка (детей)»². Из этого определения вытекает, что понятие «семейно-бытовые отношения» шире, чем семейные отношения, потому что охватывает более широкий круг лиц. Понятие близких родственников дано в ст. 14 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан³.

Следует отметить, что приведенное выше определение семейно-бытовых отношений является неполным, потому что бытовые отношения связывают не только бывших супругов, лиц, совместно проживающих вне брака, но и некоторых других лиц.

«Быт - это общий жизненный уклад, повседневная жизнь», или, как его определяет Л.М. Архангельский, - «часть непроектной сферы, которая связана с личным потреблением материальных и духовных благ» [10, с. 147]. В связи с этим, к бытовым отношениям можно отнести и отношения, возникающие между лицами, совместно проживающими, но не состоящими в браке, а также лицами, имеющими общего ребенка либо детей независимо от того, состояли они ранее в браке или нет.

Соседи также находятся друг с другом в бытовых отношениях, поэтому если будет совершено насильственное уголовное правонарушение одним соседом в отношении другого, оно будет относиться к семейно-бытовому насилию, хотя в семейных отношениях они между собой не состоят.

К семейным не относятся, например, отношения между хозяином жилья и домработницей, между водителем, охранником, няней, садовником и человеком, их нанявшим. Взаимоотношения между ними бытовые, поэтому насилие, примененное одним из участников бытовых отношений в отношении другого признается семейно-бытовым насилием. Таким образом, *бытовое уголовное правонарушение – это предусмотренное уголовным законом общественно опасное деяние, совершенное в сфере бытовой жизнедеятельности людей по мотивам, возникшим на основе личностно-бытовых взаимоотношений виновного с потерпевшим, и наносящее физический, моральный или имущественный ущерб.*

Из сказанного выше можно сделать вывод о том, что уголовные правонарушения в семейно-бытовой сфере, в особенности экономические и

---

² Кодекс Республики Казахстан от 5 июля 2014 года «Об административных правонарушениях».

³ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года.

сексуальные, совершаются как с насилием, так и без насилия. Проект Закона Республики Казахстан «О противодействии семейно-бытовому насилию», который находится на обсуждения в Парламенте нашей страны, будет направлен на противодействие насильственным правонарушениям в семейно-бытовой сфере. Поэтому он не будет распространяться на ненасильственные правонарушения, совершаемые в семейно-бытовой сфере.

Любое насилие, в том числе в сфере семейно-бытовых отношений, не может совершаться по неосторожности. Насилие может совершаться только умышленно. Поэтому в его определении предлагается указать на умысел как на отличительный признак насилия.

Неосторожные уголовные правонарушения в семейно-бытовой сфере совершаются без применения насилия. Например, неосторожное причинение вреда здоровью (ст. 114 УК), неосторожное уничтожение или повреждение чужого имущества (ст. 204 УК). Эти деяния нельзя относить к семейно-бытовому насилию потому, что они совершаются без насилия. Поэтому неосторожное совершение общественно опасных деяний в сфере семейно-бытовых отношений не следует признавать отягчающим обстоятельством или квалифицирующим признаком состава уголовного правонарушения.

Криминальные насильственные деяния затрагивают самые важные и значимые ценности для каждого человека - его жизнь и здоровье, а опасные последствия этого насилия не могут быть восполнены никакими средствами. Поэтому опасность семейно-бытового насилия в современный период повышается, в связи с чем все более актуальной становятся проблемы противодействия ему. Одной из действенных мер противодействия семейно-бытовому насилию является совершенствование уголовного законодательства.

Одним из важных для противодействия семейно-бытовому насилию является вопрос об определении понятия семейно-бытовых отношений. В связи с этим предлагаем дополнить ст. 3 УК пунктом 43) в следующей редакции: *«семейно-бытовые отношения - отношения между лицами, связанными имущественными и личными неимущественными правами и обязанностями, вытекающими из брака (супружества), родства, свойства, усыновления (удочерения) или иной формы принятия детей на воспитание, а также лицами, не находящимися в семейных отношениях, но проживавшими или проживающими совместно или имеющими общего ребенка (детей) независимо от того, состояли ранее в браке или нет, лицами, которые живут по соседству, а также лицами, которые находятся между собой в отношениях, связанных с договором бытового подряда;».*

Для успешного противодействия указанному негативному явлению прежде всего нужно разобраться с определением семейно-бытового насилия. Определение понятия семейно-бытового насилия необходимо для того, чтобы правильно применять нормы УК, где в качестве признака основного состава или квалифицирующего признака будет указано совершение насилия в сфере семейно-бытовых отношений. Поэтому предлагаем дополнить статью 3 УК пунктом 44) в следующей редакции: *«Семейно-бытовое насилие - умышленное*

противоправное действие лица в сфере семейно-бытовых отношений, выраженное в непосредственном физическом или психологическом воздействии в отношении другого субъекта семейно-бытовых отношений, причиняющее физический, моральный или имущественный ущерб потерпевшему лицу, за которое предусмотрена уголовная или административная ответственность».

Учитывая приоритетность ценностей, на которые посягает виновный при семейно-бытовом насилии, а также рост удельного веса криминальных насильственных посягательств в семье и в связи с этим возрастание количества жертв домашнего насилия, которым наносится физический, моральный и материальный вред, представляется необходимым дополнить перечень обстоятельств, отягчающих уголовную ответственность и наказание, относя туда совершение семейно-бытового насилия в сфере семейно-бытовых отношений. Для этого пункт 7) части 1 ст. 54 УК после слова «виновного» дополнить словами: *«а также в сфере семейно-бытовых отношений;»*.

Совершение любого уголовного правонарушения в присутствии несовершеннолетних (это нередко имеет место в сфере семейно-бытовых отношений) пагубно влияет не психику, нормальное духовное развитие несовершеннолетнего, поэтому представляет повышенную общественную опасность. Взрослые правонарушители своим примером преступного поведения оказывают негативное воспитательное воздействие на подростка, который нередко в несовершеннолетнем возрасте или достигнув совершеннолетия, повторяет то, что происходило при нем.

В связи с этим предлагаем предусмотреть в качестве отягчающего ответственность и наказание обстоятельства совершение уголовного правонарушения в присутствии несовершеннолетних. Для этого следует дополнить часть 1 ст. 54 УК пунктом 17) следующего содержания: *«совершение уголовного правонарушения в присутствии несовершеннолетнего»*.

Одной из мер успешного противодействия уголовным правонарушениям в семейно-бытовой сфере является усиление уголовной ответственности за эти деяния. Для этого следует дополнить части вторые указанных статей новым квалифицирующим признаком: *«совершение этого преступления в сфере семейно-бытовых отношений»*. В частности, пункт 12) части второй ст. 106 УК предлагаем дополнить словами: *«а также в сфере семейно-бытовых отношений;»*; пункт 3) части 2 ст. 107 УК дополнить словами: *«а также в сфере семейно-бытовых отношений;»*.

Законом Республики Казахстан от 3 июля 2017 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной системы» были исключены из УК ст. 108, предусматривавшая ответственность за умышленное причинение легкого вреда здоровью и ст. 109, предусматривавшая ответственность за побои. После декриминализации указанных деяний семейные дебоширы почувствовали послабление ответственности и наказания и стали больше совершать уголовные правонарушения в сфере семейно-

бытовых отношений. Уже на следующий год после внесения в УК указанных изменений количество зарегистрированных уголовных правонарушений, совершенных в семейно-бытовой сфере, увеличилось более, чем в два раза. В 2019 году также имел место рост числа указанных правонарушений по сравнению с 2018 годом.

Рост числа семейно-бытового насилия за прошедшие 2 года после внесенных в УК изменений и дополнении показал ошибочность решения об исключении из УК статей 108 и 109. Это привело к нарушению принципа «нулевой терпимости» применительно в семейно-бытовому насилию, снизило профилактический потенциал уголовного законодательства.

В настоящее время следовало бы предусмотреть уголовную ответственность за умышленное причинение легкого вреда здоровью и побои, вернув в УК статьи 108 и ст. 109 и предусмотрев в санкциях этих статей в качестве альтернативного наказания не арест, а лишение свободы.

Указанные правонарушения чаще всего совершаются в сфере семейно-бытовых отношений. Они более общественно опасны, чем оскорбление, но уголовными правонарушениями не признаются. За оскорбление предусмотрена ответственность по ст. 131 УК. В случае избиения человека виновный привлекается к административной ответственности, а за оскорбление привлекается к более строгой уголовной ответственности. Это является нарушением принципа справедливости.

Нередко в семейно-бытовой сфере имеет место преследование одного человека другим. Чаще всего это бывает со стороны лица, в отношении которого возбуждено административное или уголовное дело за имевшее место семейно-бытовое насилие. Преследование в таких случаях бывает с требованием согласиться на примирение.

Преследование опасно тем, что оно нарушает конституционные права преследуемого, способно причинить ему серьезный морально-психологический вред. Если на это деяние своевременно не реагировать, оно может перерасти в более опасные деяния, влекущие серьезные общественно опасные последствия. Общественная опасность преследования заключается в том, что жертва подвергается травле и психологическому террору, которые могут длиться годами, что наносит непоправимый ущерб психическому и эмоциональному благополучию как самой жертвы, так и ее ближайшего окружения.

В действующем уголовном законодательстве Республики Казахстан нет специальной нормы, устанавливающей ответственность за преследование (англ. Stalking – охотиться, преследовать, донимать).

В связи с изложенным представляется необходимым дополнить УК специальной нормой, предусматривающей уголовную ответственность за преследование.

Преследование может быть законным и незаконным. Законным признается, например, уголовное преследование лиц, подозреваемых в совершении уголовного правонарушения. Поэтому в предлагаемой норме УК

нужно предусмотреть ответственность за незаконное преследование.

Преследование по своему содержанию, по возможным последствиям имеет сходство с угрозой, за которую предусмотрена ответственность в ст. 115 УК. В отличие от преследования по ст. 115 УК наступает ответственность за однократную угрозу. Неоднократные угрозы в чей-либо адрес могут юридически квалифицироваться как преследование. Поэтому ст. 115 УК предлагаем дополнить частью второй в следующей редакции:

«2. Незаконное систематическое преследование, то есть внезапные нежелательные визиты, звонки, СМС и письма, слежка за человеком, выведывание информации у друзей и знакомых жертвы, установление или попытка установления контакта против желания преследуемого лица, навязчивое предложение подарков, завуалированные угрозы, а также иное вмешательство в личную жизнь человека, –

наказываются штрафом в размере до одной тысячи месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до шестисот часов, либо ограничением свободы на срок до двух лет, либо лишением свободы на тот же срок».

Список использованных источников:

1. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана от 2 сентября 2019 года «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана». Эл. ресурс: adilet.zan.kz/rus/docs/K1900002019. Дата обращения: 30 января 2020 года.
2. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка., - М.: «Мир и образование», 2016.
3. Антонян Ю.М. Насилие. Человек. Общество. - М., 2001.
4. Пионтковский А.А. Преступления против личности. - М., 1938.
5. Иванова В.В. Преступное насилие: Учебное пособие для вузов. - М., 2002.
6. Машинская Н.В. Насилие в семье. (Криминологические и уголовно-правовые аспекты). Автореферат к.ю.н.:12.00.08 - М., 2001.
7. Сердюк Л.В. Семейно-бытовое насилие: криминологический и уголовно-правовой анализ. Монография– М.: «Юрлитинформ», 2015.
8. Жилиева С.К. Неблагополучная семья как дезадаптирующий фактор безнадзорности несовершеннолетних / Актуальные проблемы уголовного и гражданского судопроизводства. ГИБДД и иные правоохранительные органы как субъекты правоприменения: сборник научных статей регионального «круглого стола». – Орёл, 2017. С. 80-87. Наука и практика. 2016. № 2 (67).
9. Меликов Ф.А. Уголовно-правовые и криминологические меры противодействия насилию в семье. Автореф. дисс. на соискан учен. степ. канд. юрид. наук. –М, 2017.
10. Архангельский Л.М. Социально этические теории личности. - М., 1974.

Канатов Алмас Канатович
кандидат юридических наук, ассоциированный профессор
Института парламентаризма,
г.Нур-Султан, Республика Казахстан

УКРЕПЛЕНИЕ ИНСТИТУТА СЕМЬИ (ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ)

Аннотация. В настоящей статье раскрыты вопросы связанные с укреплением института семьи. институт семьи в казахстанском обществе формируется не только под воздействием собственных социокультурных, экономических и политических условий, но также и под влиянием ряда внешних факторов, свойственных эпохе цифрового общества. Законодательное сопровождение направлено, прежде всего, на усиление правовой защиты потенциальных жертв бытового насилия – женщин и детей.

Ключевые слова: институт семьи, бытовое насилие, правовая защита жертв, законодательное сопровождение.

Түйіндеме. Осы мақалада отбасы институтын нығайтуға байланысты мәселелер ашылды. қазақстандық қоғамдағы отбасы институты өзінің әлеуметтік-мәдени, экономикалық және саяси жағдайларының әсерімен ғана емес, сондай-ақ цифрлық қоғам дәуіріне тән бірқатар сыртқы факторлардың әсерімен де қалыптасады. Заңнамалық сүйемелдеу ең алдымен тұрмыстық зорлық – зомбылықтың ықтимал құрбандары-әйелдер мен балаларды құқықтық қорғауды күшейтуге бағытталған.

Түйінді сөздер: отбасы институты, тұрмыстық зорлық-зомбылық, құрбандарды құқықтық қорғау, заңнамалық сүйемелдеу.

Annotation. This article deals with the issues related to the strengthening of the family institution. the institution of the family in Kazakhstan's society is formed not only under the influence of its own socio-cultural, economic and political conditions, but also under the influence of a number of external factors inherent in the era of digital society. The legislative support is primarily aimed at strengthening the legal protection of potential victims of domestic violence – women and children.

Keywords: family institution, domestic violence, legal protection of victims, legislative support.

Необходимо отметить, что укрепление института СЕМЬИ в орбите бытового насилия достаточно сензитивная (чувствительная) тема.

Известно, что институт семьи в казахстанском обществе формируется не только под воздействием собственных социокультурных, экономических и политических условий, но также и под влиянием ряда внешних факторов, свойственных эпохе цифрового общества.

Вместе с этим, кримино-виктимологические, взаимосвязанные факторы семейно-бытовой сферы не всегда поддаются единообразному нормативно-правовому отождествлению. Отсюда и возникающие споры, противоречия, конфликты, правонарушения.

Здесь легче относиться с непониманием, чем понимая разбирать каждый конкретный жизненный кейс. Такую поведенческую модель выбрали архаически настроенные люди, группы людей. К сожалению, здесь есть и «слуги народа».

При этом, статистические данные КПСиСУ ГП РК свидетельствуют о

том, что за последние 5 лет наблюдается рост преступности в сфере семейно-бытовых отношений более чем в 2 раза. С 2015 по 2019 годы количество зарегистрированных в стране уголовных проступков, совершённых в семейно-бытовой сфере выросло с 14 до 41 (на 292%), преступлений небольшой тяжести с 151 до 414 (на 274%), преступлений средней тяжести с 20 до 44 (на 220%), тяжких преступлений с 204 до 406 (на 99%), особо тяжких преступлений с 83 до 150 (на 80%).

Какие же здесь есть проблемы?

1. *Понятийный аппарат* - сущность семейно-бытового насилия, которое требует своего усовершенствования.

Например, термин «насилие», в настоящее время имеет синтетический характер. Так, бытовое насилие может выражаться **в виде физического, психологического, сексуального и (или) экономического насилия.**

Между тем, в правоприменительной практике отсутствуют факты привлечения к уголовной или административной ответственности за совершение, к примеру, психологического насилия в семье.

Это связано с отсутствием в законодательстве четких критериев и индикаторов определения психологического насилия.

На практике сбор сведений, позволяющих доказать совершение правонарушения в виде психологического насилия, практически является невозможным, так как насилие происходит за закрытыми дверями, без свидетелей и без следов побоев.

Кроме того, следует отметить, что на сегодняшний день в семьях имеют место также **иные виды насилия, в том числе имеющие религиозный характер.**

В ЧАСТНОСТИ:

*«Можно с уверенностью сказать, что в последнее время появляются иные формы бытового насилия. Закон даёт чёткое определение видам насилия – физическое, психологическое, сексуальное и экономическое. Однако нам известны факты, когда приверженцы **радикальных религиозных течений** под психологическим давлением ломают у своих членов семьи **устоявшиеся системы этнических и религиозных ценностей**», - заявил (в то время) министр внутренних дел Калмуханбет Касымов в ходе межведомственного совещания по профилактике бытового насилия в Генеральной прокуратуре РК.*

*По его словам, для достижения большего эффекта **радикалами используются собственные дети** в качестве гаранта того, что супруга будет придерживаться его **религиозных взглядов.** Он пояснил, что при этом ребёнок становится банальным заложником ситуации. «Одним из примеров является актюбинский террорист Танатаров, который отобрал у своей жены двухмесячного ребёнка. Вернул, только после того как она одела платок, длинное платье и стала читать намаз», - уточнил министр.*

По мнению К. Касымова, в законодательстве «следовало бы акцентировать внимание ещё и на религиозный характер насилия в семье».

2. *Рост латентности бытового насилия.*

Согласно глоссарию ЗРК «О профилактике бытового насилия» под семейно-бытовыми отношениями понимаются отношения между супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, лицами, имеющими общего ребенка (детей).

Как мы видим, в настоящее время используется узко-практическое определение семейно-бытовых отношений.

Вместе с этим, помимо сугубо семейных, например, к семейным не относятся отношения между хозяином жилья и домработницей, между водителем, охранником, няней, садовником и человеком, их нанявшим.

Хотя отношение между ними бытовые.

3. Криминализация, декриминализация семейно-бытовых отношений.

Нередко, в этой сфере человеческих отношений имеет место быть преследование одного человека другим. Чаще всего это бывает со стороны лица, в отношении которого возбуждено административное или уголовное дело за совершение семейно-бытового насилия. Преследование осуществляется с требованием согласиться на примирение.

Преследование же нарушает конституционные права преследуемого.

В законодательстве многих странах имеется норма, устанавливающая ответственность за преследование (сталкинг — англ.).

Необходима ли криминализация сталкинга?

4. Женщина-жертва, жертва-рецидивист.

Женщины приносят себя в жертву ради спокойной жизни других.

5. Допустимость и пределы мер государственной семейной политики.

Участие государства, государственных органов и организаций, психологических (педагогов, конфликтологов) служб должно быть строго регламентировано.

И ТАК, какие же ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ РЕШЕНИЯ МЫ ИМЕЕМ.

Во-первых, необходимо создание условий для реализации правовых идей, заложенных в комплексной Концепции семейной и гендерной политики Республики Казахстан.

В особенности путём сохранения и адаптации основных принципов и подходов в формировании семейной и гендерной политики.

Во-вторых, эффективное законодательное сопровождение невозможно без учёта научно-практических наработок профилактики, встречаемых в Семейной криминологии, а также криминологии СМИ. Национальное телевидение не должно превращаться в телеНавидение.

В-третьих, с учётом изученного и правоприменительной практики есть необходимость внесения точечных поправок в следующие законодательные акты:

- Кодекс о браке (супружестве) и семье;
- Трудовой кодекс;
- КоАП;
- Кодекс о здоровье народа и системе здравоохранения;
- О профилактике бытового насилия;

- О минимальных социальных стандартах и их гарантиях;
- О государственных пособиях семьям, имеющим детей;
- Об адвокатской деятельности;
- Уголовный кодекс;
- Уголовно-процессуальный кодекс;
- О государственной защите лиц, участвующих в уголовном процессе;
- а также, нормативное постановление Верховного суда РК от 28.12.2009 года №7.

В-четвёртых, все законодательные новеллы, помимо, естественно финансово-материального, социального наполнения в отношении многодетных семей, улучшение условий труда женщины, имеющих малолетних детей, будут направлены на преодоление противоречия «нулевая терпимость в отношении правонарушений в семейно-бытовой сфере и стигматизации, лиц, совершивших такие правонарушения»

Предлагаемое законодательное сопровождение направлено, прежде всего, на усиление правовой защиты потенциальных жертв бытового насилия – женщин и детей.

Это в полной мере соответствует Концепции «Слышащего государства» и положениям статей 17 и 27 Конституции Республики Казахстан, согласно которым **достоинство человека неприкосновенно, никто не должен подвергаться пыткам, насилию, другому жестокому или унижающему человеческое достоинство обращению или наказанию. Брак и семья, материнство, отцовство и детство находятся под защитой государства.**

Утебаев Ержан Кенесович

кандидат юридических наук, профессор кафедры уголовно-правовых дисциплин Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета, г. Семей, Республика Казахстан

ОБЩЕЕ СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН

Аннотация. В статье излагается краткий анализ совершения криминального насилия в отношении женщин. В том числе предпринимается попытка изложить общие предупредительные меры в отношении преступного семейного насилия в отношении женщин. Предупредительные меры могут носить комплексный характер.

Ключевые слова: Криминал, уголовное правонарушение, предупреждение семейного насилия, предупреждение преступности, профилактика уголовных правонарушений.

Түйіндеме. Мақалада әйелдерге қатысты қылмыстық зорлық-зомбылық жасауға қысқаша талдау жасалады. Оның ішінде әйелдерге қатысты қылмыстық отбасылық зорлық-зомбылыққа қатысты жалпы алдын алу шараларын түсіндіруге әрекет жасалады. Алдын алу шаралары кешенді сипатта болуы мүмкін.

Түйінді сөздер: қылмыс, қылмыстық құқық бұзушылық, отбасылық зорлық-зомбылықтың алдын алу, қылмыстың алдын алу, қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу.

Annotation. The article provides a brief analysis of the commission of criminal violence against women. This includes an attempt to outline general preventive measures against criminal domestic violence against women. Preventive measures can be complex in nature.

Keywords: Crime, criminal offense, prevention of family violence, crime prevention, prevention of criminal offenses.

Так, в своем Послании народу Казахстана Президент РК К-Ж.К. Токаев «Казахстан в новой реальности: время действий», 01 сентября 2020г., подчеркнул. «Полиция должна выявлять преступления, устанавливая причастных лиц, собирать и закреплять улики. Проблемы имеются и в работе по профилактике преступности. Нужно усилить и другие меры по защите граждан от насильственных действий, выявлять факты пыток и бесчеловечного отношения к женщинам» [1].

Под предупреждением преступности в сфере семейного насилия понимается система взаимосвязанных и скоординированных между собой мер, осуществляемых государственными органами, общественными объединениями, отдельными гражданами в целях нейтрализации, блокирования или устранения тех или иных криминогенных факторов и усиления действия факторов антикриминогенных. Субъектами такого предупреждения выступают - органы государственной власти и органы местного самоуправления, прокуратура, суд, департамент и управление полиции, органы и учреждения здравоохранения, образования, а также средства массовой информации, общественные объединения, предприятия, учреждения, организации независимо от форм собственности и т.д.

Предупредительная деятельность является одним из основных направлений как борьбы с преступностью в целом, так и с семейным насилием,

в частности. Особенно это актуально в условиях карантина и пандемии. Субъект уголовного правонарушения использует данную ситуацию для осуществления насилия в отношении женщины и несовершеннолетних детей. Находясь в изолированном помещении субъект уголовного правонарушения, вымещает криминальную агрессию на своих близких. В этой ситуации профилактическая деятельность может осуществляться по двум уровням или учитывать два направления - общесоциальное и специально-криминологическое. Первое направление профилактики преступлений в сфере семейного насилия складывается из совокупности экономических, политических, идеологических, культурно-воспитательных, правовых и иных мероприятий, которые не имеют своей непосредственной целью устранение криминогенных факторов. Они воздействуют опосредованно, через решение общесоциальных задач. Главное в этом направлении - изменение, сложившейся в Республике Казахстан экономической ситуации. 87% респондентов, принявших участие в анкетировании, указали, что рост насилия в семье, в первую очередь связан с неустойчивым состоянием экономики в переходный период.

Большую роль играет повышение уровня материальной обеспеченности людей, улучшение их бытовых и жилищных условий. Необходимо более устойчивое развитие экономики. Снижение роста безработицы, поиск и предоставление новых вакансий на рынке труда будут иметь важное значение для профилактики преступлений в сфере семейного насилия. По результатам казахстанского исследования было выявлено, что для семейного счастья 94% казахстанцам необходим высокий доход, а 93% хорошие жилищные условия. Если столь высокое значение отдается таким материальным факторам, то это, несомненно, показатель низкого уровня жизни казахстанцев, который тесно связан с проблемой семейного насилия. К материальным обстоятельствам жизни семьи в условиях Казахстана относится и стремление жить отдельно от родителей - 76%. Совместное проживание нескольких поколений в подавляющем числе случаев чревато разного рода конфликтными ситуациями, и связано с невозможностью граждан приобрести отдельное жилье. Проведенное автором анкетирование позволило выявить те меры, которые население считает необходимыми предпринять со стороны государства для уменьшения случаев семейного насилия.

Полученные результаты подтверждают необходимость принятия комплексных мер по стабилизации экономики страны и повышению уровня материального благосостояния населения. Экономическое благосостояние общества и достойный уровень и качество жизни его граждан достигается не вне, а в границах культурного поля общества, важным элементом которого является семья. Предотвращать существующее в казахстанских семьях насилие, возможно только воздействуя на весь институт семьи и на механизмы его разрушающие. Поэтому разрешение социокультурных проблем семьи в современных условиях следует считать приоритетным направлением социальной политики государства. Социокультурные преобразования

современного казахстанского общества существенным образом затрагивают различные основы семейных отношений.

Институт семьи переживает серьезный кризис, испытывая влияние множества социальных, психологических, экономических, культурно-исторических факторов. Институциональный кризис семьи выражен в том, что семья больше не справляется со своими основными функциями, основной из которых является рождение и воспитание детей, духовное и нравственное становление новых поколений. Глубинная причина такого кризиса - девальвация семейной жизни, ценностей супружества, следствием чего является тенденция к индивидуализму, предпочтение личных интересов интересам семьи или партнера по браку. Стремясь к индивидуальному развитию, многие стали ощущать себя скованными семейными функциями, и способны разрешать возникшие противоречия, в том числе и применяя насилие. Сегодня отмечается явная тенденция к повышению среднего возраста вступления в брак. С утверждением, что «брак - это устаревший способ организации семьи», соглашается 20% казахстанской молодежи. С утверждением, что для полноценной семьи необходим ребенок, согласились 78% женщин и лишь 68% мужчин. В целом по Республике Казахстан рождаемость на сегодня в два раза ниже, чем это необходимо для простого воспроизводства населения. Сложившаяся ситуация является своего рода социально-психологической и экономической адаптацией населения к существующим условиям. Поэтому семейная политика должна выработать механизмы, позволяющие эффективно совмещать семейные и профессиональные роли, облегчить такое совмещение и сделать его приемлемым для граждан. Защита семьи, реализация любых социальных программ всегда должна осуществляться правовыми средствами, поскольку любые экономические и социальные мероприятия, чтобы стать, с одной стороны - достаточно эффективными для реального проведения в жизнь, а с другой стороны, чтобы члены семьи имели возможность использовать то, что им предоставлено, должны быть облечены в правовую форму. Основным способом реализации семейной политики является законотворческая деятельность. Принятие нормативно-правовых актов, направленных на поддержку семьи, возможно на разных уровнях. Так, на республиканском уровне целесообразно принять государственную программу, направленную на повышение статуса материнства и отцовства, а на уровне региона – Восточно-Казахстанской области большое значение имело бы принятие Закона «О льготах на строительство и покупку жилья молодым семьям».

Признавая семью приоритетным направлением социальной политики необходимо учитывать, что из поля зрения государства не должны выпадать и те семьи, которые признаются благополучными с психологической и экономической точки зрения. Важно работать для предотвращения причины, чтобы потом не бороться со следствием. В настоящее время необходима работа, помощь и поддержка для нормальной семьи, чтобы развивать и поддерживать ее как образец и пример для подражания. Нужно создавать и внедрять

образовательные и информационные программы для семьи, курсы по конфликтологии, предоставлять своевременную психологическую, консультативную, экономическую поддержку, предоставлять ссуды и льготы. Например, для семьи, которая позитивно развивается и воспитывает двух или трех детей можно снизить сумму, подлежащую выплате за приобретенную в кредит квартиру. Большую роль в поддержке семьи могут сыграть средства массовой информации, освещая позитивный опыт супругов, родителей, различных организаций и структур, которые принимают участие в жизни семей. Такого рода деятельность должна быть вкладом в сохранении семейных ценностей и поднимать престиж здоровой, благополучной семьи, основанной на уважении, в которой нет места унижению человеческого достоинства и насилию.

Таким образом, чтобы институциональная и материальная поддержка семьи была эффективной, она должна быть многообразной. Семейную политику следует осуществлять одновременно во имя социального равенства полов, экономической рациональности и демографической эффективности. Имея в причинном комплексе семейной преступности факторы, идущие из нравственной сферы, следует уделять большое внимание в рамках общесоциальной профилактики выработке противостоящих им факторов - антикриминогенных. Необходимо проводить мероприятия, касающиеся повышения уровня нравственного и правового сознания, воспитания граждан в духе уважения к человеческой личности, нетерпимости к любым проявлениям насилия. Нужно повышать уровень культуры, общения между людьми, уровень полового воспитания молодежи. Это необходимо делать в раннем возрасте, используя возможности культурно-воспитательных учреждений, центрального телевидения, просветительской литературы и т. д. Важно не допускать пропаганды стереотипных представлений о женщинах и мужчинах, прекратить выпуск материалов порождающих насилие и акцентированных на превосходстве мужского пола над женским. Необходимо качественное изменение философии и психологии общества, создание, так называемого нового менталитета, новой семейной философии и психологии. Это позволит изменить социальные и культурные модели поведения мужчин и женщин с целью достижения искоренения предрассудков и упразднения обычаев, которые основаны на идее неполноценности или превосходства одного из полов или стереотипности роли мужчин и женщин, что неизбежным образом сказывается на институте семьи и выражается в применении насилия по отношению к женщинам.

Предотвращению семейного насилия в супружеских отношениях будет способствовать переосмысление роли женщины в формировании нового общественного сознания и новых подходов к решению женских вопросов. Важно при построении гражданского общества, претворять в жизнь концепцию «паритетной демократии», целью которой является не только установление настоящей демократии, а демократии, когда мужчины и женщины будут являться равноправными представителями государственно-властных структур.

Это даст мужчинам возможность полнее участвовать в выполнении семейных обязанностей. Насилие исходит в первую очередь из дискриминации женщины в обществе, которая является проявлением исторически сложившегося неравного соотношения сил между мужчинами и женщинами, а насилие - это основополагающий механизм, при помощи которого женщин вынуждают занимать подчиненное положение.

Однако эффективность применения всех вышеназванных мер и адекватная реакция общества на их реализацию возможны только при условии восприятия в нашем обществе идей о достоинстве и ценности человеческой личности, о неотъемлемости прав и свобод человека, о недопустимости насильственного разрешения конфликтов в любой сфере жизни, в том числе и в семье. Кроме этого необходимо способствовать принятию и эффективному использованию нормативно-правовых актов, непосредственно направленных на предотвращение проблемы насилия в семье. Иначе говоря, осуществление мер общесоциального предупреждения будет эффективным только в том случае, если они применяются комплексно, наряду с мерами специально-криминологического предупреждения, как единая система.

Список литературных источников:

1. Президент РК Токаев К-Ж.К. Послание народу Казахстана: «Казахстан в новой реальности: время действий». – Нур-Султан, Ак-Орда, 01 сентября 2020г.

ӘЙЕЛДЕРДІҢ ОТБАСЫДАҒЫ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ ОТБАСЫЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ КЕПІЛДІКТЕРІ

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ И СЕМЕЙНО - ПРАВОВЫЕ ГАРАНТИИ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЖЕНЩИН В СЕМЬЕ

УДК 342.72.73

Амирова Меруерт Аскарвна

старший преподаватель кафедры гражданско – правовых дисциплин,
Казахского гуманитарно – юридического инновационного университета

КАЗАХСТАНСКИЙ ПОДХОД СОЗДАНИЯ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СЕМЬИ И ДОСТИЖЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ

Аннотация. Қазіргі уақытта бүкіл әлемде ерлердің әйелдерге қатысты тарихи қалыптасқан үстемдігі өзгеріске ұшырайды. Индустриалды және әлеуметтік бағыттағы елдерде әйелдер өздерінің құқықтары мен мүмкіндіктері мәселелерінде ер адамдармен теңдікке қол жеткізді. Тәуелсіздік жылдарында Қазақстан ерлер мен әйелдердің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауда да біраз жетістіктерге жетті. Қазақстан әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту және қорғау саласындағы БҰҰ-ның негізгі құжаттарына қосылды. Сонымен бірге, 2015 жылдың қыркүйегінде Қазақстан БҰҰ-ның тұрақты даму мақсаттарына қосылды, ондағы 17 мақсаттың 12-сі гендерлік тұрғыдан сезімтал. Бұл мақсаттар ұлттық бейімделуді және мемлекеттің барлық стратегиялық бағыттары мен міндеттері шеңберінде қарастыруды қажет етеді.

Түйінді сөздер: гендерлік теңдік, отбасы, әйелдер құқықтары, ұлттық саясат, стратегия, жауапкершілік, теңдік.

Аннотация. В настоящее время во всем мире исторически сложившееся доминирование мужчин над женщинами претерпевает изменения. В промышленно развитых и социально ориентированных странах женщины практически достигли равенства с мужчинами в вопросах своих прав и возможностей. За годы независимости Казахстан также достиг определенного прогресса в области защиты прав и законных интересов мужчин и женщин. Казахстан присоединился к основополагающим документам ООН в области расширения и защиты прав и возможностей женщин. Вместе с тем, в сентябре 2015 года Казахстан присоединился к целям устойчивого развития ООН, в которых 12 из 17 целей являются гендерно-чувствительными. Эти цели требуют национальной адаптации и учета в рамках всех стратегических направлений и задач государства.

Ключевые слова: гендерное равенство, семья, права женщин, национальная политика, стратегия, ответственность, равенство

Annotation. At present, throughout the world, the historically established dominance of men over women is undergoing changes. In industrialized and socially oriented countries, women have practically achieved equality with men in matters of their rights and opportunities. During the years of independence, Kazakhstan has also made some progress in protecting the rights and legitimate interests of men and women. Kazakhstan has joined the fundamental UN documents in the field of empowerment and protection of women's rights and opportunities. At the same time, in September 2015, Kazakhstan joined the UN Sustainable Development Goals, in which 12 out of 17 goals are gender-sensitive. These goals require national adaptation and consideration within the framework of all strategic directions and tasks of the state.

Key words: gender equality, family, women's rights, national policy, strategy, responsibility, equality.

Принятие и реализация Стратегии гендерного равенства на 2006-2016 годы позволили более сбалансированно подойти к вопросам прав и возможностей не только женщин, но и мужчин. [1, с.5]

На новом этапе развития Казахстану важно сформировать собственные подходы в формировании семейной политики, так как среди всех социальных институтов, влияющих на качество человеческого капитала, семья играет важную роль.

Как показывает международная практика, существенное влияние на уровень функциональной устойчивости семьи оказывают модели гендерных отношений. Чем выше уровень гендерного равенства, тем больше ответственности, паритетности и результативности в выполнении членами семей своих бытовых, экономических, нравственно-воспитательных, защитных и других важных функций.

Таким образом, становится очевидным, что формирование условий становления современной устойчивой семьи и достижения гендерного равенства является неразрывным процессом социальной модернизации общества.

Разработка комплексной Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан как связующего звена между действующими концепциями в области конкурентоспособности и социального развития, представляется очевидной и обоснованной необходимостью и одним из принципиальных условий успешной интеграции Республики Казахстан в мировое сообщество.

Концепция разработана на основе Конституции Республики Казахстан, Стратегии «Казахстан 2050», Плана нации «100 конкретных шагов», Концепции по вхождению Казахстана в число 30 самых развитых государств мира, Конвенции Организации Объединенных Наций о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, ЦУР и других ратифицированных международных договоров и соглашений. [2, с.10]

Государственная семейная политика является составной частью социальной политики Казахстана и представляет собой систему принципов, оценок и мер организационного, экономического, правового, научного, информационного и кадрового обеспечения, направленных на улучшение условий и повышение качества жизни семьи. За годы реализации Гендерной стратегии достигнута позитивная динамика в расширении прав и возможностей мужчин и женщин, состоящих в брачно-семейных отношениях.

В целях создания возможностей сочетания семейных обязанностей с трудовой деятельностью в трудовом законодательстве закреплены нормы о правах родителей на гибкие формы занятости и отпуск по уходу за ребенком. Также нашли отражение нормы, закрепляющие особенности регулирования труда женщин, беременных женщин и женщин, имеющих ребенка (детей).

Наряду с этим, в комплексе мер по поддержке семей с детьми государством осуществляется поддержка посредством социальных пособий и

услуг. Система предоставления социальных выплат включает в себя пособия на рождение ребенка и по уходу за ребенком до одного года, на воспитание ребенка-инвалида, государственное пособие на детей до 18 лет, специальное государственное пособие для многодетных матерей и семей. [3, с.7]

В 2008 году введены социальные выплаты на случаи потери дохода в связи с беременностью и родами, усыновлением (удочерением) новорожденного ребенка (детей), а также уходом за ребенком по достижении им возраста 1 года из системы обязательного социального страхования.

С 2014 года в целях обеспечения адекватного размера пенсионных накоплений работающих женщин для получателей социальных выплат по уходу за ребенком дополнительно предусмотрено субсидирование обязательных пенсионных взносов.

В целях оказания содействия воспитанию детей в семье, материального стимулирования усыновителей и воспитателей предоставляются единовременные выплаты гражданам, усыновившим и удочерившим детей-сирот, пособия опекунам или попечителям на содержание ребенка-сироты и ребенка, оставшегося без попечения родителей, выплаты патронатным воспитателям.

Эффективность принимаемых государством мер социальной поддержки материнства и детства подтверждается положительной статистикой. Так, в сравнении с 2010 годом рождаемость выросла на 8,8 %, если в 2010 году родилось 366,2 тыс. детей, то на 1 января 2016 года – 398,6 тыс. детей.

Численность населения Казахстана на 1 ноября 2020 года составила 18,833 млн. человек, в том числе женщин – 9,128 млн. (52%), мужчин – 8,542 млн. (48%). Прирост численности населения за 2015 год составил 266,4 тыс. чел., темп прироста - около 1,5 % в год. [4, с.5]

Значительные сдвиги в улучшении состояния репродуктивного здоровья произошли за годы реализации Государственной программы развития здравоохранения Республики Казахстан на 2011 – 2015 годы «Саламатты Қазақстан».

Казахстан досрочно достиг целей развития тысячелетия ООН: материнская смертность снизилась в стране в 3,7 раза (с 45,6 в 2006 г. до 12,3 в 2015 г., на 100 000 родившихся живыми), детская смертность – в 1,5 раза (с 13,9 в 2006 г. до 9,4 в 2015 г., на 1000 родившихся). В перечень гарантированного объема бесплатных медицинских услуг включены услуги раннего скрининга рака молочной железы.

Принятый в 2009 году Закон Республики Казахстан «О специальных социальных услугах» существенно расширил спектр услуг, предоставляемых лицам и семьям, оказавшимся в трудной жизненной ситуации. [5, с.1]

Доступ к бесплатным медико-социальным, правовым и социально-психологическим услугам получили члены семей с инвалидностью, социально-значимыми заболеваниями, освобожденные из мест лишения свободы, оказавшиеся жертвами насилия и жестокого обращения, одинокие пожилые люди.

Определенный прогресс достигнут в профилактике бытового насилия. С 1 января 2010 года в Казахстане был введен в действие Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года «О профилактике бытового насилия».

В стране созданы специальные подразделения по защите женщин от насилия (в 133 из 247 районных отделов внутренних дел введена в штат должность инспектора по делам женщин и детей). С каждым годом растет количество защитных предписаний, которыми воспользовались жертвы домашнего насилия.

Во всех регионах Казахстана функционируют 28 кризисных центра (17 с приютом), тогда как в 2006 году в 10 регионах действовали только 24 центра, в которых оказывают жертвам насилия бесплатные медико-социальные, социально-правовые, социально-психологические услуги, а также услуги временных приютов. Ежегодно во всех регионах проводятся информационно-просветительские акции «16 дней против насилия в отношении женщин».

Организована деятельность ресурсных центров поддержки семьи. В системе формального образования получили развитие общественные объединения отцов, участвующих в нравственном и патриотическом воспитании школьников.

Учрежден День семьи, ежегодно проводится Национальный конкурс «Мерейлі отбасы», утвержден Общенациональный план по укреплению семейных отношений, морально-этических и духовно-нравственных ценностей на 2015 – 2020 годы, который реализуется по трем направлениям: укрепление семейных ценностей, формирование здорового образа жизни, построение Общества всеобщего труда, введен институт Уполномоченного по правам ребенка, призванный обеспечить защиту прав и законных интересов детей.

Несмотря на предпринимаемые государством меры по комплексной поддержке семьи, в обществе происходят следующие тенденции, требующие неотложных решений.

Развод и рождение вне брака имеют тенденцию к увеличению. Распадается почти каждый третий брак. Увеличилась доля разводов супругов, имеющих несовершеннолетних детей. В 2011 году на 160,5 тысяч браков приходилось 44,9 тысяч разводов (28%), в 2015 году на 148,7 тысяч браков приходилось 53,3 тысяч разводов (35%).

Растет количество монородительских семей. В 2009 году по сравнению с 1999 годом их доля выросла на 6,8%. Из них более 400 тыс. женщин воспитывают более 700 тыс. детей, а более 60 тыс. мужчин более 300 тыс. детей (15,1% детей проживают с одной матерью, 6,4% детей проживают с одним отцом). Тем самым, каждый 5-й ребенок проживает в монородительской семье.

Гендерно-обусловленная свобода мужчин приводит к слабому участию отцов в воспитании детей и проблеме выплаты алиментов на содержание ребенка. На 1 января 2016 года на исполнении находится 279 тыс. дел, из них женские алименты составляют 0,8%.

По результатам мульти-индикаторного кластерного обследования (далее – МИКО) в Республике Казахстан за 2015 год только 6,6% детей в возрасте до 5

лет получают поддержку со стороны отцов в процессе своего раннего обучения, в то время как со стороны матерей такую поддержку получают 50,7% детей.

Недостаточно развиты профилактические меры, таким образом, работа с семьей проводится, в основном, по факту наступления трудной жизненной ситуации. При этом, для получения помощи необходимо обращаться в различные инстанции, социальные услуги предоставляются различными ведомствами, и они зачастую оказываются члену семьи с одновременной изоляцией его от семьи. Это влечет потерю семейных связей, снижение уровня социализации члена семьи, тогда как оказываемая помощь должна быть ориентирована на сохранение и укрепление семьи.

Сегодня неправительственные организации играют большую роль в общественно-политической жизни страны. В целом за последние 5 лет по республике было реализовано более 500 социальных проектов в сфере гендерной политики.

Казахстанский рынок труда характеризуется высокой женской занятостью, наличием квалифицированных работников и низким уровнем безработицы. Если уровень безработицы женщин в 2006 году был 9,2 %, то в 2015 году составил 5,7 %, женщины составляют 50,3 % общей численности наемных работников.

Расширяются экономические возможности женщин. Совместными усилиями Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике (далее – Национальная комиссия по делам женщин) и уполномоченных государственных органов в республике сформировался динамичный сектор женского предпринимательства.

Активная роль женщин проявляется, в первую очередь, в малом и среднем бизнесе. До реализации Гендерной стратегии доля женщин в бизнесе составляла 38%, на сегодня – 50 %. Согласно статистическим данным 44,2 % всех действующих субъектов МСБ страны возглавляют женщины (в Великобритании данный показатель – 20 %, в Канаде – 15,5 %, Южной Кореи – 35,9 %), которые обеспечивают 31 % всех рабочих мест в секторе МСБ Казахстана.

Женское предпринимательство охватывает оптовую и розничную торговли, где их доля составляет 60,5 % от общего числа таких предприятий, 61,1 % предоставляют операции с недвижимым имуществом и в сельском хозяйстве 21,1 %.

На сегодняшний день развитие женского бизнеса осуществляется через государственные программы «Дорожная карта занятости 2020», «Дорожная карта бизнеса 2020», а также различные программы международных финансовых институтов и Фонда развития предпринимательства «Даму».

В 2015 году между Правительством Республики Казахстан и Европейским банком реконструкции и развития (далее – ЕБРР) подписано Соглашение о реализации программы «Женщины в бизнесе». Программа направлена на повышение конкурентоспособности и развитие женского предпринимательства, как с точки зрения доступности финансирования, так и в

отношении доступа к ноу-хау. Общая стоимость программы 49,2 млн. долларов США, из них 41 млн. в виде кредитных линий банкам второго уровня выделяет ЕБРР в целях перекредитования предприятий, возглавляемых женщинами.

Принятые меры позволили Казахстану занять 26 место по показателю «Работающие женщины, доля по отношению к мужчинам» глобального индекса конкурентоспособности ВЭФ (2015 г.).

Законодательство Республики Казахстан в области образования предусматривает равный доступ и возможности для мужчин и женщин в получении качественного образования. По оценкам ВЭФ уровень гендерных разрывов в сфере образования в Казахстане является минимальным.

Гендерное равенство соблюдается при получении технического и профессионального образования, а также при поступлении в высшие учебные заведения на конкурсной основе в соответствии с государственным образовательным заказом.

На сегодня в 38 высших учебных заведениях (далее – ВУЗ) в рамках вариативного компонента специальностей в области «Образование», «Гуманитарные науки», «Право», «Социальные науки, бизнес и экономика» разработаны и внедрены 60 элективных курсов, рассматривающих вопросы гендерного равенства.

Казахстанский подход предполагает создание государством условий для расширения возможностей самостоятельного развития семьи и преодоления семьей трудных жизненных ситуаций путем достижения гендерного равенства в семейных отношениях. Необходимым условием является выстраивание подлинно равноправных отношений между мужчиной и женщиной не только на публичном уровне в сфере трудовых отношений, но и в приватной сфере внутри отдельно взятой семьи.

Сегодня к женщинам в обществе при исполнении трудовых функций устанавливаются одинаковые с мужчинами требования. Однако в семейно-бытовых отношениях наблюдается сохранение гендерного стереотипа мужской привилегированности. Наряду с этим, в современных условиях оба родителя должны нести одинаковую ответственность за воспитание детей и ведение домашнего хозяйства. При этом важно сохранение положительных семейных традиций и нравственно-духовных ценностей, характеризующих в том числе, этнокультурную идентичность. [6, с.1]

Для укрепления института семьи и улучшения благополучия всех членов семьи государственная семейная политика Казахстана способствует улучшению доступа и качества социальных услуг для семей с детьми, монородительским семьям; созданию рабочих мест с равным доступом и оплатой отпуска по уходу за ребенком для обоих родителей (одиноким родителей); искоренению бедности через адекватный уровень оплаты труда, пенсионных выплат и социальных пособий; продвижению принципов совместной ответственности внутри семьи.

Список использованной литературы

1. Стратегия гендерного равенства в Республике Казахстан на 2006-2016 годы\\

Казахстанская правда. – 2005. – 3 декабря.

2. Закон РК от 8 декабря 2009 № 223 –IV «О государственных гарантиях равных прав и равных возможностей мужчин и женщин»
http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30526983

3. Закон РК «О профилактике бытового насилия»
https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30525680

4. Гендерное равенство в Казахстане (результаты социологического исследования). Алматы, 2008- 53 с.

5. Марикова Х., Набиева Г. Базовое исследование о продвижении принципов гендерного равенства в Республике Казахстан: Оценка плана мероприятий на 2006-2008 годы по реализации стратегии гендерного равенства в Республике Казахстан на 2006-2016 годы. Астана: "А.Media Consulting", 2009-39 с.

6. Концепция семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года// <https://egov.kz/cms/ru/law/list/U1600000384>

Жампеисов Даурен Абильтаевич

аға оқытушы, daurxxvek@bk.ru

071400, Абая 94 көшесі, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң
университеті

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ МЕН БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Түйін: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы отбасылардың құқықтық жағдайы мен балалардың құқықтарын қорғаудың институционалдық және құқықтық негіздеріне назар аударылған, сондай-ақ отбасы, неке, балалардың құқықтарын қорғау ұғымдары мен мағыналарына қысқаша құқықтық сипаттама берілген. Мақалада осы тақырып бойынша негізгі халықаралық құжаттарға талдау жасалады. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер бойынша "Қарамола ережелері" нормалары мен "Әкімшілік құқық бұзушылық туралы" ҚР Кодексіне салыстырмалы талдау жүргізілді.

Түйін сөздер: отбасы, балаларды қорғау, балалардың құқықтарын қорғау, тұрсыстық-отбасылық қатынастар.

Аннотация: В данной статье уделено внимание институциональным и правовым основам правового положения семей и защиты прав детей в Республике Казахстан, а также дается краткая правовая характеристика понятий и значения семьи, брака, защита прав детей. В статье приведен анализ основных международных документов по данной тематике. Проведен сравнительный анализ норм «Положения Карамолы» и Кодекса РК «Об административных правонарушениях» по противоправным действиям в сфере семейно-бытовых отношений.

Ключевые слова: семья, защиты детей, защита прав детей, семейно-бытовое отношения.

Annotation: This article focuses on the institutional and legal foundations of the legal status of families and the protection of children's rights in the Republic of Kazakhstan, as well as provides a brief legal description of the concepts and meaning of family, marriage, protection of children's rights. The article provides an analysis of the main international documents on this topic. A comparative analysis of the norms of the "Regulations of Karamola" and the Code of the Republic of Kazakhstan "On Administrative Offenses" on unlawful acts in the field of family and domestic relations was carried out.

Key words: family, child protection, protection of children's rights, family and everyday relations

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР Кодексінің заңдық мағынасында отбасы дегеніміз — отбасы – некеден (ерлі-зайыптылықтан), туыстықтан, жекжаттықтан, бала асырап алудан немесе балаларды тәрбиеге алудың өзге де нысандарынан туындайтын және отбасы қатынастарын нығайтып, дамытуға септігін тигізуге арналған мүліктік және жеке мүліктік емес құқықтар мен міндеттерге байланысты адамдар тобы [1]. Отбасылық қатынастарды реттейтін құқықтық нормалардың жиынтығы отбасылық құқық деп аталады. Отбасы-неке қатынасын реттейтін негізгі нормативтік құқықтық ҚР Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодексі болып табылады.

Егер неке тіркелмесе де, бірақ еркек пен әйел бірге тұрып, балаларын

тәрбиелеумен айналысып жатса, мұны да отбасы деп айтуға болады. Егер кәмелетке толған балалары ата-анасымен бірге тұрып, оларға қамқорлық жасап, материалдық көмек көрсетсе — бұл да отбасы. Егер кәмелетке толған ағалары мен қарындастары ата-анасыз бірге тұрып, бір-біріне қамқорлық жасайтын болса — бұл да отбасы. Адамдар арасында некеден, туыстықтан, бала асырап алудан, отбасына тәрбиелеу үшін бала алудан туындайтын қатынастар отбасылық қатынастар деп аталады. Бірақ отбасындағы қатынастардың бәрі бірдей құқық жөнімен реттеле бермейді. Отбасындағы қатынастар, негізінен, адамгершілік, игілік-өнегелік нормалары негізінде реттеледі. Бұл өзара құрмет, сүйіспеншілік, қамқорлық және имандылық қолдаудың көрінісі. Отбасылық өмір қалыбы, көбінесе ұлттық дәстүрлер мен әдет-ғұрыптарға сүйенеді (үлкендерді қадірлеу, отбасын қамтамасыз ету оның басшысы ретінде толықтай ер адамға жүктеледі, туысқандарды қадірлеп, құрметтеу).

Отбасының ішкі мәселелері отбасы мүшелерінің өзара келісімі бойынша шешіледі. Егер ол мәселелер кәмелетке толмағандардың мүдделеріне қатысты болса, оны шешуге балалар да қатыстырылады.

Жеке басындық қатынастармен салыстырғанда отбасылық мүліктік қатынастар құқық арқылы егжей-тегжейлі реттеледі, өйткені бұл қатынастардың объектісі материалдық игілік болып табылады. Отбасылық құқық азаматтық құқықпен тығыз байланысты. Мәселен, отбасылық құқықпен реттелмеген отбасы мүшелерінің арасындағы мүліктік және жеке мүліктік емес қатынастарды реттеуге азаматтық заңнама қолданылады, өйткені ол отбасылық-некелік қатынастардың мәніне қайшы келмейді.

Неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында болады. Балаларына қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу - ата-ананың құқығы әрі міндеті. Кәмелетке толған еңбекке қабілетті балалар еңбекке жарамсыз ата-анасына қамқорлық жасауға міндетті.

Қазақстанда мемлекеттік АХАТ органында тіркелген неке ғана танылады. Қазақстанда некеге тұрған кезде отбасылық қатынастарда әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, тілдік немесе қай дінді ұстанатындығына қарай азаматтардың құқығын шектеудің кез келген түрлеріне тыйым салынады. Ерлі – зайыптылар қатынастарына туыстарының араласуына жол берілмейді.

2011 ж. 26 желтоқсанда «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасы жаңа Кодексі қабылданды. Қазақстан Республикасы Неке-отбасы заңнамасы: отбасы мүшелері: ерлі-зайыптылар, ата-аналар мен балалар арасындағы, ал Қазақстан Республикасының неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы кодексінде көзделген жағдайларда және шектерде басқа туыстар мен өзге де адамдар арасындағы құқықтар мен міндеттері, мүліктік және жеке мүліктік емес қатынастарды белгілейді; некеге отырудың (ерлі-зайыпты болудың), некені (ерлі-зайыптылықты) тоқтатудың және оны жарамсыз деп танудың шарттары мен тәртібін белгілейді; - жетім балаларды, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды отбасына орналастырудың нысандары мен тәртібін айқындайды; азаматтық хал актілерін мемлекеттік тіркеу тәртібін реттейді; азаматтық хал актілерін мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыратын

мемлекеттік органдардың функцияларын айқындайды [1].

«Неке (ерлі - зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексімен отбасы мүдделері мен құқықтарын қорғауды қамтамасыз ететін, оның дамуын Қазақстан Республикасы мемлекеттік әлеуметтік саясатының басым бағыты ретінде анықтай келе, неке-отбасылық (ерлі-зайыптылық) қатынастарын реттейтін мақсаттар, міндетер, принциптер және құқықтық негіздер анықталды.

Неке — отбасын құрудың негізгі болып табылады. Ерлі-зайыптылар арасындағы мүліктік және мүліктік емес жеке қатынастарды туындататын отбасын құру мақсатымен, заңда белгіленген тәртіппен тараптардың ерікті және толық келісімі жағдайында жасалған еркек пен әйелдің арасындағы тең құқықтық одақты — неке деп түсінеміз.

Неке (ерлі - зайыптылық) және отбасы туралы кодекс жаңа бөлімдермен және тараулармен толықтырған; «Жеке өмірге қолсұқпаушылық, жеке және отбасылық құпия; «Патронат» - жетім балалар, ата-аналарының (ата-анасының) қамқорлығынсыз қалған балалар қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган мен баланы (балаларды) тәрбиеге алуға тілек білдірген адам жасайтын шар бойынша отбасыларға патронаттық тәрбиеге берілетін тәрбие нысаны; Өмірлік қиын жағдайда жүрген бала (балалар) – "Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы" Қазақстан Республикасының Заңында көзделген қалыптасқан мән-жайлардың салдарынан тыныс-тіршілігі бұзылған және осы мән-жайларды өз бетінше немесе отбасының көмегімен еңсере алмайтын бала (балалар); «Суррогат ана - суррогат ана болу шартына сәйкес тапсырыс берушілер үшін қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологиялар қолданылғаннан кейін құрсақ көтеретін және бала (балалар) туатын әйел; «Суррогат ана болу» - сыйақы төлене отырып, суррогат ана мен ерлі-зайыптылар арасындағы шарт бойынша, күн жетпей босану жағдайларын қоса алғанда, бала (балаларды) көтеру және туу; Суррогат ана болу шарты- некеде тұрған (ерлі-зайыпты болған) және балалы болғысы келетін адамдар мен қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолдану жолымен бала көтеруге және тууға өз келісімін берген әйел арасындағы нотариатта куәландырылған жазбаша келісім; Жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды Қазақстан Республикасы азаматтарының отбасыларына орналастыруға жәрдем көрсету жөніндегі ұйым – Неке және отбасы туралы кодексте белгіленген құзыретіне сәйкес жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын, балаларды тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген және қабылдаған Қазақстан Республикасы азаматтарының отбасыларына тәрбиелеуге орналастыруға жәрдемдесуді өтеусіз негізде Қазақстан Республикасының аумағында жүзеге асыратын және осы Кодексте белгіленген тәртіппен осындай қызметті жүзеге асыру үшін аккредиттелген коммерциялық емес ұйым; Жетім балалардың, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балалардың және балаларды өз отбасыларына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген адамдардың республикалық деректер банкі – жетім балалар, ата-аналарының

қамқорлығынсыз қалған балалар туралы, сондай-ақ жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды өз отбасыларына тәрбиелеуге қабылдауға тілек білдірген адамдар туралы мәліметтер қамтылатын дерекқор; Көпбалалы отбасы – құрамында бірге тұратын төрт және одан көп кәмелетке толмаған баласы, оның ішінде кәмелеттік жасқа толғаннан кейін білім беру ұйымдарын бітіретін уақытқа дейін (бірақ жиырма үш жасқа толғанға дейін) орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымдарында күндізгі оқу нысаны бойынша білім алатын балалары бар отбасы және т.б. [1].

Баланың ата-аналарының, қорғаншы және қамқоршы органдардың, сот пен прокурордың емес, сонымен қатар өздерінің құзыреті шегінде ішкі істер органдары мен басқа да мемлекеттік органдардың қорғауына да құқықтары туралы нормалар заңнамалық түрде бекітілген.

Жұбайлардың балалардың мүліктік құқықтарын, соның ішінде алименттік міндеттемелерін қозғайтын нормалар реттелген, кейбір жағдайларда алименттік нормалар қатаңдатылды. Мысалы, Ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу кезінде сот кәмелетке толмаған баланың мүдделерін ескере отырып, ерлі-зайыптылардың талап етуі бойынша қандай мүліктің ерлі-зайыптылардың әрқайсында берілуге тиіс екендігін айқындайды. Егер шарттың талаптары ерлі-зайыптылардың біреуін өте қолайсыз жағдайда қалдырса немесе осы некеден (ерлі-зайыптылықтан) туған немесе асырап алынған балалардың мүліктік құқықтарын бұзса, сот ерлі-зайыптылардың осы біреуінің талап етуі бойынша неке шартын толық немесе ішінара жарамсыз деп тануы да мүмкін.

Ата-аналардың қалауы бойынша баланың тегі ұлттық дәстүрлер ескеріле отырып, әкесі сияқты, анасы тарапынан да әкесінің немесе атасының аты берілуі мүмкін. АХАТ органның практикасында баланың атын (немесе) және тегінің өзгертуіне байланысты көп сұрақтар туындайды. Кодексте берілген мәселе толық реттелген. Сонымен, егер ата-аналары некенің ерлі-зайыптылықтың) бұзылуын тіркеуші органда ресімдеместен бөлек тұрса және бала өзімен бірге тұратын ата-анасы оған өзінің тегін бергісі келсе, тіркеуші орган бұл мәселені баланың мүдделеріне қарай және нотариатта ресімделген басқа ата-ананың тұратын жерін анықтау мүмкін болған, ол ата-ана құқықтарынан айрылған не олар шектелген, әрекетке қабілетсіз деп танылған кезде, сондай ақ ата – ана баланы күтіп-бағудан және тәрбилеуден дәлелсіз себептермен жалтарған жағдайларда, ата-анасының пікірі ескеру міндетті емес. Егер ата-аналары некенің (ерлі-зайыптылықтың) бұзылуын тіркеуші органда ресімдей отырып, бөлек тұрса және бала өзімен бірге тұратын ата-анасы оған өзінің тегін бергісі келсе, тіркеуші орган бұл мәселені ата-аналарының екіншісінің пікірін ескерместен, баланың мүдделеріне орай шешеді.

Халқымыз “Әке – асқар тау, ана – бауырындағы бұлақ, бала – жағасындағы құрақ” дегендей, өмір ұрпақ жалғастығынан тұрады. Табиғаттың кемелдігі сол, егер елде баласы да, жасы да, егдесі де, қарты да, қысқасы, барлық буын өкілдерінің тепе-теңдігі сақталмаса, үндестік пен үйлесімділік заңы бұзылады. Мысалы, 1885 жылғы Қарамола ережесі [2] мен 2014 жылғы

Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексіне [3] салыстырмалы талдау жасасақ, Отбасы-тұрмыстық қатынастар аясындағы құқыққа қарсы әрекеттер бойынша. «Ата-ананды сыйласаң, көп жасарсың, сыйламасаң жан қинарсың», «Ата сөзі-бата сөзі, ата сөзі-ақылдың көзі», «Әжеден- ақыл, анадан мейір» деген мақал-мәтелдер арқылы қазақ халқының ата-ананы, үлкендерді сыйлауға қаншалықты мән беріп, үлкен көңіл бөлгендігі анық көрініп тұр. Бірақ «бес саусақ бірдей болмайтынын» ескере отырып, құқық нормаларында көбінесе превентивті болып табылатын ережелер бекітілген. Қарамола ережесінің 32 бабында әке-шешелерінің ренжіткендерге жаза көзделетіні туралы айтылған, бірақ ол әке-шешесінің ықтияры бойынша ғана тағайындалған. Яғни қазіргі заманғы тілмен айтқанда, істердің жеке-жария айыптау санаттарына жатқызылған. Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексінің 73 бабында отбасы-тұрмыстық қатынастар аясындағы құқыққа қарсы әрекеттер, яғни құқық бұзушымен отбасы-тұрмыстық қатынастардағы адамдарға сыйламаушылық көрсетіліп, былапыт сөйлеу, қорлап тиісу, кемсіту, үй тұрмысындағы заттарды бүлдіру және олардың тыныштығын бұзатын, жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғынжайда жасалған басқа да әрекеттер, егер бұл әрекеттерде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, – ескерту жасауға, не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады.

Неке (ерлі - зайыптылық) және отбасы туралы кодекстің мазмұнына назар аударсақ, мысалы: Ата-ана құқықтарынан айырылады егер балаға қатыгездік көрсетсе, оның ішінде оған күш қолданса немесе психикасына зорлық жасаса, оның жыныстық тиіспеушілігіне қастандық жасаса; Бала асырап алудың күшін жою негіздерінің бірі болып асырап алынған балаға қатігездік көрсеткен жағдайда, асырап алынған балаға күш қолданған немесе психикалық зорлық жасаған кезде және т.б.; Агенттіктерді аккредиттеуді жүргізу тәртібі бойынша агенттік орналасқан мемлекеттің құзыретті органының баланың қайтыс болу, оған қатыгездік көрсету, оның ішінде балаға физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылық жасау, сондай-ақ баланың жыныстық тиіспеушілігіне қастық жасау фактісі анықталған кезден бастап жиырма төрт сағат ішінде Қазақстан Республикасының баланың құқықтарын қорғау саласындағы уәкілетті органына хабар беру туралы міндеттемесін; Жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды Қазақстан Республикасы азаматтарының отбасыларына орналастыруға жәрдем көрсету жөніндегі ұйымның құқықтары мен міндеттерін айтатын болсақ жетім балаларды, ата-аналарының қамқорлығынсыз қалған балаларды Қазақстан Республикасы азаматтарының отбасыларына орналастыруға жәрдем көрсету жөніндегі ұйым отбасыға тәрбиелеуге орналастырған баланың қайтыс болу, оған қатыгездікпен қарау, оның ішінде балаға физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылықты жасау, сондай-ақ баланың жыныстық тиіспеушілігіне қол сұғу фактісі анықталған кезден бастап жиырма төрт сағат ішінде Қазақстан Республикасының балалардың құқықтарын қорғау саласындағы уәкілетті органына және Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдарына хабарлауға тиісті деген нормалар бар.

Адам дүниеге келгеннен кейін оның өмірін, денсаулығын, тыныштығын біздің мемлекетіміздің Ата Заңы қорғайды. ҚР-ның Конституциясы - барлық Заңдардың негізгі басты құжаты. ҚР-ның Конституциясының 27 бабына сәйкес, неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекеттің қорғауында болады. Балаларына қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу - ата-ананың етене құқығы әрі міндеті. Кәмелетке толған еңбекке қабілетті балалар еңбекке жарамсыз ата-анасына қамқорлық жасауға міндетті делінген [4].

Ата Заңымыздан басқа тікелей балалардың құқығын қорғайтын Бала құқықтары туралы конвенция (Нью-Йорк, 20 қараша 1989 ж.) [5], Бала құқықтары туралы конвенцияны ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының жоғарғы кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы бекітілді [6]. Балалар құқықтары конвенция 1994 жылы Қазақстан Республикасының Үкіметі бекіткен бірінші халықаралық келісім болды. Көптеген заңнамалық актілер осы халықаралық келісімге сәйкес келтірілді. Балалар құқығы туралы Конвенция, біріншіден, балалардың жетістігі мен бостандығына кепілдік береді; екіншіден, баланын тұлға ретінде қалыптаса алатын жағдайларын анықтайды; үшіншіден, баланы құқықтың өз алдына жеке нысаны ретінде жариялайды.

ЮНИСЕФ –бұл Біріккен Ұлттар Ұйымының Балалар қоры. ЮНИСЕФ қызметінің негізгі мақсаты – балалар құқығын қорғау және әр баланы қауіпсіз, салауатты және бақытты балалық шақ өткізу құқығын қолдау. ЮНИСЕФ атауы (UNICEF — United Nations International Children’s Emergency Fund, балаларға көмек көрсететін халықаралық төтенше қоры) 1946 жылы Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы Екінші дүниежүзілік соғыс зардабын шеккен балаларға көмек көрсету үшін қор құруды шешкен. Кейіннен Қор БҰҰ Балалар Қоры деп аталып, ЮНИСЕФ аббревиатурасын сақтап қалды [7]. 1946 жылы құрылған және қазіргі уақытта 191 елдің мемлекеттік бағдарламалар мен Ұлттық комитеттермен жұмыс істеп жатқан БҰҰ-ның Балалар қоры әр баланың құқығы сақталатын әлемді құруға көмектесетін қозғалтқыш күш болып табылады. Қордың ең озық ойларды жүзеге асыра алатын ел ішіндегі көптеген серіктестеріне және де шешім қабылдауға жауапты азаматтарға әсерін тигізе алатын дүниежүзілік мәртебесі бар. Бұл ЮНИСЕФ-ті өркендеп келе жатқан ұрпақпен жұмыс атқаратын ұйымдармен қатар дүниежүзілік ұйымдар арасында ерекше ұйым етіп көрсетеді.

Мемлекет ата-аналардың, ал, егер олар болмаған жағдайда, қараушылардың балаларға қатысты өз міндеттерін тиісті деңгейде жүзеге асырып отыруларын қадағалауға алуға міндетті. Мысалы, мемлекет отбасы мүшелерін бір-бірін құрметтеуге және сыйлауға мәжбүрлей алмайды, дегенмен қоғамның кішкентай мүшелерін қатыгездік пен зорлық-зомбылықтан қорғай алады және оған міндетті.

Бала құқықтары, оның өміріне, дамуына, білімденуі мен тәрбиесіне қамқорлық қашанда бүкіләлемдік проблема болған. Қабылданған халықаралық құжаттарда (Бала құқықтары Декларациясы, 1959ж; Бала құқықтары жөніндегі Конвенция, 1989ж; Балалар тіршілігін сақтау, қорғау және оларды дамыту

Декларациясы, 1990ж; Ымырашылдық принциптері Декларациясы 1995ж; Әлем мәдениеті жөніндегі Декларация, 1998ж. және т.б.) қоғамда бала құқықтарының үстемдігін, оларда ымырашылдық, басқыншылыққа бармау сезімдерін оятып, тыңдай білу мен зер салуға үйрету қажеттігі жария етілді. Бұл құжаттарда хатталған бағдарламалар барша аймақтардағы барлық халықтар үшін теңдей маңызды да олар тарапынан бірдей орындалуы міндетті.

Бала құқықтары жөніндегі Конвенция және БҰҰ-ның басқа да тұғырлы құжаттарында жарияланған Ережелердің түпкі мәні – білім және тәрбие толығымен тұлға дамуына, сонымен бірге адамның құқықтарын және негізгі еркіндіктерін құрмет тұтуға бағышталуы.

Қазіргі уақытқа дейін Қазақстанда бала құқықтарын бекіту мен қорғауға бағытталған маңызды нормалардан тұратын бірқатар нормативтік-құқықтық актілер қабылданды: Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі Кодексі [8]; 26 желтоқсан 2011 ж. – «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» ҚР Кодексі. Осы Кодекс неке-отбасы (ерлі-зайыптылық-отбасы) қатынастарын реттеудің мақсаттарын, міндеттерін, қағидаттарын және құқықтық негіздерін айқындайды, отбасының дамуын Қазақстан Республикасының мемлекеттік әлеуметтік саясатының басым бағыты ретінде айқындай отырып, оның құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз етеді [1]. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы Заңы. Осы Заң мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, ұйымдардың және Қазақстан Республикасы азаматтарының тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі қызметінің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық негіздерін айқындайды [9]. Заңдағы жаңа нормалар ел, халық, қоғам болып отбасындағы жанжалға қарсы күресуге мүмкіндік береді. Бұл халқымыздың денсаулығы, өмірі және балаларымыздың болашағы үшін өте маңызды заң. Заң отбасылық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің құқығын және қауіпсіздігін қамтамасыз етуді көздейді.

Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы 2002 жылғы 8 тамыздағы Заңы. Осы Заң балаларды қоғамдағы толымды өмірге даярлау, олардың қоғамдық мәні бар және шығармашылық белсенділігін дамыту, әлемдік өркениеттің жалпы адамзатқа тән құндылықтары негізінде оларды жоғары имандылық қасиеттерге, елжандылық пен азаматтыққа тәрбиелеу, олардың бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастыру принциптерінің басымдығына сүйеніп, баланың Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік берілген негізгі құқықтары мен заңды мүдделерін іске асыруға байланысты туындайтын қатынастарды реттейді [10].

Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылдың 14 желтоқсан айындағы «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында балалар – қоғамымыздың ең қауқар және ең қорғалмаған бөлігі деп атап өтілді және мемлекет Қазақстан жерінде туылған әр баланы қорғауға

тиіс [11].

Мемлекет әрбір баланың аман-сау өсіп, жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді. Бала өмірге келе салысымен тіркеуге алынады және өзіне есім мен азаматтық алуға құқылы. Әрбір бала өз отбасында, ата-анасымен бірге өмір сүруге құқылы. Бала мектепте кінәлі болғанда да оны ешкімнің ұрып жазалауға, кемсітіп қорлауға құқығы жоқ. Әрбір баланың ой-пікірі, ар-ождан және дін еркіндігіне құқығы бар. Бала өзі қалаған спорт түрімен шұғылдануға құқылы. Бала денсаулығын сақтауға, емдеуге құқылы. Бала өз ойын еркін айтуға құқылы. Ата-аналар өздерінің балаларын тәрбиелей отырып, оны қорғауға міндетті. Әлі жасы жетпегендіктен, әлі қабілеті толық қалыптаспағандықтан балалар өз мүдделерін өздері қорғай алмайды. Сондықтан ата-аналар, біріншіден, балаларының құқығын қорғауға міндетті. Бұл оның мүлкіне де, жеке басына да қатысты. Екіншіден, балалардың мүддесін қорғауға заң жүзінде белгіленетін құқық, мысалы, баланың мұрагер болу құқығы да жатады. Құқықты қорғауға баланың құқығын бұзуға жол бермеу үшін күресу мәселесі де қосылады. Ата-аналар өз балаларының заңды өкілі болып табылады. Ата-аналар өздерінің баласына былай да теріс қарамайтыны табиғи нәрсе.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. 2011 ж. 26 желтоқсанда «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының кодексі
2. 1885 жылғы Қарамола ережесі.
3. 2014 жылғы 05 шілдедегі Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексі.
4. 1995 ж 30 тамызының Қазақстан Республикасының Конституциясы.
5. Бала құқығы туралы Конвенция (Нью-Йорк, 20 қараша 1989 жыл) Қазақстан Республикасы Жоғары Кеңесінің 1994 жылғы 8 шілдедегі “Бала құқығы туралы Конвенцияны ратификациялау туралы” № 77-13 қаулысы.
6. Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесінің 1994 жылғы 8 маусымдағы қаулысы.
7. <https://www.unicef.org/kazakhstan/media/646/file/>
8. Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі Кодексі.
9. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы Заңы.
10. Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы 2002 жылғы 8 тамыздағы Заңы.
11. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2012 жылдың 14 желтоқсан айындағы «Қазақстан-2050» стратегиясы.

Ibragimova Flura Galimovna

Candidate of Law, Head of the Department of Civil and Legal Disciplines of the
Kazakh Humanitarian and Juridical Innovative University, Semey

Lebed Valentina Ivanovna

Candidate of Law, Head of the Department of Civil and Legal Disciplines of the
Kazakh Humanitarian and Juridical Innovative University, Semey

SOCIO-LEGAL PROBLEMS OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Түйін. Қазіргі заманғы әлемде басты проблемалардың бірі - әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесі. Зерттеу мақсатында тұрмыстық зорлық-зомбылықты алдын алу бойынша жағдай Шығыс Қазақстан Облысының оқу мекемелерінде, денсаулық сақтау және дағдарыс орталықтарында ақпараттық және алдын алу жұмыстар өткізілді. Мақала, сондай-ақ отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты алдын алу және жою бойынша ұсынымдар береді.

Түйін сөздер: әйелдер, тұрмыстық зорлық-зомбылық, алдын-алу, қорғау, қоғам, құқық.

Аннотация. Проблема бытового насилия в отношении женщин - одна из основных проблем современного мира. В целях изучения ситуации по профилактике бытового насилия была проведена информационная и профилактическая работа в учреждениях образования, здравоохранения и кризисных центрах Восточно-Казахстанской области. В статье также даны рекомендации по предотвращению и искоренению семейно- бытового насилия в обществе.

Ключевые слова: женщины, насилие в семье, профилактика, защита, общество, закон.

Annotation. The problem of domestic violence against women is one of the main problems of the modern world. In order to study the situation of prevention of domestic violence carried out information and preventive work in educational institutions, health care and crisis centers in East Kazakhstan region. The article also offers recommendations on the prevention and eradication of domestic violence in society.

Keywords: women, domestic violence, prevention, protection, society, law

The problem of domestic violence is relevant all over the world. It is generally recognized that violence against women has no borders, it does not depend on the country's level of development, the degree of its well-being, and it is not associated with any social groups.

Since 1981, the entire world has celebrated 25 November as the International Day for the Elimination of Violence against Women. The historical background for this was an event that occurred in 1960 in the Dominican Republic, when, on the orders of the Dominican dictator Rafael Trujillo, three Mirabal sisters, who were political activists in the struggle for women's rights, were cruelly murdered [1]. On this day, international organizations and non-governmental public associations hold events aimed at drawing attention to this problem: training seminars, practical conferences, round tables, public events, etc. are organized. The essence of which is to draw the attention of the entire society, state and law enforcement agencies, and the mass media to the problem of domestic violence against women, to do everything

possible to help change negative stereotypes in family relations and behavior, and to convince modern youth of the inadmissibility of violent behavior in the family.

According to the UN, 35% of women and girls in the world experience suffer from some form of physical and / or sexual violence during their lifetime, while in some countries the consequences of violence against women persist for generations [2].

It is necessary to note Article 17 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, which regulates that human dignity is inviolable, that no one should be subjected to torture, violence, or other cruel, degrading treatment [3]. This constitutional provision fully applies to cases of personal security from encroachments in the family.

According to Article 4 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Prevention of Domestic Violence" (hereinafter - the Law), domestic violence can be expressed in the form of physical, psychological, sexual and (or) economic violence [4].

The peculiarity of domestic violence is that the offender is a person who is in a close family or marriage relationship with the victim, often dependent both financially and morally, who lives in the same living space, and has the opportunity of unhindered access to his victim. For this reason, women do not always apply to the relevant authorities for the protection of violated rights, which creates a strong confidence in their impunity for the criminal and aggravates the situation in the future. The mentality of Kazakhstaniaan women, as well as the level of their upbringing, based on the spirit of submission and unshakable respect for a man also provides unkind help in such cases.

In order to protect victims of domestic violence, the internal affairs bodies have the right to apply certain restrictions to persons who commit offenses in the sphere of everyday life by issuing protective orders.

For example, Article 17 of the Law provides that " measures of individual prevention of domestic violence are used to systematically purposefully influence the legal consciousness and behavior of the person who committed domestic violence, in order to prevent the commission of new offenses on his part and to ensure the safety of the victim." When choosing a particular measure, it is obligatory to take into account the individual characteristics of the person against whom they are applied, the nature and degree of public danger of the offenses committed by them [4].

Despite the existence of the law on the prevention of domestic violence and a number of related regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan on its prevention and assistance to victims of violence, the problems of preventing domestic violence do not find the necessary solutions.

As an example, we can cite the case of the cruel reprisal of the teacher of the capital school Svetlana Sadova in May 2015. For 20 years of marriage, the victim suffered abuse from her husband not only against herself, but also her children. Having decided on a divorce, she searched the thresholds of all instances with complaints, turning to the police, precinct stations, the Nur Otan party, wrote to the website of the President of Kazakhstan. She was forced to live in a center for the

protection of women from violence, as her ex-husband demanded to return, threatening to kill her and the children. He used to spy on the woman, constantly calling and threatening her. And on May 26, in the courtyard of school No. 25, he set fire to her, who died in the hospital on the fourth day from her burns. It should be noted that the ex-husband was registered in the Internal Affairs Department in the category of "family rowdy", and was also repeatedly brought to administrative responsibility for family scandals. However, these measures did not save the mother of four children from a tragic outcome [5].

On February 28, 2016, a cruel murder took place in the Amangeldy District Court. Before the start of the divorce process, citizen Bekibaev N. Zh. after verbal altercations, suddenly pulling a knife from the shin of his boot, stabbed 30 times with it in the abdomen of citizen Taubayeva Zh. A. Relatives and colleagues of the victim speak of her as a wonderful person, a highly qualified specialist. Her husband often beat her, insulted and bullied her. She made attempts to annul the marriage with him, but he strongly discouraged this, threatening physical violence. In order to carry out the plan, the unfortunate woman had to take a vacation and go to her sister, in order to hide from the despot-husband. But on the day of the divorce process, she received wounds from him that were incompatible with life. [6]

Thus, we can note a rather low legal awareness of male offenders, disregard for the interests of the victim and complete ignoring for protective regulations.

As the reasons for male aggression, psychologists identify many factors: this includes serious mental or behavioral disorders, alcohol and drug abuse, unjustified hopes, disadaptation, uncertainty in the future, various kinds of complexes, mental trauma received in childhood, misogyny (hatred of women), etc. The reasons for aggression can also be subjective factors, such as customs and national prejudices.

In any case, the objects of male aggression are close people: wives, elderly parents, young children. It is a terrible fact that often victims of systematic domestic violence do not attach value not only to their honor and their inviolability, but even to their lives. In the future, the victims themselves can form deviant behavior, and become participants in the committed offenses. This fact is especially evident in underage children, before whose eyes the aggressive attacks of the aggressor fathers flashed, causing them considerable mental suffering and psychological trauma.

Thus, we note that the manifestation of domestic violence in the family is caused by a whole complex of factors, the most significant of which is the socio-political and economic crisis, which results in a sharp social and property stratification, unemployment, the growth of social tension, the devaluation of many traditional moral values in society and the microenvironment, the latency and impunity of a significant part of domestic crimes, the tolerance of victims to domestic offenses, inefficient and weak activities of the law enforcement system and public institutions, that inevitably creates increased conflict in family and domestic relations and plays a significant role in the determination of domestic crimes [7, p. 6].

In Kazakhstan, special units for the protection of women from domestic violence were established in the internal affairs bodies in 1999. To help women who have suffered from domestic violence, police officers interact with specialized crisis

centers. On December 21, 2016, the standards for providing special social services to victims of domestic violence were approved. Only in 2015, 12 thousand women applied to crisis centers for help, and 3.5 thousand women were sent to these centers by police officers [4]. Crisis centers are designed to provide assistance to victims of domestic violence, which includes free legal and psychological consultations, medical examinations and treatment, the provision of temporary housing, extensive information and educational work, etc.

A single regulatory framework is not sufficient to effectively combat domestic violence. It is necessary to carry out systematic work of law enforcement agencies, public associations, religious organizations, political parties, etc.

In this regard, it is proposed to pay great attention to such spheres of activity as:

1) Educational work in the sphere of prevention of domestic violence, starting from school, in the form of the introduction in high school of disciplines related to the problem under study, conducting trainings with parents and children;

2) Development of a unified strategy between educational organizations, child protective services, health care and internal affairs bodies to eliminate cases of domestic violence;

3) Obligatory implementation of special trainings on the prevention of domestic violence for people who have submitted an application for marriage registration to the relevant authorities;

4) Development of an adapted version of legislative acts for illiterate people or people living in rural areas, with free distribution of brochures and leaflets.

Thus, we will be able to achieve public intolerance to the problem of domestic violence, reduce the number of latent offenses, and reduce the number of offenses in the family and domestic sphere.

List of references:

1. Mirabal sisters explained // <http://everything.explained.today>
2. <http://www.armradio.am/ru/>
3. Konstitutsiya Respubliki Kazakhstan ot 30 avgusta 1995 goda // <http://adilet.zan.kz>
4. O profilaktike bytovogo nasiliya / Zakon Respubliki Kazakhstan ot 4 dekabrya 2009 goda № 214-IV.№ 214-IV. <http://adilet.zan.kz>
5. <http://newstop.kz/news/1652/>
6. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/muj-chasto-izbival-kollegi-ubitoy-jenschine-razvodom-313263/
7. Salman A. Protivodejstvie kriminal'nomu nasiliyu v sfere semejno-bytovykh otnoshenij: avtoreferat disser. ...kand. jurid. nauk - Bishkek-2011, "Altyn print" S. 26.

ҚР-ҒЫ ОТБАСЫН, АТА-АНАЛАР МЕН БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚАМСЫЗДАНДЫРУДЫ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ- ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Түйін. Мақалада отбасын, ата-ана мен баланы әлеуметтік қамсыздандырудың қазіргі заманғы қазақстандық жүйесі туралы мәселелері қамтылған. Отбасы мен баланы, ата-ана мен бала жағдайын қолдау, нығайту және қорғаудың конституциялық-құқықтық кепілдіктерін толықтыру сұрақтары қарастырылған.

Түйін сөздер: Отбасы, ата-ана, бала, көп балалы болу, әлеуметтік қамсыздандыру, баланы күту, тәрбиелеу, күтіп-бағу

Аннотация. В статье освещены вопросы о современной казахстанской системе социального обеспечения семьи, родителей и ребенка. Рассмотрены вопросы дополнения конституционно-правовых гарантий поддержки, укрепления и защиты семьи и ребенка.

Ключевые слова: Семья, родитель, ребенок, многодетность, социальное обеспечение, уход, воспитание, содержание ребенка

Annotation. The article highlights the issues of the modern Kazakh system of social security for families, parents and children. The issues of supplementing the constitutional and legal guarantees of support, strengthening and protection of the family and the child are considered.

Keywords: Family, parent, child, multiple children, social security, care, upbringing, child maintenance

Конституция ана мен әке және бала, отбасы мемлекеттің қорғауында екенін белгілейді. Конституцияның 27-бабы ана мен әке болуды тең қорғауды жариялай отырып, ата-ана жағдайындағы гендерлік теңдікті бекітеді [1].

Мемлекеттің отбасын, ата-ананы қорғауы ұйымдастырушылық, экономикалық және басқа да міндеттемелермен қатар тиісті шаралар мен кепілдіктер кешенін заңнамалық түрде жариялауды және іске асыруды қамтиды. Арнайы әдебиеттерде отбасы мен ата-ананы қорғаудың конституциялық ресми жариялану мазмұны туралы мәселе жеткілікті түрде егжей-тегжейлі зерттелген. Бұл анықтаманы әлеуметтік қамсыздандыру құқығы тұрғысынан қарастырылады.

Құқықтың барлық салалары негізгі және кешенді болып бөлінеді, Конституцияда бекітілген немесе бекітілуі тиіс. Конституция барлық құқық салаларының негізі, базасы және қайнар көзі болып табылады. Конституция қоғам мен мемлекеттің негізгі заңы, жоғары заң күші бар актісі бола отырып, республиканың конституциялық құрылысының негіздерін, жеке тұлғаның құқықтық жағдайының негіздерін, мемлекет және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының құқықтық мәртебесінің негіздерін бекітетін құрылтайлы, бастапқы нормаларды қамтиды; ағымдағы заңнама актілері конституциялық нормаларды жаңғыртады, дамытады және нақтылайды.

Кәметке толмағандар отбасымен қатар құқықтық категория ретінде айрықша көзге түсетін институттардың бірі. Елдегі әр-алуан сала реформаларының тиімділігі, артықшылығы немесе теріс ықпалы ең алдымен

осы әлеуметтік топтарға қатысты теңерілетіні мәлім. Кәмелетке толмағандардың, отбасының әлеуметтік-экономикалық, жеке сипаттағы және басқа да құқықтары мен бостандықтарының, заңды мүдделерінің қорғалуы, қамтамасыз ету және жүзеге асыра алу деңгейі қоғамдағы жалпы адам құқықтары мен бостандықтарының жай-күйін айқындау индикаторы іспеттес болады.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, ата-аналардың конституциялық-құқықтық мәртебесінің қосымша міндеттері отбасының мемлекет тарапынан көмегіне теңестірілуі керек деп санаймыз. Мемлекеттің отбасын, ананы, әке мен баланы қорғауы әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылатын әлеуметтік-экономикалық шаралар кешенін көздеуі тиіс. «Қазақстан Республикасының әлеуметтік саясаты қазіргі кезде экономикалық қиын жағдайларға байланысты халықтың аз бөлігінің ғана қызығушылықтарын қанағаттандырады. Сондықтан әлеуметтік қорғауды теңдестірудің қажеті жоқ. Әлеуметтік қорғауды қазіргі кезде халықтың көптеген бөлігі қажет етеді және де ол халықтың көп бөлігіне қатысты нақты жүзеге асады немесе әлеуметтік қорғау қоғамның аз қорғалған «әлсіз» бөліктеріне ұсынылады» [2].

Әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттің кепілдіктерін қамтитын ҚР Конституциясының негізгі нормасы 28-бап болып табылады. Осы норманы талдау келесі қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Негізгі Заңның 28-бабында аталған әлеуметтік маңызды фактілер: жасы, мүгедектік ауруы, асыраушысынан айрылу басталған кезде Қазақстан азаматтарының құқықтарының жиынтығы берілген. Қоғам үшін әлеуметтік маңызы бар жағдайлардың бұл тізімі ашық, ол заңдармен толықтырылып, нақтыланады. Қазақстан Конституциясы «әлеуметтік-кепілдік берілген заң моделіне жатады, әлеуметтік қолдау мен мемлекеттік көмек алу құқығын қоса алғанда, жалпы нормалар арқылы әлеуметтік мемлекет қағидаттарын қабылдау және әлеуметтік-экономикалық құқық кепілдіктерін бекіту арқылы әлеуметтік-экономикалық құқықтарды іске асыру кепілдіктерін көрсететін нормаларды қамтиды».

Конституциялық норма азаматтың заңды негіздер бойынша әлеуметтік қамсыздандыруға субъективті құқығын жариялауды қамтиды. Әрбір қазақстандық азаматтың әлеуметтік қамсыздандыру құқығын бекіте отырып, Конституция сол арқылы мемлекетке осы құқықты іске асыруға байланысты барлық қажетті мәселелерді заңнамалық шешу міндетін жүктейді.

Әлеуметтік тәуекелдердің түрлері Конституцияда аталғандардан басқа, заң деңгейіндегі НҚА белгіленуі тиіс. Әлеуметтік қамсыздандыру құқығы Қазақстан азаматтары үшін танылады. Нормада зейнетақының ең төменгі мөлшерінің кепілдігі бар, басқа төлемдер деңгейінде мұндай қамтамасыз ету жоқ.

Отбасын, ананы, әкені, баланы әлеуметтік қамсыздандыру конституциялық құндылық ретінде әлеуметтік қамсыздандыруға конституциялық субъективті құқықты жариялауға байланысты болады.

Соңғысын Қазақстан Республикасы Конституциясының 28-бабында көрсетілген әлеуметтік тәуекелдер туындаған кезде материалдық төлемдердің жекелеген түрлеріне қазақстандық азаматтардың құқықтары жүйесін де, сондай-ақ әлеуметтік қамсыздандыру мәселелерін реттейтін өзге де заңдарды да тұжырымдауға болады. «Конституция азаматтарды әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы барлық заңнамалық актілердің негізі болып табылады» [3].

Отбасын, ата-ана мен баланы әлеуметтік қамсыздандырудың қазіргі заманғы қазақстандық жүйесі: асыраушысынан айырылуына байланысты жәрдемақылар мен сақтандыру төлемдері, уақытша еңбекке жарамсыздығы бойынша жәрдемақылар, жүктілігі мен босануы бойынша, бала бір жасқа толғанға дейін оның күтімі бойынша сақтандыру төлемдері, бала тәрбиелеп отырған отбасыларға берілетін мемлекеттік жәрдемақылар, мемлекеттік атаулы әлеуметтік көмек, жекелеген көп балалы аналарды жеңілдікпен зейнетақымен қамтамасыз ету, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған баланы асырауға қамқоршыларға (қорғаншыларға) жәрдемақыларды қамтиды.

Отбасын, ананы, әкені, баланы әлеуметтік қамсыздандырудың конституциялық-құқықтық базасын құру үшін бастапқы норма ретінде Қазақстанды әлеуметтік мемлекет ретінде жариялайтын Конституцияның 1-бабы болады. «Конституцияның 1-бабының 1-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасы өзін... әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары. Конституцияның I-бөлімінің бұл ережесі, Қазақстан, мемлекеттің мүмкіншілігіне қарай отырып, өзінің азаматтарына игілікті өмір сүру үшін және жеке адамның еркін дамуына жағдай жасауға міндеттеме алатын мемлекет ретінде дамуға ниет танытады дегенді білдіреді.

Демократиялық елдерде әлеуметтік мемлекеттіліктің қалыптасуы дамыған азаматтық қоғам мен қалыптасқан құқықтық мемлекеттілік, қоғамның барлық топтарының мүдделері үшін ұзақ мерзімді әлеуметтік саясатты жүзеге асыруға мүмкіндік беретін қуатты, тұрақты экономиканың жұмыс істеуі жағдайында болғанын атап өткен жөн. Қазақстан Республикасын әлеуметтік мемлекет ретінде бекіту міндеті қоғамдағы демократияның қалыптасуы, құқықтық және әлеуметтік мемлекеттіліктің қалыптасуының бастапқы кезеңінде тұрған өзге де жағдайларда ұсынылады. Конституция мемлекеттің қызмет қағидаты – бүкіл халықтың игілігі үшін экономикалық дамуды бекітті, бұл балалардың, отбасылық міндеттері бар адамдардың өмір сүру деңгейі мен әл-ауқатының қолайлы кепілдігінің негізі болуға тиіс.

Мемлекеттің міндеті - адамдар арасындағы қатынастарда әлеуметтік әділеттілікті, теңдікті, адамгершілікті қамтамасыз ету. Бұл мемлекеттің әлеуметтік бағдарланған саясатын қажет етеді. Жеке тұлғаның мемлекеттің ең жоғары құндылығы ретіндегі қадір-қасиеті идеясы қазіргі мемлекеттердің конституцияларында (Германия, Греция, Швейцария, Италия, Польша конституцияларында, адамның құқықтары мен бостандықтары туралы тараулар ашатын мақалаларда жеке адамның қадір-қасиетін құрметтеу қағидасы) бекітілген [1].

Қазақстанның әлеуметтік мемлекет ретінде бекітілуіне конституциялық ұстанымдарын ескере отырып, оның ең қымбат қазынасы адам, оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары болып табылады; Республика қызметінің негіз қалаушы қағидатын негізге ала отырып – бүкіл халықтың игілігі үшін экономикалық даму, сондай-ақ Конституцияға сәйкес адамның құқықтары мен бостандықтарын тану және оларға кепілдік беру; Қазақстанның қазіргі заманғы мемлекеттік әлеуметтік саясаты ең төмен күнкөріс деңгейіне сәйкес барлық танылған әлеуметтік негіздер бойынша ең төмен кепілдендірілген деңгейде әлеуметтік қорғау жөніндегі шараларды ұсыну қажеттігіне негізделуі тиіс, ал әлеуметтік қорғаудың қосымша нысандары іс-шараларды қаржыландыру қаражат көздерін қалыптастыруға азаматтардың жеке қатысуымен қамтамасыз етілуі тиіс. Адамның қадір-қасиетін қорлау кедейлік шегінен төмен тұру, табысы ең төменгі күнкөріс деңгейінен төмен болады.

Қазақстан Конституциясына сәйкес, балаларға қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу ата-аналардың табиғи құқығы мен міндеті болып табылады. Алайда, баланы материалдық қамтамасыз ету жөніндегі отбасылық міндеттерді орындауға әлеуметтік төлемдер беру арқылы мемлекет тарапынан ең төменгі деңгейде кепілдік берілуі тиіс.

Қазақстанда кәмелетке толу жасына жетпеу негізінде материалдық әлеуметтік көмектің болмауы баланың адами қадір-қасиетін іс жүзінде төмендетеді: балалар ең төменгі материалдық қамтамасыз ету кепілдігінсіз өседі, олардың еркін және лайықты дамуға, жеткілікті тамақтану мен қажетті ең төменгі қызметтерді пайдалануға, Қазақстанда танылатын стандарттарға сәйкес келетін өмір сүру жағдайларына табиғи құқықтары бұзылады.

Мемлекеттің отбасын, ананы, әке мен баланы әлеуметтік қорғау жүйесінің болуын, жұмыс істеуін қамтамасыз ету міндеті мынадай конституциялық құндылықтардың, кепілдіктер мен құқықтардың жиынтығына: Қазақстанның әлеуметтік мемлекет ретінде жариялануына; заңды негіздер бойынша әлеуметтік қамсыздандырудың кепілдігіне; бүкіл халықтың игілігі үшін экономикалық даму принципіне; жеке адамның қадір-қасиет құқығына; отбасының, ата-ананың, баланың конституциялық құндылығына және оларды мемлекеттік қорғауды қамтамасыз етуге негізделеді.

Отбасын, ананы, әке мен баланы Қазақстанның іргелі конституциялық құндылықтары ретінде жариялау әлеуметтік қамсыздандыру жүйесін қалыптастыру үшін мынадай мәнге ие. Қарастырылып отырған конституциялық құндылық, біріншіден, арнайы салалық, оның ішінде әлеуметтік қамсыздандыру заңнамасын құру және дамыту үшін негіз болып табылады.

Екіншіден, мемлекетті отбасын, әке болуды, ана мен баланы әлеуметтік қорғаудың кешенді жүйесін құруға және қамтамасыз етуге міндеттейді.

Үшіншіден, Конституция мемлекетке тек формальды жағдайлар жасау міндетін жүктейді, бірақ тиісті жағдайлар кәмелетке толмағандардың толыққанды және үйлесімді дамуын қамтамасыз етуді талап етеді.

Төртіншіден, жас – субъектінің – баланың әлеуметтік қорғау шараларына

мұқтаждығын анықтаудың негізгі өлшемі.

Бесіншіден, отбасы, ана, әке, балалық шақ – бұл әлеуметтік фактілер ретінде оларды мемлекеттік қорғау міндеттерін тудырады.

Балалары бар азаматтардың ата-аналық міндеттері жоқ азаматтарға қатысты конституциялық міндеттері (баланы күту, тәрбиелеу, күтіп-бағу міндеттері) көп. Ата-аналардың конституциялық-құқықтық мәртебесінің қосымша міндеттері отбасына мемлекет тарапынан көмек көрсету арқылы теңестірілуі керек. Мемлекеттің отбасын, ананы, әке мен баланы қорғауы әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылатын әлеуметтік-экономикалық шаралар кешенін көздеуі тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Астана: «Елорда», 2011.
2. Сулейменов М.К. Конституционные основы гражданского законодательства – Астана: «Қазақстан Республикасының Заңнама институты» 2015.
3. Серикбаев А.М., Ниетуллаев Н.Н. Кәмелетке толмағандарды қорғаудың қылмыстық құқықтық және криминологиялық мәселелері // Құқық және мемлекет. – 2015
4. Жаркенова С.Б. Конституционные основы регулирования социально-обеспечительных прав граждан– Астана.-2015.

ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТҮРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ- ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйін. Қазіргі уақытта дамыған қоғамда өмір сүріп жатқанымызға қарамастан, отбасылардағы отбасылық зорлық-зомбылық фактілері өте жиі кездеседі. Көбіне бұл туралы ашық және жария түрде айту әдетке айналмаған және ол қате түсінік деуге болады.

Түйін сөздер: зорлық-зомбылық, профилактикалық әңгімелесу, қорғау нұсқамасы, жаза, жаупкершілік.

Аннотация. Несмотря на то что мы живем в современном развитом обществе, случаи бытового насилия в семьях встречаются очень часто. Зачастую о таком не принято говорить в открытую, и зря. Конституция Республики Казахстан регламентирует, что достоинство человека неприкосновенно, каждый имеет право на защиту своей чести и достоинства.

Ключевые слова: насилие, физическая боль, наказание, ответственность, умышленное лишение человека жилья.

Annotation. Despite the fact that we live in a modern developed society, cases of domestic violence in families are very common. Often it is not customary to talk about this openly, and in vain. The Constitution of the Republic of Kazakhstan regulates that human dignity is inviolable, everyone has the right to protect their honor and dignity.

Keywords: violence, physical pain, punishment, responsibility, deliberate deprivation of a person's home

Еліміздің Конституциясында адам және оның құқықтары мен бостандықтарын, мемлекеттің ең жоғарғы құндылығы деп тану конституциялық жүйенің негізгі принциптерінің бірі болып табылады делінген. Конституция мемлекеттің адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтау және қорғау жөніндегі міндеттерін белгілейді. Бұл құқықтар мен бостандықтарды кеңінен тануды тек заңнамалық тұрғыдан қарастыру деген сөз емес, сонымен қатар олардың жеке адамның, қоғамның, мемлекеттің күнделікті өміріндегі нақты көрінісінің шексіз маңыздылығын білдіреді. Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтары декларативті түрде болмауы үшін, оларды қорғаудың тиімді механизмдерін қарастыру қажет.

Әйелдер мен ерлер арасындағы теңдік және әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою адам құқығы тұрғысынан Біріккен Ұлттар Ұйымының құндылықтары болып табылады. Сонымен қатар, бүкіл әлемдегі әйелдер өмір бойы адам құқығының бұзылуынан үнемі зардап шегеді, және олардың осы құқықтарды жүзеге асыруы әрдайым басты басымдылық болып саналмайды. Әйелдер мен ерлердің теңдігіне тек кемсітушілік пен теңсіздік емес, әйелдердің іс жүзінде қандай жағдайда көрінетіндігін толық түсіну және осының негізде тиісті кемсітушілікке қарсы стратегияларды құру арқылы ғана қол жеткізуге болады.

Сонымен қатар біз қазіргі уақытта дамыған қоғамда өмір сүріп жатқанымызға қарамастан, отбасылардағы отбасылық зорлық-зомбылық фактілері өте жиі кездеседі. Көбіне бұл туралы ашық және жария түрде айту

әдетке айналмаған және ол қате түсінік деуге болады. Тағыда еліміздің Конституциясына жүгінетін болсақ, Қазақстан Республикасының Конституциясы адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайтындығы жайлы айтылған, әркім өзінің ар-намысы мен қадір-қасиетін қорғауға құқылы делінген. Конституциямыз оған кепілдік берген, бірақ ол қаншалықты іске асырылуда. Мысалы, отбасындағы зорлық-зомбылық үшін кінәлі адамдар Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексінің 73-бабы бойынша әкімшілік жауапкершілікке тартылуы мүмкін, ал егер олардың әрекеттерінде қылмыстық құқық бұзушылық болса, олар Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің баптарына сәйкес жауаптылыққа тартылады. Жалпы айтқанда отбасылық зорлық зомбылықтың құқықтық негізін:

Отбасындағы зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша қызметінің құқықтық негізі БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы және Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою туралы конвенция, Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі, «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, Республика Кодексі Қазақстан «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы», «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, басқа да нормативтік құқықтық актілер жатқызуға болады.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу туралы» Қазақстан Республикасының заңына сәйкес, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың мынадай түрлері бар деп қарастырған, олар:

Тұрмыстық зорлық-зомбылық күш көрсету, психологиялық, сексуалдық және (немесе) экономикалық зорлық-зомбылық түрінде болуы мүмкін.

Күш көрсету зорлық-зомбылығы - дене күшін қолданып, денені ауыртып денсаулыққа қасақана зиян келтіру.

Психологиялық зорлық-зомбылық - адамның психикасына қасақана әсер ету, оны қорқыту, қорлау, бопсалау немесе құқық бұзушылықтарды немесе өмірге немесе денсаулыққа қауіп төндіретін, сондай-ақ психикалық, дене және жеке басы дамуының бұзылуына әкелетін әрекеттерді жасауға мәжбүрлеу (еріксіз көндіру) арқылы ар-намысы мен абыройын кемсіту.

Сексуалдық зорлық-зомбылық - адамның жыныстың тиіспеушілігіне немесе жыныстық еркіндігіне қауіп төндіретін құқыққа қарсы қасақана іс-әрекет, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы іс-әрекеттер.

Экономикалық зорлық-зомбылық - адамды заңмен көзделген құқығы бар тұрғын үйінен, тамағынан, киімінен, мүлкінен, қаражатынан қасақана айыру.

Сонымен қатар заңда белгіленген тәртіппен өмірлік қиын жағдайда жүрген адам деп танылған жәбірленушіге арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетіледі.

Арнаулы әлеуметтік қызметтер арнаулы әлеуметтік қызметтердің кепілдік берілген көлемін және ақылы арнаулы әлеуметтік қызметтерді қамтиды. Арнаулы әлеуметтік қызметтердің кепілдік берілген және кепілдік берілген көлемінен тыс көрсетілетін қосымша көлемін көрсету аудандардың, облыстық маңызы бар қалалардың жергілікті атқарушы органдары шешімдерінің негізінде жүзеге асырылады. Арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандарттары, оларды көрсету тәртібі, өмірлік қиын жағдайда жүрген адамның (отбасының) құқықтары мен міндеттері Қазақстан Республикасының арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы заңнамасында айқындалады делінген.

Жоғарыда аталған заң аты айтып тұрғандай тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу туралы заң делінген, яғни алдын алу, болдырмау деген мағынаны білдіреді, бірақ ол қаншалықты зомбылықтың алдын-алуға өз үлесін қосуда және бұл заң қаншалықты тиімді жұмыс істеуде деген салаулар ойға келеді. Әрине, мемлекет тарапынан құқық шығармашылық тұрғысынан жұмыстар атқарылуда, жаңа заң жобасында әзірленуде және де ол заң қоғамда қызу талқыға салынып жатыр.

Жалпы тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы заңының 17 бабына сәйкес, алдын алу яни профилактика түрлері қарастырылған.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шаралары тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның құқықтық санасына және мінез-құлқына жүйелі түрде мақсатты ықпал ету үшін, оның тарапынан жаңа құқық бұзушылықтар жасалуының алдын алу және жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында қолданылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шаралары:

- 1) профилактикалық әңгімелесу.
- 2) әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы жасау не қорғау нұсқамасын шығару үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды ішкі істер органдарына жеткізу.
- 3) қорғау нұсқамасы.
- 4) әкімшілік ұстау.
- 5) медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары.
- 6) құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу.
- 7) әкімшілік жаза қолдану.
- 8) ата-ана құқығынан айыру не оны шектеу, бала (ұл, қыз) асырап алудың күшін жою, қорғаншыларды және қамқоршыларды өз міндеттерін орындауынан босату және одан шеттету, баланы патронаттық тәрбиешінің тәрбиесіне беру туралы шартты мерзімінен бұрын бұзу.
- 9) іс жүргізудің мәжбүрлеу шаралары және қылмыстық процесте жәбірленушілердің қауіпсіздік шаралары.
- 10) сот үкімі бойынша қолданылатын шаралар болып табылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шаралары өзіне қатысты қолданылатын адамның жеке ерекшеліктері, ол жасаған құқық бұзушылықтардың қоғамға қауіптілігінің сипаты мен дәрежесі ескеріле отырып айқындалады.

Мүдделі адамдар жеке профилактика шараларын қолдану туралы шешімге Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен шағым жасауы мүмкін.

Сонымен егер сіз тұрмыстық зорлық-зомбылыққа тап болсаңыз не істеуге болады.

Біріншіден, егер сіз отбасылық зорлық-зомбылыққа ұшыраған болсаңыз, онда бұл туралы үндемеуіңіз керек. Отбасындағы зорлық-зомбылық жағдайлары кезінде жәбірленушілер немесе куәгерлер ішкі істер органдарына шағым түсіруі керек. Отбасындағы зорлық-зомбылық құрбандарын қорғау мақсатында ішкі істер органдарына тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке алдын алу шараларын қолдануға, сондай-ақ оларды мамандандырылған дағдарыс орталығына жіберуге өкілеттік берілген.

Профилактикалық әңгіме тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектісімен тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаушымен өткізіледі. Профилактикалық әңгімелесудің негізгі міндеттері - тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері мен жағдайларын анықтау, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әлеуметтік-құқықтық салдарын түсіндіру және оларды заңға бағынатын мінез-құлық қажеттілігіне сендіру.

Ішкі істер органдарының жергілікті полиция қызметінің бастығы немесе оның орынбасары, учаскелік полиция инспекторы немесе кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторы сол уақытқа он алты жасқа толған есі дұрыс адамға қатысты қорғаныс бұйрығын шығарады. Оның шығарылымы қорғау бұйрығы жәбірленушінің еркіне қарсы тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға, оны іздеуге, қудалауға, қонаққа баруға, ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және онымен басқа жолдармен, оның ішінде кәмелетке толмағандарға және (немесе) оның отбасының еңбекке қабілетсіз мүшелеріне баруға тыйым салады. Өзіне қатысты қорғаныс бұйрығы шығарылған адамды ішкі істер органдары профилактикалық есепке алады және оған профилактикалық бақылау жүзеге асырылады. Қорғаныс ордерінің мерзімі ол өзіне берілген адамға жеткізілген кезден бастап отыз күнді құрайды. Тексеру жиілігі кем дегенде күнтізбелік жеті күнде бір рет.

Әкімшілік қамауға алу тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды арнайы бөлмеде мәжбүрлеп ұстаумен бас бостандығынан айырудан тұрады.

Медициналық мәжбүрлеу шараларын сот Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне сәйкес психиатрдың амбулаториялық қадағалауы және емі, жалпы типтегі, мамандандырылған типтегі, мамандандырылған типтегі психиатриялық стационарда мәжбүрлеп емдеу түрінде психиатрдың бақылауында және емдеуінде тағайындайды.

Құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптарды белгілеу - бұл сот белгілеген және әкімшілік жаза қолданумен қатар немесе оның орнына әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адам қолданылған кезде қолданылатын әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасы тармағына сәйкес әкімшілік жауапкершіліктен босатылады. «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 22-бабы.

Әкімшілік жаза «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасы Кодексінің 73-бабында ескерту немесе әкімшілік қамауға алу түрінде, егер ол қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған болса, үш күннен он күнге дейінгі мерзімге белгіленеді. әкімшілік жаза, он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамауға алуға немесе бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексіне сәйкес ата-ана құқығынан айыру немесе шектеу, ата-аналық міндеттерін орындаудан жалтарған, оның ішінде алимент төлеуден заңсыз жалтарған жағдайда, ата-ана ата-ана құқығынан айырылады, олардың ата-аналық құқықтары, баламен зорлық-зомбылық, оның ішінде оған қарсы физикалық немесе психикалық зорлық-зомбылық жасау, оның жыныстық тұтастығына қол сұғу, алкогольді немесе есірткі құралдарын, психотроптық заттарды және (немесе) олардың аналогтарын теріс пайдалану. Егер ата-анасының еркінен тыс жағдайларға байланысты, ата-анасының мінез-құлқына байланысты баланы ата-анасында қалдыру ол үшін қауіпті болса, ата-ана құқықтарын шектеуге жол беріледі, бірақ ата-аналарын ата-аналық құқықтарынан айыру үшін жеткілікті негіздер анықталмаған.

Процессуалдық мәжбүрлеу шаралары және қылмыстық процесте жәбірленушілерге қауіпсіздік шаралары қылмыстық құқық бұзушылықтың белгілерін қамтитын отбасылық зорлық-зомбылықты басу және жәбірленушінің, куәгердің және қылмыстық процеске қатысушы басқа адамдардың, олардың мүшелерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында қолданылады, қылмыстық қудалауды жүзеге асыратын және қылмыстық процесті жүргізетін органдардың отбасылары мен жақын туыстары.

Ойымызды қорытындылайтын болсақ, жоғарыда аталған БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы және Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою туралы конвенция, Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі, «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі, «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, Республика Кодексі Қазақстан «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы», «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» заңы, аталған нормативтік-құқықтық актілердің барлығы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға, болдырмауға бағытталған деуге болады, бірақ осының барлығы қаншалықты тиімді немесе тиімсіз екендігін біз күнделікті өмірде байқаудамыз. Сол себепті еліміздің еңсесі биік ұлағатты ұлтты тәрбиелеу маңызды деп айтуға болады. Сол бағытта ары қарай жұмыстарды жалғастыра беру керек, тек құқық шығармашылық тұрғысынан емес, ұлтты тәрбилеуден бастау алу қажет деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды.

2.Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияның орындалуы туралы баяндаманы бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 28 ақпандағы № 89 қаулысы

3. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы N 214-IV Заңы.

4.Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ.

Михайленко Юлия Анатольевна

к.ю.н., доцент, Алтайский филиал ФГБОУ ВО «Российская академия
народного хозяйства и государственной службы при Президенте РФ»
656008, Россия, г. Барнаул, ул. Партизанская, 187
+79130220699, mihailenko@ya.ru

ЗАЩИТА РЕБЕНКА ОТ ТРУДОВОЙ ЭКСПЛУАТАЦИИ

Түйін. Он бес жасқа толмаған адамдармен еңбек шартын жасасуға ата-аналарының бірінің және қорғаншы және қамқоршы органның келісімімен жол беріледі. Алайда, бұл, бір жағынан, тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғауға кепілдік бермейді, екінші жағынан, жұмыс берушінің зорлық-зомбылықтарын жоққа шығармайды. Он сегіз жасқа толмаған жұмысшыларды олардың денсаулығын, құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін тұрақты емес жұмыс уақытында жұмыс істеуге тартуға тыйым салынуы керек. Алайда, еңбек заңнамасында мұндай тыйым нақты көрсетілмеген. Мақалада бұл кемшілікті Ресей Федерациясының Еңбек кодексінің 268-бабын толықтыру арқылы жою ұсынылады.

Түйін сөздер: жұмысшылардың жекелеген санаттарының еңбекті реттеу ерекшеліктері; он сегіз жасқа дейінгі қызметкерлердің еңбегін реттеудің ерекшеліктері; тұрақты емес жұмыс уақыты; еңбек шартын жасасу

Аннотация. Заключение трудового договора с лицами, не достигшими пятнадцати лет, допускается с согласия одного из родителей и органа опеки и попечительства. Однако это что не гарантирует защиты от семейно-бытового насилия, с одной стороны, и не исключает злоупотреблений со стороны работодателя, с другой. Привлечение работников, не достигших возраста восемнадцати лет, к работе в режиме ненормированного рабочего дня должно быть запрещено в целях защиты их здоровья, прав и законных интересов. Однако явно такого запрета трудовое законодательство не содержит. В статье предлагается устранить указанный недостаток, дополнив статью 268 ТК РФ.

Ключевые слова: особенности регулирования труда отдельных категорий работников; особенности регулирования труда работников в возрасте до восемнадцати лет; ненормированный рабочий день; заключение трудового договора

Annotation. The conclusion of an employment contract with persons under the age of fifteen is allowed with the consent of one of the parents and the guardianship and trusteeship body. However, this does not guarantee protection from domestic violence, on the one hand, and does not exclude abuse on the part of the employer, on the other. Engaging employees under the age of eighteen to work in irregular working hours should be prohibited in order to protect their health, rights and legitimate interests. However, the labor legislation does not clearly contain such a prohibition. The article proposes to eliminate this drawback by supplementing article 268 of the Labor Code of the Russian Federation.

Keywords: peculiarities of labor regulation of certain categories of workers; peculiarities of labor regulation of employees under the age of eighteen years; irregular working hours; conclusion of an employment contract

Трудовой кодекс РФ содержит ряд специальных норм, посвященных охране труда (в широком смысле) несовершеннолетних. В основном, эти нормы сосредоточены в специальной главе 42 «Особенности регулирования труда работников в возрасте до восемнадцати лет». Но много специальных правил, устанавливающих особенности регулирования труда несовершеннолетних, находятся в особенной части кодекса (прежде всего, в нормах таких институтов, как «трудовой договор» и «рабочее время и время отдыха»).

Значительную их часть составляют нормы-льготы: например, удлиненный отпуск несовершеннолетним работникам, который они могут

использовать в удобное время, в том числе до истечения 6 месяцев в первый год работы (ст. 267, ст. 122 ТК РФ), дополнительные гарантии при расторжении трудового договора с несовершеннолетними (ст. 269), сокращение рабочего времени и норм выработки (ст. 92, ст. 270). Вместе с тем, ТК РФ в целях защиты несовершеннолетних, нормального физического и нравственного их развития, содержит и ряд ограничений трудовых прав указанной категории работников.

Прежде всего, заключение трудового договора допускается с лицами, достигшими возраста четырнадцати лет (младше – только в организации кинематографии, театральные и концертные организации, цирки для участия в создании или исполнении произведений) с согласия одного из родителей и разрешения органа опеки и попечительства. Отметим две особенности ст. 63 ТК РФ, потенциально создающие угрозу правам и законным интересам ребенка. Во-первых, достаточно согласия одного из родителей, следовательно, в случае спора ребенок может приступить к работе по трудовому договору, а спор по поводу его воспитания решается, в соответствии с Семейным кодексом РФ в судебном порядке. Представляется, что такой порядок не в полной мере соответствует интересам несовершеннолетнего, так как в случае внутрисемейного конфликта, связанного с принуждением к труду, позиция второго родителя не учитывается. Даже в случае, если, например, мать подростка обратится к работодателю с требованием не заключать трудовой договор с ее ребенком, работодателю будет достаточно формального согласия отца ребенка. В этой связи более удачным представляется решение данного вопроса в ранее действовавшем Кодексе законов о труде РСФСР, который допускал прием на работу с согласия родителей, усыновителей или попечителя (ст. 173 КЗоТ).

Во-вторых, не конкретизируется степень участия органа опеки и попечительства в решении вопроса о трудоустройстве: из содержания нормы неясно, должен ли орган опеки и попечительства давать абстрактное согласие на работу несовершеннолетнего (согласие на работу по трудовому договору вообще) либо это должно быть согласие на определенную работу (т.е. у данного работодателя по определенной трудовой функции). Представляется, что следует на уровне ТК РФ закрепить практику, фактически сложившуюся в некоторых субъектах РФ – орган опеки и попечительства дает согласие после изучения содержания трудового договора, т.е. согласие должно быть не абстрактным, а максимально конкретизированным разрешением работы на определенных в трудовом договоре условиях. Для этого в ст. 63 ТК РФ целесообразно уточнить, каким образом орган опеки и попечительства дает предварительное согласие на заключение трудового договора с несовершеннолетним: например, установить обязанность работодателя направить проект трудового договора с несовершеннолетним указанному органу, а также срок, в течение которого должен быть дан ответ. Кроме того, целесообразно предусмотреть направление третьего экземпляра (либо копии) трудового договора для уведомительной регистрации в органе опеки и

попечительства, либо в инспекции труда.

Статья 265 ТК РФ запрещает применение труда лиц в возрасте до восемнадцати лет на работах с вредными и (или) опасными условиями труда, на подземных работах [1], а также на работах, выполнение которых может причинить вред их здоровью и нравственному развитию (игорный бизнес, работа в ночных кабаре и клубах, производство, перевозка и торговля спиртными напитками, табачными изделиями, наркотическими и иными токсическими препаратами, материалами эротического содержания). Запрещаются переноска и передвижение работниками в возрасте до восемнадцати лет тяжестей, превышающих установленные для них предельные нормы [2]. Согласно статье 282 ТКФ, не допускается работа по совместительству лиц в возрасте до восемнадцати лет.

Также запрещаются направление несовершеннолетних работников в служебные командировки, привлечение их к сверхурочной работе, работе в ночное время, в выходные и нерабочие праздничные дни (за исключением творческих работников и иных лиц, участвующих в создании или исполнении произведений, в соответствии с перечнями работ, профессий, должностей этих работников, утверждаемыми Правительством РФ с учетом мнения Российской трехсторонней комиссии по регулированию социально-трудовых отношений). Этот запрет установлен статьей 268, а также продублирован в ряде статей раздела «Рабочее время» (ст. 99 в отношении сверхурочной работы и ст. 96 ТК РФ – работы в ночное время).

Однако в соответствии со статьей 97 ТК РФ, работа за пределами установленной продолжительности рабочего времени возможна в двух ситуациях: 1) сверхурочная работа (ст. 99) и 2) если работник работает на условиях ненормированного рабочего дня (ст. 101 ТК РФ).

В соответствии со статьей 101 ТК РФ, ненормированный рабочий день – это особый режим работы, при котором отдельные работники могут по распоряжению работодателя при необходимости эпизодически привлекаться к выполнению своих трудовых функций за пределами установленной для них продолжительности рабочего времени.

Статьей 101 ТК РФ не устанавливаются каких-либо ограничений ни по категориям работ, ни по кругу работников, привлекаемых к работе в таком режиме. Указано лишь, что перечень должностей работников с ненормированным рабочим днем должен устанавливаться коллективным договором, соглашениями или локальным нормативным актом, принимаемым с учетом мнения представительного органа работников, кроме того, условие о работе в указанном режиме должно содержаться в трудовом договоре с работником, занимающим соответствующую должность.

Согласно Правилам предоставления ежегодного дополнительного оплачиваемого отпуска работникам с ненормированным рабочим днем в федеральных государственных учреждениях [3] в перечень должностей работников с ненормированным рабочим днем включаются руководящий, технический и хозяйственный персонал и другие лица, труд которых в течение

рабочего дня не поддается точному учету, лица, которые распределяют рабочее время по своему усмотрению, а также лица, рабочее время которых по характеру работы делится на части неопределенной продолжительности (абз. 2 п. 2). Однако данные правила, во-первых, не запрещают устанавливать ненормированный рабочий день лицам, занимающим иные должности, а во-вторых, адресованы федеральным государственным учреждениям, для остальных же работодателей могут иметь лишь рекомендательный характер.

Между тем, напрашивается вывод, что в целях охраны труда несовершеннолетних, следовало бы исключить указанную категорию лиц из перечня работников, которым может устанавливаться ненормированный рабочий день. Данный вывод обусловлен явно прослеживаемой в Кодексе тенденцией запретить работникам в возрасте до восемнадцати лет (именно запретить, а не ограничить, как это сделано, например, в отношении инвалидов) работу за пределами установленной продолжительности рабочего времени.

Работникам, не достигшим возраста восемнадцати лет, на уровне ТК РФ установлена максимальная продолжительность смены (ст. 94 ТК РФ). На этом основании можно сделать вывод, что работа свыше указанной нормы невозможна. Напомним, что такая работа сверх установленной продолжительности рабочего времени возможна как сверхурочная работа либо как переработка при режиме ненормированного рабочего дня. При этом сверхурочная работа несовершеннолетним запрещена (ст. 268 ТК РФ), а прямого запрета вводить несовершеннолетним ненормированный рабочий день в законодательстве нет. Между тем, учитывая, что для трудового права императивный метод правового регулирования отнюдь не является превалирующим, запрет такого рода должен быть сделан явно.

Некоторой гарантией того, что несовершеннолетнему не будет поручена работа в режиме ненормированного рабочего дня, является то, что в соответствии со статьей 63 ТК РФ, трудовой договор с работниками, не достигшими возраста пятнадцати лет, заключается с согласия органа опеки и попечительства. Однако, данная норма, во-первых, не предписывает органу опеки и попечительства знакомится с условиями трудового договора, во-вторых, относится лишь к его заключению, но не изменению, наконец, охватывает не всех несовершеннолетних. Это же относится и к родителям. Даже не принимая во внимание вероятность внутрисемейной эксплуатации, родители, как правило, не обладают достаточной юридической грамотностью, позволяющей проверить, соответствуют ли в полной мере условия трудового договора, заключаемого с их ребенком, требованиям охраны труда. Кроме того, они не вправе контролировать заключение трудового договора с детьми, достигшими возраста шестнадцати лет.

Отметим также, что такого рода запрет на дополнительный труд (с соответствующей его компенсацией) по существу является ограничением свободы труда, которая, как известно, имеет конституционную природу (ст. 37 Конституции РФ). В соответствии с частью 3 статьи 55 Конституции РФ, права и свободы человека и гражданина могут быть ограничены федеральным

законом только в той мере, в какой это необходимо в целях защиты основ конституционного строя, нравственности, здоровья, прав и законных интересов других лиц, обеспечения обороны страны и безопасности государства. Поэтому запрет привлекать несовершеннолетних работников к работе за пределами установленной для них продолжительности рабочего времени вполне соответствует названным целям, однако должен быть установлен федеральным законом *явно*, а не вытекать из общего смысла и системного толкования законодательства.

О том, что такое толкование правоприменителями осуществляется не единообразно свидетельствуют, во-первых, многочисленные вопросы на данную тематику, задаваемые на различных правовых форумах, а во-вторых, диаметрально противоположные ответы, дающиеся консультирующими юристами. В частности, высказываются как мнения, что «трудовое законодательство не содержит ограничений для установления ненормированного рабочего дня отдельным категориям работников» [4], так и о том, что такой запрет установлен [5].

Отметим также, что трудовым законодательством не запрещается временно переводить несовершеннолетнего работника на работу, не обусловленную трудовым договором (ст. 72.2 ТК РФ). Однако, учитывая, что такая работа производится в рамках установленного рабочего времени, а требования и ограничения, установленные, в частности, статьей 265 ТК РФ, предъявляются и к временной работе, представляется, что необходимости в таком запрете нет. Привлечение же работников, не достигших возраста восемнадцати лет, к работе же в режиме ненормированного рабочего дня, напротив, должно быть запрещено в целях защиты их здоровья, прав и законных интересов.

Таким образом, запрет на установление несовершеннолетним работникам ненормированного рабочего дня, как этого требует Конституция РФ, законодательно не закреплен. Поэтому следует дополнить статью 268 ТК РФ, изложив ее в следующей редакции: «Запрещаются направление в служебные командировки, привлечение к сверхурочной работе, работе с ненормированным рабочим днем, в ночное время... (далее – по тексту)».

Список использованной литературы

1. Об утверждении перечня тяжелых работ и работ с вредными или опасными условиями труда, при выполнении которых запрещается применение труда лиц моложе восемнадцати лет: Постановление Правительства РФ от 25 февраля 2000 г. № 163 // Собрание законодательства РФ. 2000. № 10. Ст. 1131.
2. Об утверждении Норм предельно допустимых нагрузок для лиц моложе восемнадцати лет при подъеме и перемещении тяжестей вручную: Постановление Министерства труда и социального развития РФ от 7 апреля 1999 г. N 7 // Бюллетень нормативных актов федеральных органов исполнительной власти. 1999. N 29.
3. Об утверждении Правил предоставления ежегодного дополнительного оплачиваемого отпуска работникам с ненормированным рабочим днем в федеральных государственных учреждениях: Постановление Правительства РФ от 11.12.2002 N 884 // Собрание законодательства РФ. 2002. № 51. Ст. 5081.
4. Данилова В. В. Особенности режима работы при ненормированном рабочем дне // Сайт

Audit-it.ru. URL: <https://www.audit-it.ru/articles/personnel/a110/932468.html>

5. Ненормированный рабочий день: о чем надо знать // Главная книга онлайн. 2018.
№ 12. URL: https://glavkniga.ru/elver/2018/12/3610-nenormirovannij_rabochij_deni_chem_nado_znati.html

Raziyeva Dinara Bagdatovna

Republic of Kazakhstan, Semey Kazakh Humanitarian Juridical Innovative
University Senior lecturer, PhD in Jurisprudence, razieva@mail.ru

Murzabekova Zhypar Taavaldievna

Republic of Kyrgyzstan, doctor of Law, Associate Professor of the Department of
Civil, Labor and Environmental Law of the Faculty of Law of the KNU named after
J. Balasagyn

THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE LEVEL OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN: SOCIO-LEGAL ASPECTS

Түйін. Автор пандемия кезіндегі тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларын, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ұғымдары мен түрлерін, пандемияның әлемдегі отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өсу статистикасына әсерін, карантин кезінде зорлық-зомбылық құрбандарын қорғау үшін мемлекеттер қабылдайтын шараларды, сондай-ақ әйелдерді отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау үшін тиісті органдар қабылдайтын шараларды жетілдіру жөніндегі ұсыныстарды талдады.

Түйінді сөздер: әйелдер, пандемия, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық, физикалық зорлық-зомбылық, экономикалық зорлық-зомбылық, психологиялық зорлық-зомбылық, жыныстық зорлық-зомбылық, ескерту, алдын-алу.

Аннотация. Автором проанализированы проблемы бытового насилия во время пандемии, понятия и виды семейно-бытового насилия, влияние пандемии на статистику возрастания семейно-бытового насилия в мире, меры, принимаемые государствами для защиты жертв насилия во время карантина, а также предложения по совершенствованию мер, принимаемых соответствующими органами для защиты женщин от семейно-бытового насилия.

Ключевые слова: женщины, пандемия, семейно-бытовое насилие, физическое насилие, экономическое насилие, психологическое насилие, половое насилие, предупреждение, профилактика.

Annotation. The author analyzes the problems of domestic violence during the pandemic, the concepts and types of domestic violence, the impact of the pandemic on the statistics of the increase in domestic violence in the world, the measures taken by states to protect victims of violence during quarantine, as well as proposals for improving the measures taken by the relevant authorities to protect women from domestic violence.

Keywords: women, pandemic, domestic violence, physical violence, economic violence, psychological violence, sexual violence, avoiding, prevention.

The UN Declaration «On the elimination of violence against women» proclaims that women enjoy equal rights with regard to implementation and protection of all human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil and any other fields. The system of these guarantees includes, in particular, the rights of women to life, to equality, to freedom and personal integrity, to protection, to the right not to be subjected to discrimination, torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment [1].

We consider it is fair that Kofi Annan said that a society in which women's rights are violated will never become civilized. Violence against women causes untold suffering and grief to all family members, from the elderly to children. It leads

to impoverishment, prevents women from using all their potential opportunities, restricts economic growth and undermines development" [2].

A whole range of factors contribute to the manifestation of domestic violence in the family: a sharp social and property stratification, unemployment, an increase in social tension, the devaluation of many traditional moral values in society and the microenvironment, the latency and impunity of a significant part of domestic crimes, the tolerance of victims to domestic offenses, inefficient and weak activities of the law enforcement system and public institutions [3, p. 6].

In our opinion, the official figures for domestic violence offences do not reflect the fullness and objectivity of the real situation. Violent crimes in the family are characterized by a high level of latency, due to the attitude to the family as a private sphere of human life. In this regard, it is possible to point out the problems related to this factor in the form of inaction of the victims of violence themselves, the untimely response of human rights and law enforcement agencies to family and domestic violence, the weak development of mechanisms for protecting victims, the lack of a comprehensive system for the prevention of criminal encroachments. Under the state-wide quarantine regime, the identified gaps have revealed their weaknesses on a global scale.

According to the Prosecutor General's Office, the growth of domestic violence has been observed since 2017, where the number of offenses was about five hundred cases, and in 2019 it exceeded one thousand incidents. During the coronavirus pandemic, this indicator increased by 20-25% [4].

The quarantine regime introduced in most countries has changed the usual way of life of millions of people, caused psychological and financial stress and, as a rule, became a prerequisite for the aggravation of a serious social problem of domestic violence against women.

Unfortunately, self-isolation created "ideal" conditions for the manifestation of dominance and aggression in the family, in which women were left "alone" with cruel treatment, alienated them from society and law enforcement agencies, depriving them of the opportunity to receive the necessary help and support.

In our opinion, it is quite natural that the quarantine led to an outbreak of domestic violence. It should be noted that the conditions of self-isolation did not generate violence, but aggravated it. The cases discussed above indicate that there were previously problems in men's perception of their social role and the limits of what is allowed, which only became tougher during the quarantine period.

The reasons for this behavior of men are due to various circumstances: the presence of psychological trauma of early childhood, copying the behavior of parents, narcissism, egocentrism, misogyny, unrealized desire for power, alcohol and drug abuse, financial and status disorder, etc.

According to article 4 of the Law of the Republic of Kazakhstan "On the Prevention of Domestic Violence" (hereinafter - the Law), domestic violence can manifest itself in several forms:

1) physical violence - the deliberate infliction of harm to health by the use of physical force and causing physical pain;

2) psychological violence - the deliberate impact on the human psyche, humiliation of honor and dignity through threats, insults, blackmail or coercion (compulsion) to commit offenses or acts that pose a danger to life or health, as well as leading to a violation of mental, physical and personal development.

3) sexual violence - the deliberate illegal act that encroaches on the sexual integrity or sexual freedom of a person, as well as acts of a sexual nature in relation to minors.

4) economic violence - the deliberate deprivation of a person of housing, food, clothing, property, and funds to which he has a legal right [5].

The danger of domestic violence is not only that the victim is caused physical pain, bodily harm, harm to health, often leading to death. Victims of domestic violence become mentally depressed. Gradually, they, who constantly live in fear of being subjected to violence, become people with low self-esteem, lose the ability to defend themselves, and instead come weak will, humility, depression, hopelessness. Victims of domestic violence brought to such a state do not attach value to their inviolability, or even to their lives [6]. Even more disturbing is the fact that women during the period of forced self-isolation have lost hope of being able to save themselves and other family members.

Our country was unable to provide the necessary protection for victims of violence under the state of emergency: the majority of the police were involved in patrolling the streets, checking organizations and private houses, providing roadblocks; the work of medical institutions, forensic medical examinations, and courts was as limited as possible. At this point, state priorities were not set in favor of ensuring the safety of victims of violence. The result was the impunity of rowdies and aggressors, as well as the helplessness of the victims.

We do not dispute the belief that the family is a kind of micro-society, a small and closed social group that does not tolerate outside interference in its traditions and values. However, the social status of the family depends on the complex indicators of the state of society and the entire state.

Kazakhstan has developed certain measures to help victims of domestic violence during the pandemic. So, for example, they had the opportunity to call the police with the voice of the code phrase "Did you receive masks and antiseptics?", to signal a danger [7]. The complexity caused the need to find out the home address of the person who applied in conditions of total control or an immediate threat to life or health. The possibility of applying for a special website is only applicable if there is unrestricted access to the Internet.

To support women during the pandemic, the National Commission on Women's Affairs and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan and the United Nations Population Fund (UNFPA) has developed an instruction "Algorithm of actions for victims of violence"[8].

We are convinced that the work in this area should be focused not only on the suppression, but also on the prevention of offenses. Such measures should be of a comprehensive nature, and combine measures of special prevention of criminological, criminal-legal, psychological, and pedagogical nature.

The most common measures of individual prevention of domestic violence provided for by the current legislation include:

1) *preventive discussion* that allows to identify the causes, circumstances and conditions of domestic violence, explain the social and legal consequences of domestic violence.

2) *protective order* prohibiting the use of force, as well as against the will of the victim to search, pursue, visit, conduct oral, telephone conversations and enter into direct contacts in other ways. In addition, the family rowdy is put on a preventive record for the implementation of preventive control.

3) *administrative detention* consists of temporary deprivation of liberty of action and movement with forced detention in a special room of a person who has committed domestic violence, in cases where the offender's behavior contains the elements of an administrative offense, and there are grounds to believe that the issuance of a protective order is not sufficient to ensure the safety of the victim.

4) *establishment by the court of special requirements for the behavior of the offender in order to ensure the safety of the victim*. This measure allows law enforcement agencies to prohibit the offender not only from performing actions against the will of the victim, but also to acquire, store, carry and use firearms and other types of weapons; to live in the same living space with the victim. In this case, the offender is placed on a preventive record for control.

Solving the issue of application, a specific measure, it is necessary to take into account the individual characteristics of the person against whom they are applied, the nature and degree of public danger of the offenses committed by them [5].

In the world practice, two main methods of preventing domestic violence have been sufficiently tested: *restorative*, aimed at resolving the conflict and preserving the family, including moderated friendly courts and compulsory medical and psychological assistance programs, and *punitive*, aimed at breaking the cycle of violence by terminating relations between the conflicting parties [9].

In our opinion, it is possible to identify an acceptable method in each specific case only with the effective cooperation of law enforcement agencies and various social institutions.

No state mechanisms will be able to overcome this negative phenomenon, as long as the society itself treats domestic violence as part of the national culture, as an established tradition.

For this reason, it is necessary to establish state programs in accordance with the principles of "no tolerance for domestic violence", to involve public and religious organizations, the media for educational work, so that everyone understands the danger of anti – social behavior in the family, understands that domestic violence is a crime, in order to achieve the result of universal censure of offenders.

Educational institutions can provide invaluable assistance in this area. It is rightly believed that it depends on the teacher what value orientations will be laid in the minds of his students, what motivations will guide their actions, what life orientation they will choose in their adult life[10, p. 48-50].

It seems reasonable to adopt a rule on the obligatory passage of special training

courses on the prevention of domestic violence for people who have submitted an application for marriage registration to the civil registration authorities.

In conclusion, it should be noted that in order to effectively combat domestic violence, a unified strategy should be developed between the internal affairs bodies, child protective services, health care, education organizations, public and religious associations, in order to form a stable intolerance to this problem, to restore reverence and respect for women.

List of references:

1. Deklaratsiya ob iskorenanii nasiliya v otnoshenii zhenshchin. Prinyata rezolyutsiej 48/104 General'noy Assamblei ot 20 dekabrya 1993 goda // https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml (25.11.2020)
2. Poslanie byvshego General'nogo sekretarya Kofi Annana 25 noyabrya 2006 goda http://www.un.org/ru/sg/annan_messages/2006/violencewomen06.shtml (25.11.2020)
3. Salman A. Protivodejstvie kriminal'nomu nasiliyu v sfere semejno-bytovykh otnoshenij: avtoreferat disser. ...kand. yurid. nauk - Bishkek-2011, "Altyn print" S. 26. (24.11.2020)
4. <https://zonakz.net/2020/06/29/na-25-vyros-uroven-semejno-bytovogo-nasiliya-v-kazaxstane-v-period-karantina/> (24.11.2020)
5. Zakon Respubliki Kazakhstan ot 4 dekabrya 2009 goda № 214-IV. O profilaktike bytovogo nasiliya // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214> (23.11.2020)
6. Yurchenko R. Primenenie sudami norm Zakona Respubliki Kazakhstan «O profilaktike bytovogo nasiliya»/ Kommentarij k Zakonu Respubliki Kazakhstan «O profilaktike bytovogo nasiliya» // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/T090000214> (24.11.2020)
7. <http://qamqor.gov.kz> (24.11.2020)
8. https://www.inform.kz/ru/kuda-obraschat-sya-esli-v-sem-e-proishodit-nasilie_a3638862 (24.11.2020)
9. Domashnee nasilie nad zhenshchinami v stranakh Evropy // <https://sn.ria.ru/20130205/921209706.html> (26.11.2020)
10. Razieva D.B. Sovershenie amoral'nogo prostupka kak osnovanie uvol'neniya pedagogicheskikh rabotnikov po trudovomu zakonodatel'stvu Respubliki Kazakhstan: sotsial'no-pravovoj aspekt // «SCIENCE AND EDUCATION IN THE MODERN WORLD: CHALLENGES OF THE XXI CENTURY» materialy V Mezhdunarodnoj nauch-prak. konf. / sost.: E. Eshím, E. Abiev – Nur-Sultan, 2019 – 169 s. (24.11.2020)

Раймбекова Жулдуз Еркиновна

старший преподаватель кафедры гражданско-правовых дисциплин

КазГЮИУ

zhuldyzraiymbekova@mail.ru +77074004707

МЕРЫ РЕАГИРОВАНИЯ НА РОСТ НАСИЛИЯ НАД ЖЕНЩИНАМИ В КОНТЕКСТЕ ПАНДЕМИИ COVID-19

Түйін. Бейжің іс-қимыл платформасының қабылданғанына жиырма бес жыл толған 2020 жыл гендерлік теңдік үшін бетбұрыс кезең болуы керек еді. Оның орнына COVID-19 пандемиясының таралуына байланысты соңғы онжылдықтардағы қарапайым табыстардың өзіне де қауіп төндірді. Пандемия бұрынғы теңсіздіктерді күшейтеді, әлеуметтік, саяси және экономикалық жүйелердегі осалдықтарды ашып көрсетті, бұл өз кезегінде пандемияның әсерін күшейтті. Бұл мақалада COVID-19 пандемиясы аясында әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың өсуіне қатысты қолданылған шаралар қарастырылған.

Түйін сөздер: Зорлық-зомбылық, гендерлік теңсіздік, пандемия, коронавирус, тұрмыстық зорлық-зомбылық, ақысыз көмек.

Аннотация. 2020 год, посвященный двадцать пятой годовщине принятия Пекинской платформы действий, должен был стать переломным в деле обеспечения гендерного равенства. Вместо этого в результате распространения пандемии COVID-19 под угрозой оказались даже скромные успехи, достигнутые в последние десятилетия. Пандемия усугубляет существовавшее ранее неравенство, обнажая уязвимые места в социальных, политических и экономических системах, что, в свою очередь, усиливает воздействие пандемии. В данной статье рассмотрены меры реагирования на рост насилия над женщинами в контексте пандемии COVID-19.

Ключевые слова. Насилие, гендерное неравенство, пандемия, коронавирус, бытовое насилие, неоплачиваемый уход.

Annotation. The year 2020, marking the twenty-fifth anniversary of the adoption of the Beijing Platform for Action, was to be a watershed year for gender equality. Instead, the spread of the COVID-19 pandemic threatens even modest gains in recent decades. The pandemic exacerbates preexisting inequalities, exposing vulnerabilities in social, political and economic systems, which in turn exacerbates the impact of the pandemic. This article explores responses to the rise in violence against women in the context of the COVID-19 pandemic.

Keywords. Violence, gender inequality, pandemic, coronavirus, domestic violence, unpaid care.

Как во всем мире, так и в странах Европы и Центральной Азии, домашнее заключение и стресс, вызванные пандемией COVID-19, усугубили ситуацию, связанную с насилием в отношении женщин и девочек [1]. В большинстве стран женские организации, телефоны доверия и сотрудники, работающие на передовой, отмечают резкое увеличение количества звонков и сообщений от жертв насилия, живущих в изоляции и боящихся, что им некуда обратиться.

Например, в качестве мер реагирования Структура «ООН-женщины» провела гендерную экспресс-оценку потребностей 50 женских организаций гражданского общества и бенефициаров на Западных Балканах и в Турции, а также провела отдельную оценку услуг в восьми приютах в Боснии и Герцеговине. В Албании «ООН-женщины» запустила онлайн-кампанию по повышению осведомленности «изолированная, но не забытая» и совместно с

правительством страны открыла приюты и запустила видео в рамках кампании.

Региональная оценка основных факторов воздействия COVID-19 требует инноваций в предоставлении специализированных услуг для жертв насилия.

Хотя конкретные последствия пандемии COVID-19 все еще не до конца изучены, отчеты из стран показали, что в настоящее время женщины могут быть особенно уязвимыми. Согласно недавней публикации ВОЗ, COVID-19 и насилие в отношении женщин, риски насилия для женщин повышаются, поскольку ограничения на передвижение ограничивают доступ к услугам и защитным социальным сетям и сетям поддержки [1]. Виновные в насилии в отношении женщин могут также использовать ограничения на передвижение для дальнейшего контроля над членами семьи или супругами в одном доме.

Еще до пандемии коронавируса Всемирная организация здравоохранения приводила данные о том, что каждая третья женщина в мире подвергалась сексуальному или физическому насилию, в том числе со стороны партнера, за всю свою жизнь. Восемнадцать процентов женщин в возрасте 15 – 49 лет подвергались сексуальному или физическому насилию со стороны партнера в течение последних двенадцати месяцев. Сегодняшняя ситуация с коронавирусом значительно усугубила данную проблему. Например, во Франции число обращений на «горячую линию» по насилию возросло на 30 процентов с начала принятия мер «социального дистанцирования», с 17 марта. И точно такой же рост проследживается на Кипре – 30 процентов, в Сингапуре – 33 процента [2].

Насилие в отношении женщин носит латентный характер: менее 40 процентов женщин, которые испытывают насилие, обращаются за помощью в специализированные службы и менее 10 процентов из таких обращений идут в полицию [3]. Данный фактор требует принятия определенных мер, так как во многих странах либо нет законов о домашнем насилии, либо эти законы были менее эффективны и до коронавирусной инфекции. И пандемия стала катализатором, так как отмечалось выше, процент обращений на бытовое насилие в отношении женщин возрос.

Очень важно в этот период уделить особое внимание работе кризисных центров, особенно негосударственных. На территории постсоветского пространства таких центров не так много, и еще меньше – финансируемых за счет государства. Нужно, чтобы эти центры продолжали свою работу и были полностью обеспечены всем необходимым, чтобы принимать жертв насилия на время, которое им необходимо, чтобы найти способ либо разойтись с насильником, либо найти способ разрешения конфликта.

Необходимо также усилить коммуникационный компонент. Очень много сейчас насилия происходит в киберпространстве. Особенно в отношении молодежи. Все мы, в виду социальной дистанцированности находимся сейчас дома, использует социальные сети и иные инструменты в сети Интернет.

Поэтому важны коммуникационные кампании по ведению информационно-разъяснительной работы среди женщин и молодых девушек, чтобы они могли распознать признаки насилия в киберпространстве и

сообщить о них как можно раньше.

Учитывая повышенный риск насилия в семье и со стороны интимного партнера, из-за связанных с пандемией ограничений и усиления напряженности в семье, необходимо активизировать усилия для изменения правовой базы и введения новых форм защиты.

Поскольку женщины составляют 70 процентов рабочей силы в системах здравоохранения и социальной защиты и подвергаются более высокому риску воздействия вируса, необходимо уделять особое внимание их медицинским и психо-социальным потребностям. ООН разработала Аналитическую записку: воздействие COVID-19 на женщин и девочек [4].

В ней четко определены три сквозных приоритетных задачи:

1) Обеспечивать равную представленность женщин во всех видах деятельности по планированию мер реагирования и принятию решений в связи с COVID-19. Имеющаяся достоверная информация по всем секторам, включая экономическое планирование и реагирование на чрезвычайные ситуации, однозначно подтверждает, что политика, которая не предусматривает консультаций с женщинами или их включение в процесс принятия решений, просто менее эффективна и может даже причинить ущерб. Помимо отдельных женщин следует также обеспечивать представленность и поддержку женских организаций, которые зачастую первыми в общинах принимают меры реагирования.

2) Осуществлять прогрессивные изменения в области обеспечения равенства путем решения проблемы оплачиваемой и неоплачиваемой работы по уходу. В формальном секторе экономики работа по уходу, начиная от учителей до медсестер, в отличие от других секторов, не оплачивается. Дома женщины выполняют большую часть неоплачиваемой и невидимой работы по уходу. Оба вида работы являются основополагающими для повседневной жизни и экономики, но основаны на гендерно-дифференцированных нормах и неравенстве и закрепляют их.

3) Выбирать женщин и девочек в качестве целевой группы в рамках всех усилий по ослаблению социально-экономического воздействия COVID-19. В целях усиления равенства, расширения возможностей и усиления социальной защиты при разработке пакетов налогово-бюджетного стимулирования и программ социальной помощи важно использовать заранее продуманный комплексный подход, основанный на должном учете гендерных различий.

Эти три сквозных приоритетных задачи отражают недавний призыв Генерального секретаря к действиям в области прав человека, в котором выделены меры, которые в случае их осуществления окажут существенное воздействие на права женщин и девочек. Эти меры становятся особо важными в контексте пандемии.

Наряду с увеличением числа случаев насилия в отношении женщин оно приобретает новую сложную форму: заражение COVID-19 используется в качестве угрозы; злоумышленники используют неспособность женщин позвать на помощь или убежать; существует опасность того, что женщин выгонят на

улицу и им будет некуда идти. В то же время трудности испытывают службы поддержки. Судебные, полицейские и медицинские службы, которые первыми должны оказывать помощь женщинам, не справляются с огромным объемом работы, переориентировались на другие первоочередные задачи или не могут оказать помощь по другим причинам. Группы гражданского общества затронуты мерами обязательной самоизоляции или перераспределением ресурсов. Некоторые приюты для жертв домашнего насилия переполнены; другие были вынуждены закрыты.

В связи с этим ООН рекомендует[5] правительствам государств-членов ООН обратить особое внимание на меры, принимаемые правительствами для смягчения неблагоприятных последствий пандемии COVID-19 для женщин и девочек:

- включение в планы реагирования на COVID-19 профилактических мер и услуг в целях борьбы с насилием в отношении женщин;
- определение приютов для жертв насилия в семье в качестве основных центров оказания услуг и увеличение объема ресурсов, выделяемых им и группам гражданского общества, оказывающим первую неотложную помощь;
- расширение возможностей приютов для жертв насилия путем перепрофилирования других объектов, таких как незанятые гостиницы или учебные заведения, для удовлетворения потребностей в связи с карантином и учет соображений доступности для всех;
- выделение безопасных мест для женщин, в которых они могут сообщать о жестоком обращении, не привлекая внимания виновных лиц, например, в продуктовых магазинах или аптеках;
- оказание услуг в режиме онлайн;
- расширение информационно-разъяснительных кампаний, в том числе ориентированных на находящихся дома мужчин.

Список использованной литературы:

1. Responding to uptick in GBV in the context of the COVID-19 pandemic
<https://www.who.int/health-cluster/news-and-events/news/Iraq-GBV-in-COVID-19-context/en/>
2. Защита женщин от насилия во время пандемии COVID-19
<https://news.un.org/ru/audio/2020/04/1375702>
3. Аналитическая записка: воздействие COVID-19 на женщин и девочек
https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/russian_brief_on_covid_and_women.pdf
4. Ежегодное совещание Рабочей группы СПЕКА по гендеру и ЦУР учитывающая гендерную проблематику политика для достижения ЦУР в контексте пандемии COVID-19: Критические и ключевые возникающие проблемы в регионе СПЕКА 27 октября 2020 год
5. https://unece.org/fileadmin/DAM/Gender/SPECA_WG_Gender/Meetings/2020/Concept_Note_SPECA_WG_27_Oct_2020-ru.pdf
6. https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/kaz_interior_ministry_replytohrw.pdf

**ОТБАСЫНДАҒЫ ӘЙЕЛ АДАМҒА ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-
ЗОМБЫЛЫҚ: ӘЛЕУМЕТТІК АЛҒЫШАРТТАРЫ МЕН ҚАУІП-ҚАТЕР
ФАКТОРЛАРЫ**

Түйін. Отбасындағы әйел адамға қатысты зорлық-зомбылықтың мәселесі, кешенді бола тұра, көпетеген мүдделі ғылымдар үшін пәнаралық болады, теориялық және әдістемелік мәнін талап етеді. Мақалада отбасындағы әйел адамға қатысты зорлық-зомбылықты, отбасының мүшесі ретінде адамға зиян келтіретін және тұлға ретінде құқықтары мен бостандығына қол сұғатын, биліктік-күштік әрекет ретінде қарастырылады. Отбасындағы зорлық-зомбылықты құрылымы субъект-объектілі қатынас және әлеуметтік әрекет ретінде анықталады, оның деңгейі мен алғышарттар жүйесіндегі орны түсіндіріледі. Жекеше айтқанда, қазіргі Қазақстан үшін, қоғамдық өмірдің шарттары мен факторалары, бұл құбылыстың әлеуметтік қауіптілігі мен оның алдын алудың мүмкін болатын жолдары көрсетіледі.

Түйін сөздер: отбасы, қоғам, зорлық-зомбылық, агрессия, әлеуметтік әрекет, биліктік-күштік әрекет, субъект-объектілі қатынастар, отбасылық қатынастар.

Аннотация. Проблема насилия по отношению к женщинам в семье, будучи комплексной, междисциплинарной для ряда заинтересованных наук, требует теоретико-методологического осмысления. В статье рассматривается насилие по отношению к женщинам в семье как властно-силовое действие, причиняющее вред (ущерб) человеку как члену семьи и ущемляющее его права и свободы как личности. Обосновывается структура насилия в семье как субъект-объектного отношения и социального действия, показывают его уровни и место в системе предпосылок. Условий и факторы общественной жизни, указывается на социальную опасность этого явления и возможные пути его предотвращения, в частности, для современного Казахстана.

Ключевые слова: семья, общество, насилие, агрессия, социальное действие, властно-силовое действие, субъект-объектное отношение, семейные отношения.

Annotation. The problem of violence against women in the family, being complex, interdisciplinary for a number of interested sciences, requires theoretical and methodological understanding. The article considers violence against women in the family as a power-force action that causes harm (damage) to a person as a family member and infringes on his rights and freedoms as an individual. The author substantiates the structure of domestic violence as a subject-object relationship and social action, shows its levels and place in the system of prerequisites. The author points out the social danger of this phenomenon and possible ways to prevent it, in particular, for modern Kazakhstan.

Key words: family, society, violence, aggression, social action, power-power action, subject-object relationship, family relations.

Әйел адамға қатысты зорлық-зомбылық әлемнің барлық елдерінде бар және қазіргі заманда күрделі шешілмеген мәселелердің бірі болып табылады. Орташа алғанда әрбір үшінші әйел өмірінде бір рет болса оған деген дәрекі қатынастың жәбірленушісі болады. Отбасындағы зорлық-зомбылықтың себебі деп ер адамның отбасында бұл әдетті нәрсе ретінде болғанын көрсете аламыз. Сонымен қоса физикалық тұрғыдай әлсіз әйелдің есебінен мінездері әлсіз ер адамдар осылайша өзін таныту мүмкіндігін қосуға болады. Өте жиі еректер

әйелдерді есірткі құралдарының әсерімен немесе маскүнем күйінде ұрады. Көбінесе әйелдерді қызғаншақ, жауыз, психикалық түрде тұрақсыз тұлғалар ұрады. Әйелдердің құқығы халықаралық құқықтың адам құқықтары саласында ажырамайтын бөлігі болды. Ал әйел адамға қатысты зорлық-зомбылық – осы құқықтардың тікелей бұзылуы. Осыған байланысты үкімет және мемлекеттік органдар зорлық-зомбылықпен күресу үшін, отбасында жасалса да, шешу жолдар ойлап табу керек. Әйелдердің шағымдарына дұрыс қарамай, жәбірлеуші еркектердің әйелдерді ұрып соққаны үшін жауапкершіліктен оңай қашып кететін жағдайларды қолдай отырып, мемлекет зорлық-зомбылыққа қоса қатысушы болады. Халықаралық құқықтың нормаларына сәйкес, барлық мемлекеттерге нақты міндеттемелер жүктелген – мемлекет өкілдері жасаған болса да, мемлекеттік емес субъектілер жасаған болса да, әйелге қатысты зорлық-зомбылықпен күресуге шаралар қолдану. Кінәлілерді жауапқа тарта алмаушылық жаңа қылмыстарға жол беріп қана қоймай, қоғам үшін әйелге қатысты зорлық-зомбылық ол қолайлы жағдай деген белгі болып табылады.

Отбасындағы зорлық-зомбылық бүкіл әлемдегі елдерде кең таралған мәселе болып табылады. Жәбір көрген адамға физикалық, эмоционалды, қаржылық және әлеуметтік түрде күрделі салдарлар туғызады. Бұл тек қана отбасыға ғана емес, жалпы қоғамға да тікелей әсер етеді. Отбасындағы зорлық-зомбылық қауіпті әлеуметтік құбылыс болып табылады. Себебі ең әуелі әйелдердің, балалардың және қарттардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарына қол сұғылады. Сондықтан азаматтарды отбасылық зорлық-зомбылықтан қорғау мемлекеттен – құқықтық, заңнамалық, ұйымдастырушылық, әлеуметтік-экономикалық, медициналық және басқа да мәселер кешенің кідіртпей шешуін талап етуде.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық - отбасы-тұрмыстық қатынастар аясында бір адамның басқаға (басқаларға) қатысты дене зардабын және (немесе) психикалық зардап келтіретін немесе келтіру қаупі бар құқыққа қарсы қасақана әрекеті (іс-әрекеті немесе әрекетсіздігі).[1]

Әйелдердің құқықтарын жүзеге асыру және олардың ер адамдармен қатар қоғам өміріне қатысуға негізгі кедергілері әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық пен оны жасаудың қаупі болып табылады. Алайда зорлық-зомбылық актілері жиі тіркелмеген және байқалмаған болып қалады, сондықтан оларға қатысты ешқандай шаралар қолданылмайды. Қоғамда жалпы қарбаластық пен зорлық-зомбылықтың өсуіне байланысты, әйелдердің үйде, жұмыста және қоғамдық орындарда қауіпсіздігі көбінесе әлсіз болады.

БҰҰ 1993 жылы қабылдаған Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты түбегейлі жою туралы декларация, «әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық» терминінің мағынасы жыныстық белгі негізінде жасалған және әйелдерге физикалық, жыныстық немесе психологиялық залал келтіретін немесе жапа шектіретін кез-келген зорлық-зомдылық іс-әрекеті, сондай-ақ осындай іс-әрекеттерді жасауға қожан-лоқы көрсету, қоғамдық немесе жеке өмірінде болсын мәжбүрлеу немесе ерікті түрде бостандығынан айыру дегенді білдіреді.[2]

Осы декларация әйелдердің құқықтарына қатысты негізгі халықаралық құжат болып табылады. Декларация мемлекеттерді келесілерге міндеттейді:

– Ұлттық конституцияларына немесе басқа сәйкес заңнамаға тең құқықтық қағидасын қосу, осы қағиданың орындалуын қамтамасыз ету;

– Әйелге қатысты барлық кемсітушілікті тыйым салатын шараларды, санкцияларды, заңнамаларды қабылдау;

– Әйелдердің заңды құқықтарын қорғауды еркектермен бірдей негізде бекіту, әйелді кемсітушіліктің кез-келген түрлерінен тиімді қорғауды құзырлы ұлттық соттар не болмаса басқа да мемлекеттік мекемелер арқылы қамтамасыз ету;

– Белгілі бір тұлға, ұйым немесе кәсіпорын тарапынан жасалған әйелге қатысты кемсітушілікті жою үшін барлық тиісті шараларды қолдану;

– Әйелге қатысты кемсітушілікті көрсететін тәжірибелер, әдеттер, ұйғарымдар, әрекеттегі заңдарды жою немесе өзгерту үшін барлық тиісті заңнамалық шараларды қолдану;

– Әйелге қатысты кемсітушілікті көрсететін қылмыстық заңнамалардың барлық ережелерін жою.

Әйелге қатысты отбасылық зорлық-зомбылық – тек қана әйелдің жеке мәселесі емес. Бұл адамның құқықтарының бұзылуы және әйелдерге қатысты кемсітушілік әрекеттер. Сонымен қоса Декларация мемлекеттен «еркектер пен әйелдердің рөлдерінің стереотиптілігі немесе жыныстың біреуінің аса басымдылығы, болмаса олқылығы санасына негізделген, барлық тәжірибелер және әдеттерді жою, ескі нанымдарды жоюға жету мақсатымен әйел мен еркектің жүріс-тұрысының мәдени және әлеуметтік моделін өзгерту».

Қоғамда әйел адамға қатысты зорлық-зомбылық ұзақ жылдар бойы бар. Ең алдымен отбасылық зорлық-зомбылықты атап өту керек, себебі зорлық-зомбылықтың бұл түрі әрқашан болған, бірақ әлеуметтік-психологиялық мәселе ретінде жақын уақытқа дейін мойындалмаған. Әйел адамға қатысты зорлық-зомбылық мәселесі соңғы үш онжылдық шамасында терең қарастырылуда, алайда зорлық-зомбылық ретінде нені айту керек екендігі туралы әмбебап көзқарастар, зорлық-зомбылықты бейзорлықтан ажырататын нақты тұжырымдар жоқ.

Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық айрықша өзгешелігі бар, яғни, ерекше шараларды қолдануды талап етеді. Бұндай зорлық-зомбылықтың жыныстық сипатта болуы айрықша анық; әйелдер, мысалы, көшеден қарағанда, ең көп қауіпке өз үйінде ұшырайды, және көбінесе жыныстық қол сұғушылық нысанында болады. Әйелдерге және қыздарға қатысты зорлық-зомбылық актілері олардың құқықтарының күрделі бұзылуы болып табылады және олардың физикалық және психикалық денсаулығына едәуір зиян келтіреді.

Көптеген авторлардың пайымдауынша, зорлық-зомбылық – интерактивті үрдіс. Оны түсіндіру үшін екі тараптың жүріс-тұрысын ескеру қажет. Зорлық-зомбылықпен келісу және оған дайындалу әлеуметтік оқудың нәтижесі – биографиялық тәжірибемен сәйкес қарастырылатын әлеуметтену болып табылады. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық туралы айта отырып,

Л.Берковиц жазады: бұл агрессивті жүріс-тұрыс және зиян келтіру үшін күшті қолданудың түрі; ауызша тіл тигізуден зорлау мен ұрып-соғуға қауіпті болуы [3].

Отбасылық жанжал отбасылық зорлық-зомбылық категориясына кіру үшін, бұл кем дегенде екі рет қайталануы қажет деп өз зерттеулерінде Л. Уокер алғаш рет атап өтті. Жанжал әдетте өз негізінде шешуге болатын белгілі бір нақты мәселені білдіреді. Зорлық-зомбылықтың «көне» түрінде отбасында бір адам басқа бір адамның сезімі мен жүріс-тұрысын үнемі бақылайды немесе бақылап және билік етуге оқталады. Бұның нәтижесінде зорлық-зомбылыққа ұшыраған адам психологиялы, әлеуметтік, экономикалық, сексуалды және физикалық зиян, шығын немесе жарақат алуы мүмкін [4].

Отбасылық зорлық-зомбылықтың маңызды ерекшеліктерінің бірі – уақыт уақытымен қайталатын зорлық-зомбылықтың көптеген түрлерінің (физикалық, сексуалды, психологиялық және экономикалық) оқиғаларын білдіреді деген О.Л.Данилованың көзқарасы бар. «Бұл жерде отбасылық жанжал мен зорлық-зомбылық оқиғасының арасындағы айырмашылықты анықтау маңызды: егер жанжал жергілікті оқшауланған сипатта болса, ондай зорлық-зомбылық жүйелік негізде болады және бір бірінен қайталатын оқиғалардан тұрады» [5].

Жанжал әдетте өз негізінде шешуге болатын белгілі бір нақты мәселені білдіреді деп айтуға болды. Отбасылық зорлық-зомбылық, керісінше, жәбір көрген тарапты бақылау мен билік ету мақсатымен болады. Жәбір көрсетуші зорлық-зомбылық актісінің әр түрлі себептерін көрсетуі мүмкін, бірақ оның бәрі шын мәнінде зорлық-зомбылықтың нақты себептерінің санының ішіне кірмейді. Жәбір көрсетушіні бағыттайтын негізгі күші – жұбына, баласына, отбасының басқа мүшесіне деген толық билікті бекітуге ұмтылу.

Әйелдерге қатысты отбасылық зорлық-зомбылықтың айрықша ерекшеліктері деп келесілерді атап өтуге болады:

1. Зорлық-зомбылық ол оның бірнеше рет қайталатын түрлерінің болуы (физикалық, жыныстық, психологиялық, экономикалық).

2. Отбасылық зорлық-зомбылықтың басқа агрессивті актілерден айырмашылығы әрекеттердің объектісі мен субъектісінің арасындағы қатынастардың ерекшелігімен сипатталады. Көшеде бейтаныс адаммен жасалған қылмыстан айырмашылығы - отбасылық зорлық-зомбылық ерлі-зайыптылар немесе жақын жұптар, бұрынғы жұбайы, ата-анасы, балалары, басқа туыстары, үйленгелі жүрген адамдар болып табылатын жақын адамдар арасындағы қатынастарда туындайды.

3. Әлемнің әр түрлі елдерінде жүргізілген зерттеулерге сәйкес, отбасылық зорлық-зомбылық нақты гендерлік мәселенің сипаттамаларына ие. Себебі көбінесе бұл бұзушылықтың жәбірленушісі тек әйелдер болып келеді.

4. Отбасындағы зорлық-зомбылық келтіретін қауіпті айтқан кезде, оның әрекетінің көлемдерін айтқан кезде, ескере кететін жайт, зомбылық әрекеттері тек қана бір адамға қарсы бағытталса да, онда отбасының басқа мүшелері «қайталама құрбаны» ретінде зерттеуші болады, яғни жәбірленуші көрген психологиялық салдарлардан әсер алған куәгерлер ретінде болады [6].

Әйелдерге қатысты физикалық зорлық-зомбылық әдетте балалары бар тұрақты ерлі-зайыпты жұптарында, яғни берекелі және барлық нормаларға сай отбасы титерінде болады. Отбасылық физикалық зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдер, шектен тыс шыдамға ие және жәбірлеушіге үнемі кешірімді болуға дайын. Бұл шыдамдылық экономикалық қиындық, балаларды әкесіз қалдырмау, еріне деген аяушылық, қоғамда құрметтен айырылуға қорқыныш сияқты сезімдермен байланысты. Л.Лейкман отбасында әйелге қатысты физикалық зорлық-зомбылық жағдайларын сипаттайтын ерінің ішімдікке құмарлық түрін психологиялық факторларға жатқызады [7].

Осылайша, зорлық-зомбылықтан туындайтын бұзушылықтар, тұрақты жеке өзгертулерге, арнайы отбасылық қатынастарды құруға, ерекше өмірлік бағдарларды жасауға әкеп соғатын құрылымдардың барлық деңгейін қамтиды. Отбасы адамдардың жеке өмірі ретінде жиі қарастырылса да, зайыбына деген зорлық-зомбылық адамдардың құқықтарының бұзылуын білдіреді. Сондықтан мемлекеттік органдар осы салада болатын жағдайларды оңтайландыруға қадамдар жасауға міндетті.

Билік басында отырғандар қоғамға қатысты маңызды шешімдер қабылдай отырып, отбасылық қарым-қатынастар саласында тәртіпті орнатпай, елде тұрақтылық және өркендеуге оңай жете алмайтынын ескеруі қажет. Отбасылық зорлық-зомбылық отбасы мүшелерінің физикалық және моральдың денсаулығына қауіп төндіру арқылы, қоғамдағы әлеуметтік тұрақтылықты бұзады. Осылайша, қазіргі уақытта отбасылық зорлық-зомбылықты жеңу бойынша жұмыстарды кем дегенде келесідей бағыттарда дамыту керек:

1. Білім беру және тәрбиелік бағыттар: мекемелердің ұжымдарын әлеуметтік, медициналық, құқық қорғау және басқа мақсатпен оқыту; мемлекеттің әлеуметтік қорғау жүйесіне зорлық зомбылықты алдын алу бойынша білім беру бағдарламаларын, тренингтер, арнайы курстар т.б жүргізу; күрделі әлеуметтік мәселе ретінде бұқаралық ақпарат құралдарын тарты;

2. Нормашығарушылық бағыт: отбасылық зорлық-зомбылық туралы заңнамаларды қарастыру; жәбір көрген адамның арыздарын беру тәсілдерін заң жүзінде реттеу бойынша құқықтық реформаларды қамтамасыз ету; жәбір көрушіні қорғау тәжірибелерін еңгізу;

3. Зерттеу және статистикалық бағыт: ғылыми зерттеулер жүргізу, статистикалық мәліметтерді жинау, зорлық-зомбылық фактілері туралы жалпы дерекқор жасау т.б.

4. Әлеуметтік-реабилитациялық және профилактикалық бағыттар: кризистік орталық жүйесін кеңейту, сенім телефоны қызметтерін ұйымдастыру, жәбірленушіге көмек көрсету жүйесін кеңейту (жұмыспен қамту, отбасылық терапиялар, қоғамдық баспаналар).

5. Ақпараттық бағыт: барлық бұқаралық ақпарат құралдары арқылы осы мәселе туралы тұрақты ақпараттар беру, ақпарат берген жәбірленушілерді қорғауға кепілдік беру, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы халықты осы мәселеге байланысты заңнамалар бар екендігі туралы хабарландыру.

6. Кешенді бағыт: мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың өзара

байланыста болуы, мемлекеттің қоғамдық ұйымдарға қаржылық көмек көрсетуі, зорлық-зомбылықты алдын алуға кешенді шараларды қолдану қажеттілігі.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы N 214-IV Заңы.
2. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты түбегейлі жою туралы Декларация Бас Ассамблеяның 48/104 Қарарымен 1993 жылы 20 желтоқсанда қабылданды.
3. Берковиц Л. Агрессия. Причины, последствия и контроль. — СПб., 2004.
4. Кочеткова С.В. Опыт анализа насилия в семье // Социс. — 1999. — №12.
5. Данилова О.Л. Психология восприятия насилия: культурный и гендерный аспекты // Практикум по гендерной психологии / под ред. И.С. Клециной. — СПб., 2003.
6. Социальная политика и социальная работа: гендерные аспекты: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. Е.Р. Ярской-Смирновой. — М., 2004.
7. Лейкман Л. От теории к практике // Кризисный центр для женщин: опыт создания и работы. — М., 1998.

**ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ
ЖӘНЕ ЖОЛЫН КЕСУДІҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ШАРАЛАРЫ**

**АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ МЕРЫ ПРОФИЛАКТИКИ И ПРЕСЕЧЕНИЯ
БЫТОВОГО НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН**

ӘӨЖ 34.047

Абдрахманов Медет Каучерханович

Мемлекеттік құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, Қазақ
инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ. Почтовый адрес:

071400, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Жидебай 43

Ұялы. тел: 87751759817

e-mail: medet-abdrahmanov@mail.ru

**ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-
ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖӘНЕ ЖОЛЫН КЕСУДЕГІ
ЗАҢНАМАНЫ ЖЕТІЛДІРУ ШАРАЛАРЫ**

Түйіндеме. Бұл мақалада әйел адамдар мен тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың және жолын кесудің шетелдік және халықаралық ұйымдардың шешімдері мен тәжірибесін басшылыққа ала отырып ұлттық заңнаманы жетілдіру шаралары қарастырылған.

Түйін сөздер: отбасылық зорлық-зомбылық, әйелге деген кемсітушілік, әйел адамдарға қарсы зорлық-зомбылығы, моральдық азап шегуі, халықаралық ұйымдар.

Аннотация. В данной статье рассматриваются меры по совершенствованию национального законодательства, руководствуясь решениями и опытом зарубежных и международных организаций в предотвращении и пресечении насилия в отношении женщин и домашнего насилия.

Ключевые слова: семейное насилие, дискриминация по отношению к женщине, насилие над женщинами, моральные страдания, международные организации.

Annotation. This article discusses measures to improve national legislation, guided by the decisions and experience of foreign and international organizations in the prevention and suppression of violence against women and domestic violence.

Keywords: domestic violence, discrimination against women, violence against women, moral suffering, international organizations.

Біріккен Ұлттар Ұйымы әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты «қоғамдық немесе жеке өмірде болсын, әйелдерге физикалық, жыныстық немесе психологиялық зиян немесе азап келтіретін немесе жасалған кез-келген зорлық-зомбылық әрекеті» деп анықтайды. Covid-19 коронавирустық инфекциясы басталғаннан кейін әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылық, әсіресе тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларының саны артып кеткеніне куә болып отырмыз. БҰҰ Бас хатшысының «әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты бірлесіп тоқтатамыз» атты ұзақ мерзімді науқанын қаржыландыру саласындағы кемшіліктерді жою, пандемия кезіндегі зорлық-зомбылық құрбандарына негізгі қызметтер көрсету, әйелдер мен қыздарға көмек көрсету жөніндегі қызметтердің әлеуетін нығайту үшін алдын алу шараларына және деректер жинауға баса назар аудару жөніндегі жаһандық іс-қимылдарды күшейтуге бағытталған. Жалпы, бүкіл әлемде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбандары көп жағдайда әйелдер болып табылады және бұл зорлық-зомбылықтың неғұрлым ауыр түрлерін бастан кешіретін әйелдер.

Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық әйел затының құқықтарын өрескел бұзу ғана емес бұл ғаламдық эпидемия, миллиондаған әйелдер мен қыздардың өмірі мен денсаулығына төнген кешенді қауіп болып отыр.

БҰҰ-ның Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою жөніндегі комитеті өзінің № 19 және № 28 жалпы ұсынымдарында гендерлік зорлық-зомбылық көпшілік алдында да, жеке контексте де кемсідудің бір түрі болып табылатындығын атап өтті. БҰҰ-ның экономикалық, әлеуметтік мәдени құқықтар жөніндегі комитеті гендерлік теңдік туралы ережесі қатысушы мемлекеттерден «көбінесе әйелдер сияқты тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына қауіпсіз тұрғын үйге, құқықтық қорғау құралдарына қол жеткізуді және физикалық, психикалық және эмоционалды зиянды өтеуді талап етеді» деп көрсетеді [1].

«Тұрмыстық зорлық – зомбылық», «отбасылық зорлық – зомбылық», деп айтылғанда, барлық адамдар әдетте қандай әлеуметтік құбылыс туралы болатынын түсінеді. Бұл дегеніміз, отбасының құшағында біреудің туысының немесе басқа жақын адамының жаман қарым-қатынасы салдарынан дене немесе моральдық азап шегуі және тіпті қайтыс болуы орын алады. Отбасындағы зорлық-зомбылық дегеніміз-физикалық немесе психикалық азап немесе мүліктік зиян келтіру қауіпін тудыратын отбасы мүшесіне қатысты қасақана жасалған әрекет. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу шаралары негізінен әкімшілік және қылмыстық жауапкершілікке әлі негіз жоқ жағдайларда кездеседі.

Н. Ажгихинаның айтуынша, тұрмыстық зорлық-зомбылық жиілігін арттыру арқылы физикалық, жыныстық, ауызша, эмоционалды және экономикалық қорлау жақын адамдарға билік пен бақылау алу мақсатында деп айтқан [2].

Әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу оңай проблема болмай отыр және оны шешімі жан-жақты болуы керек. Шетелдерде отбасылық зорлық-зомбылықтың алдын алу және шешу жолдары халықаралық және ұлттық тұрғыдан қарастырылады. Бұл мәселені шешуде барлық елге бірыңғай тәсіл қолданылмайды, себебі әр мемлекеттің халқының өзіндік айырмашылықтары бар.

Соңғы жылдарда отбасылық зорлық-зомбылыққа қатысты заңнаманы талдау көптеген мемлекеттер халықаралық конвенциялардың ережелерін ресми түрде бекітуге ғана емес, сонымен бірге іс жүзінде халықаралық ұйымдардың тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға және оған қарсы күреске қатысты ұсыныстарын орындауға тырысатындығын көрсетеді [3].

Бүгінгі таңда көптеген мемлекеттерде отбасылық зорлық-зомбылыққа қатысты арнайы заңдар мен нормативтік құқықтық актілер енгізілсе, кей мемлекеттерде қоғам талабына сай қолданыстағы заңдарға өзгерістер мен толықтырулар енгізілген. Соның бірі Францияда «қоғамдық жерде бетті жауып жүруге тыйым салынады» осындай толықтырулар қылмыстық және әкімшілік кодекстерге енгізуде.

Көптеген шетел мемлекеттерінде осы мәселеге қатысты көптеген

зерттеулер жүргізілген мысалға, дәстүрлі және дәстүрлі емес отбасылар арасындағы зорлық зомбылықты айтуға болады. АҚШ, Канада, Австралия, Израил елдерінің зерттеуіне сәйкес ер адамның кінәсінен 40%-70% пайыз әйел адамдар құрбан болады. Сонымен қатар көптеген әйел адамдар сырттан көмек сұрауға сескенетіндіктері анықталды. Зерттеу нәтижесі бойынша 20%-70% пайыз әйел адамдар өзіне қатысты қатыгез қатынасты ешкімге айтпаған.

Тұрмыстық оның ішінде әйел адамдарға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу немесе жеңілдетудің шараларын ұсынуға болады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсететін мекемелер тізімін қарастырсақ: ішкі істер органдары, психологиялық-педагогикалық көмек көрсету орталықтары, медициналық ұйымдар, прокуратура органдары, адам құқықтары және бала құқықтары жөніндегі уәкілдер мекемелер, мемлекеттік билік органдары, халықты әлеуметтік қорғауды басқару органдары, жергілікті өзін-өзі басқару органдары және тағы басқа мекемелер болуы мүмкін.

Заң жобасына сәйкес, ішкі істер органдары үйдегі зорлық-зомбылық туралы кез-келген хабарламаларға: зардап шеккендердің өтініштеріне, куәгерлердің өтініштеріне, әлеуметтік қорғау органдары мен медициналық ұйымдардың мәліметтеріне жауап беруі керек. Арыздар тек орын алған фактілер туралы ғана емес, сондай-ақ зорлық-зомбылық қатерлері туралы да дереу қаралуы тиіс.

Әйел адамдарға қарсы зорлық-зомбылығы (физикалық, жыныстық және эмоционалды) әйелдерде физикалық, психикалық, жыныстық және репродуктивті денсаулықтың қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді проблемаларына әкеледі. Зорлық-зомбылықтың бұл түрлері олардың балаларына дә әсер етеді, олардың отбасылары мен қоғам үшін айтарлықтай әлеуметтік және экономикалық шығындар тудырады. Мұндай зорлық-зомбылықтың салдарының нәтижесі мынадай болуы мүмкін:

- бұл кісі өлтіру және суицид түрінде өлімге әкелуі мүмкін;
- бұл жарақатқа әкелуі мүмкін;
- зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдердің 42% пайызы осындай зорлық-зомбылықтан алған жарақат туралы хабарлайды;
- мұндай зорлық-зомбылықтың салдары қажетсіз жүктілік, жасанды түсік, гинекологиялық проблемалар және жыныстық жолмен алынған инфекциялар, басқада жұқпалы ауруларға әкелуі мүмкін.

Зорлық-зомбылық орын алған отбасыларда өсетін балалар кейінгі өмірде зорлық-зомбылықты немесе оған сезімталдықты тудыруы мүмкін мінез-құлық және эмоционалды бұзылулардан зардап шегуі мүмкін. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу көп салалы тәсілді талап етсе де мұнда денсаулық сақтау секторы маңызды рөл атқарады.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы серіктестермен ынтымақтастықта келесі әрекеттерді орындайды. Әртүрлі жағдайларда әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың ауқымы мен сипаты туралы нақты деректер базасын жинақтайды және елдердің осындай зорлық-зомбылық пен оның салдарын құжаттау және өлшеу бойынша күш-жігеріне, оның ішінде тұрақты даму

саласындағы мақсаттарды мониторингтеу контексінде әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты өлшеу әдістерін жетілдіре отырып ықпал етеді. Бұл қызмет проблеманың ауқымы мен сипатын түсіну және елдерде жаһандық деңгейде практикалық шараларды ұйымдастыру үшін өте маңызды. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша денсаулық сақтау секторының тиімді іс-шараларын тексеру және анықтау үшін ғылыми зерттеулер жүргізеді.

Зорлық-зомбылық проблемасы бойынша жаһандық іс-қимыл жоспарын жүзеге асыруда елдер мен серіктестерге:

а) ақпарат тарату және әйелдердің денсаулығы мен құқықтарын нығайту саласындағы ұлттық күш-жігерге жәрдемдесу және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу қағидаттарына негізделеді.

б) әйелдерге қатысты зорлық-зомбылыққа ден қою саласында, оның ішінде ДДҰ құралдары мен басшылық қағидаттарын қолдану арқылы денсаулық сақтау секторының әлеуетін нығайту жолымен жүзеге асырылады.

Халықаралық мекемелер мен ұйымдармен әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықты зерттеу, «барлығы бірге қыздарды қорғау» бастамасы, халықаралық акушер-гинекологтар федерациясының әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық мәселесі жөніндегі жұмыс тобы және БҰҰ-ның зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдерге арналған негізгі қызметтер пакетіне арналған бірлескен бағдарламасы сияқты бастамалар шеңберінде зорлық-зомбылықты азайту және жою мақсатында ынтымақтасады.

Қорытындылай келе Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 73 бабының 1 және 2 тармақтарындағы жауапкершілікті күшейту қажет яғни айыппұл қосу қажет деп санаймын. Айыппұл мөлшері 10 айлық есептік көрсеткіш шамасында және қоғамдық жұмысқа 15 тәулікке тарту көзделсе. Ішкі істер органының қызметкері жүргізетін құқық бұзушыға құқықтық ағарту және құқықтық ақпараттандыру шаралары және профилактикалық әңгіме шараларын жүргізу. Сонымен қатар Ішкі істер органдарының қызметкерлері тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты айыпталушыны арнайы тізімге алу және психологтың көмегіне жүгіну қажет. Тізімге сәйкес ай сайын бай бойы ішкі істер органының бақылауында болса. Отбасылық зорлық-зомбылыққа қатысты отбасылық, қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстерінің үйлесімділігін анықтау қажет.

Отбасындағы әсіресе әйел адамдарға қарсы зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу барысында мәселені егжей-тегжейлі өте мұқият болу қажет. Себебі заңдарды дұрыс түсіндірмеу немес жеткілікті деңгейде білмеуі салдары өте ауыр болуы мүмкін. Мәселен болмашы отбасылық жанжалдар қайтымсыз салдарға, бұзылған тағдырға және балаларға психологиялық соққы болуы мүмкін. Әрбір жас отбасы тұрмыстық зорлық-зомбылық ұғымын, мәнін дұрыс түсінбеуі мүмкін. Әр мемлекеттің өзінді ерекшеліктері болады мәселен әдет ғұрпы, салт дәстүрі сондықтан отбасы жағдай өте нәзік проблемалардың бірі. Бірақ, екінші жағынан отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық

проблемасы шын мәнінде бар және жақындарына қатыгездік көрсету жағдайлары жазасыз қалмауы үшін заңнаманы жетілдіру қажет, деп есептеймін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Серия договоров Совета Европы - №. 210 Конвенция Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием Стамбул, 11.V.2011
2. См. более подробно: Ажгихина Н. Кто защищает женщин. - М., 1996.
3. Усиление ответных мероприятий на гендерное насилие в секторе здравоохранения Казахстана Материалы республиканских совещаний, проведенных партнерами при поддержке Фонда ООН в области народонаселения - ЮНФПА Астана 2011

Душечкина Елена Владимировна

старший преподаватель, Казахский гуманитарно- юридический
инновационный университет, г.Семей e-mail: LenaH14@mail.ru

Назарбаев Нурсултан Абдуллаевич

магистрант 2 курса, Казахский гуманитарно- юридический
инновационный университет, г.Семей

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВАЯ ПРОФИЛАКТИКА БЫТОВОГО НАСИЛИЯ СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ

Түйіндеме. Бұл мақалада Қазақстан Республикасының Әкімшілік заңнамасы және тұрмыстық (тұрмыстық) зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің қызметі көрсетілген. Авторлардың нәтижелері бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасына ерекше көңіл бөлінеді деген қорытынды жасалды, сонымен бірге көптеген құқықтық актілер мен отбасын қолдау мен қорғауды жүзеге асыратын субъектілерге қарамастан, отбасылық-тұрмыстық жанжалдардың алдын алу проблемасы өзекті болып қала береді. Осыған байланысты, осы мақалада авторлар негізгі алдын-алу шараларын анықтады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық саласында өзекті етуді талап ететін құқық бұзушылықтардың алдын алудың алты негізгі шарасы (қорғау нұсқамасы, ерекше талаптар белгілеу, әкімшілік ұстау, тараптарды татуластыру, түзету бағдарламалары, ерте профилактика) айқындалды. Авторлардың пікірінше, алдын-алу шаралары кешенді және жүйелі болуы керек, олардың тиімділігі көбінесе тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу саласындағы барлық уәкілетті органдардың өзара әрекеттесуіне байланысты.

Түйінді сөздер: неке, тұрмыстық зорлық-зомбылық, тұрмыстық зорлық - зомбылық, құқық қорғау, алдын-алу, отбасылық құндылықтар, отбасы

Аннотация. В данной статье продемонстрировано административное законодательство и деятельность субъектов профилактики бытового (домашнего) насилия Республики Казахстан. По результатам авторами сделан вывод, что проблеме бытового насилия уделяется особое внимание, вместе с тем, несмотря на множество правовых актов и субъектов, осуществляющих поддержку и защиту семьи, проблема профилактики семейно-бытовых конфликтов остается наиболее актуальной. В связи с чем, в данной статье, авторами выявлены основные профилактические меры. Определены шесть основных мер профилактики правонарушений (защитное предписание, установление особых требований, административное задержание, примирение сторон, коррекционные программы, ранняя профилактика) в сфере бытового насилия требующих актуализации. По мнению авторов, меры профилактики должны носить комплексный и системный характер, эффективность которых в большей степени зависит от взаимодействия всех уполномоченных органов в сфере профилактики бытового насилия.

Ключевые слова: брак, бытовое насилие, домашнее насилие, правоохранительные органы, профилактика, семейные ценности, семья

Annotation. This article demonstrates the administrative legislation and the activities of subjects of prevention of domestic violence in the Republic of Kazakhstan. According to the results, the authors conclude that the problem of domestic violence is given special attention, however, despite the many legal acts and entities that support and protect the family, the problem of preventing family and domestic conflicts remains the most urgent. In this regard, in this article, the authors identified the main preventive measures. Six main measures of prevention of offenses (protective order, establishment of special requirements, administrative detention, reconciliation of the parties, correctional programs, early prevention) in the field of domestic violence that require updating are identified. According to the authors, prevention measures should be comprehensive

and systematic, the effectiveness of which depends more on the interaction of all authorized bodies in the field of prevention of domestic violence.

Keywords: marriage, domestic violence, law enforcement, prevention, family values, family

В соответствии с Конституцией Республики Казахстан права и свободы человека и гражданина признаются и гарантируются согласно общепризнанным принципам и нормам международного права. Осуществление прав и свобод человека и гражданина не должно нарушать права и свободы других лиц. Однако тревогу нашего общества вызывают факты совершения правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений. Они совершаются не только в отношении членов семьи, но и родственников, близких, других совместно проживающих лиц.

Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев отмечает, что важнейшей из приоритетных задач, стоящей на ближайшее время и долгосрочную перспективу, «остается защита законных интересов граждан... Серьезной корректировки требует профилактика правонарушений.

Предупреждение и пресечение правонарушений путем применения административно-правовых средств является одной из форм деятельности государственных органов.

Выявление причин и условий, способствующих совершению правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений и лиц, склонных к их совершению в силу своего асоциального поведения, относится к раннему этапу профилактики правонарушений. В случае, когда у лица возникают намерения совершить правонарушение впервые, реализация которого может носить реальный характер, действия государственных органов по изменению такого поведения являются мерами по предупреждению правонарушений. Также предупредительная деятельность государственных органов направлена и на предотвращение со стороны отдельных лиц повторного совершения исследуемых правонарушений.

Предупредительное воздействие также может осуществляться путем применения административно-правовых средств. В связи с этим у государственных органов остро стоят вопросы о выборе того или иного средства в конкретных случаях, его объеме, условиях и порядке применения.

Основание для применения органами внутренних дел административно-правовых средств предупреждения является наличие достаточных, проверенных данных.

Предупредительная деятельность полиции осуществляется в основном на этапе формирования у потенциального правонарушителя умысла на совершение правонарушений в исследуемой сфере, так и в отношении лиц, ранее совершивших правонарушения. В этих целях сотрудниками полиции, реализуются определенные виды и формы административно-правовых средств-действий:

1) воспитательного характера (формы: профилактическая беседа, разъяснение и пропаганда положений законодательства, критика

антиобщественных поступков, меры общественного воздействия, вовлечение в социально полезную деятельность и т.п.);

2) средства организационного характера (формы: встречи и отчеты перед населением, информирование о результатах работы, обмен информацией и опытом, пресс-конференции, подготовка информационных обзоров, работа с общественностью, с администрациями общежитий и т.п.).

3) поквартирный/подворовый обход участкового уполномоченного полиции, вхождение в жилое помещение с согласия проживающих граждан, в том числе и для установления обстоятельств несчастного случая;

4) проверка мест хранения огнестрельного оружия, их владельцев на предмет соблюдения правил его хранения;

5) проверка документов и личный досмотр (например, посторонних лиц, распивающих спиртные напитки по приглашению одного из членов семьи при остром несогласии других); и т.д.

Проведение сотрудниками полиции профилактических бесед с лицами, ведущими асоциальный образ жизни и склонных к совершению правонарушений в сфере семейно-бытового насилия, является одним из наиболее применяемых сотрудниками полиции административно-правовых средств предупреждения правонарушений. Профилактическая беседа является средством, целью проведения которой является поиск и закрепление положительных черт таких лиц и их «убеждение встать на «правильный» путь, при этом необходимо отказаться от воздействия на низменные побуждения лица и иного психического давления»

Тревожная ситуация в стране складывается в отношении несовершеннолетних. По большей части о преступлениях сексуального характера, побоях, истязаниях и т.п. подростки в правоохранительные органы не заявляют. По данным исследователей, 45% подростков женского пола и 15% лиц мужского пола, отбывающих наказание в воспитательной колонии, прежде чем попасть в нее, испытывали на себе насильственные действия со стороны других лиц, в том числе из числа семьи. Несовершеннолетние являются как объектами противоправных действий, так и субъектами. Предупреждение правонарушений несовершеннолетних в сфере семейно-бытовых отношений государственными органами осуществляется путем учета в ПДН, включающего в себя учетно-профилактические карточки и учетно-профилактические дела. Учет данных лиц осуществляется с целью недопущения со стороны данных несовершеннолетних вновь совершения преступлений, но и административных правонарушений, в том числе и в сфере семейно-бытовых отношений.

Государственные органы также при предупреждении семейно-бытового насилия применяют меры воспитательного характера, такие как:

1. Средства убеждения, направленные на нравственное и правовое воспитание населения и применяемые полицией

2. Правовая пропаганда – разъяснение действующего казахстанского законодательства, осуществляемое должностными лицами в рамках

предоставленной компетенции, в том числе по недопущению совершения правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.

3. Критика антиобщественных (асоциальных, противоправных) человеческих актов - направлена на общественное порицание социальных противоправных поступков, в том числе допускаемых и в сфере семейно-бытового насилия.

4. Проведение бесед с лицами, допускающими правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений, а также проведение таких бесед с лицами, способными их допустить в силу своего антиобщественного поведения, либо оказания на них такого воздействия.

5. Средства общественного воздействия - это средства воздействия (влияния) рабочего (служебного) коллектива, отдельной группы коллег, знакомых семей, с которыми общаются лица с антиобщественным поведением, их знакомых соседей.

6. Средства убеждения организационного характера, применяемые полицией в целях предупреждения правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений, осуществляются они следующих формах:

6.1 отчеты руководителей, подразделений перед населением обслуживаемой территории о проделанной работе, в том числе по предупреждению и пресечению правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений;

6.2 выступления участкового уполномоченного полиции с сообщениями и докладами перед трудовыми и иными коллективами на тему предупреждения и пресечения правонарушений, в том числе в сфере семейно-бытовых отношений;

6.3 создание на сайтах уполномоченных органов страниц с информацией о состоянии преступности в регионе либо по отдельным территориальным по городам, районам, другим муниципальным образованиям, в том числе совершенной в сфере семейно-бытовых отношений, предложение практических рекомендаций по профилактике правонарушений в указанной сфере;

6.4 пресс-конференции, встречи с представителями СМИ для информирования о состоянии преступности в сфере семейно-бытовых отношений, о результатах деятельности работы полиции по предупреждению и пресечению правонарушений в указанной сфере;

Исходя из всего сказанного, административно-правовые средства предупреждения направлены на предотвращение правонарушений, они предшествуют применению мер пресечения правонарушения.

Список использованной литературы

1. Попова А. Об эффективном способе борьбы с домашним насилием [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://ria.ru/20181102/1532046427.html>. (дата обращения: 20.03.2020).

2. Самохина С. «Декриминализацию УК поставили в рамки» [Электронный ресурс] // Режим доступа: <https://www.kommersant.ru/doc/2988966> (дата обращения: 24.03.2020).

3. Мамай Е.А. Практика реализации процедур задержания и ареста органами полиции в США и Великобритании // Вестник Нижегородской академии МВД России, 2013, № 21. С.123-129.

4. Муратбаева Г.Н. Кыргызстандагы үй-бүлөлүк Жана Тиричилик мамилелеринин чөй- рөсүндөгү укук бузууларга каршы. // Наука новые технологии и инновации Кыргызстана. №11, 2011. Режим доступа: [http:// www.science-journal.kg/media/Papers/nntiik/2017/11/68-71.pdf](http://www.science-journal.kg/media/Papers/nntiik/2017/11/68-71.pdf) (дата обращения: 24.03.2020).

5. Костакова И.В. Психологическая коррекция личности: элек-трон. учеб. пособие / И.В. Костакова. – Тольятти: Изд-во ТГУ, 2016. – 1 оптический диск.

Душечкина Елена Владимировна

старший преподаватель, Казахский гуманитарно- юридический
инновационный университет, г.Семей e-mail: LenaH14@mail.ru

Назарбаев Нурсултан Абдуллаевич

магистрант 2 курса, Казахский гуманитарно- юридический
инновационный университет, г.Семей

ПРОБЛЕМЫ ИНСТИТУТА МЕДИАЦИИ В РАЗРЕШЕНИИ КОНФЛИКТОВ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ.

Түйіндеме. Тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларында сот төрелігін қалпына келтіру және медиация проблематикасы көптеген елдердің ғалымдары мен практиктерін алаңдатады. Сондықтан тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларында медиацияны жанжалды шешу процесі ретінде қарастыру қажет. Мақалада тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларында медиацияны қолданудың пайдасына және оған қарсы дәлелдер, кейбір шет елдердің тәжірибесі, сондай-ақ халықаралық құжаттардың ережелері талданады. Мақалада орталық және Шығыс Еуропа елдеріне қарағанда осы салада айтарлықтай бай тәжірибесі бар көптеген елдерде тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайында медиация мәселесі әлі шешілмегені баса айтылған. Мақалада халықаралық деңгейде шешілетін осы саладағы өзекті мәселелер қарастырылады. Көптеген елдерде жүргізілген зерттеулердің нәтижелеріне сүйене отырып, үйдегі зорлық-зомбылық жағдайларында медиацияны өте мұқият қарау керек, бұл процесті арнайы белгіленген ережелер бойынша жүргізу керек, осылайша зорлық-зомбылық құрбандарын оның себептерін анықтау және болашаққа тәуелсіз шешім қабылдау мүмкіндігінен айырмай.

Түйінді сөздер: тұрмыстық зорлық-зомбылық, жәбірленуші, жанжалды жағдай, медиация, медиатор.

Аннотация. Проблематика восстановительного правосудия и медиации в случаях домашнего насилия волнует ученых и практиков многих стран. Поэтому возникает необходимость рассмотрения медиации в случаях домашнего насилия как процесса разрешения конфликта. В статье анализируются аргументы в пользу и против применения медиации в случаях домашнего насилия, практику некоторых зарубежных стран, а также положения международных документов. В статье подчеркивается, что во многих странах, имеющих значительно более богатый опыт в этой области, чем страны Центральной и Восточной Европы, проблема посредничества в случаях домашнего насилия до сих пор не решена. В статье рассматриваются актуальные проблемы в этой сфере, разрешаемые на международном уровне. На основании результатов исследований, проведенных во многих странах, можно сделать вывод, что к медиации в случаях домашнего насилия необходимо относиться чрезвычайно осторожно, проводя этот процесс по специально установленным правилам, таким образом, не лишая жертв насилия возможности выяснить его причины и принять самостоятельное решение на будущее.

Ключевые слова: бытовое насилие, жертва, конфликтная ситуация, медиация, медиатор.

Түйіндеме. The problems of restorative justice and mediation in cases of domestic violence are of concern to scientists and practitioners in many countries. Therefore, there is a need to consider mediation in cases of domestic violence as a conflict resolution process. The article analyzes the arguments for and against the use of mediation in cases of domestic violence, the practice of some foreign countries, as well as the provisions of international documents. The article emphasizes that in many countries with much more extensive experience in this area than in Central and Eastern Europe, the problem of mediation in cases of domestic violence has not yet been

solved. The article deals with the current problems in this area, which are solved at the international level. Based on the results of studies conducted in many countries, it can be concluded that mediation in cases of domestic violence should be treated with extreme caution, conducting this process according to specially established rules, thus not depriving victims of violence of the opportunity to find out its causes and make an independent decision for the future.

Keywords: domestic violence, victim, conflict situation, mediation, mediator.

В связи с высокой тенденцией изменения и трансформацией системы ценностей, современная правовая система постоянно меняется. Вследствие чего появляется необходимость менять и саму систему правосудия. В ряде государств функционируют различные формы досудебного правосудия. Анализируя недостаточную эффективность стандартных средств контроля над преступностью в сфере бытового насилия, всё решительнее звучат предложения по формированию и развитию альтернативной юстиции для урегулирования данных отношений, по переходу от «возмездной» юстиции к юстиции восстанавливающей. Так как бытовое насилие все же в большинстве случаев совершается именно в семье. Суть заключается в том, чтобы с помощью доброжелательного и незаинтересованного посредника урегулировать отношения между жертвой и преступником. В целом речь идет о переходе от «войны с преступностью» к стратегии «сокращения вреда». Восстановительное правосудие (медиация) — это обособленная модель, отдельная парадигма с точки зрения проблемы преступности. Медиативная процедура — это процесс, в ходе которого незаинтересованная сторона стремится примирить жертву и виновника деяния и таким образом разрешить конфликт. В большинстве европейских стран в значительной степени реализованной моделью восстановительного правосудия является медиация, применяемая с целью достижения соглашения между виновным и потерпевшим. В процессе медиации устанавливается конструктивный диалог между двумя конфликтующими сторонами, а спор решают сами стороны. Медиатор лишь ведущий, основная функция которого — помочь сторонам услышать друг друга, найти причины разногласий и возможные пути их устранения. Медиатор сосредоточивается только на объективных критериях спора, он управляет конфликтом и поддерживает баланс между сторонами. Кроме того, давно признается, что восстановительное правосудие — это постоянно изменяющееся и совершенствующееся правовое явление.

Разрешение конфликтных ситуаций в случае домашнего насилия путем медиации давно вызывает много дискуссий и немало споров в целесообразности данной процедуры. Необходимо понимать, что тема домашнего насилия является очень сложной и деликатной, как непросто каждое вмешательство в частную семейную жизнь. В зарубежных странах, а именно в европейском праве можно заметить постепенное исчезновение «разрешения на применение насилия». В конце XVIII в. понемногу перестают применять экзекуции. Веком позже официально бить можно уже только детей. Избиения людей, так же как и уличные драки, начинают считаться противоречащим мужской культуре явлением. Начало XX в. было временем своего рода революции в этой области. Другой причиной, которая способствовала росту

заинтересованности проблематикой насилия, стала женская эмансипация и феминистические движения [6, p. 416]. Рассматривая проблему домашнего насилия, стоит обратить внимание на улучшения, которые затронули не только потерпевших, но и более широкий круг общественных слоев. Уровень знаний в области бытового насилия и способах его предотвращения значительно вырос. Так, например, в Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин от 18 декабря 1979 г.¹ предусмотрены обязательства государств-участников по ликвидации дискриминации в отношении женщин во всех вопросах не только в публичной, но и в частной сфере. Кроме того, Конвенция Совета Европы о предупреждении и пресечении насилия в отношении женщин и насилия в семье, также известная как Стамбульская конвенция, предусматривает необходимость принятия законодательных и других мер по предупреждению всех форм насилия, подпадающих под сферу стоящей Конвенции, со стороны любого физического или юридического лица. Данная Конвенция также содержит важное положение, в котором указано, что ее участники принимают все необходимые меры по внедрению изменений в социальные и культурные модели поведения женщин и мужчин с целью искоренения предрассудков, обычаев, традиций и любой иной практики, которые основаны на идее неполноценности женщин или стереотипных представлениях о роли женщин и мужчин. В 2009 г. ООН издала Пособие, от которого бы отталкивалось каждое государство при разработке законодательства по вопросам насилия в отношении женщин. В п. 3.9.1 данного документа было указано «Запрещение посредничества» и представлена рекомендация следующего содержания: «Законодательство должно однозначно запрещать посредничество во всех случаях насилия в отношении женщин — как до начала, так и в ходе судебного разбирательства». К изданному пособию прилагался и комментарий, в котором указано, что посредничество предложено как альтернатива процессам в рамках правосудия и семейного права в законодательстве нескольких стран, касающемся насилия в отношении женщин. Стоит отметить, что когда посредничество используется при рассмотрении дел о насилии в отношении женщин, возникает ряд проблем. Посредничество лишает эти дела тщательного судебного разбирательства, считая, что обе стороны имеют равные права на отстаивание своих интересов, отражает предположение, что обе стороны в одинаковой степени виновны в насилии, и занижает ответственность посягателя. Все большее число стран запрещает посредничество при рассмотрении дел о насилии в отношении женщин. Например, принятый в 2004 г. в Испании Органический закон о комплексных мерах по защите от гендерного насилия запрещает какое бы то ни было посредничество при рассмотрении дел о насилии в отношении женщин.

Отмечается немало достоинств и недостатков процедуры медиации, проводимой между виновником и жертвой домашнего насилия. На большинство из них необходимо обратить внимание в каждом определенном случае, когда должностное лицо принимает решение о возможности передачи дела на медиацию, а медиатор — о том, возьмется ли он за это дело [9, s. 1028].

Необходимо согласиться с тем, что в сложных семейных ситуациях лицом, ответственным за принятие решения, может ли процедура медиации в конкретной ситуации иметь уголовно-правовое значение, должен быть прокурор, сотрудник полиции или судья, а в психологическом смысле — имеющий опыт в семейных делах и специально подготовленный медиатор.

Основным из главных аргументов против применения процедуры медиации в случаях бытового насилия является неравенство сторон во время переговоров. По обыкновению в таких случаях с одной стороны выступает виновник — агрессор, с другой — зависящая от него покорная и пассивная жертва. Кроме того, считается, что обе стороны поровну отвечают за конфликт и агрессию и одинаково виновны в случившемся вне зависимости от того, что обида и вред нанесены лишь одной стороне. Зависимая от виновника сторона не может быть полноправным партнером в процессе медиации и будет находиться на худших позициях во время переговоров. Медиатор должен осознавать, что в случае неудачной медиации жертве может грозить повторное насилие со стороны партнера. Поэтому очень важно заранее провести надлежащую оценку конкретных случаев и их отбор для медиации. Также во время процесса медиации жертвой не должно быть выражено согласие на стереотипное поведение, при котором она берет всю вину за произошедшее на себя. Наоборот, нужно укреплять позицию жертвы, объяснить ей вред такой возможной реакции, усилить контроль за ней. Кроме того, необходимо также обратить внимание на то, что нельзя перенести в процесс медиации правила семейной терапии, во время которой применяется принцип ответственности обоих членов семьи за возникшие проблемы, а во время медиации это могло бы создать необоснованное впечатление переноса вины на жертву. Имеет смысл обратить внимание на интересные исследования, связанные с медиацией в случаях насилия между партнерами, которые в Австрии провела К. Пеликан (С. Pelikan) (первое — в 1999 г., второе — через десять лет). Автор исследований наблюдала процессы медиации между партнерами, а по истечении срока от полутора до двух лет провела интервью с жертвами насилия, которые выразили на это согласие. Как показали результаты исследования, 83 % респондентов утверждали, что их партнеры прекратили к ним применять насилие, и большинство респондентов связывали это с проведенной медиацией. По итогам исследования, позитивный эффект от медиации был двойным: прежде всего, непосредственным, так как женщины научились требовать от своих партнеров не применять насилие и мирно решать конфликты; кроме того, медиация способствовала сепарации партнеров (почти половина случаев). Около 40 % женщин, которые решили в дальнейшем поддерживать отношения с партнерами или были с ними в контакте и больше не страдали от насилия с их стороны, утверждали, что благодаря процедуре медиации их партнеры поменяли свое поведение и взгляды.

Результаты другого исследования, проводимого Институтом социологии права и криминологии в Австрии, показали, что вред, причиняемый жертвам домашнего насилия, — это как различные повреждения имущества, так и

многолетнее физическое и психическое насилие. В большинстве случаев жертвы домашнего насилия желают, чтобы партнер понял их боль и терпение. Такого рода медиация обычно проводится двумя медиаторами — женщиной и мужчиной. Благодаря медиации характер отношений жертвы насилия и ее партнера приобретает новое качество или же жертва начинает новую жизнь уже без этого партнера. Медиация также позволяет разрешить спор вне суда, что в достаточной степени удовлетворяет жертв домашнего насилия. Необходимо упомянуть и о другом связанном с проведением медиации между виновниками домашнего насилия и их жертвами (женщинами) крупном проекте, который осуществлялся в трех районах недалеко от Йоханнесбурга в Южной Африке. Исследователи общались с 21 женщиной, участвовавшей в медиации. Большинство женщин выразили мнение, что в ходе медиации для них была создана безопасная атмосфера, и это дало им возможность свободно высказаться и быть выслушанными, зачастую впервые. Правила медиации и присутствие медиатора рядом позволили им почувствовать себя в безопасности, женщины — жертвы домашнего насилия могли свободно общаться со своими партнерами. С участницами проекта по истечении года были проведены повторные интервью с целью выяснения, не произошли ли стойкие изменения в поведении их партнеров. Во всех случаях женщины заметили позитивные перемены в поведении своих партнеров и их желание измениться. По словам женщин, которые решились на дальнейшее проживание вместе со своими партнерами, их отношения с ними улучшились благодаря медиации. Как утверждали женщины, которые разошлись с партнерами, благодаря участию в медиации они могли вести переговоры относительно сепарации.

Вопрос применения восстановительного правосудия, и в том числе медиации, в так называемых гендерных делах, к которым относятся и случаи насилия в семье, до конца не решен даже в странах, имеющих значительный опыт в области восстановительного правосудия и альтернативных методов разрешения споров. Например, медиация между потерпевшим и виновником пользуется большой популярностью в Скандинавских странах. Эта процедура обеспечивает сторонам конфликта уникальную возможность общения, что не представляется возможным в здании суда. Кроме того, медиацию широко поддерживает общественное мнение. В странах Центральной и Восточной Европы процесс внедрения медиации в систему происходит значительно медленнее, чем в странах Западной. В ходе создания общих стандартов восстановительного правосудия в Европе нельзя не заметить наличия у разных стран уникальных культурных и политических особенностей; также обращает на себя внимание пассивность граждан, их недоверие к общественным организациям, неразвитость сотрудничества, нехватка информации, финансирования и т.п. Вследствие чего возникает необходимость проведения исследований, определяющих, в каких ситуациях медиация может быть успешной. Результаты уже проведенных исследований показывают, что такие ситуации существуют.

Список использованной литературы

1. Всеобщая декларация прав человека, принятая на третьей сессии Генеральной

Ассамблеи ООН 10 декабря 1948 г.

2.Международный пакт о гражданских и политических правах, принятый в Нью-Йорке 19 декабря 1966 г.

3.Всемирная Декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей (Нью-Йорк, 30 сентября 1990 г.).

4.Международная конвенция о пресечении обращения порнографических изданий и торговли ими (Женева, 12 сентября 1923 г. (с изменениями от 12 ноября 1947 г.).

5.Международная конвенция для защиты всех лиц от насильственных исчезновений: принята резолюцией 61/177 Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 2006 г.

6. Justickis V. Kriminologija. 1 dalis / V. Justickis. — Vilnius : Lietuvos teisės universitetas, 2001.

7.Декларация об искоренении насилия в отношении женщин: принята резолюцией 48/104 Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 1993 г.

8. Конвенция о запрещении и немедленных мерах по искоренению наихудших форм детского труда (принята на 87-й сессии Генеральной конференции Международной организации труда, Женева, 1 июня 1999 г.).

9. Wójcik D. Czy należy zakazać stosowania mediacji w sprawach o przemoc rodzinną (partnerską) / D. Wójcik // Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Andrzejowi Markowi / V. Konarska-Wrzošek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz (red.). — Warszawa : LEX, Wolters Kluwer business, 2010. — S. 1017–1032.

10. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин: принята резолюцией 34/180 Генеральной Ассамблеи ООН 18 декабря 1979 г.

Егежанова Диана Рамзиевна

старший преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин,
магистр юридических наук

Казахский гуманитарно- юридический инновационный университет

e-mail-egezhanova_d@mail.ru

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ И АДМИНИСТРАТИВНО - ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ В СЕМЕЙНО- БЫТОВОЙ СФЕРЕ

Аннотация. В статье рассмотрены ключевые направления правовой политики государства в сфере семейно-бытовой преступности. Актуальными вопросами являются: анализ нормативно-правовой базы (краткий анализ законодательства) на примере семейно-бытовых правонарушений; изучение динамики совершения бытового насилия в отношении женщин; эффективность административно-правовых мер правовой политики государства.

Анализ нормативно-правовой базы показал, что в регулировании семейно-бытовой преступности и возникающих семейно-бытовых правонарушений имеется разработанное законодательство; были созданы объективные условия для продолжения реформ.

Актуальными аспектами исследования являются анализ статистических данных по Казахстану роста данного вида правонарушений, научные подходы к изучению причин и условий их совершения. Была проведена оценка эффективности применения защитного предписания как наиболее эффективной административно-правовой меры воздействия к нарушителю.

Был сделан общий вывод принятия более эффективных мер для снижения семейно-бытовой преступности.

Ключевые слова: правовая политика, семья, семейно-бытовая преступность, семейно-бытовые правонарушения, женщины, профилактика

Түйіндеме. Мақалада отбасылық-тұрмыстық қылмыс саласындағы мемлекеттің құқықтық саясатының негізгі бағыттары қарастырылған. Өзекті мәселелер: отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушылықтар мысалында нормативтік-құқықтық базаны талдау (заңнаманы қысқаша талдау); әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық жасау (серпінін) динамикасын зерделеу; мемлекеттің құқықтық саясатының әкімшілік-құқықтық шараларының тиімділігі. Нормативтік-құқықтық базаны талдау отбасылық-тұрмыстық қылмыстарды және туындайтын отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушылықтарды реттеуде әзірленген заңнама бар екенін; реформаларды жалғастыру үшін объективті жағдайлар жасалғанын көрсетті. Зерттеудің өзекті аспектілері құқық бұзушылықтың осы түрінің өсуінің Қазақстан бойынша статистикалық деректерін талдау, олардың жасалу себептері мен жағдайларын зерделеудің ғылыми тәсілдері болып табылады. Құқық бұзушыға әсер етудің ең тиімді әкімшілік-құқықтық шарасы ретінде қорғау нұсқамасын қолдану тиімділігіне бағалау жүргізілді.

Отбасылық-тұрмыстық қылмысты азайтудың тиімді шараларын қабылдаудың жалпы қорытындылары жасалды.

Түйінді сөздер: құқықтық саясат, отбасы, отбасылық және тұрмыстық қылмыстық, отбасылық және тұрмыстық құқық бұзушылықтар, әйелдер, алдын алу

Annotation. The article examines the key directions of the state's legal policy in the field of family and domestic crime. Topical issues are: analysis of the regulatory framework (a brief analysis of legislation) on the example of domestic offenses; studying the dynamics of the perpetration of domestic violence against women; the effectiveness of administrative and legal

measures of legal policy of the state.

An analysis of the legal framework showed that there is a developed legislation in the regulation of family and domestic crime and emerging family and domestic offenses; objective conditions were created for the continuation of reforms.

Relevant aspects of the research are the analysis of statistical data on the growth of this type of crime in Kazakhstan, scientific approaches to the study of the reasons and conditions for their commission. An assessment was made of the effectiveness of the application of a protective order as the most effective administrative and legal measure of influence against the offender.

The general conclusion was that more effective measures were taken to reduce domestic crime.

Keywords: legal policy, family, family and domestic crime, family and domestic offenses, women, prevention

Проблема семейно-бытового насилия остается самой актуальной. Как показывает судебная практика, в основном потерпевшими от насилия становятся непосредственно женщины.

Мониторинговая деятельность Комитета правовой статистики Республики Казахстан свидетельствует, что случаи совершения бытового насилия за последние три года увеличились. Если в 2015 году количество зарегистрированных преступлений против женщин составляло 65 233, то в конце 2018 года их число достигло 115 285. Порядка 130 тысяч обращений по признакам бытового насилия поступили в Министерство внутренних дел РК в 2020 году [1].

Фонд «ООН - женщины» приводит свою статистику о том, что в Казахстане от домашнего насилия за год гибнут около 400 женщин. Примерно такую же статистику приводит ведомство Генеральной прокуратуры РК - 316 случаев суицида женщинами, пострадавшими от бытового насилия.

Международными стандартами определено, что каждый человек имеет право на определенный достойный жизненный уровень. В их числе – право на пищу, одежду, жилье, уровень необходимого социального и медицинского обеспечения.

Уставом Всемирной организации здравоохранения также отмечено, что высшее достижение уровня здоровья – это право каждого человека на все блага. Поэтому, ответственность за здоровье нации и его граждан лежит на плечах правительства государства.

Правовую основу регулирования, противодействия и профилактики семейно-бытовых правонарушений составляет большое число нормативно-правовых актов: международные документы, Конституция Республики Казахстан, отраслевые законы (Закон о браке и семье, Кодекс Республики Казахстан о административных правонарушениях, Уголовный кодекс), специальные законы (Закон РК О профилактике бытового насилия, Закон РК «О профилактике правонарушений» и др.).

Действующее административное законодательство в вопросах привлечения к административной ответственности лиц, противоправность действий которых выражена в посягательствах по отношению к женщинам пронизано конституционными идеями о приоритетной защите прав граждан.

Основной закон нашей страны - Конституция является гарантом

законных прав и интересов. Особо важны нормы раздела 2 «Человек и гражданин». Статья 17 прямо указывает «что достоинство человека неприкосновенно, никто не вправе подвергаться пыткам, насилию, жестокому обращению и наказанию» [2].

Концепцией правовой политики РК на период с 2010 по 2020 годы было отмечено «о необходимости совершенствования законодательства, принятие качественных законов, направленных на реализацию конституционных прав и свобод граждан» [3].

Хотелось бы упомянуть высказывание профессора С.С. Сартаева о позитивном праве. Ученый отмечал, что позитивное право устанавливается во благо человека, направлено на его интересы, и должно быть построено на системе защиты его прав и свобод. [4, 1]. В условиях административных реформ законодательства, принятый закон должен охватываться регулированием все стороны правоотношений и оказывать позитивное влияние на все проявления правовой культуры.

Одним из итогов реализации Концепции 2020 года отдельно следует отметить Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия».

После принятия специализированного Закона Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» в него были внесены 7 изменений и дополнений. Но продолжают оставаться нерешенными многие проблемы, которые возникли с 1 января 2015 года в связи с принятием кодифицированного законодательства об административных правонарушениях. Деятельность субъектов профилактики бытового насилия в этом направлении тесно связана с предотвращением или устранением угрозы для жизни здоровья людей и охраной их материального благополучия. Актуализировать значимость данного закона, можно и тем, что в 2017 году в него был внесен ряд поправок, в соответствии с которыми к лицу, совершившему насилие, устанавливаются особые требования и выносятся защитное предписание. Данные меры запрещают факты бытового насилия, а также преследовать пострадавшего, разыскивать его, вступать в иные контакты (устные или телефонные переговоры), включая несовершеннолетних и (или) недееспособных членов его семьи.

Порядок регистрации и реагирование на семейно-бытовую деликтность определяется также ведомственными приказами МВД РК. Регистрация факта бытового насилия производится на основании заявления самого потерпевшего. Правовая практика показывает, что с заявлением о фактах нарушений в органы внутренних дел может обратиться любой из тех, кому стало известно о насилии – соседи, родственники, случайные прохожие и т.п. и поступившие заявления должны быть рассмотрены.

Казахстанской практике необходимо учитывать такой зарубежный опыт в правилах оформления защитного предписания. Так, в 2018 году внесенными в Кыргызстане поправками к действующему закону защитный ордер выдавался на месте.

Несмотря на то, что так называемые «охранные ордера» являются

мерами административно-правового воздействия, в целом они являются одними из профилактических мер по предупреждению семейно-бытовой преступности.

Положения законодательства о профилактике бытового насилия соответствуют Стратегическому плану развития Республики Казахстан до 2020 года. Важным аспектом реализации данных актов является политика снижения удельного веса семейно-бытовых уголовных правонарушений в отношении женщин на 9,7 %.

Также отметим важность вытекающих из конституционных норм иных правовых норм, в частности Закон РК «О специальных социальных услугах», в рамках которого гражданам, пострадавшим от форм жестокого обращения вследствие действий, связанных с бытовым насилием (п.2 ст.6) должна быть оказана социальная помощь [5].

Как правило, бытовое насилие сопровождается различными формами насилия. Эти виды правонарушений носят латентный характер, поскольку происходят в семье, между людьми, состоящими в близких отношениях, которые будучи в родственных отношениях с обидчиком, длительное время скрывают и терпят насилие. Практика показывает, что такие сообщения поступают в органы полиции, сотрудники которой собирают первичный материал и направляют в суд.

Семейно-бытовые правонарушения чаще всего совершаются под воздействием наркотиков и алкоголя. На почве наркомании, включая приобретение, сбыт и хранение – 50% подобных правонарушений.

Пример случая, когда в г. Шемонаиха Восточно-Казахстанской области повесила трех малолетних детей, затем покончила жизнь самоубийством по причине частого избиения со стороны мужа, брата и тестя.

Потерпевшие от бытового насилия женщины, испытывая в этот период эмоциональные и психологические переживания, не всегда готовы самостоятельно поддерживать частное обвинение, составить жалобу частного обвинения, соответствующую требованиям закона, собирать доказательства. Поэтому, после поступления в суд материалов могут не обращаться в дальнейшем в суд для принятия мер по привлечению к установленной ответственности виновного в применении насилия лица.

В условиях проведения радикальных реформ административного законодательства целесообразно остановиться на вопросе декриминализации отдельных составов, в которых усматриваются правонарушения на фоне семейно-бытовых отношений. Предусмотренная ранее нормами КоАП РК административная ответственность за экономическое бытовое насилие, выражающееся в невыполнении алиментных обязательств по содержанию детей (супруга) и иных нетрудоспособных членов семьи по ст. 79-6 была декриминализована теперь в УК РК ст.139.

С 01 января 2015 года ряд норм из разряда УК РК, напротив, был перенесен в КоАП РК. За умышленное причинение легкого вреда здоровью и побои годами ранее бытовые насильники привлекались к уголовной

ответственности в порядке частного обвинения как за уголовный проступок. Законом РК «О внесении изменений в действующее законодательство по вопросам совершенствования правоохранительной системы» с 03 июля 2017 года данные нормы были перенесены в КоАП РК (ст.73, 73-1 КоАП РК).

Концепция семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года имеет ключевые позиции в определении направлений совершенствования правовой политики РК. В целях реализации указанной концепции был утвержден План мероприятий по реализации семейной и гендерной политики в Казахстане до 2030 года.

На основе рекомендаций Концепции 13 февраля 2017 года был проведен правительственный час «Актуальные проблемы противодействия бытовому насилию», на котором были выявлены следующие проблемы:

1. Слабое взаимодействие субъектов профилактики бытового насилия и координации их деятельности.

2. Недостаточность пропагандирования и просвещения со стороны уполномоченных органов в сфере семейной политики и профилактики насилия. К примеру, Стратегический план Министерства культуры и спорта на 2017-2021 не содержит указанные направления в поддержке Правительства.

3. Потенциал неправительственного сектора, Общественных советов, Советов матерей и других институтов гражданского общества используется в недостаточной степени.

4. Укрывательство бытового насилия в сельской местности.

5. Организация профилактических мероприятий местными полицейскими службами осуществляется на недостаточном уровне.

Для решения отмеченных проблем в 2017 году была реализована Дорожная карта «Казахстан без насилия в семье». Следует отметить роль Организации безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ), под эгидой которого было проведено несколько семинаров-тренингов задействования профессионального потенциала сотрудников местной полицейской службы районной и сельской местности.

Справочно. Проект Дорожной карты «Казахстан без насилия в семье», предложенный Генеральной прокуратурой и МВД РК в качестве пилотного проекта впервые начал работу в Южно-Казахстанской области. Согласно проекту предусмотрена реализация комплексных мер по совершенствованию законодательства, а также мероприятия по профилактике бытового насилия.

Вместе с тем внедряются эффективные меры по предупреждению правонарушений в семье; дальнейшее развитие административно-правовых мер воздействия; осуществление мер оказания помощи пострадавшим от насилия; формирование механизма взаимодействия между органами государственной власти в вопросах противодействия бытового насилия.

Дорожная карта позволила уполномоченным государственным органам выработать идею о необходимости культурного просвещения, а также упрочению семейных ценностей, главным фактором которых является отказ от любых форм насилия и гендерному неравенству.

Несмотря на проводимые мероприятия, следует отметить, что ряд рекомендаций ведомственными органами не был выполнен до конца. Так, отмечается недостаток исследований социальной распространенности бытового насилия, а также оценка их последствий. Зарубежный опыт свидетельствует, что подобные исследования регулярно проводятся странами, являющимися участниками Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР).

Министерствами ежегодно проводятся выборочные исследования насилия в отношении женщин. Обзор зарубежной практики также показывает, что развитыми странами ОЭСР было выработано три модели правовой политики (либеральная, консервативная, социально-демократическая), где особая роль отводится защите семьи. К примеру, в США предусмотрен закон, запрещающий лицу, применившему насилие в отношении членов семьи доступ в жилье и всяческие контакты с пострадавшими. Длительное время в стране действует закон, обязывающий граждан сообщать органам власти либо социальным службам о случаях подозрительного или плохого обращения с детьми. Эффективные меры проводит Правительство Финляндии, которое разрабатывает детальный План действий по сокращению насилия по отношению к женщинам. Данный шаг направлен на устранение насилия путем увеличения и улучшения системы приютов, кризисных центров, а также ограничение использования медиации при совершении семейно-бытовых уголовных правонарушений.

В Республике Казахстан закреплена возможность применения психокоррекционных программ к лицам, совершившим домашнее насилие, которые проводятся организациями, осуществляющими предоставление потерпевшим специальных социальных услуг и (или) помощи.

Опыт казахстанской правовой политики и административной практики показывает, что по примеру западных государств с 2015 года в стране начали создаваться специальные подразделения по защите женщин и детей от домашнего насилия. Организация структуры МВД РК внедрила в районные отделения внутренних дел штатную единицу инспектора по делам женщин и детей (на сегодняшний день их количество составляет в целом по республике свыше 133).

Количество кризисных центров Казахстана на сегодня достигло – 28. Кризисные центры оказывают жертвам насилия комплекс бесплатных медико-социальных, социально-правовых, социально-психологических услуг. Все кризисные центры объединены в «Союз кризисных центров Казахстана»

Справочно: Миссия Союза: «Оказать содействие в дальнейшей защите прав женщин и детей от насилия, а также сформировать в обществе культуру, принципом которой должна стать ценность отказа от насилия».

Статистика деятельности кризисных центров показывает, что в подразделения МВД ежегодно обращаются порядка 40 тыс. женщин, из них около 3,5-4 тыс. направляются в кризисные центры для оказания им прежде всего психологической, а также юридической помощи.

Таким же образом пока остается нереализованной идея о создании нового типа полиции – народной полиции. Основная задача таких новых полицейских – безопасность и охрана народа и его граждан в повседневной мирной жизни, особенно в отношении социально уязвимых и беспомощных людей (дети, старики, женщины, инвалиды и т.п.).

Такая реформа прямо касается структуры МВД, непосредственно осуществляющих противодействие и предупреждение семейно-бытовой преступности.

Согласно ст.5 Закона РК «О профилактике правонарушений» координирующим органом ведомств, организующим профилактические мероприятия, является Правительство Республики Казахстан. Компетентные государственные органы принимают меры по выявлению, устранению причин насилия в семье, осуществляют помощь жертвам насилия, проводят информационно-просветительную деятельность по предупреждению насилия в семье и т.п.

Таким образом, основные профилактические меры можно систематизировать следующим образом:

1. Профилактическая беседа. Цель проведения – причинно-следственная обусловленность совершения бытового насилия. Задача – разъяснение последствий бытового насилия, а также выработка позиции по законопослушному поведению.

2. Защитное предписание. Полномочиями по вынесению защитного предписания наделяются начальники местных полицейских служб, их заместители, участковые инспекторы полиции, инспекторы полиции по делам несовершеннолетних. Цель защитного предписания – запрет совершения бытового насилия, исключение возможности повторного совершения бытового насилия.

Защитное предписание не допускает лицу, совершившему административное правонарушение разыскивать, преследовать, вступать в контакты (в том числе, телефонные переговоры, беседы и т.п.), включая несовершеннолетних и других недееспособных членов семьи.

По-другому, такая мера называется профилактический учет. Максимальный срок защитного предписания составляет от 10 до 30 суток с того момента, когда оно было вручено лицу. Осуществляется проверка по исполнению защитного предписания, сроки которого определены законодательством 1 раз в неделю.

3. Административное задержание. Применяется с целью временного лишения свободы, свободы передвижения, при необходимости принудительного содержания лица, совершившего бытовое насилие в специальном помещении.

4. Меры принудительного лечения определяет суд на основе уголовного законодательства. К таким мерам относятся принудительное лечение вне стационара по месту жительства; психиатрическое лечение в лечебнице; стационарное психиатрическое лечение.

5. Особые требования к нарушителю. Данная мера определяется только судом путем применения административного взыскания, а также освобождением от административной ответственности.

6. Процессуальное принуждение и безопасность потерпевших. Целесообразность их применения обусловлена необходимостью пресечения бытового насилия, признаки состава которого свидетельствуют о совершении уголовного проступка.

Административной практикой на сегодня не выработана единая методология по предупреждению правонарушений в стране.

На основе полученных данных и изученных материалов предлагаются следующие меры для снижения семейно-бытовой преступности:

1. Выработка дальнейших направлений правовой политики по вопросам информации и культурного просвещения с целью противодействия фактов возможного насилия в семье.

2. Повышение активности уполномоченных государственных органов в использовании четких механизмов и инструментов мониторинга реализации законодательства, запрещающего любые виды насилия в семье.

В целом, целевыми индикаторами Концепции семейной и гендерной политики до 2030 года являются:

1. показатели, показывающие снижение случаев бытового насилия против женщин в 2020 году – на 20%, в 2023 году – на 30%, в 2030 году – на 50%;

2. показатели, показывающие снижение фактов бытового насилия против детей к 2020 году - на 20%, в 2023 году – на 30%, в 2030 году – на 50%.

Наряду с этим требуется дальнейшее совершенствование реализации правовой политики на принципах «нулевой терпимости» ко всем видам бытового насилия. С этой целью необходимо шире вовлекать на законодательном уровне дополнительных субъектов профилактики, роль и участие которых неоспоримо. К таковым можно отнести Министерство юстиции, информации и общественного развития, культуры и спорта и т.п.

Список использованных источников:

1. Количество зарегистрированных случаев бытового насилия в отношении женщин https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=70&cat_id=4&lang=ru

2. Конституция Республики Казахстан 30 августа 1995 года с изменениями и дополнениями от 23 марта 2019 года

3. Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года №858 «О концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года» // <http://adilet.zan.kz/rus>

4. Конституция Республики Казахстан и защита прав и свобод человека // <https://articlekz.com/>

5. Закон Республики Казахстан от 29 декабря 2008 года №114-IV «О специальных социальных услугах» с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.12.2018 года // <http://adilet.zan.kz/rus>

Ешенханова Ақерке Исағалиевна

Атқарушылық округінің жеке сот орындаушысы, Нұр-Сұлтан қ.

E-mail: akeyerke@mail.ru

ӘЙЕЛ ЖӘНЕ БАЛА ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйіндеме. Мақалада әйелдер мен балалардың құқықтарының жан-жақты қорғалуының теориялық және құқықтық мәселелері қарастырылған. Сондай ақ, әйелдердің саяси, азаматтық, экономикалық, әлеуметтік және мәдени өмірге ұлттық, өңірлік және халықаралық деңгейлерде толық және тең дәрежеде қатысуы, сондай-ақ жыныстық белгісі бойынша кемсітудің барлық нысандарын жою мәселелері зерттелген.

Түйінді сөздер: әйелдер құқығы, бала құқығы, халықаралық конвенция, адам құқықтары, әйел және бала құқықтарының сақталуы және қорғалуы.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и правовые вопросы всесторонней защиты прав женщин и детей. Также исследованы вопросы полного и равного участия женщин в политической, гражданской, экономической, социальной и культурной жизни на национальном, региональном и международном уровнях, а также ликвидации всех форм дискриминации по половому признаку.

Ключевые слова: права женщин, права ребенка, Международная конвенция, права человека, соблюдение и защита прав женщины и ребенка.

Annotation. The article deals with the theoretical and legal issues of comprehensive protection of the rights of women and children. It also examines the full and equal participation of women in political, civil, economic, social and cultural life at the national, regional and international levels, as well as the elimination of all forms of gender-based discrimination.

Key words: women's rights, children's rights, International Convention, human rights, respect for and protection of the rights of women and children.

Әйелдердің құқықтарын халықаралық қорғаудың құқықтық негізі мемлекеттер қабылдаған халықаралық-құқықтық нормалар болып табылады. Бүгінгі таңда БҰҰ жүйесінде жиырмадан астам халықаралық конвенциялар қабылданды, олар қоғамдық өмірдің түрлі салаларында: саяси, экономикалық, әлеуметтік, білім беру және мәдениет салаларында әйелдердің және балалардың құқықтық мәртебесін реттейді. Әйелдердің және балалардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету үшін құрылған арнайы халықаралық органдардың қызметін ұйымдастыруды және оны өткізу тәртібін реттейтін нормалар жүйесіне қосылады. Осылайша, нормативтік материал жинақталғандықтан, халықаралық құқықтың дамыған саласынан - адам құқықтарын қорғаудан бірте-бірте шығатындықтан, әйелдердің және балалардың халықаралық құқықтарын қорғау институты құрылды. Әйелдердің және балалардың құқықтарын қорғауға бағытталған халықаралық-құқықтық нормалардың маңыздылығы, ерекшелігі және ауқымы олар тек қана жинақ емес, сонымен қатар әлеуметтік қатынастарды реттейтін жалпыға бірдей өзара ішкі нормалар жүйесі деп қорытынды жасауға негіз береді.

Алайда, әйел және бала құқықтары, олардың ерекшелігіне қарамастан, адам құқықтарынан бөлек қарауға болмайды. Қазіргі уақытта «әйел адам құқықтары» термині Батыс әдебиетінде және іс жүзінде қолданылады, бұл әйел құқықтарының адам құқықтарымен бірлікте екендігін дәлелдейді. Осылайша,

Адам құқықтары жөніндегі Екінші Дүниежүзілік Конференция әйелдердің құқықтарының жалпыға бірдей адам құқықтарының бөлінбейтін, ажырағысыз бөлігі екенін атап өтті. Әйелдер құқықтарын халықаралық реттеу тарихы Бірінші дүниежүзілік соғысқа дейін өткен үкіметтің өкілдерінің қатысуымен халықаралық конференцияларға негізделді. Д.Н. Коршунованың Монографиясында «Әйелдердің құқықтарын халықаралық қорғау» деп аталатын бірнеше конференциялар, олардың жұмысында әйелдер мәртебесін нақты талқыламағанымен, соған қарамастан кейбір әйелдердің проблемаларына тоқталды [1].

Әйелдер мен балалар адам құқықтары, адамның әмбебап құқықтарының бөлінбейтін, ажырағысыз және ажырамас бөлігі болып табылады. Халықаралық қоғамдастықтың негізгі мақсаттары - әйелдердің саяси, азаматтық, экономикалық, әлеуметтік және мәдени өмірге ұлттық, өңірлік және халықаралық деңгейлерде толық және тең дәрежеде қатысуы, сондай-ақ жыныстық белгісі бойынша кемсітудің барлық нысандарын жою. Әйелдерді толығымен кеңейту үшін барлық әйелдердің құқықтары мен негізгі бостандықтарын толық игеру қажет.

Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенция халықаралық шарт болып табылады. Дегенмен, оны әйелдердің құқықтарын қорғау туралы кешенді құжат деп атауға болмайды, өйткені оның көптеген ережелері жеке әйелдердің құқықтарын және оларды жүзеге асыру кепілдіктерін реттеу туралы қолданыстағы халықаралық-құқықтық құжаттардың аясында қарастырылуы қажет. Конвенциямен қатар, адам құқығы бойынша басқа да әмбебап халықаралық-құқықтық актілер жұмыс істейді. Конвенцияның жекелеген ережелерін іске асыру осы қатысушы мемлекетке қатысты қолданылатын басқа да халықаралық-құқықтық актілердің тиісті нормаларына бірлесіп қолдануды көздейді. Олардың өзара қарым-қатынасы мынадай аспектілерде көрініс табуы мүмкін: халықаралық құқықтық құжаттардың ережелері Конвенцияда бекітілген нормативтерді белгілейді; халықаралық құқықтық актілердің нормалары әйелдердің құқықтарын іске асыруға көп ықпал етеді.

Ата Заңның 17-бабында адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайтыны және ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге, жазалауға болмайтыны көрсетілген. Елімізде егемендіктің алғашқы жылдарында-ақ әлемдік стандартқа сай гендерлік теңдік қағидаттарын назарға алды. Елбасы бастамасымен құрамында парламент депутаттары, мемлекеттік құрылымдар, жоғары оқу орындары мен үкіметтік емес ұйымдар жетекшілері енген.

Президент жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия құрылды. Он жылдан бері комиссияның ұйытқы болуымен қоғамдық-саяси бағытта қыруар жұмыстар атқарылып жатыр. Мемлекетімізде БҰҰ-ның «Әйелдерге қатысты кемсітудің барлық түрлерін жою туралы», «Әйелдердің саяси құқықтары туралы», «тұрмыс құрған әйелдің азаматтығы туралы» конвенциялар және 60-тан астам адам құқықтары,

экономикалық, әлеуметтік, мәдени құқықтарға қатысты халықаралық деңгейдегі құжаттар ратификацияланды.

Әйелдердің саяси құқықтары туралы конвенцияға келсек, ол ең алдымен қолаң шаштылар теңдігін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, мемлекетті әйелдерге қатысты кемсітуді болдырмау үшін заңнамалар мен саясатқа өзгерістер енгізуді міндеттейді. Мысалы, Конвенцияның 1-бабымен нәзік жандылардың барлық сайлауда ешқандай кемсітусіз ерлермен тең жағдайда дауыс беру құқығы берілген, ал 2-бапта олар жариялы сайлауды талап ететін барлық мекемелерде еркектермен бірдей сайлана алатыны нақтыланған. 3-бап әйелдерге еркектермен тең дәрежеде қоғамдық-мемлекеттік функцияларды орындауға құқық берді. Балалардың құқықтарын қорғау, барлық елдерде нысанына қарамастан қорғалады. Балаларды қорғау мәселесі бүкіл әлемдік қоғамдастықтар мүдделі ең өткір әлеуметтік-экономикалық және саяси мәселелердің бірі болып табылады. Бұл негізінен объективті мінез-құлық себептерімен түсіндіріледі, себебі баланың физиологиялық жетілмегендігінен арнайы құқықтар мен қосымша қорғауға мұқтаж. БҰҰ деректері бойынша, «кедейлік пен негізгі әлеуметтік қызметтерге қол жеткізудің жетіспеушілігі салдарынан, аурулардан және тамақтанбаудың себебінен, жыл сайын бес жасқа дейінгі 10 миллионнан астам бала және олардың жартысына жуығы өмір сүрудің алғашқы айларында құрбан болады; 100 миллион бала әлі күнге мектепке бармайды, олардың 60 пайызы қыздар» [3].

Конституциямыздың 27-бабында көрсетілгендей, неке мен отбасы, ана мен әке және бала мемлекет қорғауында болады[4]. Балаларына қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу – ата-анасының етене құқығы әрі міндеті. Ата-аналар өз баласының денсаулығына қамқорлық жасауға, тәрбиелеуге құқығы бар және осыған міндетті. Бұл ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексінің 138-бабында көрсетілген. Егер ата-аналар өздерінің кәмелетке толмаған балаларына, сондай-ақ, жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру жүйесінде, күндізгі оқу нысаны бойынша жоғары білім беру жүйесінде оқитыын жиырма бір жасқа дейінгі кәмелетке толған балаларына күтіп-бағу қаражатын ерікті түрде бермеген жағдайда, бұл қаражат олардан сот тәртібімен өндіріп алынады. Занды тұрғыда, алимент – ол бір адам оны алуға құқығы бар екінші адам беруге міндетті ақшалай немесе материалдық қаражат. Аталған кодекстің 139-бабында кәмелетке толмаған балаларды күтіп-бағуға сот тәртібімен өндіріп алынатын алименттің мөлшері белгіленген [2].

Жас буынның бүкіл адамзат қоғамдастығының кепілді өміршеңдігімен және болашақта оның дамуын болжаудағы шешуші рөлі сөзсіз. Жоғарыда аталған фактілер жеке мемлекеттің юрисдикциясында бар проблемаларды шешудің мүмкін еместігі туралы куәландырады, бұл халықаралық құқық субъектілерінің, ең алдымен, мемлекеттердің құқықтарын қорғау қызметін үйлестіруді қажет ететін, балалардың құқықтарын қорғау саласындағы ынтымақтастық туралы. В. Овчинскийдің айтуынша, «жекелеген мемлекеттер қабылдаған шаралар жеткіліксіз болуы мүмкін. Балалардың құқықтарын қолдау

үшін барлық мүдделі тараптардың бірлескен тәсілі қажет» [5].

Кәмелетке толмағандардың құқықтарын халықаралық қорғауды қалыптастыруда Э.Джебб Балаларды құтқару жөніндегі халықаралық одағының негізін қалаушы маңызды рөл ойнайды. Дегенмен, жүргізілген зерттеулер көрсеткендей, халықаралық-құқықтық құжаттарға қарамастан, кейбір балалар әлі күнге дейін зорлық-зомбылықтың әртүрлі түрлерінен зардап шегеді [6]. Мұндай қол сұғушылықтар адам өмірінің мағынасына қайшы келеді, себебі балалар қорғансыз және толығымен ересектердің қолында. Бұл факт балалардың құқықтарын кепілді түрде қорғау саласындағы мемлекеттік саясаттың тиімсіздігін көрсете алады. Қазіргі жағдайда біртұтас ішкі мемлекеттік әлеуметтік-құқықтық базаны құруды көздейтін жаһандық стратегияны іске асыру орынды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 .Лукашук И.И. Международное право, общая часть. Учебник. - М., 1996.
- 2 ҚР «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» 2011 жылғы 26 желтоқсандағы №518-IV Кодексі
- 3 .Декларация и План действий «Мир, пригодный для жизни детей» (приняты Резолюцией S-27/2 специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН 10 мая 2002 года). http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/worldchild.shtml
- 4 .Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жыл 30 тамыз.
- 5 В.С. Овчинский. Криминальное насилие против женщин и детей: международные стандарты противодействия: сборник документов / сост. М., 2008.
- 6 Бадалянц Ю. С. Права женщины и ребенка: история и современность: монография. Рязань, 2008.

Заманбекова Арайлым Серікқызы

Мемлекеттік – құқықтық пәндер кафедрасының оқытушысы, құқық
магистрі

e-mail: arai_zamanbekova@mail.ru

ОТБАСЫДАҒЫ ЗОРЛЫҚ –ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН-АЛУ НЕГІЗДЕРІ

Түйіндеме. Мақалада отбасында жасалған зорлық - зомбылық қылмыстары, олардың түрлері мен пайда болуы, отбасылық және тұрмыстық жанжалдарды жасау негіздерінің жіктемесі келтірілген. Сондай-ақ, зорлық-зомбылықтың отбасы өміріне кеңінен енуі, отбасының құлдырауы және отбасылық тәрбиелеу деңгейінің төмендеу мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: зорлық - зомбылық, отбасы, құқық бұзушылық, әйелдер, алғы-шарттар, құқық, мінез-құлық

Аннотация. В статье приведена классификация насильственных преступлений, совершенных в семье, их виды и возникновение, основания совершения семейных и бытовых конфликтов. Также рассмотрены вопросы широкого проникновения насилия в семейную жизнь, распада семьи и снижения уровня семейного воспитания.

Ключевые слова: насилие, семья, правонарушение, женщины, предисловие, право, поведение

Annotation. The article presents a classification of violent crimes committed in the family, their types and origin, the grounds for committing family and domestic conflicts. The issues of widespread penetration of violence into family life, the decline of the family and the decline in the level of family education are also considered.

Keywords: violence, family, offense, women, preface, law, behavior

Зорлық-зомбылық - бұл жеке адамға, топқа немесе жалпы қоғамға қарсы, ол объект үшін бостандықтың барлық түрлерін шектеуге бағытталған, ол ашық немесе жасырын болатын физикалық немесе психологиялық әрекет.

Қазақстан Республикасындағы жалпы әлеуметтік және экономикалық ахуалдың қазіргі кездегі жағдайында отбасы ішіндегі зорлық-зомбылыққа қарсы іс-әрекет проблемасы өте өзекті. Ел үшін күрделі кезеңде келеңсіз үдерістердің дамуы тұрақсыздандыру құбылыстарына әкеледі, сол сияқты отбасына да келеңсіз әсерін тигізеді. Ерлі-зайыптылар арасындағы өзара қарым-қатынастардың үйреншікті қалпы бұзылды: отбасы өз тұрақтылығынан айырылды, айырылысу ерекше фактіден қалыптыға айналды, ата-ананың ықпалы әлсіреді. Туыстар арасындағы даулар жиі қылмысты сипатта: ұрып-соғудан кісі өлтіруге дейін орын алуда.[1]

Отбасы ішіндегі зорлық-зомбылық жағдайында, жалдамалы кісі өлтірушілер оғынан гөрі, туыстардың қолынан мерт болуы анағұрлым жиі кездесетіндіктен қоғамға үлкен қауіп төндіреді. Кез келген тұлға, оның ішінде кісі өлтіруші мен қарақшы тұлғасы да жанұяда қалыптасады, яғни сол жерде жасалатын, әсіресе құқыққа қайшы зорлық-зомбылық іс-әрекеттерінің маңыздылығы ерекше. Осындай жағдайларда отбасы адамның психологиялық қорғаныс орталығы рөлін атқара алмайды, тәрбиелеу функцияларын орындай

алмайды. Отбасы ішінде зорлық-зомбылықтың орын алуы және осы себептен жеке тұлғаның бала кезінде қолайсыз жағдайда қалыптасуы көбінесе қатыгездікті тудырады, келешекте балалардың құқық бұзушылық әрекеттерін жасауына итермелейді, қоғамға адамгершілік жағынан орны толмас зиян келтіреді.

Қазақстан Республикасы «Отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын-алу туралы» 2009 жылғы 4 желтоқсандағы N 214-IV РК заңын қарастырады. Заңға сәйкес, тұрмыстық зорлық-зомбылық дегеніміз бір адамның отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы және басқа адамға қарсы қасақана заңсыз әрекеті [3].

Қазіргі кезде отбасы ішіндегі қылмыстық зорлық-зомбылық маңызды әлеуметтік проблемалар қатарына шығуда. Отбасы-тұрмыстық саласындағы қылмысты мінез-құлық өзінің едәуір таралуына орай қоғамға елеулі зиян келтіреді. Осы саладағы криминологиялық және қылмыстық-құқықтық зерттеулердің маңыздылығы адам құндылықтарының жүйесіндегі, адам тарихының өзінде отбасылық - тұрмыстық қарым-қатынастардың ерекше орнымен айқындалады. Бұл отбасы қоғам мен мемлекет тарапынан тұрақты әрі сенімді қорғауды мұқтаж ететін, қоғамның табиғи және басты ұясы ретінде әлем шеңберінен тануынан байқалады.

Біздің көзқарасымыз бойынша, бұл ұғымды профессор Д. А. Шестаков жақсы тұжырымдайды. Ол отбасы ішіндегі зорлық-зомбылық қылмысы деп - отбасының бір мүшесінің басқа мүшесіне қарсы жасайтын, оның өміріне, денсаулығына, бостандығына, ар-намысына, абыройы мен жыныстық еркіндігі мен тәуелсіздігіне қол сұғатын қылмыс деп түсіндіреді.

Отбасы ішіндегі қылмыстық зорлық-зомбылық мән-жайларын анықтау – маңызды әрі өте күрделі міндет. Криминологияда қылмыс себептерінің проблемасы әрқашан да ғалымдар мен практиктердің қызығушылықтарын туғызады, өйткені бұл мәселені шешу криминологиялық теорияның ғылыми мазмұнын, оның қолданбалы бағыттылығын және құқық қорғау қызметінің негізгі жолдарын айқындайды [2].

Отбасы ішіндегі зорлық-зомбылық дүние жүзінің барлық елдеріндегі әр түрлі отбасыларында орын алады және отбасының барлық мүшелеріне қатысты жасалады. Алайда, жалпыланған санат болып есептелетін үйдегі зорлық-зомбылық ішінде жәбірленушілер мен құрбандар арасындағы қарым-қатынастардың табиғатын айқындайтын өзгеше санаттар бар екенін айта кету керек. Оларға, мысалы, балаларға, жұбайына немесе серіктесіне қатысты, сонымен қатар қарт адамдарға қатысты жасалған зорлық-зомбылықты жатқызуға болады.

Зорлық-зомбылықтың отбасы өміріне кеңінен енуі отбасының құлдырауына және отбасылық тәрбиелеу деңгейінің төмендеуіне әкелетін қолайсыздыққа ұшырататын келеңсіздіктер бар, бұл балалардың қараусыз қалуына әкеледі және кәмелетке толмағандар жасайтын құқық бұзушылық санының өсуіне (жеткіншектер маскүнемдікке, жезөкшелікке, сондай-ақ қылмыстық қызметке тартылады) мүмкіндік жасайды.

Жалпыланған санат ретіндегі үйдегі зорлық-зомбылық ішінде

жәбірленуші және құрбан арасындағы қарым-қатынастардың табиғатымен, сонымен қатар өмірлерінің жағдайларымен айқындалатын өзгеше санаттар бар екенін айттық. Мысалы: балаларға қатыгездікпен қарау; зайыбына немесе серіктес адамына қарсы бағытталған зорлық зомбылық [4]; қарттарға қатысты зорлық-зомбылық.

1995 жылдың 4-15 қыркүйек аралығында Пекинде өткен әйелдердің жағдайы жөніндегі «Теңдік, даму және бейбітшілік мүддесіндегі іс-әрекеттер» атты IV Дүние жүзілік конференция гендерлік проблеманы көтере отырып, Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясының елуінші сессиясында Пекин декларациясы мен Конференция бекіткен Іс-әрекеттер платформасын қолдауды ұсынып, Пекин декларациясы мен Іс-әрекеттер платформасын бекітті.

Бірге тұруға және жезөкшелікке, педофилияға мәжбүрлеу, зорлау, алкогольизм және нашақорлық аясында тұрмыстық зорлық-зомбылық пен кісі өлтіру, жүйелі түрде ұру және психологиялық зорлық-зомбылық секілді әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық түрлерінің анық байқалатын нысандарын айтып өтіп, Қазақстандағы Отбасы жағдайын жақсарту тұжырымдамасы өз алдына мынадай мақсаттар мен міндеттерді белгіледі:

отбасының кез келген мүшесіне қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және оны жою; олардың құқықтарын қорғау.

Алайда көрсетілген мақсаттарға қол жеткізудің барлық құралдары орындалды деп айтуға болмайды. Мысалы, отбасы ішіндегі зорлық-зомбылыққа қатысты адам құқықтары жөніндегі халықаралық-құқықтық нормалар мен құжаттар, атап айтқанда «Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою (түбірімен құрту) туралы» декларация бекітілмеді, заңнаманың гендерлік сараптамасы жүргізілмеді.

Зорлық-зомбылықтың себептері өте көп. Олар социомәдени, психологиялық, экономикалық және өзге де факторлардың үйлесуімен айқындалады, олардың ешқайсысына осы құбылыс үшін жауапкершілік артылмайды.

Қоғамның мәдени дамуының жалпы деңгейі зорлық-зомбылықтың ең күрделі әрі маңызды себептерінің бірі болып табылады. Егер жыныстық зорлық-зомбылық мәселесі туралы айтатын болсақ, онда көптеген психолог-зерттеушілердің пікірінше, зорлау сонымен қатар биліктің де проблемасы. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық отбасы мен қоғамдағы ер адамдар мен әйел адамдар арасындағы тарихи қалыптасқан тең емес биліктік қарым-қатынас көріністерінің бірі болып табылады, ол ер адамдардың басым болуына және олардың тарапынан әйелдерге қатысты кемсітушілік көрсетуге алып келді. Алайда бұл жағдайда тек әйел ғана азап шекпейді, ер кісі де азап шегеді және ең алдымен, оған батылдық таптаурындары, соңғы уақыттары нағыз ер кісінің бейнесі кісі өлтірушімен, зорлаушымен, басқыншымен теңдестірілген фильмдер мен кітаптардың қиратушы толқыны ықпал етеді. Егер ер кісі мейірімді болса, онда ол бұқаралық ақпарат құралдары иландыратын бейнелерге сәйкессіздігін сезінеді. Отбасы ішіндегі зорлық-зомбылық, атап айтқанда, зорлауды немесе жыныстық езгіні бейнелейтін көріністер,

порнографияны қоса алғанда, әйелдер мен қыздарды жыныстық құмарлықтың заты ретінде пайдалану зорлық-зомбылықтың таралуына жәрдемдесетін факторлар болып табылады және қоғамның рухани өміріне, жыныстар арасындағы қарым-қатынастарға жағымсыз ықпал етеді. Ер кісі өзінің табиғатынан белсенді, басқыншы, ал әйел – енжар, қайырымды деген аңыз санамызға енгізілуде. Бірақ, расында да ер кісі әйелді кемсіте ме? Зерттеушілер жиі-жиі оның олай емес екені туралы қорытындыға келетін болды. Патриархаттық мәдениетке негізделен қоғам екі жынысты да кемсітеді және айла жасайды, ол қоғамның ізгіленуіне кедергі келтіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Джекебаев У.С. О социально-психологических аспектах.- Алма-Ата, 1971.
2. Сарсенбаев Т.Е. Теория и практика охраны прав и законных интересов беспомощных жертв преступления в досудебном производстве (по материалам Казахстана и России): автореф... д.ю.н.- М., 2005. – 52 с.
3. Побегайло А.Э. Семейное неблагополучие в системе детерминации преступного поведения несовершеннолетних: дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2007. – 30 с.
4. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>

ОӘЖ 341.24.

Ибрагимова Наргиз Ибрагимовна

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университетінің мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, Семей қ.

Оторова Бактыгуль Каныбековна

Ж.Баласағын атындағы ҚҰУ

з.ғ.к., мемлекет және құқық теориясы мен тарих кафедрасының доценті

E-mail: narik_090@mail.ru

ӘЙЕЛДЕРДІ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАН ҚОРҒАУ БОЙЫНША ХАЛЫҚАРАЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ НОРМАЛАРДЫҢ ДАМУ ТАРИХЫ

Түйіндеме. Нақты мақалада тұрмыстық зорлық-зомбылықтың сипаты, әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау мәселесінің халықаралық деңгейде дамуы, әлеуетті құрбандар үшін қауіпсіз жағдайлар жасау, әлемде зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы істердің жағдайы, әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықпен күресте осы мәселемен күрестің халықаралық-құқықтық тәжірибесі, әйелдер құқықтарын қорғауды, соның ішінде әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғауды қамтамасыз ететін халықаралық деңгейдегі құқықтық тетіктер, зорлық-зомбылықпен күреске бағытталған алғашқы заңдар қарастырылады.

Түйінді сөздер: халықаралық-құқықтық нормалар, тұрмыстық зорлық-зомбылық, гендерлік теңдік, отбасы, қоғам, алдын алу, қорғау.

Аннотация. В данной статье рассматриваются природа домашнего насилия, развитие защиты женщин от насилия на международном уровне, создание безопасных условий для потенциальных жертв, состояние дел в сфере предотвращения насилия в мире, международно-правовое регулирование в опыте борьбы с насилием в отношении женщин, международно-правовые механизмы, обеспечивающие защиту прав женщин, включая защиту женщин от насилия, и первые законы, направленные на борьбу с насилием.

Ключевые слова: международно-правовые нормы, домашнее насилие, гендерное равенство, семья, общество, профилактика, защита.

Annotation. This article examines the nature of domestic violence, the development of the protection of women from violence at the international level, the creation of safe conditions for potential victims, the state of affairs in the prevention of violence in the world, international legal regulation in the experience of combating violence against women, international legal mechanisms to ensure the protection of women's rights, including the protection of women from violence; and the first laws to combat violence.

Key words: international legal norms, domestic violence, gender equality, family, society, prevention, protection.

Жалпы зорлық-зомбылық және әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық халықтың жекелеген топтарына, мекендеу аймағы мен жергілікті жерге ғана тән емес, ол жаһандық сипатқа ие. Таралу көлемдерінің ұлғаюына байланысты әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау мәселесінің бүгінгі күні халықаралық деңгейде маңыздылығы артып отыр.

Әйелдер мен қыздарға қарсы зорлық-зомбылық әрбір құрлықта, әрбір мемлекет пен мәдени ортаның шешімі табылмаған проблемасы болып қала беруде.

Гендерлік зорлық-зомбылық ЕҚЫҰ аймағы мен бүкіл әлемде жалғасып келеді. Гендерлік зорлық-зомбылық отбасындағы зорлық-зомбылық, ерте және мәжбүрлі некелер, жыныстық зорлық-зомбылық әр түрлі нысандарда көрініс

табуы мүмкін. Бұл зорлық-зомбылық әлеуметтік және экономикалық санаттарына, этникалық және нәсілдік қатыстылығына, діни көзқарасына және білім деңгейіне қарамастан адамдардың барлық санаттарын қамтып отыр [1].

Әлемнің көптеген аймақтарында әйелдерге қатыгездікпен қарау бұрынғысынша жасырылып келеді, мойындалмайды, маңыздылығы бойынша кейінге қалдырылады, оған шыдамдылықпен қарайды және ол тиісті мәдени норма және салт ретінде түсіндіріледі.

Әлемде зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы істердің жағдайы бойынша 2014 жылғы баяндамасына сәйкес қазаға алып келмеген физикалық, жыныстық және психологиялық зорлық-зомбылықтың негізгі соққысы әйелдерге, балаларға және қарттарға тиеді: барлық ересектердің төрттен бірі балалық шағында зорлық-зомбылыққа ұшыраған; әрбір бесінші әйел балалық шағында жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған; әрбір үшінші әйел өмірінің әр түрлі кезеңінде жыныстық серігі тарапынан жасалатын физикалық және жыныстық зорлық-зомбылықтың құрбаны болған [2]. Бұл ДДҰ-ның зорлық-зомбылықтың жаһандық таралуы туралы мәліметтерімен де дәлелденеді, соған сәйкес, әлемде әйелдердің 35 % өмірі барысында жыныстық серіктесінің тарапынан немесе басқа тұлғалар тарапынан жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшырайды. Орта есеппен ер адаммен қарым-қатынаста тұратын әйелдердің 30 % өзінің серіктесі тарапынан физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылықтың қандай да бір нысанына ұшырайтыны туралы хабарлаған. Әлемде әйелдерді өлтірудің 38 %-на дейін фактілерін олардың жыныстық серіктестері жасайды.

Әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықпен күресте осы мәселемен күрестің халықаралық-құқықтық тәжірибесі елеулі маңызға ие. Әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықтан қорғауды қамтамасыз ету бойынша халықаралық-құқықтық тәжірибесі туралы айтқанда осы қорғауды бекітетін халықаралық-құқықтық нормативтік актілердің тұтастай кешенін, сондай-ақ әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғауды қамтамасыз ететін ұлттық деңгейдегі құқықтық тетіктерді қарастыру керек.

Әйелдер құқықтарын қорғауды, соның ішінде әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғауды қамтамасыз ететін халықаралық деңгейдегі құқықтық тетіктер адам құқықтарын қорғау бойынша халықаралық-құқықтық нормалардың қалыптасуы мен дамуы аясында жетілді.

БҰҰ-ның Сан-Франциско қаласында өткен бірінші Бас Ассамблеясы барысында әйел-делегаттар әйелдердің проблемаларына арнайы назар аударуды талап етті. Сол кезде құрылған Адам құқықтары бойынша комиссия жанындағы Әйелдердің жағдайы жөніндегі шағын комиссия нәтижесінде 1946 ж. БҰҰ-ның Әйелдердің жағдайын жақсарту бойынша Дүниежүзілік Экономикалық және Әлеуметтік комиссия жанындағы комиссиясы болып қайта құрылды.

БҰҰ-ның адам құқықтары саласындағы ең маңызды құжаттарының бірі болып 1948 ж. қабылданған Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы табылады. Бұл құжатта отбасының құндылығы және оның қоғам дамуындағы

және әрбір адамды қалыптастырудағы ерекше рөлі айшықталған. Қоғам мен мемлекет тарапынан отбасы мүшелері мүдделерін қорғау басымдығы туралы халықаралық құқық нормалары Еуропаның көптеген дамыған елдерінің конституциялық заңнамаларында толық көлемде көрініс тапты.

Кейін БҰҰ Бас Ассамблеясы 1966 ж. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық актіні және Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіні қабылдады. Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактінің 10-бабына сәйкес қоғамның шынайы және негізгі бөлшегі болып табылатын отбасына мүмкіндігінше ең кең көлемді қамқорлық көрсетілуі және жәрдем берілуі тиіс. Нәтижесінде осы негіз қалаушы халықаралық-құқықтық құжаттар адам құқықтары саласындағы басқа да нормаларды жасауда қайнар көзге айналды. Қоғамның негізгі бөлшегі ретіндегі отбасын мемлекет тарапынан әлеуметтік-құқықтық қорғаудың басым сипаты туралы ереже Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының 1995 ж. 26 мамырда қабылдаған Адам құқықтары және негізгі бостандықтары туралы конвенциясында, сондай-ақ ТМД-ға қатысушы-мемлекеттердің көпшілігінің конституцияларында қамтылған.

XX ғ. 70-жж. көптеген елдерде жыныстардың некедегі және жұмыстағы теңдігі үшін күрес жандана түсті, жалпы тұлғаға қарсы және жекелей әйелге қарсы отбасындағы физикалық зорлық-зомбылыққа қарсы наразылық толқыны күшейді. Сонда әйелдердің үкіметтік емес ұйымдарының күшінің және осы мәселелерді әлеуметтік және гендерлік тұрғыдан зерттеудің нәтижесінде ерлі-зайыптылар арасындағы зорлық-зомбылық мәселесі анықтала бастады [3].

БҰҰ Бас Ассамблеясының 1979 ж. 18 желтоқсандағы резолюциясымен әйелдер құқықтары саласындағы басты құжат болып табылатын «Әйелдерге қарсы кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы» конвенция (CEDAW) қабылданды және қол қоюға, ратификациялауға және қосылуға ашық деп жарияланды.

1981 ж. Конвенцияның 17-бабына сәйкес Әйелдерге қарсы кемсітушілікті жою бойынша комитет ресми түрде құрылды, оның міндеттеріне қатысушы-мемлекеттердің Конвенцияның ережелерін жүзеге асыруын бақылау кірді. Конвенцияны қабылдау барысында әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық саяси мәселе ретінде қабылданды. Алайда № 19 Нұсқаулығында (1992) Комитет отырысының барысында әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық кемсітушіліктің бір түрі деп танылды.

Комитет өзінің жалпы Нұсқаулығында «отбасындағы зорлық-зомбылық - әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықтың ең жасырын нысандарының бірі. Ол барлық қоғамдарда кең таралған. Отбасылық қатынастар аясында әр түрлі жастағы әйелдер ұрып-соғуды, зорлауды және жыныстық қылмыстардың басқа да нысандарын, психикалық террорды және зорлық-зомбылықтың әдет-ғұрыптық көзқарастардан қолдау табатын басқа да түрлерін қамтитын зорлық-зомбылықтың мүмкін болатын барлық түрлерінің құрбаны болатынын» түсіндіре отырып, маңызды қадам жасады.

Комитет әйелдерді отбасылық зорлық-зомбылықтан қорғайтын және

қолдайтын арнайы қорғау заңнамасын және құқық қорғау және сот органдары үшін гендерлік-бағытталған жаттығуларды енгізуді ұсынды. Бұл ұсыныс мемлекеттерді отбасылық зорлық-зомбылық актілері үшін қылмыстық заңнама мен әкімшілік санкцияларды қарауды және бұдан басқа «зорлық-зомбылық құрбандары үшін қолдау қызметтерін құруды» міндеттейді.

1992 ж. БҰҰ бақылау комиссиясын құрды және әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық фактілерін анықтау және мемлекеттік қылмыстардың алдын алу бойынша міндеттерін белгілеу бойынша арнайы міндетін тапсырды.

БҰҰ Бас Ассамблеясы 1993 ж. 20 желтоқсанда әйелдерге қарсы қатыгездікпен қарауға жол бермеу туралы ережелері адам құқықтары туралы халықаралық-құқықтық нормаларға енгізілген құжат – «Әйелдерді кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы декларациясы» қабылданды.

Декларация «жария» және «үйде» жасалатын әрекеттерді жіктемей, «әйелдерге қарсы зорлық- зомбылық» терминіне кең түсіндірме берген бірінші халықаралық құжат болды. Декларацияның тарихи маңызы онда зорлық-зомбылық мәселесі белгіленіп қана қоймай, сонымен қатар әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықпен күрестің тәжірибелік шараларының да анықталуында болды. Ол мемлекеттер алдында мызғымас міндет - әйелдерді зорлық-зомбылықтың кез келген нысанынан қорғауды қамтамасыз ететін әрекеттердің ұлттық жоспарларын дайындау немесе сәйкес ережелерді қолданыстағы құжаттарға енгізу міндетін қойды.

1993 ж. БҰҰ түрлі мемлекеттерде жинақталған және басқа мемлекеттер үшін пайдалы болуы мүмкін ақпарат пен тәжірибені тарату үшін арнайы басылым - «Отбасындағы зорлық-зомбылықпен күрес стратегиясы: анықтамалық құралды» жарыққа шығарды. Сондай-ақ мұнда әлемнің бірқатар елдерінде қолданылатын тәсілдер ұсынылды [4].

БҰҰ-ның Адам құқықтары жөніндегі комиссиясының 1995 ж. 10 наурызда Женева қаласында өткен 51-сессиясы әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықтың барлық актілерін талқылады және барлық елдер үкіметтерін мұндай қылмыстардың алдын алу мен оларды жасағаны үшін жазалау міндеттерін қойды.

1995 ж. 29 сәуір мен 8 мамыр аралығында Каирда БҰҰ Қылмыстылықтың алдын алу және құқық бұзушыларды күту бойынша конгресі өтті, онда басты тақырыптардың бірі отбасындағы зорлық- зомбылық мәселесі болды, «зорлық-зомбылық қылмыстылығының алдын алу саласындағы саясат үшін жауапкершілік жүктелген тұлғаларға отбасы басты назарда болуы керек» деп бекітілді. Бұл «әйелдер мен балаларға қарсы зорлық-зомбылық қазір де ең алдымен отбасыларда болатынымен» байланысты.

1995 ж. Әйелдердің жағдайы бойынша Дүниежүзілік төртінші конференция өтті. Пекин платформасында және БҰҰ Бас Ассамблеясының «Әйелдер – 2000: Гендерлік теңдік, даму және 21 ғасыр үшін бейбітшілік» атты қорытынды құжатында барлық елдердің үкіметтеріне әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша қажетті шаралар қолдану туралы үндеу бар. Конференция қатысушылары «отбасындағы әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық

ерлер мен әйелдер арасында тарихи қалыптасқан теңсіздік қарым-қатынастардың бір көрінісі болып табылады...» деп атап өтті, отбасындағы зорлық-зомбылық - адам құқықтарын бұзу, сәйкесінше, отбасының «жеке» проблемасы ғана емес, мемлекеттік деңгейде шешуді қажет ететін мәселе болып табылады. Сонымен қатар конференцияда отбасындағы, қоғамдағы және мемлекеттегі зорлық-зомбылықты жою бойынша міндеттерді шешуде кешенді және көппәнді тәсілдерді дайындаумен байланысты мәселелер қарастырылды.

Пекин конференциясынан кейін Пекин шешімдерін орындауда қол жеткізілген прогреске шолу жасау және бағалау мақсатында 1997 ж. 12 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясы 2000 ж. БҰҰ Бас Ассамблеясының арнайы сессиясы ретінде жоғары деңгейде пленарлық кездесу ұйымдастыруды қаулы етті.

БҰҰ Бас Ассамблеясының 23 арнайы сессиясы «Әйелдер – 2000 жылда: ерлер мен әйелдер арасындағы теңдік, даму және 21 ғасырдағы бейбітшілік» тақырыбында өткізілді. Бас Ассамблея сессиясына БҰҰ-на мемлекеттердің тұрақты өкілдіктерінің қызметкерлерін қоспағанда 2300 делегат, сондай-ақ 2043 үкіметтік емес ұйым қатысты.

Жоғарыда атап өткендей, әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғаудың халықаралық-құқықтық тетіктерінің дамуы аясында осы саладағы ұлттық заңнамалар да дамыды.

Мемлекеттер халықаралық нормативтік-құқықтық базаның аясында әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықпен күрес жүргізу үшін шаралар, соның ішінде заңдар қабылдау арқылы қолдануы тиіс.

Зорлық-зомбылықпен күреске бағытталған алғашқы заңдар Америка Құрама Штаттары мен Ұлыбританияда қабылданды. 1970-жж. мен 1980-жж. басында олар қолданыстағы қылмыстық кодекстерге соттық қорғаудың соттық қорғау бұйрығын көздейтін өзгерістер мен толықтыруларды енгізді және оны қамтитын жаңа заңдар қабылдады. 1990-жж. бастап көптеген мемлекеттер әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықпен күрес бойынша заңнамалық актілер қабылдады немесе қайта қарады. Бұл құқықтық реформалардың өздері күрес жүргізуге бағытталған зорлық-зомбылық нысаны, көзделген шаралар түрлері мен заңнаманың реформаланатын саласы бойынша елеулі айырмашылықтары бар. Бұл заңдар конституциялық, азаматтық, қылмыстық және отбасы құқығына тиесілі. Заңнаманың көпшілігінде бүгінгі таңда зорлық-зомбылықтың бір немесе бірнеше нысандары қарастырылады. Кейбір мемлекеттер әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық мәселесі бойынша кейбір құқықтық нормаларға өзгерістер енгізетін және қызмет көрсету мен басқа да алдын алушылық шараларды қабылдау үшін жағдайларды қарастыратын бір кешенді заңнамалық акт қабылдады, ал басқа елдер бұл мәселені кезеңдік реформаларды қабылдау арқылы шешеді [5].

Кейбір мемлекеттер нақты әйелдерге қарсы зорлық-зомбылыққа қатысты және бірнеше қорғау шараларын көздейтін жан-жақты актілерді қабылдады. Оған Америка Құрама Штаттарында 1994 ж. қабылданған «Әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық туралы» заңды жатқызуға болады. Заң полиция

қызметкерлерін, прокурорларды және соттарды оқыту, әйелдер приюттары және зорлаудың алдын алу бойынша бағдарламалары, «Қызу бағыт» ұлттық телефоны үшін федералдық қолдау алу құқығын ұсынды.

Мемлекеттердің әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық мәселелері бойынша заңнаманы қабылдауда елеулі ілгерілеуге қол жеткізгенімен, ол бұрынғысынша көптеген олқылықтар мен мәселелік аспектілердің болуымен сипатталады.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасына сәйкес жүргізілген зерттеулері бойынша, әлемнің 97 мемлекеті отбасылық зорлық- зомбылық туралы заңнаманы дайындады және қабылдады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. АҚШ өкілінің ЕҚЫҰ-да әйелдер мен балаларға қарсы зорлық-зомбылық мәселесі бойынша баяндамасы. Варшава (Польша), 2014 жыл 26 қыркүйек. — [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: <http://ipdigital.usembassy.gov/st/russian/texttrans/2014/09/html#axzz3ohfAQmut>
2. Әлемде зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы 2014 жылғы жағдай жөніндегі баяндама. — [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/status_report/2014/ru/
3. Әйелдерге қарсы кемсітушілікті жою жөніндегі комитеттің баяндамасы. Жетінші сессия. — Нью-Йорк, 1988. — 135 б.
4. Зорлық-зомбылықпен күрес стратегиясы: БҰҰ анықтамалық құралы (ST/CSDHA/20). — Нью-Йорк, — 122 б.
5. Ко Мьяой. Разработка политики и правовой основы для прекращения насилия в отношении женщин: международный опыт. — [ЭР]. Режим доступа: <http://unfpa.by/ru/resources/gendernoe-ravenstvo/issledovaniya/>

Қорғанбаева Еркеш Айдосқызы

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университетінің мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, Семей қ.

E-mail: alima.asetova@mail.ru

**ҚАЗАҚСТАНДА ӘЙЕЛ ЖӘНЕ БАЛА ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ
ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ**

Түйіндеме. Нақты мақалада әйел мен бала құқықтарының Қазақстанда қорғалуының теориялық және құқықтық аспектілері қарастырылған. Әйел және балалардың табиғи құқықтары мен қатар саяси, азаматтық, экономикалық, әлеуметтік және мәдени өмірге ұлттық, өңірлік және халықаралық деңгейлерде қорғалуы, сонмен қатар жыныстық белгісі бойынша кемсітудің барлық нысандарын жою мәселелері зерттелген.

Түйінді сөздер: әйелдер құқығы, бала құқығы, халықаралық конвенция, адам құқықтары, әйел және бала құқықтарының сақталуы және қорғалуы.

Аннотация. В данной статье рассмотрены теоретические и правовые аспекты защиты прав женщины и ребенка в Казахстане. Исследованы вопросы защиты естественных прав женщин и детей, а также политической, гражданской, экономической, социальной и культурной жизни на национальном, региональном и международном уровнях, а также ликвидации всех форм дискриминации по половому признаку.

Ключевые слова: права женщин, права ребенка, международная конвенция, права человека, соблюдение и защита прав женщины и ребенка.

Annotation. This article examines the theoretical and legal aspects of protecting the rights of women and children in Kazakhstan. The issues of protection of the natural rights of women and children, as well as political, civil, economic, social and cultural life at the national, regional and international levels, as well as the elimination of all forms of discrimination on the basis of gender, are studied.

Key words: women's rights, children's rights, international convention, human rights, respect for and protection of the rights of women and children.

Әйелдер мәртебесінде руға бөлінген көшпелілер тұрмысы мен дүниетаным образдары, еңбекті дәстүрлі бөлу, отбасы мен отбасыдан тыс жердегі міндеттемелер мен жауапкершіліктер, олардың бостандыққа анағұрлым бейімділігі, қауым мен қоғам мүшелері туралы көзқарасы көрініс тапты. Қысқаша айтсақ: көшпелі қазақтардың шағын әлемі мен үлкен әлемі, яғни олардың материалдық-рухани тарихы, мәдени даму деңгейі көп жағдайда қоғамда әйел мәртебесін анықтап берді [1].

Қазақ отбасында әйел мәртебесі сан қырлы. Ол отбасын сақтау, онда отағасы беделін жоғары ұстау, үлкен отбасы иелеріне, үлкендерге, туыскандарға құрметпен қарауға жол ашатын этиканың барлық нормаларын сақтауы тиіс еді, әрі сақтады.

Сонымен қатар отбасы ошағында әйелдердің ерекше рөлі мойындалды. «Жаман еркекті, жақсы әйел есіктен басын төрге сүйрейді», «Әйел – алтын басты қор ете алатын күш, бақа басты еркекті зор ете алатын күш» секілді мәтелдер көп жайытты аңғартады. «Отбасының бірлігі, тыныштығы ұрпақ – тазалығы» - әйел парызының құрамдас бөлігі еді.

Ата-ана шешімі бойынша, кей жағдайларда көшпелі қоғам, ру ұжымы

еркіне байланысты қызды құрал есебінде пайдалану тәртібінде орын алды: туысқандық байланыс орнату үшін, жауласушы тараптармен келісімге келу белгісі ретінде билеушілер гареміне берілді. Әдет-ғұрып құқығында «Судың түбін шым бекітеді, даудың түбін қыз бекітеді» деген мәтел қазақтардың отбасылық әдет-ғұрып құқығы жөніндегі материалдарда қазақ қоғамында кең тараған «әмеңгерлік» деп алатын заңды күші бар ереже болды. Бұндай әдет «Ағасы өлсе, жеңге мирас» деген нормамен бекітілді. Оның мәнісі: ері немесе жігіті өлсе, оның әйелі немесе атастырылған қыз оның жақын туысқанына тұрмысқа шығуға міндетті, бұл жерде өзіне үміткерлер кезегі сақталады. Мұндай жағдайда жесірдің немесе атастырылған қыздың жария келісімі талап етілмейді. Дегенмен олардың пікірі де назарға алынады.

Балалардың құқықтары мен мүдделерін бұзу - ауырлататын жағдай болып саналады. Балалардың мүдделерін әрдайым ересектер қорғайды. Балалардың мүдделері халықаралық құжаттардың жүйесінде негізгі болып танылды және бекітілді, олар Қазақстан бірінші кезекте халықаралық стандарттарға сәйкес, ұлттық заңнаманы енгізді. Балалардың мүдделері халықаралық құжаттардың жүйесінде негізгі болып танылды және бекітілді, олар Қазақстан бірінші кезекте халықаралық стандарттарға сәйкес, ұлттық заңнаманы енгізді. Н.Ә. Шайкенов: «Заң шығарушының қоғам мен адамның іргелі мүдделері туралы хабардар ету фактісін ғана емес, сонымен қатар ішкі нормативтік құқықтық нормалардан тұрады және оларды жүзеге асыру үшін қаражат ұсынады, осылайша қоғамдағы саналы және ғылыми көзқарастар туралы білімді таратады, бұл білімді оңай қол жетімді етеді». «Заң әлеуметтік мүдделерді оңтайлы деңгейге көтеретін және өзгертетін әлеуметтік трансформатор ретінде қарастырылуы керек. Құқықтық нормаларды іске асыру мүдделер туралы заңда айтылған әлеуеттің өзіндік қозғалысының көзі болып табылады»[2]. Өзінің дамуында, дұрыс мүдделер үшін құқықтық мотивтік кезеңінен өту керек. Құқықтық мотив - бұл қоғамдық қатынастарды және оларды қамтамасыз ететін заңды нысандарды және әдістерді реттеу қажет болған жағдайда заңды қажеттіліктер мен мүдделер туралы хабарлаудың ерекше деңгейі болып табылады. Дамудың соңғы кезеңі - балалардың мүдделері , қажеттіліктері құқықтық ынталандыру арқылы мемлекеттік ерік-жігердің кезеңіне өтуі керек. Мемлекет тұтастай алғанда азаматтық қоғамның өзгеріп отырған қажеттіліктерін, бір деңгейдің үстемдігімен немесе өнімді күштерді дамыту мен алмасу қарым-қатынастарымен соңғы талдаумен анықталады. Демек, заң - белгілі бір мүдделердің өзара іс-қимылының нәтижесі және оны жүзеге асыру және жүзеге асыру құралдары. Мүдделердің, мотивтердің және мемлекеттік ерік-жігердің жалпы құрылысын анықтағаннан кейін біз оны балалар мүддесіне қолданамыз. Балалардың мүдделерін сипаттаудың ерекшелігі, олардың біраз уақытқа дейін қызығушылығы ересектердің, мысалы, ата-аналардың мүдделерінен бөлек өмір сүре алмайды. Балалар ересектердің қорғауын қажет етеді және ересектер сияқты өз мүдделерін білмейді және іске асыра алмайды. Мысалы, балалардың 14 жасынан бастап сот қорғауына құқығы бар, бірақ ата-аналарының немесе басқа заңды өкілдердің көмегі арқылы өз құқықтарын

қорғайды. Бұл жерде қарама-қайшылық жағдай қалыптасқан, себебі баланың ата-анасы бұзған өз мүдделерін қорғайтын нақты алғышарттары жоқ, себебі ол өз бетінше сотқа бара алмайды [3]. Біз балалардың мүдделері туралы әңгіме қозғағанда, ол жалпы ұғым болып табылады. Топтың қызығушылығы әрқашан өзінің нақты мүддесі бар нақты адамға ие. Бұл мүдделер заң нормаларында көрініс тапқан кезде олар белгілі бір адамдардың құқықтары, міндеттері ретінде көрінеді. «Өз мүдделері мен құқықтарына ие адам - тұлға, ал олардың негізгі қозғалыстары ретінде емес, сонымен бірге олардың негізгі тақырыбы ретінде әрекет етеді»[4]. Заңды түрде, балалар бірден заңды құқықтар мен міндеттерді иеленуші болып табылмайды, өйткені олар белгілі бір жасқа жету керек. Бірақ бұл олардың өз мүдделері жоқ дегенді білдірмейді. Бұл қайшылықты балалардың мүдделерін - ата-аналар, қорғаншылар, қамқоршылар, патронаттық мекемелер, мемлекеттік органдар, мемлекет мүдделерін қорғайтын ересек құқық субъектілерінің қызметі арқылы шешіледі. Конвенцияда бекітілген балалардың құқықтарын іске асыруға кепілдік беру және жәрдемдесу мақсатында Бала құқықтары туралы конвенцияның 18-бабында қатысушы мемлекеттер ата-аналар мен заңды қамқоршыларға балаларды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындауда тиісті көмек көрсетеді.

Барлық адамдарға бірдей құқықтарды, оларды пайдаланудың нақты қабілетінің пайда болуын қамтамасыз ететін мемлекет әлеуметтік-психологиялық қасиеттердің дамуымен байланыстырады, 6-дан 18 жасқа дейінгі бұл жастағы әртүрлі жас шамаларын анықтайды, яғни оларды әлеуеті мен бейімділігі бойынша ерекшелендіреді. Сонымен қатар, адамның интеллектуалды және еріктілік қасиеттері осындай саралаудың өлшемі болып табылады, тіпті ескірген балалар заң жобасында да, іс жүзінде де өз мүдделерін білдіруде шектеулі. 16 жастан бастап олар 18 жастан бастап саяси партияларға дейін қоғамдық бірлестіктерге қосылуға құқылы. Ресейде Отбасы кодексінде «Кәмелетке толмаған балалардың құқықтары» атты жаңа тарау бар. А.М. Нечаев бұл ереженің маңыздылығын атап көрсете отырып, былай деп жазады: «Осылай ете отырып, мемлекет балаға оған көмектесуін сұрайды, оған айырылған құқықтан бас тартуға, тізімдерінен көтеруге және өзінің өмір сүруін жариялауға толық құқылы, оның мағынасында адам құқықтары отбасының ересек мүшелері»[5].

Біздің қоғамда балалардың мүдделерін жүзеге асырудың нақты механизмдері жоқ. Осындай шарттарды жасау қиын немесе олардың толық амплитудалық пікірін есту үшін мүмкін етеді. Балалар жасына байланысты және ересектерге тәуелді болғандықтан, олардың отбасы мен қоғамдағы құқықтарының бұзылуынан толықтай қорғалмайды, сондықтан кез келген мекеменің мүдделерін білдірмей, мемлекеттік және қоғамдық деңгейдегі балалардың мүдделерін қорғайтын құрылымды қажет етеді, биліктің заң шығарушы және атқарушы биліктерімен өзара іс-қимыл жасайды, балалардың мүддесі үшін барлық деңгейдегі үкіметтің шешімдерін қабылдауға қатысады. Демек, азаматтық заңда заңмен қорғалатын мүдделерді оның бастамашысынан ажырамайтын түпкілікті қорытынды - субъектінің өз мүдделерінің нәтижелерін

пайдалана отырып субъектіні «алмастыра алмайды», ал мүдделерді іске асыру процесінде субъектінің психикасының кемшіліктері басқалардың еркімен толтырылады. , ақылға қонымды және жалпы қабылданған талаптарды сақтау.

А.А. Матюхиннің айтуынша, барлық қолданыстағы азаматтық заңдар жүйесінде заң тақырыбы билеуші сыныптың «заңы» арқылы реттелетін және қорғалатын мүдделердің әрқайсысы болып табылады, тіпті егер ол жалпы ереже түрінде заңды ерік (билік) үшін алғышарт болып табылса да, тасымалдаушы мүддесі үшін заңмен танылған. Бұл психологиялық болмыс болмаған жағдайда, заң осы қоғамда жұмыс істейтін азаматтық-құқықтық жүйенің негізгі принциптерін бұзбай, басқа қабілетті азаматтық-құқықтық пәннің еркі бойынша ауыстырады [6].

О.Блохина балалардың мүддесі үшін саясаттың басымдылығы келесі қағидаттарға негізделуі керек деп санайды:

- баланың құқықтарын заңнамалық қамтамасыз ету;
- балаларды толыққанды оқытуды қамтамасыз ету, олардың құқықтарын қорғау, қоғамда толыққанды өмірге дайындалу үшін отбасын мемлекеттік қолдау;

- осы көрсеткіштердегі аймақтық айырмашылықтарды ескере отырып, өмірдің негізгі көрсеткіштерінің мемлекеттік минималды әлеуметтік стандарттарын белгілеу және сақтау;

- баланың құқықтары мен заңды мүдделерін бұзған, оған зиян келтірген лауазымды тұлғалардың, азаматтардың жауапкершілігі;

- балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөніндегі іс-шараларды жүзеге асыратын жергілікті өзін-өзі басқару органдарын, қоғамдық бірлестіктерді және басқа да ұйымдарды мемлекеттік қолдау [7].

Бірдей заңды мүдделерді жіктеу әртүрлі. Бірінші деңгейдің мүдделері адам құқықтары болып табылады. Екінші - заңды мүдделер. Үшінші - заңды мүдделер. Заңмен кең және тар мағынада қорғалады.

Адамның заңды мүдделері құқықтар мен бостандықтардың түсінігі мен мазмұнымен тығыз байланысты. Адамның заңды мүдделері заңды тұлғаның азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының мазмұнымен тікелей қамтылмайтын әлеуметтік төлемдерге заңды негізделген талаптары болып табылады. Заңмен қорғалатын мүдделер мемлекеттің, заңның құқықтары мен бостандықтарымен бірге қорғалады. Құқықтары мен еркіндіктерінен айырмашылығы, заңды мүдделердің мазмұны заң шығарушы тарапынан айқындалмаған. Жеке тұлғаның аты-жөні оның заңды мәртебесіне байланысты. Н.Ә.Назарбаев: «Конституция – бұл да ел рәміздерінің бірі. Сондықтан, негізгі заңды елдің туы, әнұраны, елтаңбасы сияқты қадірлеу, құрметтеу – біздің парызымыз» - деген. Әрбір адам өзінің де, өзгенің де заңына бағынуға міндетті. Әр мемлекеттің өзіне тән заңы бар. Құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін баланың құқығы заңмен бекітіледі. Құқық қорғауды ата-аналар, бағып-оқытып, тәрбие беру және қамқорлыққа алу органдары, сот, прокурор жүзеге асырады. Заң баланы озбырлықтың түрлерінен оның абыройын төмендетуден, ата-аналар тарапынан болатын қиянаттан қорғайды. Қазақстан

Республикасында балалардың мүддесі қорғала отырып, ондай ата-аналарды ата-аналық құқықтан және баланы бағып-қағуға беруден айыруға байланысты шараларды қолдану заңдық тұрғыдан қарастырылған.

Халықаралық балаларды қорғау күні 1949 жылы қабылданған. Халықаралық демократиялық әйелдер Федерациясының шешімімен бірінші халықаралық балаларды қорғау күні 1950 жылы өткізілді. Әлемдік балаларды қорғау күні – бұл гуманды және әділетті қоғам құру үшін қажетті жағдай ретінде ересектерге балалардың еркін өмір сүруі, білім алуы, күш көрсету мен психологиялық зорлық-зомбылықтан қорғау, балалар еңбегін пайдаланудан қорғау, құқығын сақтау керектігі туралы ескерту. Балаларды қорғау күні туралы іс-шаралар өткізіледі. Ондағы мақсат қоғам назарын балалар мәселелеріне, оларды түрлі қауіп-қатерден қорғауға аудару. 1959 жылғы БҰҰ балалар құқығын қорғау декларациясын қабылдады, ата-аналарды, мемлекеттік органдарды, жергілікті билік пен үкіметті, мемлекеттік емес мекемелерді, декларацияда жазылған балалардың құқығымен еркіндігін мойындауға және оларды сақтауға шақырды. Декларация тек ұсыныс сипатында болады, міндеттеу күші болады. Балалардың ең озық мүдделерін қамтамасыз ету мақсатында Елбасы Н.Ә. Назарбаев бұл Конвенцияға қол қойды, оны үкіметіміз 1994 жылы ратификациялады. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы «Бала құқығы туралы» №345-ІІ Заңы қабылданды. Бала құқықтары туралы халықаралық Конвенцияда мемлекет әрбір баланың аман-сау өсіп, жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді, бала өмірге келе салысымен тіркеуге алынады және өзіне есім мен азаматтық алуға құқылы, әрбір бала өз отбасында, ата-насымен өмір сүруге құқылы, баланы ата-анасынан ажыратуға ешкім құқықты емес, бала тынығуға және мәдени демалға құқылы, әрбір баланың ой-пікірі, ар-ождан және дін еркіндігіне құқығы бар, бала өзі қалаған спорт түрімен шұғылдануға құқылы, денсаулығын сақтауға, емделуге, өз ойын еркін айтуға құқылы. «Қазақстан Республикасының балалар құқығын қорғау туралы» ҚР заңдарының талаптарына сәйкес, әрбір бала ҚР Заңдары мен Конституциясын сақтауға, басқалардың құқығын, ар-намысын құрметтеуге, ата-аналары жұмысқа жарамсыз болған жағдайда қамқор болуға, Республиканың мемлекеттік нышандарын, тарихи және мәдени мұраларды қорғап, тарихи және мәдени ескерткіштерді сақтауға, табиғатты қорғап, табиғи байлықтарға жауапкершілікпен қарауға міндетті.

Уақыт тілін сәл шегеріп, 1920-1940 жылдары П.П.Блонский, В.И.Куфаев, П.И.Любинский зерттеулеріне жүгінсек, олар қылмыс жасаған жасөспірімдер – заң жағынан да зерттеуді қажет ететін басты объект екенін алғаш рет атап көрсеткен. Бұл авторлардың пікірінше, - жасөспірімнің қылмыстық әрекетке қадам басуына басты себеп – әлеуметтік факторлардың әсер етуі[8].

Қазіргі кезде жиі айтылып жүрген гендерлік теңдік деген сөз құлағымызға әбден сіңісті болған. Әйелдердің билікте немесе саясатта жүруі үйреншікті жәйт бүгінде. «Іскер ерлердің ассоциациясы» деген сөз құлаққа түрпідей естілер еді. Бұл ретте де нәзік жандылар белсенділік танытып, екі шылбыр, бір тізгінді қолдарына алып отыр. Бұлай болуы заңды да шығар.

Өйткені, бір қолымен бесікті, екінші қолымен әлемді тербеткен әйел-аналардың қоғам өміріндегі алар орны айрықша.

Бір айта кететін жайт, әйелдер мен балалар колониялары халықаралық түрме реформасы ұйымының басты назарында тұрған мекемелер санатында. Оларда шешімін таппаған түйіткілді жайлар көп бүгінде. Мәселен, әйелдерге арналған түрмелердің шалғай жерде орналасқандығынан жазасын өтеп жатқан жандардың отбасымен, туған-туыстарымен қарым-қатынастары үзіліп қалуда. Психологтар тарапынан жүргізілген сауалнамаға қатысқан әйелдердің 20 пайызы жұбайларынан зорлық-зомбылық көргендіктен, ал 10 пайызыға жуығы күн сайын бастарынан таяқ арылмайтындығын айтып, әбден ашынғандарын алға тартқан. Біздің елімізде сотталған әйелдердің үштен екісі алаяқтыққа байланысты қылмыс жасап, жазаға тартылғандар. Түрмедегі нәзік жандылардың 10 пайызда астамы ауыр қылмысқа (кісі өлтіру, денеге ауыр жарақат салу, пәтер тонауға қатысу) барғандар. Ал тағы бір бөлігі есірткі саудасын қыздырғаны үшін темір торға тоғытылғандар. Осы келтірілген мәліметтердің өзінен-ақ әйелдер тарапынан жасалып отырған қылмыстардың белең алып келе жатқандығын байқауға болады. Осыдан оншақты жыл бұрын абақтыға қамалған әйелдерге қатысты қылмыстық істерде «кісі өлтіргені үшін» деген бап жиі қолданылса, қазірде нәзік жандылар түрлі айла-шарғылармен ақша табудың жолын көздеп, белгілі алаяқ Остап Бендердің әрекеттерін үлгі тұтқан секілді. Салыстырмалы түрде айта кетсек, көршілес Қырғызстанда жағдай басқаша. Айыр қалпақты ағайындар елінде жазаға тартылған әйелдердің 20 пайызы кісі өлтіргендері үшін сотталғандар. Көпшілігі жанұядағы жанжалдың кесірінен өзінің ерін о дүниеге аттандырғандар [9].

Қоғамдық өмірдің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің теңдігіне қол жеткізуге бағытталған мемлекеттік және қоғамдық қызмет саналатын гендерлік саясат туралы адамдардың күнделікті өмірдегі түсініктері әртүрлі. Мұны әйелден еркек жасау немесе жақсы әйел болу үшін еркек мінездес болу қажет деп түсіну бар. Дұрысы, гендерлік саясат әйелдерді ерлермен тең дәрежеде билікке тарту, ана мен балаға айрықша әлеуметтік жағдай жасау, отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу сияқты мәселелерді шешу болып табылады. Елбасының «Гендерлік теңдікке қол жеткізудің 2006-2016 жылдарға арналған стратегиясының» мақсаты да сол, яғни, ерлер мен әйелдерді қоғамның бар саласында теңестіру. Бір сөзбен айтқанда, мұнда әйел табиғатының, мінез-құлқының жақсы жақтары қоғамның, мемлекеттік даму жолында пайдаға, асуы керек.

Қазақстанда адамның орташа өмір жасы 66,2 жылды, соның ішінде, ерлердікі – 60,6 жылды, әйелдердікі 72,0 жылды құрайды. Әйелдер ерлерден 11,3 жыл артық өмір сүретінін де айта кетейік. Статистикалық мәліметтер әйелдердің мемлекеттік қызметтегі үлесі 58 пайыз, бизнесті дамытудағы үлесі 455 пайыз екенін көрсетеді.

Алайда, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың негізгі құрбандары да әйелдер болып келеді. «Отбасы – шағын мемлекетте» тыныштық, түсіністік болса ғана елде тыныштық орнап, ешкім ауыр қылмыс жасауға бармайды.

Заңбұзушылықтың алдын алу үшін құқық бұзушыны жазалауға емес, отбасын қолдауға және сақтауға атсалысу керек. Жазаланғаннан ешкім ештеңе ұтпайды. Керісінше, шаңырақ шайқалып, шырылдап бала қалады. Әкімшілік заңнамада отбасылық-тұрыстық қатынастар аясындағы құқыққа қарсы әрекеттер жасағаны үшін тараптардың татуласуына қатысты іс жүргізуді қысқарту көзделген. Дегенмен, сот актілерінде ол тараптардың қандай себептермен татуласқаны жалпылама сөздермен айтылады. Шын мәнінде, кәсіби медиатордың қатысуымен шешілген дау отбасындағы мәселенің ушығуына жол бермейді, сол себепті, әкімшілік істерге медиатордың араласуы тиімді әрі отбасында әйелдерге жасалатын зорлық-зомбылықты азайтуға да септігін тигізеді [10].

Гендерлік саясатты мемлекеттік саясаттың негізгі бағыты ретінде жүзеге асуы экономиканың, әлеуметтік саланың дамуымен, әйел мен ердің тең құқығының конституциялық принциптерімен қамтамасыз етілген. Гендерлік компоненттердің қоғам өмірінің барлық саласына белсенді қатысуы гендерлік теңдікке қол жеткізуге үлкен мүмкіндіктер береді. Сондай-ақ, гендерлік саясатты тек қағаз жүзінде ғана емес, сонымен қатар, қоғамның өзімен қоғамдық ұйымдар, БАҚ және т.б. арқылы жүзеге асыруы тиіс екендігін түсінуі қажет. Айта кету керек, әйелдер қай сала да қызмет етпесін, өз беделімен бірге, сала жауапкершілігін де арттырып, жұртшылық құрметіне бөленуде. Әрбір істің қиыншылығы мен қызығы, жетістігі мен жемісі болады десек, әйел қолы тимеген жұмыс жоқ. Мемлекет қайраткері, батыр, ел басқарушысы болған көрнекті әйел тұлғалардың есімдері белгілі. Бұл елімізде әйелдер қауымының гендерлік теңдікке біршама қол жеткізгендігін білдіреді. Дегенмен, гендерлік теңдікке толықтай қол жеткізу үшін заңнамалық құжаттардың күші жеткіліксіз, өйткені, бұған негізінен халықтың менталитеті мен дәстүрі түсініктері де ықпал етеді [11].

Гендерлік саясаттың мақсаты - нақты гендерлік теңдікке жету. Бұл дегеніміз, барлық азаматтардың таңдау мүмкіндіктері мен өздерінің жеке қабілеттерін ешқандай шектеулерсіз дамыта алады, яғни стереотиптер мен дәстүрлі гендерлік жүйенің ықпалынсыз жүзеге асуы тиіс. Гендерлік саясатты жүзеге асыру демократияға жетудің негізгі факторларының бірі болып табылады. Бұған дейін Қазақстанда гендерлік саясатты іске асыруды реттейтін бағдарламалық құжат «2006-2016 жылдарға арналған Қазақстан Республикасындағы гендерлік теңдік стратегиясы», және «Отбасы және 2030 жылға дейінгі гендерлік саясат тұжырымдамасы» күшіне енген болатын [12].

Елбасы Н.Назарбаев қоғам өмірінің барлық салаларында гендерлік теңдік қағидаларын іске асыру мақсатында Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын бекіткені баршамызға аян. Кемсітушіліктердің барлық түрлерін еңсеруге бағытталған аталған тұжырымдамаға көз жүгіртсек, гендерлік теңдік мәселесінің саяси салмағының қаншалықты екендігін бағамдау қиын емес.

Бірінші кезеңде (2017-2019 жылдар) отбасылық және гендерлік саясатта қол жеткізілген нәтижелерді одан әрі дамыту жөніндегі іс-шараларды жүзеге асыру көзделсе, екінші кезеңде (2020-2022 жылдар) Қазақстанның гендерлік

және отбасылық саясатының ұзақ мерзімді міндеттері мен іс-шараларын іске асыруды бастау жоспарланған. Ал, үшінші кезең (2023-2030 жылдар) еліміз дамыған отыз мемлекетке сай гендерлік саясатты қалыптастырып үлгеруі тиіс. Нәтижесінде, тіркелген некемен салыстырғанда ажырасқандардың үлесі 2020 жылға қарай – 32 пайыз, 2023 жылға қарай – 30 пайыз, 2030 жылға қарай 25 құрайды деп күтілуде. Сол сияқты, репродуктивті жасаған 1000 әйелге шаққанда аборттың коэффициенті төмендеуі керек. Әйелдерге қатысты тіркелген зорлық-зомбылық фактілерін 2020 жылға қарай – 20, 2023 жылға қарай - 30, 2030 жылға қарай – 50 пайызға азайту көзделген. Сондай-ақ, балаларға қатысты тіркелген зорлық-зомбылық фактілерін 2030 жылға қарай 50 пайызға дейін төмендету міндеті тұр. Бұдан бөлек, құжатқа сай ерлердің жалақысына қарағанда әйелдердің орташа жалақысының үлесі 2020 жылға қарай – 70, 2023 жылға қарай – 73, 2030 жылға қарай 75 пайызды құрайды деп жоспарлануда [13].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Қазақтың ата заңдары:С.З. Зиманов. Алматы «Жеті жарғы» 2006. 7-том.-2006-604 б-7 бет
- 2.Права человека для всех: Учеб. пособие / Под общ. ред. А.К. Мухтаровой. Алматы, 1999. —262 с.
- 3.Доклад о деятельности Уполномоченного по правам человека в Российской Федерации в 2001 году. М.: Юриспруденция, 2002. —416 с.
- 4.Интерес в публичном и частном праве. Научная конференция в Государственном университете — Высшей школе экономике II Журнал российского права , 2003. – с. 16-19.
- 5.Нечаева А.М. Россия и ее дети. М.: Наука, 2000. — 142 с.
- 6.Матюхин А.А. Государство в сфере права: институциональный подход. — Алматы: ВШП «Әділет», 2000. — 596 с.
- 7.Права человека: Учебник 1 Отв. ред. Е.А. Лукашева. М.: НОРМАИНФРАМ, 2000. — 573
- 8.Заң Республикалық құқықтық ғылыми-практикалық журнал № 1. 2017 жыл
- 9.Қазақстан әйелдері журналы №3, 2015 ж
- 10.Заң газеті қоғамдық-саяси, құқықтық газет №26(2951) 7сәуір 2017, 5бет
- 11.Заң газеті қоғамдық-саяси, құқықтық газет №30 (2955) 21 сәуір 2017 жыл 4 бет
- 12.[Гендерное исследование: как в Казахстане реализуется политика в отношении женщин и мужчин // zakon.kz URL: https://www.zakon.kz/4872564-gendernoe-issledovanie-kak-v-kazahstane.html](https://www.zakon.kz/4872564-gendernoe-issledovanie-kak-v-kazahstane.html)
- 13.Заң газеті қоғамдық-саяси, құқықтық газет №32 (2957) 28 сәуір 2017, 8 бет

Майшекина Эльдана Советовна

PhD доктор,

Қазақ инновациялық гуманитарлық –заң университеті, Семей қаласы

Eldana_18@mail.ru

ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ

Түйіндеме. Мақалада тұрмыстық зорлық –зомбылықты құрбаны әйел адамдардың қиын жағдайда түскенде, оларға мемлекет және қоғамдық ұйымдардың кәсіби құқықтық көмегін алу, осындай зомбылықты болдырмау қарастырылған. Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды. Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды.

Құқықтық реттеу негізі ретінде, мемлекеттік органдардың қоғамдық қатынастарға және олар қабылдайтын кешенге ықпал ету нәтижесі- әкімшілік-құқықтық тәртіп және әкімшілік-құқықтық сипаттағы құқықтық құралдар.

Түйін сөздер: отбасы, тұрмыс, зорлық, әйел, құқық, заң

Аннотация. В статье рассматривается возможность получения профессиональной правовой помощи государственных и общественных организаций для женщин – жертв бытового насилия в трудные ситуации и недопущение такого насилия. Согласно Конституции Республики Казахстан достоинство человека неприкосновенно. Никто не должен подвергаться пыткам, насилию, другому жестокому или унижающему человеческое достоинство обращению или наказанию.

В качестве основы правового регулирования рассматривались правовые инструменты административно - правового порядка и административно-правового характера как результата воздействия государственных органов на общественные отношения и принимаемый ими комплекс.

Ключевые слова: семья, брак, жертва, женщина, права, закон.

Annotation. The article considers the possibility of obtaining professional legal assistance from state and public organizations for women victims of domestic violence in difficult situations and preventing such violence. According to the Constitution of the Republic of Kazakhstan, human dignity is inviolable. No one shall be subjected to torture, violence, or other cruel or degrading treatment or punishment.

The legal instruments of the administrative - legal order and of the administrative-legal nature as a result of the influence of state bodies on public relations and the complex adopted by them were considered as the basis of legal regulation.

Keywords: Family, marriage, victim, woman, rights, law.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарын қорғауға қандай заңдар көмектеседі, сондай-ақ егер осындай қиын өмірлік жағдайға тап болған адамдарға қандай ақпараттық және тағы көмек алуға болады туралы мәселе қазіргі кезеңдегі қазақстанның ең өзекті сұрақтарының бірі болып табылады. Қоғамдағы өзекті сұрақ ретінде әртүрлі пікірлер мен ойлар туындауда.

Қоғамдағы тұрмыстық зорлық—зомбылыққа қарсы күрес-қылмысқа қарсы күрес сияқты маңызды мәселе. Өкінішке орай, отбасы мүшелеріне зорлық-зомбылық жасаудың көптеген фактілері орын алуда, жәбірленушілер осы проблемаларымен жеке қала беруі. Зардап шеккендер бұл туралы ешкімге айтпауы. Сондықтан, сотқа келетін істер өте сирек.

Қазіргі таңда, отбасылардағы әйелдер мен балаларға тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өсуіне байланысты жағдай алаңдатады. Мұндай зорлық-зомбылықтың жолын кесу керек. Мемлекет жыныстық құлдықтың, әйелге тауар ретінде қараудың айқын жағдайларын, қатаң түрде тоқтатуға тиіс деп ойлаймын.

2020 жылдың карантин енгізілгеннен кейін әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері жиілеп кетті. БҰҰ мәліметтері бойынша, бұл жағдай бүкіл әлемде, әсіресе қатаң карантин енгізілген елдерде дамып келеді.

Қазақстанда жағдай өкінішке орай, нашарлап кетті. Сәуір айының өзінде 150 нөмірі бойынша жедел желіге тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарынан 300-ден астам өтініш келіп түсті. Материалдағы мәліметтер Informburo.kz. алынды.

Карантин кезінде Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты жағдай ушығып кетті. «Дағдарыс орталықтары одағы» ЗТБ басқарма төрайымы Зульфия Байсақованың мәліметінше, 150 нөмірі бойынша жедел желіге келіп түскен: Ақпан айында 150 қоңырау; наурызда 200 қоңырау; сәуір айының бірінші жартысында 300-ден астам қоңырау түскен. Зүлфия Байсақованың пікірінше, отбасылық қарым-қатынасқа елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдай әсер етеді. Сонымен қатар, адамдар оқшауланған, олардың эмоциялары көбісі ашуды қалай басқаруды білмейді. Бұл пандемияға және жұқтырудан қорқуға қосыңыз. Сонымен қатар, карантинде көптеген адамдар жұмыссыз қалды, депрессияға түсіп іше бастағандар, ал әркімнің алкогольге реакциясы әртүрлі болуы, тұрмыстағы жан-жалды тудыруға әкелген. Жанжалдың аяғы тұрмыстың зорлық – зомбылыққа тудырған.

Мамандар елімізде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өршуі болғанын көрсетіп отыр. Олар төтенше жағдай режимі жағдайында мемлекет осы қауіпке тап болғандарға қамқорлық жасамағанын атап өтті. Мысалы, тұрмыс зорлық зомбылыққа тап болған тұлғаларға, зомбылықтан болған фактілерді тіркеу мүмкіндіктері болмағанын айта кету керек, арналған сот дәрігерлік сараптамасынан өту қиындықтар туындағаны, өйткені қала бойынша қозғалысқа тыйым салынған, блок бекеттердің қойылуы, дер уақытта жарақаттарды тіркеу мүмкіндіктеріне кедергі жасағанын байқап отырмыз. Сонымен қоса, басқада факторлардың болуы, біреудің таксиге ақшасы жоқ, онда жеткен күннің өзінде мекемелердің жұмыс уақыты шектеулі.

Мемлекетіміздің негізгі заңы-Конституция-біздің заңды құқықтарымыз бен мүдделерімізді қорғауға кепілдік береді. Ол туралы Конституциямыздың «Адам және азамат» бөлімі арналған. Қазақстан Республикасы Конституциясының 13-бабына сәйкес:

1. Әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын, қажетті қорғанысты қоса алғанда, заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы.

2. Әркімнің өз құқықтары мен бостандықтарының сот арқылы қорғалуына құқығы бар.

3. Әркімнің білікті заң көмегін алуға құқығы бар. Заңда көзделген реттерде заң көмегі тегін көрсетіледі деп регламенттелген.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелер қызметінің құқықтық негізін, Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы және БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы Конвенция,» Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы», «Қазақстан Республикасының Конституциясы», «Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі», «Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі», «Қазақстан Республикасының тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы» туралы заңы, «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы» туралы заңы. Ал, 17-бапта адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмаушылық туралы және ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайтындығы туралы тікелей айтылған.

1. Адамның қадір-қасиетіне қол сұғылмайды.

2. Ешкімді азаптауға, оған зорлық-зомбылық жасауға, басқадай қатыгездік немесе адамдық қадір-қасиетін қорлайтындай жәбір көрсетуге не жазалауға болмайды.

Келесі нормативтік актіде денсаулыққа келтірілген зиянға байланысты. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық кодексіне сәйкес, жеке бастың құқықтарына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтар 73-бап. Отбасы-тұрмыстық қатынастар аясындағы құқыққа қарсы әрекеттер қаралған.

Құқық бұзушымен отбасы-тұрмыстық қатынастардағы адамдарға сыйламаушылық көрсетіліп, былапыт сөйлеу, қорлап тиісу, кемсіту, үй тұрмысындағы заттарды бүлдіру және олардың тыныштығын бұзатын, жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғынжайда жасалған басқа да әрекеттер, егер бұл әрекеттерде қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, – ескерту жасауға не бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады. Әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер – он тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғады. 73-1-бап. Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру. Денсаулықтың қысқа мерзімге бұзылуына немесе жалпы еңбек қабілетін тұрақты түрде болмашы жоғалтуға әкеп соққан, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру – он бес айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді. Құқық бұзушымен отбасылық-тұрмыстық қатынастарда тұратын адамға қатысты жасалған әрекеттер – ескерту жасауға немесе он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер - жиырма тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді. Сонымен қатар, «сот бұйрығы» сияқты шара енгізілді. Бұл отбасылық жанжалға жазылған ресми бұйрық. Мысалы, күйеуі үйде жанжал шығарды. Көршілер полицияға қоңырау

шалды. Оқиға орнына келген қызметкерлер дебоширді ұстайды, бірақ әйелі жұбайына өтініш жазғысы келмейді және ол айқын көгеруді немесе беттегі соққыға соғу белгілері айқын болмағандықтан, бұл жағдайда қоқан лоқы көрсетушіге, бұдан былай үйде дау-дамай жасауға, қолын үй шаруашылығына көтеруге тыйым салынады. Осыдан кейін учаскелік инспектор аптасына бірнеше рет тұрғылықты жеріне барып, тексереді.

Қорғау нұсқамасын бұзғаны үшін құқық бұзушыға әкімшілік қамаққа алу ескертілуі не жауаптылыққа тартылуы мүмкін.

Жәбірленушілерді тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау мақсатында ішкі істер органдарына тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шараларын қолдану құқығы берілген:

-Профилактикалық әңгімелесу-тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектісі тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адаммен өткізіледі;

-Қорғау нұсқамасын-ішкі істер органдарының жергілікті полиция қызметінің бастығы не оның орынбасары, учаскелік полиция инспекторы не кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторы ол шығарылған кезде он алты жасқа толған есі дұрыс адамға қатысты шығарады.

Қорғау нұсқамасымен тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға, жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, оның еркіне қарамастан, оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға тыйым салынады. Өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамды ішкі істер органдары профилактикалық есепке қояды және оған профилактикалық бақылау жүзеге асырылады;

-Әкімшілік қамаққа алу - отыз тәулікке дейінгі, ал төтенше жағдайлар режимі талаптарын бұзғаны үшін қырық бес тәулікке дейінгі мерзімге белгіленеді. Әкімшілік қамаққа алуды судья айрықша жағдайларда осы бөлімнің Ерекше бөлігінде көзделген шектерде тағайындайды;

-Әкімшілік айыппұл – осы бөлімнің Ерекше бөлігінің баптарында көзделген жағдайларда және шекте әкімшілік құқық бұзушылық үшін салынатын, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған кезде қолданыста болған заңға сәйкес белгіленетін айлық есептік көрсеткіштің белгілі бір мөлшеріне сәйкес келетін мөлшерде ақша өндіріп алу.

Әрине, тұрмыстық-зорлық зомбылықты алдын алу үшін мемлекетіміздің әртүрлі шаралар жасалуда.

Мамандандырылған дағдарыс орталықтары-бұл тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамдарға көмек көрсету жөніндегі ұйымдар, олар консультациялық-психологиялық және заң көмегін өтеусіз көрсетеді, қажет болған жағдайда зардап шеккендерді медициналық мекемелерге медициналық көмек көрсету және одан әрі оңалту үшін жібереді, уақытша тұру ұсынады, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамдармен психологиялық оңалту бағдарламалар жүргізеді, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы мен алдын алу мәселелері бойынша ақпараттық-ағарту және тәрбие қызметін

жүзеге асырып келеді.

Қортыдылай келе, қазіргі кезеңдегі тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы заң Қазақстанда бірнеше жыл бұрын қабылданған болатын, бірақ сарапшылардың айтуынша, үй тиранының құрбандары бұдан аз болған жоқ. Қазіргі уақытта Парламент қабырғасында «отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы» жаңа заң жобасы жатыр.

«Азаматтық белсенділер басынан бастап отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы заңды әзірлеуге тартылды. Сарапшылар, қоғамдық ұйымдар, ел өңірлеріндегі дағдарыс орталықтарының өкілдері қатысты. Бүгін Парламент Мәжілісінің жұмыс тобы аясында талқылау жалғасуда. Барлық сындарлы ұсыныстар-назарға алынады», деген ойдамыз. Бұл талқыланудағы заң жобасы, шешілмей отырған көптеген мәселелерді шешетіне үмітпен қараймыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды.

2. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексі 2014 жылғы 5 шілдедегі (өзгерістер мен толықтырулар енгізілген ҚР 29.12.2014 №272-V Заңымен 01.01.2015 бастап қолданысқа енгізіледі).

3. Горобец К.В., Дорофеева Н.В. Профилактика семейно-бытовых конфликтов, домашнего насилия. методические рекомендации ГАУ АО «Центр психолого-педагогической, медицинской и социальной помощи» 2016. г. Астрахан.

4. Informburo.kz

Мусатаев Назар Муратович

7M04218-Құқықтың өзекті мәселелері оқу бағдарламасының магистранты,
Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей қ.

E-mail: narik_090@mail.ru

ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ҚОҒАМНЫҢ БАСТЫ МІНДЕТІ

Түйіндеме. Нақты мақалада тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу, жедел жолын кесу, әлеуетті құрбандар үшін қауіпсіз жағдайлар жасау, оларға қажетті медициналық, психологиялық, құқықтық және әлеуметтік көмектің өзге де түрлерін көрсету жағдайлары, тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін әкімшілік жауапкершілік мәселелері, зорлық-зомбылық тек отбасының ғана емес, сонымен қатар мемлекет пен қоғамның да проблемасы екендігі қарастырылады.

Түйінді сөздер: әкімшілік құқықбұзушылық, тұрмыстық зорлық-зомбылық, гендерлік теңдік, отбасы, қоғам, алдын алу.

Аннотация. В данной статье рассматривается предотвращение домашнего насилия, экстренное реагирование, создание безопасной среды для потенциальных жертв, предоставление им необходимой медицинской, психологической, правовой и социальной помощи, административная ответственность за домашнее насилие, а также насилие как проблема не только семьи, но также государства и общества.

Ключевые слова: административные правонарушения, домашнее насилие, гендерное равенство, семья, общество, профилактика.

Annotation. This article discusses the prevention of domestic violence, emergency response, creating a safe environment for potential victims, providing them with the necessary medical, psychological, legal and social assistance, administrative responsibility for domestic violence, as well as violence as a problem not only of the family, but also of the state and society.

Key words: administrative offenses, domestic violence, gender equality, family, society, prevention.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жедел жолын кесу және әлеуетті құрбандар үшін қауіпсіз жағдайлар жасау, оларға қажетті медициналық, психологиялық, құқықтық және әлеуметтік көмектің өзге де түрлерін көрсету мақсатында және гендерлік теңдік стратегиясын орындау үшін «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» [1] және «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» [2] екі маңызды заң әзірленіп, қабылданды. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға және жолын кесуге, сондай-ақ оның құрбандары болған адамдарға көмек көрсетуге бағытталған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңға 2014 жылғы 18 ақпанда қол қойылды [3]. Заңмен тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілеріне қарсы іс-қимыл бойынша құқықтық шаралар кешені белгіленді, атап айтқанда, тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік және басқа да көмектер көрсетудің құқықтық тетіктері қарастырылып, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқықбұзушылықтар үшін жаза күшейтілді.

Заңдағы ең маңызды ережелер құқық бұзушының жазасын күшейтіп,

әкімшілік іс жүргізуге қатысушының өтініші бойынша құқық бұзушыға қатысты белгіленетін ерекше талаптар тізбесін кеңейту болып табылды. Сонымен қатар айыппұл тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың пәрменді шарасы болып табылмай, зорлық-зомбылық жасаған адамның және зардап шеккен адамның отбасының жалпы бюджетінен жиі төленетіні ескеріліп, құқық бұзушы әкімшілік қамауға алынатын болды.

Отбасылық-тұрмыстық құқықбұзушылықтарға қарсы іс-қимылда негізгі қиындық - жәбірленушінің өз жағдайын ауырлатудан қорқып, зорлаушыны ұстап беруге ниеттенбеуі. Мұндай жағдайларда адамдарды қорғауды қамтамасыз ету үшін мемлекет тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жедел жолын кесуі, жәбірленушілер үшін қауіпсіз жағдайлар жасауы, оларға белгілі бір қызмет көрсету кешенін (ақпараттық, құқықтық, психологиялық және т.б.) көрсетуі, құқық бұзушыға жеке алдын алу шараларын қолдануы тиіс.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін әкімшілік жауапкершілік мәселелері Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқықбұзушылық туралы Кодексінің 10-тарауымен реттеледі [4]. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық» ұғымына 73-бап бойынша әкімшілік жауапкершілікті көздейтін құқыққа қарсы әрекеттер, яғни отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы әрекеттер қолайлы екенін атап өту қажет. Сонымен қатар, егер отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында құқыққа қарсы әрекеттер жасаған адам жәбірленушіге ұрып-соғу немесе өзге де күш қолдану әрекеттерін жасаса немесе денсаулыққа жеңіл немесе орташа ауырлықтағы зиян келтірсе, ол тиісінше қылмыстық теріс қылық ретінде қылмыстық кодекстің баптары бойынша жауапты болады.

Жоғарыда атап өтілгендей, Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізілуіне байланысты полицейлерге жаңа өкілеттіктер берілген: құқық бұзушымен алдын алу әңгімелерін жүргізу құқығы; хаттаманы немесе қорғау нұсқамасын ресімдеу үшін оны ішкі істер органдарына жеткізу құқығы; зорлық-зомбылықтың құрбандыққа қатысты мінез-құлқын шектейтін қорғау нұсқамасын шығару құқығы; әкімшілік ұстау құқығы (жәбірленушіден оқшаулау); құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу туралы сот алдында өтініш жасау құқығы; тергеу кезінде бұлтартпау шарасы ретінде ешқайда кетпеу және тиісті мінез-құлық туралы қолхат таңдалған күдіктінің немесе айыпталушының құқықтарын шектеу құқығы. Қылмыстық процесті жүргізетін орган күдіктіге, айыпталушыға жәбірленушіні іздестіруге, ізіне түсуге, оған баруға, ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және онымен өзге де тәсілдермен байланыс жасауға тыйым салынғаны туралы жазбаша ескертеді.

Ішкі істер органы шығарған қорғау нұсқамасын бұзғаны үшін, яғни тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға, жәбірленушінің еркіне қарамастан іздеуге, қудалауға, баруға, ауызша және телефонмен сөйлесуге және онымен өзге де тәсілдермен байланысты қоса алғанда санкция шегінде ескерту жасауға не бес тәулік мерзімге дейін әкімшілік қамауға алуға жазаланады. Өзіне қатысты қорғау нұсқамасы шығарылған адамды ішкі істер органдары

профилактикалық есепке қояды және оған профилактикалық бақылауды жүзеге асырады.

Сондай-ақ әкімшілік құқықбұзушылық туралы істі қарау кезінде әкімшілік құқықбұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардың және (немесе) ішкі істер органдарының өтініші бойынша сот заңда көзделген әкімшілік құқықбұзушылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеуі мүмкін. Отбасы-тұрмыстық қатынастар аясындағы құқыққа қарсы әрекеттер жасаған адамның жүріс-тұрысына үш айдан бір жылға дейінгі мерзімге жәбірленушінің отбасының кәмелетке толмаған және (немесе) әрекетке қабілетсіз мүшелерін қоса алғанда, жәбірленушінің еркіне қарамастан, оны іздестіруге, оның ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша немесе телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға; атыс қаруын және қарудың басқа да түрлерін сатып алуға, сақтауға, алып жүруге және пайдалануға; кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның рұқсатынсыз кәмелетке толмағандарға белгілі бір жерлерге баруына, басқа да жерлерге шығуына; алкогольдік ішімдік ішуге, есірткі, психотроптық заттарды қолдануға толық көлемде немесе жеке-жеке тыйым салуды көздейтін ерекше талаптар белгілеуі мүмкін.

Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында әкімшілік құқықбұзушылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленген кезде жәбірленуші мен оның отбасы мүшелерін күзету және қорғау үшін сот ерекше жағдайларда тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға осы адамның басқа тұрғын үйі болған жағдайда жәбірленушімен жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғын үйде тұруға тыйым салу түрінде әкімшілік-құқықтық ықпал ету шарасын отыз тәулікке дейінгі мерзімге қолдануға құқылы. Құқық бұзушының мінез-құлқына қойылатын ерекше талаптардың қолданылу мерзімі ішінде оған профилактикалық әңгімелесу үшін айына бір реттен төрт ретке дейін ішкі істер органдарына келу міндеті жүктелуі мүмкін.

Алайда, Әкімшілік құқықбұзушылық туралы Кодексінің 669-бабы бойынша, яғни сот үкімін, шешімін немесе өзге де сот актісін және атқару құжатын орындамағаны үшін немесе ҚР ҚК-нің 430-бабы бойынша, яғни заңды күшіне енген үкімді, шешімді немесе өзге де сот актісін немесе атқару құжатын алты айдан астам орындамағаны үшін, сол сияқты олардың орындалуына кедергі келтіргені үшін, сондай-ақ, егер қорғау нұсқамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік белгіленген [5]. Сонымен қатар отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында әкімшілік құқықбұзушылық жасаған адамның мінез-құлқына сот белгілеген ерекше талаптарды бұзғаны үшін заңда жауапкершілік көзделген. Құқық бұзушының жүріс-тұрысына арнайы талапты қою әкімшілік жауаптылыққа тарту туралы қаулыда көрініс табатындықтан, сот актісінің орындалуға тиісті міндетті бөлігі болып келеді. Айта кететін жағдай, Әкімшілік құқықбұзушылық туралы Кодексінің ерекше бөлігінде арнайы талаптың орындалғаны туралы сотты хабардар ету міндеті көзделмеген. Арнайы талаптың орындалғаны туралы полиция органдарының сотқа хабарлама жолдау міндеттілігі заңда көрініс табуы қажет. Бұл отбасы-

тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушының өз іс-әрекетін саралап, одан қорытынды шығаруға көмектеседі. Сонымен бірге, сот актісіне немқұрайды қарамай, әкімшілік іс тараптардың татуласуына байланысты тоқтатылып, жазаға тартылмаса да, кінәлі тұлғаның өз іс-әрекетіне жауапкершілікпен қарауына ықпалын тигізеді.

Әрине, көп жағдайда отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқықбұзушылықтардың құрбандары әйелдер, яғни құқық бұзушылардың әйелдері немесе азаматтық жұбайлары болып табылады. Бірақ аталған санаттағы істер бойынша қарт ата-аналар, апа-қарындастар, аға-інілер мен отбасылық бүлік шығарушылардың балалары жиі зардап шегеді. Статистикалық деректерден көрініп тұрғандай, аталған санат бойынша істердің көпшілігі тоқтатылады, бұл ретте олардың барлығы іс жүзінде жәбірленушінің әкімшілік құқықбұзушылық жасаған адаммен татуласуына байланысты. Себебі осы Кодекстің 73-бабында көзделген әкімшілік құқықбұзушылық туралы істер жәбірленушінің өтініші бойынша ғана қозғалады және ол әкімшілік құқықбұзушылық жасаған адаммен татуласуына байланысты қысқартылуға жатады. Жәбірленуші мен әкімшілік құқықбұзушылық жасаған адам қол қойған жазбаша келісім болған кезде судья істі тоқтатуға міндетті.

Сондай-ақ, аталған барлық қақтығыстар балалардың қатысуымен де орын алатыны осы істер бойынша үлкен алаңдаушылық туғызады. Балалар өз көз алдарында жасалатын қатыгездік пен жек көрушілік ауқымына еріксіз тартылып, күйзеліс пен қорқыныш сезімін бастан өткереді. Өкінішке орай, отбасылық бұзақылық жасаушылар әрдайым балағат сөйлеумен, қорлаумен, үй тұрмысындағы заттарды бүлдірумен және басқа да осындай әрекеттермен шектелмейді деп айтуға болады. Көп жағдайда отбасылық жанжалдар қол жұмсаушылықпен, дене жарақатымен және мертігумен аяқталады.

Отбасындағы зорлық-зомбылық тек отбасының ғана емес, сонымен қатар мемлекет пен қоғамның да проблемасы болып табылады.

Зорлық-зомбылықтың алдын алу - бұл әр адамның азаматтық борышы. Ешкім біреудің бақытсыздығына бейжай қарамауы керек. Сондықтан да азаматтардың түрлі зорлық-зомбылықтың алдын алуға үлес қосуы үшін құқық қорғау органдарымен ынтымақтастық сезімін ояту қажет, яғни тағы да, нөлдік төзімділік қағидаларын ұстануға бастау керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30527326
2. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P070001126>
3. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1400000175>
4. [http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235/k14235 .htm](http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000235/k14235.htm)
5. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚ АЯСЫНДА ӘЙЕЛДЕР МЕН БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйіндеме. Нақты мақалада халықаралық құқық аясында әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау мәселелері, яғни әйел мен балаға қарсы жасалатын құқықбұзушылықтар, зорлық-зомбылық көруі, кемсіту сияқты мәселелер қоғамда көп орын алуда. Осы мәселелер бойынша халықаралық шарттар зерделенді, әйел мен бала құқықтарын қорғаудың нормаларына салыстырмалы құқықтық анализ жасалып, біршама ұсыныстар қарастырылған.

Түйін сөздер: зорлық-зомбылық, әйел мен бала, халықаралық құқық, халықаралық шарттар.

Аннотация. В данной статье рассматриваются вопросы защиты прав женщин и детей в рамках международного права, то есть правонарушения против женщин и детей, насилие, дискриминация. Изучены международные соглашения по этим вопросам, проведен сравнительно-правовой анализ норм защиты прав женщин и детей, рассмотрен ряд рекомендаций.

Ключевые слова: насилие, женщины и дети, международное право, международные договоры.

Annotation. In a specific article, the issues of protection of the rights of women and children in the framework of international law, ie offenses against women and children, violence, discrimination, are widely discussed in society. International agreements on these issues have been studied, a comparative legal analysis of the norms of protection of women's and children's rights has been made, and a number of recommendations have been considered.

Keywords: violence, women and children, international law, international treaties.

Әйелдер құқығы термині барлық жастағы әйелдер мен қыздардың бостандықтары мен құқықтарын білдіреді. Бұл құқықтар белгілі бір қоғамдағы институттандырылған, ескерілмеген немесе заңмен, жергілікті әдет-ғұрыптармен және мінез-құлықпен тоқтатылуы мүмкін немесе ол құқықтар да болмауы мүмкін. Бұл бостандықтар топтастырылған және адам құқықтарының кеңірек тұжырымдамаларынан ерекшеленеді, өйткені олар көбінесе ерлер мен ер балаларға арналған бостандықтардан ерекшеленеді, сондықтан да бұл мәселе бойынша белсенділер әйелдер мен қыздардың құқықтарына қатысты тарихи және дәстүрлі гендерлік бейімділік туралы талаптарды әр уақытта және жер шарының барлық мемлекеттерінде көтерген.

Әдетте әйелдер құқықтарын қабылдаумен байланысты мәселелерге мыналар жатады, бірақ олармен шектелмейді: жеке тұлғаның тұтастығы мен дербестігі құқығы; дауыс беру құқығы (сайлау құқығы); мемлекеттік қызметке орналасу құқығы, сондай-ақ жұмыс мансабы бойынша жоғары лауазымдарда қызмет атқару; жалпы жұмыс істеу; әділетті жалақыға және тең төлемге, мүлікке меншік құқығына; білім алуға, әскери қызмет немесе әскерге шақыру құқығы; келісімшарттар жасасу және отбасылық, ата-ана және діни құқықтарға ие болу мәселелері жиі көтеріледі.

Әйелдер мен балалардың құқықтарын халықаралық-құқықтық қорғау жалпы адам құқықтары туралы шарттардың негізінде де, арнайы келісімдерге сәйкес те жүзеге асырылады. Жынысқа байланысты дискриминацияға жол

бермеу принципі көптеген халықаралық-құқықтық актілерде бекітілген.

Осы құқықтарды іске асыру мақсатында көптеген халықаралық шарттар қабылданған болатын. Мысалы 1952 жылғы Әйелдердің саяси құқықтары туралы конвенция әйелдердің барлық сайлауларда ерлермен тең дауыс беру, сайлау және сайлану, мемлекеттік және мемлекеттік қызметте лауазымдарды иелену, мемлекеттік және мемлекеттік функцияларды орындау құқығын ерлермен тең негізде белгілейді. 1962 жылғы неке туралы конвенциясы қабылданды, неке жасы және некені тіркеу туралы конвенция екі жақтың келісімінсіз некеге жол бермейді. Некенің міндетті ресми тіркеуі белгіленді. Неке куәгерлердің және некені рәсімдеуге құқығы бар орган өкілінің қатысуымен жеке жасалуы керек. Мемлекеттер некенің ең төменгі жасын белгілейтін заң шығаруы қажет. Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы 1979 жылғы конвенция мемлекеттердің әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою міндеттемесін қарастырады. Әйелдерге қатысты дискриминация дегеніміз - ерлер мен әйелдердің теңдігі, адам құқықтары мен негізгі принциптері негізінде әйелдердің құқықтарын танылуын әлсіретуге немесе теріске шығаруға бағытталған, жынысына байланысты кез-келген айырмашылықты немесе шектеуді білдіреді. Нақты осы дискриминацияны жою осы конвенция шегінде көзделген болатын.

Мемлекеттер өздерінің ұлттық заңнамаларына ерлер мен әйелдер арасындағы теңдік қағидатын енгізуге, әйелдерге қатысты кез-келген кемсітушілікке тыйым салуға, санкциялар орнатуға және әйелдер құқығын ерлермен тең дәрежеде заңды түрде қорғауға мүмкіндік беруге міндетті. Әйелдердің еркектермен тең құқық қабілеттілігі және оны жүзеге асырудың тең мүмкіндіктері бар.

Әйелдерге барлық сайлаулар мен референдумдарда дауыс беру, мемлекеттік қызметтерді атқару, елдің қоғамдық-саяси өміріне қатысу құқығы, азаматтық, білім беру, еңбек ету, әлеуметтік қамсыздандыру, денсаулық сақтау саласындағы тең құқықтар кепілдендірілген. Мемлекеттер әйелдер саудасы мен жезөкшелікті қанаудың жолын кесу үшін барлық шараларды қабылдауы қажеттілік етеді.

2003 жылы Интернеттегі педофилияға қарсы күрес конференциясы өтті. Конференцияны Халықаралық із-түссіз жоғалған және қанаушы балалар орталығы (ИСМЕС) ұйымдастырды. Қатысушыларға құқық қорғау органдарын онлайн режимінде балаларға арналған «аңшылармен» күресу бойынша бағдарлама ұсынылды. Бағдарламаға тергеу, дәлелдемелер жинау, компьютерлік криминалистика, психологиялық портреттен педофилді «анықтау» кіреді. ИСМЕС ұсынған бағдарлама - бұл 2002 жылы өткен балалар порнографиясына қарсы бірінші дүниежүзілік форумда жасалған жоспардың маңызды бөліктерінің бірі. 2004 жылдан бастап балалар порнографиясына қарсы әмбебап науқан бастау алды.

Елімізде де жақында осы бағыт бойынша әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылық үшін жазаны қатандату аясында «Отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы күрес туралы» заң жобасы әзірленді, ол тұрмыстық зорлық-

зомбылыққа қарсы күрес субъектілерінің тізбесін кеңейтуді, уәкілетті органдардың өкілеттіктерін шоғырландыруды, өзара іс-қимыл тетіктерін анықтайды. Қорғау бұйрығының мерзімдерін арттыру, қылмыскердің түзеу бағдарламасынан өту рәсімін енгізу сияқты мәселелер қарастырылған болатын.

Әрине, барлық жасалған жұмыстар өз жемістерін берді бірақ қазіргі күнде де тоқтап қалмай ол өз ісін ары қарай жасауы тиіс. Заман талабына сай халықаралық аренада жоғары дәрежеге ие мемлекеттер мен коммерциялық емес ұйымдар заң жағынан, тәртіп жағынан, экономикалық сондай-ақ әлеуметтік жағынан төмен мемлекеттерге көмек көрсетуі қажеттілік етеді. Әйел мен бала құқығын қорғау идеологиялық аспектісі мен қатар қаржылық жағынан қамтамасыз етуге алғышарттар қолға алынса деген пікірдеміз. Әйел заты алдымен ана, балаға тәрбие беруші, отбасын ұйытып отыратын тұлға. Философияда отбасыны кішігірім мемлекет ретінде қарастырады, егер кіші мемлекет ішінде тұрақтылық болса онда отанымызда жанданатынына еш күмән жоқ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Morey, Dr Robert A. The Bible, Natural theology and Natural Law: Conflict Or Compromise? (англ.).- Xulon Press, 2010. - P.282. - ISBN 978-1-60957-143-6.
2. The Bible, Natural theology and Natural Law: Conflict Or Compromise, 2010, p. 297.
3. Локвуд, Берт Б. (ed.), Права женщин: «Области прав человека» Reader (Джон Хопкинс Юниверсити пресс, 2006), ISBN 978-0-8018-8374-3

ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТҮРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ- ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ШЕҢБЕРІНДЕГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТ

УГОЛОВНАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ПРОФИЛАКТИКИ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН

УДК 343.235.2

Авдеева Ольга Анатольевна

доктор юридических наук,
профессор кафедры государственно-правовых дисциплин,
Восточно-Сибирский институт МВД России
г. Иркутск, Россия

Авдеева Екатерина Вадимовна

кандидат юридических наук,
доцент кафедры уголовного процесса
Восточно-Сибирский институт МВД России
г. Иркутск, Россия

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ ОЦЕНКА НАСИЛИЯ КАК СОЦИАЛЬНО НЕГАТИВНОГО ЯВЛЕНИЯ

Аннотация. В статье отражены актуальные проблемы правового регулирования методов и средств противодействия насилию как социально-негативному явлению, назревшие в национальных правовых системах. Анализируется процесс формирования правовых гарантий, закрепленных в нормах международного права. Отмечено, что международно-правовые акты, декларируя общепризнанные права и свободы каждого человека, устанавливают обязанность каждого государства обеспечить их соблюдение и охрану на внутригосударственном уровне. Определено, что в процессе разработки правовых средств противодействия насилию как социально-негативному явлению в качестве главенствующих объектов правовой охраны признаются жизнь и здоровье человека, его свобода и неприкосновенность. Сделан вывод о том, что в ходе последовательной деятельности международного сообщества по борьбе с насилием разработке подлежало как понятие насилия, подразумевающее применение физической силы либо власти, осуществляемое преднамеренно, реализуемое действительно либо в виде угрозы, влекущее смерть, телесные повреждения, психологическую травму, отклонения в развитии, а также различного рода ущерб.

Ключевые слова: международно-правовые гарантии, права и свободы человека, механизм правового регулирования, международные акты.

Аннотация. Мақалада ұлттық құқықтық жүйелерде пісіп-жетілген әлеуметтік-теріс құбылыс ретінде зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл әдістері мен құралдарын құқықтық реттеудің өзекті мәселелері көрсетілген. Халықаралық құқық нормаларында бекітілген құқықтық кепілдіктерді қалыптастыру процесі талданады. Әр адамның жалпыға бірдей танылған құқықтары мен бостандықтарын декларациялай отырып, халықаралық-құқықтық актілер әрбір мемлекеттің олардың мемлекетішілік деңгейде сақталуы мен қорғалуын қамтамасыз ету міндетін белгілейтіні атап өтілді. Зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың құқықтық құралдарын әзірлеу процесінде әлеуметтік-теріс құбылыс ретінде адамның өмірі мен денсаулығы, оның бостандығы мен қол сұғылмаушылығы құқықтық қорғаудың басым объектілері ретінде танылатыны анықталды. Халықаралық қоғамдастықтың зорлық-

зомбылыққа қарсы дәйекті іс-әрекеті барысында физикалық күш немесе күш қолдануды білдіретін, қасақана жүзеге асырылатын, іс жүзінде жүзеге асырылатын немесе өлімге, дене жарақатына, психологиялық жарақатқа, дамудың ауытқуларына әкелетін қауіп түрінде болатын зорлық-зомбылық ұғымы ретінде жасалды деген қорытынды жасалды., сондай-ақ әр түрлі зиян.

Түйінді сөздер: халықаралық-құқықтық кепілдіктер, адам құқықтары мен бостандықтары, құқықтық реттеу тетігі, халықаралық актілер.

Annotation. The article reflects the current problems of legal regulation of methods and means of countering violence as a socially negative phenomenon that have matured in national legal systems. The article analyzes the process of formation of legal guarantees enshrined in the norms of international law. It is noted that international legal acts, declaring the universally recognized rights and freedoms of each person, establish the obligation of each state to ensure their observance and protection at the domestic level. It is determined that in the process of developing legal means to counteract violence as a socially negative phenomenon, the life and health of a person, his freedom and inviolability are recognized as the main objects of legal protection. It is concluded that in the course of the consistent activities of the international community to combat violence, the concept of violence, which implies the use of physical force or power, carried out intentionally, implemented really or in the form of a threat, entailing death, bodily injury, psychological trauma, developmental disabilities, as well as various types of damage, was to be developed.

Keywords: international legal guarantees, human rights and freedoms, the mechanism of legal regulation, international acts.

Актуальные проблемы правового регулирования методов и средств противодействия насилию как социально-негативному явлению, назревшие в национальных правовых системах, закономерно требуют обращения к нормам международного права. Международно-правовые акты, декларируя общепризнанные права и свободы каждого человека, устанавливают обязанность каждого государства обеспечить их соблюдение и охрану на внутригосударственном уровне [1]. В процессе разработки правовых средств противодействия насилию как социально-негативному явлению в качестве главенствующих объектов правовой охраны признаются жизнь и здоровье человека, его свобода и неприкосновенность [2].

Философско-правовые подходы к оценке насилия как социально-негативного явления имели место в трудах Т. Гоббса, Д. Локка, Д. Мильтона и других мыслителей Нового времени, отстаивавших взгляды о незыблемости личной свободы и физической неприкосновенности личности [3]. Прогрессивные идеи о правовых средствах противодействия насилию высказывали Т. Джефферсон, Б. Франклин, Т. Пейн [4].

К числу первых правовых актов, закрепивших незыблемость личной свободы и физической неприкосновенности личности, стоит отнести Декларацию независимости США от 04.07.1776 г. и Билль о правах 1789 г., согласно которым все люди созданы равными и наделены определенными неотчуждаемыми правами, к числу которых относятся жизнь, свобода и стремление к счастью [5]. В развитие данных актов Декларация прав человека и гражданина от 26.08.1789 г. и Конституция Франции от 03.09.1791 г. промульгировали свободу и равенство в правах, неприкосновенность личности (ст. 1, 7-10). В ходе провозглашения права каждого человека на свободу последовательной регламентации подлежали принцип равенства и меры по

обеспечению государством личной (индивидуальной) безопасности. Презумпция личной неприкосновенности провозглашается в качестве одного из ведущих принципов Конституцией Японской империи от 11.02.1889 г.

Идея об обеспечении личной (индивидуальной) безопасности становится одним из приоритетных направлений в работе международных организаций. Универсальный подход к правовой оценке свободы и неприкосновенности человека получил разработку в 1815 г. в ходе деятельности участников Венского конгресса. В 1924 г. международным сообществом была принята Женевская декларация прав ребенка, в которой указывалось, что среди основных направлений противодействия насилию как социально-негативному явлению признается защита от насилия детей.

Консолидация усилий международного сообщества по борьбе с насилием наметилась с созданием ООН и принятием 26 июня 1945 г. Устава, закрепляющего ценность человеческой личности. В результате на Генеральной Ассамблее ООН 1 декабря 1948 г. была принята Всеобщая декларация прав человека, устанавливающая недопустимость насилия и жестокого обращения.

К числу правовых актов, регламентирующих правовой механизм противодействия насилию, стоит отнести Конвенцию о защите прав человека и основных свобод от 04.11.1950 г., на основании каждого человеку предоставлено право на свободу и личную неприкосновенность, подлежащее правовой охране с помощью внутригосударственных мер. Следующей мерой по правовой защите от насилия стало принятие Генеральной Ассамблеи ООН 16 декабря 1966 г. Международного пакта о гражданских и политических правах.

Проблема противодействия насилию в отношении специальных субъектов правоотношений предопределила принятие Генеральной Ассамблеей ООН 20 ноября 1959 г. Декларации прав ребенка, устанавливающей обязанность государств создать на национальном уровне правовой механизм охраны прав ребенка в целях обеспечения их должного физического и нравственного развития.

Что касается насилия как социально-негативного явления в семье, то вслед за детьми объектами правовой охраны признаются женщины. Так, согласно Конвенции о согласии на вступление в брак, минимальном брачном возрасте и регистрации браков, принятой ООН 7 ноября 1962 г., отмечена необходимость создание на внутригосударственном уровне эффективного механизма, обеспечивающего половую свободу и неприкосновенность как женщин, так и девушек, не достигших возраста половой зрелости.

Особый вклад в формирование правового механизма противодействия насилию внесло принятие Генеральной Ассамблеи ООН 7 ноября 1967 г. Декларации о ликвидации дискриминации в отношении женщин, в соответствии с которой предусматривался комплекс мер по пресечению всех видов торговли женщинами и использования проституции (ст. 8). Важную роль в противодействие насилию сыграло принятие Генеральной Ассамблеей ООН 18 декабря 1979 г. Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, в которой акцент ставится на недопустимости таких

явлений, как апартеид, расизм и торговля женщинами и эксплуатация проституции женщин.

Последующие правовые меры международного сообщества вновь были направлены на противодействие насилию в отношении детей. Так, Генеральной Ассамблеи ООН 20 ноября 1989 г. принимается Конвенция о правах ребенка, на основании которой государства-участники обязываются с целью защиты ребенка от различных форм физического или психологического насилия осуществлять комплекс законодательных, административных, социальных и просветительных мер (ст. 19). В частности, пристальное внимание уделяется защите от сексуальной эксплуатации и сексуального совращения.

Актуальность проблемы противодействия насилию подчеркивалась в ходе Всемирной конференции, проходившей 25 июня 1993 г. Итогом деятельности международного сообщества становится разработка ключевых направлений, связанных с недопустимостью насилия по признаку пола, защитой прав «женщин и девочек», в том числе от всех форм сексуального домогательства и эксплуатации. При этом в качестве детерминант насилия указывалось сохранение в национальных правовых системах норм, основанных на «культурных предрассудках».

Особую значимость в решении проблемы, связанной с насилием, имеет принятие Генеральной Ассамблеи ООН 20 декабря 1993 г. Декларации об искоренении насилия в отношении женщин. Впервые дано понятие насилия в отношении женщин, под которым понимают «любой акт совершенного на основании полового признака насилия, причинивший или угрожающий нанесением физического, полового, психологического ущерба либо страданий женщинам, а равно угрозу совершения данных актов, принуждения или произвольного лишения свободы, как в личной, так и в общественной жизни (ст. 1). Определены формы проявления насилия, к которым отнесены как физическое, половое, так и психологическое насилие [6]. При этом к видам насилия в семье причислены следующие деяния: 1) побои; 2) половое принуждение; 3) связанное с приданым насилие; 4) изнасилование мужем жены; 5) повреждение половых органов женщины, связанное с эксплуатацией.

Нарастающие темпы насилия в семье повлекли проведение на международном уровне в Каире семинара-практикума «Предупреждение преступности с применением насилия», результатом которого стало принятие в 1995 г. резолюции «Искоренение насилия в отношении женщин» (1995 г.). 18 декабря 2008 г. была принята Декларация ООН о сексуальной ориентации и гендерной принадлежности, содержащая меры по противодействию дискриминации по признаку пола и сексуального насилия [7].

Таким образом, в ходе последовательной деятельности международного сообщества по борьбе с насилием разработке подлежало как понятие насилия, подразумевающее применение физической силы либо власти, осуществляемое преднамеренно, реализуемое действительно либо в виде угрозы, влекущее смерть, телесные повреждения, психологическую травму, отклонения в развитии, а также различного рода ущерб.

Список литературы:

1. Авдеев В.А., Авдеева О.А. Актуальные вопросы реализации уголовно-правовой политики РФ в сфере обеспечения права человека на жизнь // Российский судья. 2017. № 6. С. 19-22.
2. Кибальник А.Г. Современное понимание свободы воли в российской уголовно-правовой доктрине // Общество и права. 2017. № 1 (59). С. 31-34.
3. Международные акты о правах человека: сборник документов / Сост. В.А. Карташкин, Е.А. Лукашева. 2-е изд., доп. М.: Изд-во НОРМА, 2002. 944 с.
4. Попов А.Н. Убийство при отягчающих обстоятельствах. СПб., 2003.
5. Официальный сайт МВД РФ.URL: [http // www. mvd. ru / presscenter / staiscis / reports / show](http://www.mvd.ru/presscenter/statistics/reports/show).
6. Официальный сайт Судебного департамента при Верховном Суде РФ.URL: [http // www. consultant. ru / document / cons_doc_LAW_182365/](http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_182365/)
7. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации: утв. Указом Президента РФ от 31.12.2015 г. № 638 // Собрание законодательства Российской Федерации. 2016. № 2. Ст. 12.

Балгынтаев Асет Оралгазыевич
г. Нур-Султан, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева,
заместитель декана юридического факультета, доктор PhD
aset.balgyntaev@yandex.kz

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА БЫТОВОЕ НАСИЛИЕ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Аннотация. В статье раскрыты проблемы противодействия семейно-бытовому насилию. В последние годы они актуализировались с новой силой, вызванной законопроектом «О противодействии семейно-бытовому насилию», который был остро воспринят разными представителями нашего общества. С учетом развития общества и государства, цифровизации, а также повсеместной пандемии назрела потребность в разработке комплекса законодательных основ противодействию семейно-бытовому насилию. С сожалением, можно констатировать, что вышеуказанный законопроект и сопутствующие к нему законопроекты с этой задачей не справились.

Ключевые слова: бытовое насилие, уголовная ответственность, семейно-бытовые отношения, физическое страдание, психологическое страдание.

Аннотация. Мақалада отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы тұру мәселелері қарастырылған. Соңғы жылдары олар "отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы" заң жобасынан туындаған жаңа күшпен өзектендірілді, оны біздің қоғамның әртүрлі өкілдері қатты қабылдады. Қоғам мен мемлекеттің дамуын, цифрландыруды, сондай-ақ жаппай пандемияны ескере отырып, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың заңнамалық негіздерінің кешенін әзірлеу қажеттілігі пісіп-жетілді. Өкінішке орай, жоғарыда аталған заң жобасы мен оған ілеспе заң жобалары бұл міндетті орындай алмады деп айтуға болады.

Түйінді сөздер: тұрмыстық зорлық-зомбылық, қылмыстық жауапкершілік, отбасылық-тұрмыстық қатынастар, физикалық азап, психологиялық азап.

Annotation. The article reveals the problems of countering domestic violence. In recent years, they have been updated with a new force, caused by the draft law "On Countering family and domestic violence", which was acutely perceived by various representatives of our society. Taking into account the development of society and the state, digitalization, as well as the widespread pandemic, there is a need to develop a set of legislative bases for countering domestic violence. With regret, it can be stated that the above-mentioned draft law and its accompanying draft laws did not cope with this task.

Keywords: domestic violence, criminal responsibility, family and domestic relations, physical suffering, psychological suffering.

Конституция Республики Казахстан в ч. 1 ст. 27 провозгласила, что «брак и семья, материнство, отцовство и детство находятся под защитой государства». Отдельные аспекты гарантий защиты указанных ценностей отмечаются и в других нормах основного закона (ч.1 ст. 12, ч.1 ст.13 и др.) [1].

Международно-правовые нормы содержат целый комплекс документов, направленных на защиту прав и свобод женщин и детей.

Проблемы противодействия семейно-бытовому насилию горячо обсуждается в нашем обществе и не теряет своей актуальности. В последние годы она актуализировалась с новой силой, вызванной законопроектом «О противодействии семейно-бытовому насилию», который был остро воспринят разными представителями нашего общества.

Между тем, на сегодня в Казахстане действует Закон «О профилактике бытового насилия» от 4 декабря 2009 года (далее - Закон) [2].

Указанный закон определяет понятие бытового насилия, его виды, компетенции субъектов профилактики бытового насилия, а также меры профилактики.

С момента принятия вышеназванного закона в него вносилось порядка 13 поправок. Последние изменения и дополнения были внесены 7 июля 2020 года и носят незначительный, фрагментарный характер.

С учетом развития общества и государства, цифровизации, а также повсеместной пандемии назрела потребность в разработке комплекса законодательных основ противодействию семейно-бытовому насилию. С сожалением, можно констатировать, что вышеуказанный законопроект и сопутствующие к нему законопроекты с этой задачей не справились. В этой связи Президент К.Токаев выразил свое мнение по этому поводу: «Законопроект «О противодействии семейно-бытовому насилию» вызвал острые дискуссии в обществе. Это закономерно, актуальные проблемы должны широко обсуждаться. Его инициаторам следует пересмотреть подходы, важно учесть все мнения. Главная цель - защитить права женщин и детей» [3].

Необходимость такого закона веление времени. Но вместе с тем следует рассмотреть другие, не менее важные аспекты противодействия такому явлению как бытовое насилие. Вопросы ответственности и наказания являются одними из действенных мер противодействия. При этом вызывает научный интерес законодательный опыт определения уголовной ответственности за бытовое насилие в законодательстве зарубежных стран.

В Казахстане ответственность за причинение вреда здоровью, смерти вследствие совершения семейно-бытового насилия наступает в соответствии с административным и уголовным законодательством.

Следует отметить, что в уголовном законодательстве ряд уголовных проступков (умышленное причинение легкого вреда здоровью, побои) в части бытового насилия были декриминализованы Законом Республики Казахстан от 3 июля 2017 «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной системы». Таким образом, они перешли в разряд административных правонарушений. Из диспозиции данных административных правонарушений можно четко уяснить, что они совершаются отношении лица, состоящего с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях.

В последующем, изменениями и дополнениями в Кодекс об административных правонарушениях Республики Казахстан от 27.12.2019 года [4] санкции за административные правонарушения в виде умышленного причинения легкого вреда здоровью и побоев были пересмотрены в отношении лиц, состоявших с потерпевшими в семейно-бытовых отношениях. Теперь за эти административные правонарушения штраф не назначается. Одним из аргументов в пользу отмены приводятся доводы о том, что штрафы как

правило, выплачиваются из семейного бюджета и является дополнительной нагрузкой для пострадавшей стороны.

Возможно, в нынешних условиях это исключение является целесообразным и аргументированным. Полагаем, что практика и время покажет правильность принятой нормы.

Из нормы Закона следует, что бытовым насилием признается «умышленное противоправное деяние (действие или бездействие) одного лица в сфере семейно-бытовых отношений в отношении другого (других), причиняющее или содержащее угрозу причинения физического и (или) психического страдания» (ч.3 ст.1 Закона).

В соответствии с Уголовным кодексом к разряду бытового насилия следует отнести все уголовные правонарушения против личности, семьи и несовершеннолетних, совершенные в сфере семейно-бытовых отношений. Такой вывод вытекает из содержания норм Закона, где дан конкретный перечень видов бытового насилия — это: физическое, психологическое, сексуальное и экономическое.

В продолжение данной статьи нами приводится законодательная практика зарубежных стран в части уголовной ответственности за бытовое насилие. Он представлен с учетом емкости понятия «бытовое насилие», определенного законодательством Казахстана, поскольку понятия бытового насилия в законодательстве отдельных стран может и не быть.

Уголовный кодекс Дании содержит несколько глав (23 и 25), в которых имеются преступления, связанные с бытовым насилием.

Глава 23 посвящена преступлениям против семейных отношений. В указанной главе в статье § 210 отмечается:

«(1) Любое лицо, которое вступает в половое сношение со своим прямым потомком, подлежит тюремному заключению на любой срок, не превышающий шести лет.

(2) Любое лицо, которое вступает в половое сношение со своим братом или сестрой, подлежит тюремному заключению на любой срок, не превышающий двух лет. Наказание может быть отменено в случае, если лицо не достигло 18 лет.

В другой статье § 213 предусмотрено:

(1) Любое лицо, которое пренебрежением или унижительным обращением оскорбляет своего супруга, своего ребенка или любого зависимого от него лица, не достигшего возраста 18 лет, или любое лицо, с которым оно состоит в кровном или брачном родстве по прямой линии, или которое, умышленно уклоняясь от содержания или участия в содержании таких лиц, доводит их до нищеты, подлежит тюремному заключению на любой срок, не превышающий двух лет, или при смягчающих обстоятельствах - простому заключению под стражу.

Главой 25 в статье §244 установлено, что «любое лицо, которое совершает насильственное деяние против другого лица или иным образом нападает на это лицо, подлежит штрафу или простому заключению под стражу,

или тюремному заключению на любой срок, не превышающий одного года и шести месяцев [5].

В Уголовном кодексе Эстонской Республики от 6 июня 2001 года не имеется отдельного раздела, посвященного бытовому насилию. Но он образуется из ряда составов преступлений, содержащихся в разных разделах.

Подраздел 2 «Насильственные деяния» содержит статьи, где жертвой бытового насилия может оказаться лицо, состоящее в семейно-бытовых отношениях. В частности, статьи 120 «Угроза» и 121 «Применение физического насилия».

Диспозицией ч.1 ст. 120 определено, что угроза убийством, причинением вреда здоровью либо порчей или уничтожением имущества в существенном размере, если имелись основания опасаться осуществления угрозы, – наказывается денежным взысканием или тюремным заключением на срок до одного года.

Часть 1 статьи 121 «Применение физического насилия», предусматривает ответственность за причинение вреда здоровью другого человека, а также применение физического насилия, причиняющего боль. Квалифицирующий состав этой статьи предусматривает ответственность за совершения деяния, предусмотренного частью первой, в отношении близких или зависимых отношениях. В этом случае лицо наказывается денежным взысканием или тюремным заключением на срок до пяти лет.

Другой раздел посвящен виновным деяниям против сексуального самоопределения (Раздел 7).

Статья 144. Половое сношение с родственником по нисходящей линии

(1) Вступление родителя, лица, обладающего правами родителя, бабушки или дедушки в половое сношение с дочерью, сыном, внучкой либо внуком или совершение иного деяния сексуального характера – наказывается тюремным заключением на срок от двух до восьми лет.

(2) То же деяние, совершенное лицом, ранее совершившим преступление, предусмотренное настоящим разделом, – наказывается тюремным заключением на срок от трех до восьми лет.

(3) В случае преступления, указанного в настоящей статье, если оно было совершено лицом, которое ранее было наказано за совершение преступления, указанного в настоящем разделе, назначенное наказание не подлежит полному условному неприменению.

Законодательный интерес вызывает опыт Израиля, где уголовная ответственность устанавливается **Законом об уголовном праве Израиля от 1977 г.** Так, на наш взгляд, имеется 4 вида преступлений, вытекающих из семейно-бытовых отношений. Это:

1. Статья 333. Тяжкое телесное повреждение.

Тот, кто незаконно причиняет лицу тяжкое телесное повреждение, наказывается тюремным заключением сроком на семь лет.

2. Статья 334. Ранение.

Тот, кто незаконно наносит лицу ранение, наказывается тюремным

заклучением сроком на три года.

3. Статья 335. Телесное повреждение и ранение при отягчающих обстоятельствах.

(алеф). Если совершено преступление, предусмотренное статьями 333 или 334:

(1) когда преступник имел при себе огнестрельное или холодное оружие, то он наказывается удвоенным наказанием, предусмотренным за преступление;

(2) в присутствии двух или более лиц, собравшихся вместе для совершения деяния кем-либо одним или некоторыми из них, то каждый из них наказывается удвоенным наказанием, предусмотренным за преступление.

(алеф 1). Тот, кто совершает преступление, предусмотренное статьёй 333, в отношении члена его семьи, наказывается тюремным заключением сроком на десять лет.

(бет). Тот, кто совершает преступление, предусмотренное статьёй 334, в отношении члена его семьи, наказывается удвоенным наказанием, предусмотренным за преступление. Относительно настоящей статьи «член его семьи» - включает лицо, которое было в прошлом членом его семьи, и оно является одним из следующих:

(1) его супругом, включая сожителя как супруга;

(2) несовершеннолетним либо беспомощным, в отношении которых преступник является ответственным.

4. Статья 351. Преступления против половой неприкосновенности в семье и преступления против половой неприкосновенности, совершённые лицом, ответственным за беспомощного

(алеф). Тот, кто совершает изнасилование, предусмотренное статьёй 345(алеф), либо акт содомии, предусмотренный статьёй 347(бет) в отношении несовершеннолетнего лица, которое является членом его семьи, а равно в отношении беспомощного и при этом он является лицом, ответственным за беспомощного, то он наказывается тюремным заключением сроком на двадцать лет.

(бет). Тот, кто вступает в половое сношение с женщиной в возрасте от четырнадцати лет до двадцати одного года, и она является членом его семьи, а равно тот, кто совершает акт содомии в отношении лица в возрасте от четырнадцати лет до двадцати одного года и он является членом его семьи, наказывается тюремным заключением сроком на шестнадцать лет.

Особого внимания заслуживает уголовное законодательство Украины, где имеется отдельная статья, предусматривающая ответственность за бытовое насилие.

Уголовный кодекс Украины от 5 апреля 2001 года в диспозиции статьи 126 – 1 определил, что «Домашнее насилие, то есть умышленное систематическое совершение физического, психологического или экономического насилия в отношении супругов или бывших супругов или другого лица, с которой виновный находится (находился) в семейных или близких отношениях, что приводит к физическим или психологическим

страданиям, расстройств здоровья, утраты трудоспособности, эмоциональной зависимости или ухудшения качества жизни потерпевшего».

Наказывается данное деяние общественными работами на срок от ста пятидесяти до двухсот сорока часов, либо арестом на срок до шести месяцев, или ограничением свободы на срок до пяти лет, или лишением свободы на срок до двух лет.

Из диспозиции представленной статьи можно сделать вывод, что сексуальное насилие в отношении супругов или бывших супругов, или другого лица квалифицируются другими составами Уголовного кодекса.

Как видим, из анализа в зарубежном уголовном законодательстве нет четкого понимания, какие именно преступления относятся к разряду семейно-бытовых. За исключением уголовного законодательства Украины, где имеется отдельный состав именуемый как домашнее насилие.

С точки зрения уголовного закона для правоприменителя важно уяснить, какие именно противоправные действия охватываются понятием бытового насилия. Казахстанский уголовный кодекс не определяет перечень уголовных правонарушений, которые можно отнести к бытовым. На наш взгляд это объясняется тем, что правовая природа бытового насилия сочетает в себе семейно-бытовые отношения. То есть, все зависит от того, имеются ли семейно-бытовые отношения между потерпевшим и подозреваемым (обвиняемым). При этом отсутствие перечня видов уголовных правонарушений порождает определённые трудности ведения статистического учета бытового насилия. В связи с этим предлагается законодательно определить круг уголовных правонарушений, относящихся к категории семейно-бытовых.

Список использованной литературы

1. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>
2. Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» от 4 декабря 2009 года № 214-IV// http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_z090214.htm
3. Токаев высказался о новом законе о семейно-бытовом насилии // <https://alau.kz/tokaev-vyskazalsja-o-novom-zakone-o-semejno-bytovom-nasilii/>
4. Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и усиления защиты прав личности» от 27 декабря 2019 года № 292-VI ЗРК// <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000292#z1031>
5. Уголовный кодекс Дании / Научное редактирование и предисловие С. С. Беляева, канд. юрид. наук (МГУ им М В Ломоносова) Перевод с датского и английского канд. юрид. наук С.С. Беляева, А.Н. Рычевой - СПб Издательство «Юридический центр Пресс», 2001-230с.

Ерланова Ақерке Ерланқызы

Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университетінің қылмыстық -
құқықтық пәндер кафедрасының оқытушысы, Семей қ.

E-mail: akuweva98@mail.ru

ӘЙЕЛДЕРДІҢ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Аннотация. Қазіргі таңда отбасылық зорлық-зомбылық тақырыбы – қоғамдағы ең түйткілді және көп талқыланатын тақырыптардың бірі. Әрбір үшінші қазақстандық отбасында тұрмыстық зорлық-зомбылық көрсетіледі. Қазақстан әйелдері тұрмыстық зорлықты заң жүзінде қылмыстық іске көшіріп, сексуалды сипаттағы қылмыстардың жауапкершілігінің күшейтілуіне қол жеткізуге тырысуда. Бұл Жол картасы аясында біздің еліміздегі әйелдердің өмір сапасын жақсартуға қатысты тапсырмалардың бірі болып табылады.

Түйінді сөздер: тұрмыстық зорлық-зомбылық, әйел, қылмыстық құқық бұзушылық, криминологиялық аспект.

Аннотация. На сегодняшний день тема семейного насилия - одна из самых проблемных и обсуждаемых в обществе. В каждой третьей казахстанской семье происходит насилие в семье. Женщины Казахстана пытаются добиться усиления ответственности за преступления сексуального характера, законодательно переводя бытовое насилие в уголовное дело. Это одна из задач, которая касается улучшения качества жизни женщин и детей в нашей стране.

Ключевые слова: семейное насилие, женщина, уголовные правонарушения, криминологический аспект.

Annotation. Today, the topic of family violence is one of the most problematic and discussed in society. Domestic violence occurs in every third family in Kazakhstan. Women of Kazakhstan are trying to strengthen the responsibility for sexual crimes by legislating domestic violence into a criminal case. This is one of the tasks that concerns improving the quality of life of women and children in our country.

Keywords: family violence, women, criminal offenses, criminological aspect.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық — отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы бір адамның басқа адамға қатысты физикалық және психикалық азап келтіретін немесе келтіру қатері бар, жеңіл дене жарақатымен немесе денсаулыққа өзге де болмашы зиянмен ұштасқан қасақана құқыққа қарсы әрекеті. Түрлі елдердің заңнамасы «зорлық-зомбылық» терминін түрліше түсіндіреді. Мысалы, Эквадор заңы оны «күш көрсету, психологиялық немесе жыныстық зорлық-зомбылық қарым-қатынасқа әкелген кез келген әрекет немесе әрекетсіздік» ретінде анықтайды. АҚШ-тың Үлгілі Қылмыстық кодексінде «құқыққа қайшы зорлық-зомбылық», «өлімге әкелетін зорлық-зомбылық», «қорғану тәртібіндегі зорлық-зомбылық» сияқты зорлық-зомбылық ұғымдары кездеседі; зорлық-зомбылыққа заңға қайшы болып табылатын әрекеттер ғана емес, сондай-ақ кейбір жағдайларда заңға қайшы деп саналмайтын әрекеттер де жатқызылады. **Дүние жүзінің көптеген елдерінде зорлық-зомбылық әрекеттері отбасы саласы үшін ең қауіпті және ауыр деп қаралады.** Алыс және таяу шет елдерінің оң тәжірибесін қолдана отырып,

қазақ отбасының ұлттық ерекшеліктері туралы ұмытпау керек екенін ерекше айта кету керек. Сонымен қатар, отбасы ішіндегі зорлық-зомбылық қылмыстары профилактикасының виктимологиялық бағдарлығына да назар аудару керек.

Әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық бұл-маңызды әлеуметтік проблема болып табылады. Жыл сайын елімізде әйелдерге қарсы 2,5 мыңнан аса қылмыс тіркеледі. Оның ішінде өліммен аяқталғандары да жетерлік. Зорлық-зомбылық салдары әйелдердің қоғамға араласуы және отбасы институтына теріс әсер етеді. Қазіргі кезде Қазақстанда әйелдерді отбасындағы зорлық-зомбылықтан дағдарыс орталықтары құтқаруда. Жыл сайын орталықтар 25 мың әйелге заңгерлік, психологиялық көмек және әлеуметтік қолдау көрсетеді. 4 мыңға жуық әйелге уақытша баспана берілді.

Әлемде зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы істердің жағдайы бойынша 2014 жылғы баяндамасына сәйкес, әлемде әйелдердің 35% өмірі барысында жыныстық серіктесінің тарапынан немесе басқа тұлғалар тарапынан жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшырайды. Орта есеппен ер адаммен қарым-қатынаста тұратын әйелдердің 30% өзінің серіктесі тарапынан физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылықтың қандай да бір нысанына ұшырайтыны туралы хабарлаған. Әлемде әйелдерді өлтірудің 38 %-на дейін фактілерін олардың жыныстық серіктестері жасайды.

Қазіргі кезде криминологиялық әдебиетте отбасылық саладағы қылмыстық мінез-құлықтың себептері түрлі көзқарастардан қаралады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықты зерттейтін батыс криминологтардың басым бөлігі отбасы ішіндегі қылмыстық мінез-құлықтың генезисін қоғам мен отбасы ішіндегі ер адамдардың үстемдігінен (былайша айтқанда, феминистік теория), ата-анасынан балаларына берілетін ер адамның әйелге зорлық-зомбылық жасау бейімділігінен (отбасылық жүйелер теориясы), алкогольизм мен психиканың бұзылуы салдарынан кейбір субъектілердің қоғамда өмір сүру қабілетсіздігінен (психопатологиялық теория) көреді. Себептіліктің криминологиялық теориясының айқын көрінетін артықшылығы, қылмыстық құқық бұзушылықтарының жасалуына әкелетін себепті байланыстарды зерттеу қылмысты жасаған адамның жеке 21 психологиясымен және бұл адамның оның тікелей айналасымен өзара әрекеттесу салаларымен шектелмей, макроәлеуметтік құбылыстар мен үдерістерге таралатынында болып табылады. Құқық бұзушылықтың себепті байланыстары қоғамның базисінде, сондай-ақ қарым-қатынасында зерттелуде.

Отбасы саласындағы зорлық-зомбылық қылмыстық құқық бұзушылықтарының себептері қылмыстық мінез-құлық себептерінің жалпы жүйесінің шағын жүйесін құрайды. Осы тақырыпқа Д.А.Шестаков, Е.П.Ким; Б.Тугельбаева, М.С.Кемали, Е.Кудайбергенов, С.М.Сапаралиева т.б. ғалымдар жұмыстарын арнаған.

Зорлық-зомбылық қылмыстық құқық бұзушылықтарының едәуір бөлігі отбасы ішінде жасалады. Қылмыстық зорлық-зомбылық феноменінің мәні отбасы ішіндегі балаларға қатысты зорлық-зомбылық

уақыт өте келе кәметке толмағандар мен жастар арасындағы зорлық-зомбылыққа айналатынында жатыр, олар кейін бұны «эстафетамен» өз ұрпақтарына жеткізеді. Халықаралық қоғамдастық отбасы саласындағы қылмыстық зорлық-зомбылықты бүкіл дүние жүзінде кең тараған «індет» деп таниды. Көптеген дауларды күштің көмегімен шешетін отбасылардың болуы, криминалдық зорлық-зомбылықтың халықтың тұтас топтары үшін тұлғаралық жанжалдарды шешудің әдеттегі тәсіліне айналуына әкеледі. Бұл жалпы әлеуметтік өмірді ыдыратады, қоғамдық қауіпсіздікке қауіп төндіреді. Қалыпты, сондай-ақ қалыптан ауытқитын мінез-құлықты тәрбиелеуде отбасының рөлі өте маңызды астады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жарикбаев К.Б. Общая психология. - А., 2004.
2. Ильяшенко А.Н. Противодействие насильственной преступности в семье: уголовно-правовые и криминологические аспекты: - М., 2003. - 511 с.
3. Кудрявцев В.Н. Лекции по криминологии. - М., 2008. - 122 с.
4. Шестаков Д.А. Семейная криминология: Семья - конфликт - преступление. - СПб., 1996. - 264 с.
5. Криминология: учебное пособие. Под ред. С.Я. Лебедева, М.А. Кочубей. - М.: ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право. - 2007. - 519с.
6. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции. - М.: «Логос», 2004. - 448 с.
7. Шестаков Д.А. Преступность среди социальных подсистем. 2-е изд., перераб. и доп. - СПб.: Издательство Р.Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. - 353 с.
8. Аванесов Г.А. Криминология. - М., 1984. - 339 с.
9. Сыздыкова Ш.Е. «Отбасылық-тұрмыстық зорлыққа қарсы шаралардағы гендерлік теңдіктің орны» Хабаршы им. Кунаева. №4 (29). Алматы, 2008. - 159-161б.

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТҮРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ШЕҢБЕРІНДЕГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТТЫҢ ЖАЛПЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу шеңберіндегі қылмыстық саясаттың жалпы мәні ашылып, әйелдерге қатысты жасалатын зорлық-зомбылықтың себептері мен алдын алу мәселелері қарастырылды.

Түйін сөздер: әйел құқығы, интимдік зорлық-зомбылық, зорлық зомбылықтың алдын алу.

Аннотация. В статье раскрывается общая сущность уголовной политики в сфере предотвращения насилия в отношении женщин, причины и вопросы предотвращения.

Ключевые слова: права женщин, интимное насилие, предотвращение насилия.

Annotation. The article reveals the general essence of criminal policy in the field of preventing violence against women, the causes and issues of prevention.

Keywords: women's rights, intimate violence, violence prevention.

Әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылық – қазіргі таңдағы ең жойқын адам құқығы бұзылуының бірі болып отыр. Бұл денсаулық пен өмірге қауіпті мәселе, гендерлік теңсіздік. Зорлық-зомбылық әйелдердің қоғамдық өмірге араласуына кедергі келтіреді. Гендерлік зорлық-зомбылық отбасылар мен қоғамдастық арасындағы байланысты әлсіретеді. Гендерлік зорлық-зомбылық жайттары экономикалық дағдарыс, конфликт немесе эпидемия сияқты кез келген төтенше жағдай кезінде өседі. БҰҰ Бас хатшысы Антониу Гутерриш COVID-19 пандемиясы кезінде үйдегі зорлық-зомбылық туралы хабарламалар санының күрт өскенін атап өтті. Гутерриш мырза әлем елдерін әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алуға қатысты қатаң шараларды қолға алуға шақырды.

Сөзімнің дәлелі Елбасының өзі қоғамдағы әйелдердің құқығы туралы көзқарасын білдіре келе, “Қоғамның өркениеттік деңгейі оның әйелдерге деген қарым-қатынасымен өлшенеді...” деп тұжырымдауында үлкен мән жатыр. Осы орайда еліміздегі әйелдердің құқығын қорғауға барынша көңіл бөліну қажет. Қоғам өмірінің барлық салаларында гендерлік теңдік қағидаттарын іске асыру мақсатында қабылданған «Қазақстан Республикасында 2006-2016 жылдарға арналған Гендерлік теңдік стратегиясын бекіту туралы ҚР Президентінің 29 қараша 2005 жылғы Жарлығында «отбасы мүшесінің заңды құқықтары мен бостандықтарына қысым көрсететін, оның тәнін немесе жан дүниесін қинап, моральдық зиян келтіретін отбасының бір мүшесінің екінші мүшесіне кез-келген қасақана іс-әрекеті отбасындағы зорлық-зомбылық болып танылатыны» көрсетілген.

Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық– отбасы-тұрмыстық қатынастар аясында бір адамның басқаға (басқаларға) қатысты дене зардабын және (немесе) психикалық зардап келтіретін немесе келтіру қаупі бар құқыққа қарсы қасақана әрекеті (іс-әрекеті немесе әрекетсіздігі). Көбінесе әйелдер мен балалар

тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбандары болып табылады. Әйелдер мен балаларға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық көбінесе білім деңгейінің және әлеуметтік-экономикалық жағдайдың төмен болуы себепті туындауы мүмкін.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін кінәлі тұлғалар Қазақстан Республикасы «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодексінің 73 бабы бойынша жауапкершілікке тартылуы мүмкін, ал олардың әрекеттерінде қылмыстық құқық бұзушылық құрамы бар болған жағдайда, олар Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 110 (қинау), 131 (қорлау) баптары бойынша қылмыстық жауапкершілікке тартылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелер қызметінің құқықтық негізін БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы мен Әйелдерге қатысты кемсітудің барлық нысандарын жою туралы конвенциясы, Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі, Қазақстан Республикасының «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодексі, Қазақстан Республикасының «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Заңы, Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексі, Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының Ішкі Істер органдары туралы» Заңы және басқа нормативтік құқықтық актілер құрайды.

Қазақстан Республикасында тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жүзеге асыратын субъектілер:

- 1) Қазақстан Республикасының Үкіметі;
- 2) жергілікті атқарушы органдар;
- 3) отбасы және гендерлік саясат істері жөніндегі комиссия;
- 4) кәметке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар;
- 5) ішкі істер органдары;
- 6) қамқоршылық және қорғаншылық органдары;
- 7) білім беру органдары;
- 8) көмек көрсету ұйымдары;
- 9) дағдарыс орталықтары болып табылады.

«COVID-19 басталғанға дейін де әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылық пандемия деңгейіне жетті. Өткен жылы әлемде 243 миллион әйел мен қыз интимдік зорлық-зомбылыққа ұшырады. Сонымен бірге, зорлық-зомбылық көрген әйелдердің 40 пайыздан азы көмекке жүгінеді немесе көмек сұрайды. Коронавирустың таралуын тоқтату үшін елдер оқшаулау шараларын енгізген кезде, әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық, әсіресе тұрмыстық зорлық-зомбылық күшейе түсті — кейбір елдерде сенім телефонына қоңырау шалу төрт есеге артты. Біріккен Ұлттар Ұйымының Халықты қоныстандыру қорының (ЮНФПА) бағалауы бойынша карантиннің әр 3 айы жаңа құрбандарға әкеледі — қосымша 15 миллион әйел», — деді Наргис Азизова, Еуропалық және Орталық Азия аймақтық «БҰҰ-әйелдер» құрылымының

үйлестірушісі. Сондықтан қазіргі кезде үкіметтің нақты іс-әрекеттері халықаралық нормалар мен стандарттарға сәйкес зорлық-зомбылық құрбандарын тиімді және уақытылы қорғау мен көмек көрсетуді қамтамасыз етуі қажет.

2011 жылы 7 сәуірде Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы күрес туралы жана конвенция «Ыстанбұл конвенциясы» қабылданды. Жалпы Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенция (1992ж.) және Декларацияда (1993ж.) Біріккен Ұлттар Ұйымы қолданған тұжырымдамаға сүйене отырып, «әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты» Конвенция «адам құқықтарын бұзу және әйелдерге қатысты кемсітушіліктің бір түрі» ретінде анықтайды, оған «гендерлік зорлық-зомбылықтың барлық әрекеттері, бұл әйелдер үшін физикалық, жыныстық, психологиялық немесе экономикалық зиян келтіруге немесе азаптауға әкеп соқтыруы немесе әкелуі мүмкін, оның ішінде қоғамдық немесе жеке өмірде болсын, осындай әрекеттерді жасаумен қорқыту, мәжбүрлеу немесе бас бостандығынан бас тарту» жатады. Ыстанбұл конвенциясы әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою бойынша үкіметтің іс-әрекеті үшін егжей-тегжейлі, жан-жақты және заңдық тұрғыдан міндетті стандарттарды қамтиды.

Құжат мұндай зорлық-зомбылыққа мүлдем төзбеушілікке бағытталған және Еуропаны және одан тыс жерлерді гендерлік зорлық-зомбылықтан ада қауіпсіз жерге айналдыруға бағытталған қадам болып табылады. Конвенцияны ратификациялаған үкіметтер өз заңдарын өзгертуге, зорлық-зомбылықтың алдын-алу бойынша практикалық шараларды енгізуге және құрбан болғандарды қолдауға, сондай-ақ әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық пен тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мен күресу үшін ресурстар бөлуге міндетті. Ол әйелдерге, балаларға және мәжбүрлі некеге қарсы зорлық-зомбылықтың, мәжбүрлі түсік жасатудың және мәжбүрлі түрде зарарсыздандырудың кең ауқымды түрлерін қылмыстық жауапкершілікке тартуды талап етеді. Сонымен қатар, мемлекеттерден зорлық-зомбылықты алдын алу, құрбандарды қорғау және қылмыскерлерді жауапқа тарту, сондай-ақ заңнаманың қылмыстық және азаматтық ережелері арқылы кешенді саясатты әзірлеу, қызмет көрсетуді жақсарту, ресурстарды бөлу және мәдениетті түрлендіру бойынша шаралар қабылдауды талап етеді. Ыстанбұл конвенциясын 34 мемлекет ратификациялап, 12 мемлекет қол қойған. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу үшін осы конвенцияны Қазақстан Республикасы ратификациялауы керек деп ойлаймын.

Былтыр елімізде 36 әйел тұрмыстық зорлықтан көз жұмды. Бас прокуратураның мәліметінше, 2010 жылғы «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» заң қолданысқа енгеннен бері елімізде тұрмыстық қылмыс деңгейі 10%-ға төмендеген. 2018 жылы әйел адамның денсаулығына жеңіл зиян келтіргені және оны соққыға жыққаны үшін 6 мың, 2019 жылы 718 ер адам әкімшілік жауапкершілікке тартылған. «Бүгінде әйелдерге қатысты қылмыс 90%-ға өскен. Отбасындағы әрбір үшінші қылмыс – кісі өлтіру. Өткен жылы үй

ішінде 36 әйел мен 1 бала еркектің күш көрсетуі салдарынан көз жұмды. 2 мың 481 әйел зорланды. Ал қорлыққа төзбеген 742 өз-өзіне қол жұмсады», – деді бас прокурор Жақып Асанов. Бұған құқықтық статистиканың 2020 жылғы қорытынды ақпаратын қоссақ, 8 айда әйелдерге қатысты нақты 48 мың 176 қылмыстық құқық бұзушылық тіркелгеніне көз жеткіземіз. Оның үлесі жалпы тіркелген қылмыстың 18%-ын құрап отыр. Жалпы, ІІМ тарапынан түскен ұсыныс негізінде 2010 жылдан бері «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу» туралы заңға 7 рет өзгерту мен толықтыру енгізілген. «Үкіметтік емес ұйымдардың әлеуетін пайдаланбай, тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күресу – бос әурешілік. Мәселен елімізде зорлық-зомбылықтың құрбаны болған әйелдерді әлеуметтік оңалтуға арналған 29 дағдарыс орталығы бар. Тек өткен жылы полиция қызметкерлері осы орталықтарға 2 мың 600-ден астам әйел мен баланы жеткізді», – дейді Ішкі істер министрі. Өкініштісі сол, зорлық-зомбылыққа ең көп ұшырайтын адамдар – сол құқық бұзушының ең жақыны, жанашыры, бірге тұратын отбасы мүшелері болып жатады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық көрген мұндай адам дене, психикалық, моральдық зардаптан бөлек қорғансыздық сезімде болып, тығырыққа тіреледі. Оның санасында «мемлекет менің құқығымды қорғай алмайды» деген түсінік пайда болады. Сондықтан қоғамдағы әйелдердің құқығын қорғауға қатысты ұсынысым:

- Ең алдымен, ҚР Қылымыстық Кодекске әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық терминін енгізіп, жаңа мынадай бап қосу қажет деп санаймын:

121-бап. Әйелдерге зорлық-зомбылық әрекеттері

1. Күш қолданып немесе оны қолдану қатерін төндіріп не жәбірленушінің дәрменсіз күйін пайдаланып жасалған денсаулығына, психикасына қарсы әрекеттер – бес жылдан сегіз жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

2. Мынадай:

1) адамдар тобы, алдын ала сөз байласу арқылы адамдар тобы жасаған;

2) өлтіру қатерін төндірумен ұласқан, сондай-ақ жәбірленушіге немесе басқа адамдарға қатысты аса қатыгездікпен жасалған;

3) бірнеше рет жасалған;

тоғыз жылдан он екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

- Ыстанбұл конвенциясын тезарада конвенциялау;

- Теледидарда, әлеуметтік желілерде әйелдердің құқықтық сауаттылығын көтеру үшін түрлі видеороликтер көрсету, республикалық деңгейде түсіндіру жұмыстарын қолға алу;

- ешбір әйелдің тапталған құқығы қорғаусыз қалмайтынын көрсететіндей профилактикалық жұмыстарды күшейту;

- жәбірленуші әйелге қауіпсіздік жағдайларын жасау; жәбірленушіге көмек түрлерін көрсету, оның ішінде ақпараттық, құқықтық, психологиялық және т.б. көмек түрлері,

- құқық бұзушыға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шараларын қолдану қажет. Жазалау шараларыменг қатар

алдын алу шараларын қарастыру, құпиялылық, өмірлік қиын жағдайда жүрген әрбір адаммен жеке жұмыс жүргізу сияқты принциптер басты назарға алынуы керек деп санаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Еркеғали Бейсенов <https://inbusiness.kz/kz/news/ajelder-alimzhettik-kop-koredi>
2. «Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою Халықаралық күніне қатысты ортақ мәлімдеме» Эльвира Яушева.
3. <https://open-almaty.kz/kk/turmystyk-zorlyk-zombylyk-turaly>
4. Жанболатов Ж.К., Алматы облысы Қапшағай қалалық сотының судьясы.

ЖЕКЕ АДАМҒА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Бұл мақалада жеке адамға қарсы қылмыстың алдын алудың өзекті мәселелері ашылады. Автор жеке адамға қарсы қылмыстардың алдын алу мәселелері бойынша авторлардың әртүрлі көзқарастарын салыстырмалы түрде талдады. Мақалада статистикалық мәліметтерге талдау жасалып, тәжірибедегі фактілер келтіріліп, алдын-алу шаралары ұсынылған.

Түйінді сөздер: жеке адамға қарсы қылмыстар, алдын-алу, ескерту, алдын-алу шаралары, алдын-алу шараларын жіктеу.

Аннотация. В настоящей статье раскрыты актуальные проблемы предупреждения преступлений против личности. Автором сделан сравнительный анализ различных точек зрения авторов на проблемы предупреждения преступлений против личности. В статье дан анализ статистическим данным, приведены факты из практики и предложены меры по предупреждению.

Ключевые слова: преступления против личности, предупреждение, профилактика, меры предупреждения, классификация мер предупреждения.

Annotation. This article reveals the actual problems of preventing crimes against the person. The author has made a comparative analysis of various points of view of the authors on the problems of preventing crimes against the person. The article provides an analysis of statistical data, provides facts from practice and suggests preventive measures.

Key words: crimes against the person, prevention, prevention, preventive measures, classification of preventive measures.

«Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының заңының 1-бабы 4) тармақшасына сәйкес, «құқық бұзушылық профилактикасы - құқық бұзушылық жасауға итермелейтін себептер мен жағдайларды анықтау, зерделеу, жою арқылы құқықтық тәртіпті сақтауға және күшейтуге бағытталған, құқық бұзушылық профилактикасының субъектілері жүзеге асыратын құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық шаралар кешені» [1].

Әлеуметтік тәжірибенің осы түрінің тарихи түп-тамыры өте ерте ғасырлардан бастауын алған: оларға қарсы әрекет ретінде жасалынатын ең алғашқы қылмыстық-құқықтық тыйым салулары мен қылмыстарының пайда болуы жазалау шараларын қолдауымен қатар, алдын-алу қарсылық қимыл шараларын қолдана бастады.

Г.М. Миньковский «қылмыстылықтың алдын алуды мемлекет пен қоғамның қылмыстылықтың, жекелеген қылмыстар түрлерінің және нақты әрекеттердің себептері мен жағдайларын айқындауға, бәсеңдетуге, жоюға бағытталған, сонымен бірге өмір сүру жағдайлары немесе мінез-құлықтары қылмыстық құқық бұзушылық орын алуына мүмкіндік беретін тұлғаларды қылмыстық жолға барудан тоқтатуға бағытталған, бірнеше сатылы шаралар

жүйесі» екенін атайды [2, 185 б.].

Заң ғылымында «қылмыстылықтың алдын алу» термині мен бірге «қылмыстылық профилактикасы» термині де жиі қолданылады.

Жекелеген ғалымдар, бұл екі терминді синоним деп көрсетсе, біреулері айырмаларында тауып жатады.

Б.А. Мухамеджанов арнайы зерттеулерде «алдын алумен» немесе «профилактика» мемлекеттік және қоғамдық органдар мен ұйымдардың, қылмыстың себебі мен жағдайын жоюға бағытталған шаралы ретінде анықтама берілетінін атайды.

Қылмысты алдын-алу жүйесінде үш түрін ажыратады: жалпы, арнаулы және жеке алдын-алу. Ал, олардың ажырату өлшемі ретінде алдын-алу қызметінің масштабы алынады.

«Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының заңының 20-бабына сәйкес, құқық бұзушылық профилактикасы шараларының жүйесі жалпы, арнаулы және жеке шаралар арқылы жүзеге асырылады [3, 163 б.].

Қылмысты жалпы алдын-алу – бұл жалпы экономикалық, әлеуметтік және басқа да белгілері бойынша анықталатын, барлық халыққа немесе оның жеке бір тобына ықпал ететін, және сонымен бірге, осындай әлеуметтік топтарының барлық өкілдерінің қылмыстық тәртібі мүмкіндігін қалыптастыратын, қылмысты белгілеу мен себептілігі процестерін жою бойынша шаралар жүйесі.

Жалпы алдын-алу шегінде жеткіншек жасөспірімдердің табиғи, рухани, адамгершілік тиімді даму мәселелері, қандайда бір психофизикалық ерекшеліктері бар адамдардың (сыңыраулар және т.б.) тиімді әлеуметтендіру мәселелері шешіледі.

Қылмысты жалпы алдын-алуға қоғамның экономикалық, әлеуметтік, саяси, және рухани салаларының барлығын сауықтыру бойынша шараларының бары жатқызылады. Қылмыспен күресу қоғамдағы барлық саясаттың ажырамас бөлігі болуы тиісті.

Қоғам өміріндегі түрлі салаларының өзара қатынаста болу фактісін ескеру аса маңызды. Егер экономикада немесе әлеуметтік өмірде болып жатқан қандайда бір теріс құбылысты тез арада жою мүмкін болмаса, онда оны қандайда бір дәрежеде, саяси және рухани өмірдегі белгілі бір факторларымен өзара қатынасын қамтамасыз ету жолымен бейтараптандыруға болады.

Жалпы алдын-алу шараларын криминологтар емес, басқа мамандар құрастырады (экономистер, әлеуметтанушылар, саясаткерлер, әлеуметтік психологтар, басқару бойынша мамандар және т.б.).

Ғылыми әдебиеттерінде тағы бір анықтамасы кездеседі: «қылмыстық-құқықтық нормалардың сақталуын қамтамасыз ету мақсатында адамдар жүріс-тұрыстарын реттеу үшін криминологиялық білім мен дағдыны мақсатқа бағытталған процес ретінде қолдануы, қылмыстылықты арнаулы алдын-алу шаралары деген анықтама беруге болады»[4]. Бұндай көзқарас криминологияны қайта жаңғыртудың алғашқы кезеңдерінде орын алған еді,

бірақ кейінгі жылдары қылмысты жалпы және арнаулы алдын-алу туралы түсінік түрлі деңгейлердегі қылмыстылықтың себептілігі мен анықталуы процестерін жоюмен толығырақ ара қатынаста қолданыла бастады, бұл: жалпы макро- микроортада, әлеуметтік-мемлекеттік ортада (жалпы алдын-алу) және орта деңгейдегі ортада (арнаулы алдын-алу)[5].

Криминологиялық зерттеулер негізінде қылмыстылықты арнаулы алдын-алу кезінде жоғары криминогендік және жоғары виктимді әлеуметтік топтар, қызмет ету салалары мен объектілері көрсетіледі. Біріншісіне, мысалы, қолайсыз отбасыдан шыққан жасы кәмелетке толмағандар; тұрақты табыс көзі жоқ адамдар, кедейлік шегінде тұратын халық тобы жатады. Жоғары виктимді тобына – үлкен капитал иелері, қазына сақтау орындары, қызмет саласында – ақша және валюта айналымымен байланыстылар, объектілерден – қарқынды миграциялық ағымы бар аймақтар және т.б.

1917 жылы Георг Клейнфеллер қылмыстық құқық тетігіндегі жәбірленуші рөлі туралы зерттеу нәтижелерін жарыққа шығарған. Артынша зерттеудің жаңа бағыты – виктимология дамуын алды. Виктимология саласындағы мамандар «рөлдік» виктимділікті ажыратады: а) адам кемшіліктерімен және оның орындайтын рөлінің күрделілігімен негізделген; б) қызметінің күрделі болуынан туындайтын, сол адамның түсуі мүмкін қиын жағдайлар. «Жеке бас» виктимділігі деп қылмыс құрбаны болу мүмкіндігін арттыратын жеке тұлға сипаттары түсіндіріледі[6].

Мысалы, жасы кәмелетке толмағандардың қылмыстылығы немесе алтын барлау мен өндіру саласындағы қылмыстарды, немесе тамақ өндірісі кәсібіндегі қылмыстарын алдын-алу бағдарламалары құрастырылады. Олардың анықталуы мен себептілігі нақты жасы кәмелетке толмағандарға, алтын барлау мен өндіруге, тамақ өндірісі кәсіптеріне қатысты өзіне тән жалпы процестерімен байланыста бір қатарда белгілей отырып тиісті қылмысты арнаулы зерттеулері - олардың криминологиялық негізі болып табылады. Бұндай жағдайлардағы тиісті себептілік кешендері мен белгілеу өзара қатынастарында айырмалары болатындығы анық. Барлық қоғамның қатысуынсыз белгілі бір топтың немесе объектінің криминогендік және виктимдік әлеуетін төмендетуге болады, бірақ шамалы шектерде. Дегенмен бұның өзінде жаман емес нәтиже. Қылмыстардың жеке түрлерінің ерекшеліктерін ашып көрсететін криминология бойынша жұмыстарында, олармен күресудің ерекшеліктерінде көрсетіледі [7].

Жекеленген алдын-алу – бұл жекелеген деңгейдегі, жеке адамдарға қатысты қолданылатын қылмыстық мінез-құлықтың себептері мен жағдайларын жою.

Жекеленген алдын-алуға келесі ықпал етулер жатады: а) адам ортасына; б) адам сипаттамасына, ең алдымен жеке тұлғалық; в) осы адамның қоршаған ортамен арақатынасы процестері.

Адамның тұру ортасын сауықтыру – оның өмір сүру салтын сауықтырудың, криминалдық байланыстарды жоюдың, қылмыс құрбаны болуы тәуекелін жоюдың, мүмкін болатын қақтығыс жағдайларын алдын-алудың маңызды құралы. Субъектінің жеке тұлғалық және басқада сипаттамаларының

оң өзгерісі оның жағымсыз байланыстар мен қызмет бағыттарын іздестіруді жоққа шығаратын, түрлі жағдайдарда өзінің дербес, тұрақты, құқыққа лайықты мінез-құлқын қамтамасыз етуіне мүмкіндік береді. Адамның ортамен өзара қатынастарын түзету – бұл мысалы, оны жағымды қызмет, жағымды әлеуметтік қатынастар жүйесіне қосу (жұмысқа орналастыру, оң сипаттағы спорттық командасына тарту және т.с.с.). Немесе, заңмен рұқсат етілу шегінде, керісінше бұндай адаммен теріс байланыстарды, оның түнгі уақытта үйден тыс болу және т.с.с. жағдайларын жою бойынша шаралары қабылданады.

Бұл жерде Э. И. Петрованың және бірқатар құқықтанушылар тұжырымымен келісе аламыз, олардың айтуынша қылмыстық мінез-құлықты жекеленген алдын-алу шаралары әдістері – тұлғаға әлеуметтік көмек көрсету, онымен тәрбие жұмыстарын жүргізу, заң негізінде және шегінде ғана қолданылатын мәжбүрлеу [8,12 б.].

Нақты жеке адамға қатысы қылмыстық мінез-құлықты жекелеген алдын-алуды жүзеге асыруда оны таңдау кезінде келесі жағдайлар ескеріледі:

1) Адам мінез-құлқының сипаттамалары: а) қылмыс жасауы. Әдетте, алдын-алу объектісі болып жазасын өтеген қылмысты жасаған адамдар, ақталмайтын негіздермен қылмыстық жауаптылықтан босатылғандар, мәжбүрлі тәрбиелеу шаралары қолданылған жасы кәмелетке толмағандарға және т.с.с. қатысты; б) тұлғаның қылмыстық мінез-құлықпен табиғи байланысты, әдетте оның алдында жасалынатын, басқада құқыққа қарсы әрекеттерін жасауы; в) адамгершілікке аса жат қылықтарын жасауы (есірткі қабылдауы, алкогольді өлшеусіз ішуі және т.с.с.); г) жас ерекшелігіне, басқада әлеуметтік ұстанған жолына, рөліне айқын сай келмейтін және сонымен қатар қылмыстық мінез-құлықпен табиғи байланыста көрінетін адамдардың тәртібі. Жасөспірімдердің жыныстық бейбастылығы, олардың спирттік ішімдіктеріне, шылым шешуге әуестенуі, оқуды мерзімінен бұрын тастауы, мысалы, осындай балалардың шылым, спирттік ішімдіктер, әдемі киім, жолдастырына қонақ ас әперу үшін ата-анасынан жасырын түде ақша ұрлауларына итермелейді және құқыққа сай әрекет ету есебінен болашақта қадірлі өмір сүру мүмкіндігінен айырады. Жұмыс ақысы қарапайым адамның қымбат шетелдік туристік қыдырулары, қымбат киім, көлік алулары оған деген назардың аударылу үшін белгі болып табылады. Бұның барлығы қарыздар нәтижесі екендігі анықталған болса, онда мұндай қызметкерге заң аясындағы ықпал – оның сыбайлас-жемқорлық мінез-құлқын алдын-алудың маңызды кезеңі.

2) адамдардың тұрғылықты әлеуметтік ортасының сипаттамасы. Тікелей сол ортадағы, немесе оның ықпалындағы, немесе сол ортадан бағыт алатын адамдар ажыратылады, бұл орталар: а) қылмыс жасау ортасы; б) қылмыстық мінез-құлықпен табиғи байланысы бар басқада құқық бұзушылықтар жасалынатын орта; в) аса бейморалды құлықтарға жол берілетін, заң негізінде жатқан идеялар, көзқарастар, құндылықтар жүйесіне қарама-қайшы келетін ойларды насихаттайтын, және өздерін қылмыстық тәртібін айтып көрсететін орта (жасөспірімнің кері ойын сауықтыру тобына қатысуы немесе қоғамға қарсы сипаттағы сектаға қатысуы); г) әлеуметтік тұрғысы, рөлдері мен

құндылықтары арасында өткір шиеленісі бар орта. Мысалы, соңғы жағдайда мәжбүрлі мигранттардың кейбір топтарын атауға болады, олар мүлдем басқа жағдайда өмір сүріп, кезінде басқа әлеуметтік ұстанымдарын алуы себебінен қазіргі жағдайында үлкен бейімделу қиындықтарын кешуде. Бұндай адамдар қылмыс құрбаныда, қатысушысыда оңай бола алады.

Жеке адамға қарсы қылмысты алдын-алуда келесідей кезеңдерді ажыратуға болады: 1) ерте алдын-алу; 2) тікелей алдын-алу; 3) қылмыстың өзі-өзі анықталуын алдын-алу. Оларды ажырату өлшемі ретінде қылмыстық мінез-құлық уақытына қатысты тиісті шараларын қабылдау уақыты алынған.

Қылмысты ерте алдын-алу –әдетте, қылмыстық мінез-құлық алдындағы болатын, және қылмыстың жағымсыз ауытқуларын туғызғанға дейін қылмыстың анықталуы мен себептілігі процестерін жою, бейтараптандыру. Бұл – туындаған мәселелері, қайшылықтарды уақытылы анықтау мен тиімді шешімін табу. Қылмысты тікелей алдын-алу – қылмыстың теріс әлеуметтік ауытқуынан қылмысқа өсуі кезеңінде анықталу, себептілік процестерін жою, бейтараптандыру. Осылайша, бұл – экономикалық қылмыс болып табылатын көлеңкелі экономиканың «күйкі» секторына ықпал ету, немесе оның қара секторына ықпалы. Тікелей тауар алмасу, тіркелместен экономикалық қызметті жүзеге асыру салық төлеуден жалтарумен табиғи байланысты, жиі бұл өлімге алып келетін арнаулы ережелерді бұзуларға әкеледі.

Қылмыстың өзін-өзі анықталуын алдын-алу – бұл қылмыстың өзімен туындайтын, әрі кәсіби және ұйымдасқан қылмыскерлермен мақсатты реттелініп отыратын қылмыстардың анықталу мен себептілік процестерін жою, бейтараптандыру, бұл: бір жағынан қылмыс әлемінің экономикалық, идеологиялық және ұйымдастырушылық негізін жою, қылмыс жолымен жиналған мүлікті уақтылы тәркілеу, қылмыстық идеология, психологияның насихатталуына, жаңа адамдардың қылмыстық әрекет жасауына тартылуына жол бермеу, екінші жағынан –жазасын өтеген адамдарға күнкөрістің заңды мүмкіндіктерін беру, олардың оң ниеттерін қолдау, оларға мәңгі «қылмыскер» таңбасын салмау және т.с.с. Бұның барлығы қылмыстың қайта қайталануын, ұйымдасқан және кәсіби қылмыстылықтың күшеюін алдын-алуына ықпал етеді.

Қылмысты алдын-алу шараларының классификациясы.

Криминологиялық ғылымда жеке адамға қарсы қылмыстылықты алдын-алуға бағытталған түрлі шаралар жүйесі қалыптасқан. Олар түрлі санаттар мен негіздер бойынша классификациялануы мүмкін (мақсаты мен деңгей, масштабы, алдын-алу шараларын қолдану және т.с.с. бойынша).

Қылмыстылықты алдын-алу құрылысының мақсаттары, динамикасы мен сипаты бойынша шараларын жіктеу маңызды. Бұндай жағдайда алдын-алу шаралары бүкіл ел, қандайда белгілі бір аймақ, жеке объекті және т.б. масштабында өткізіледі. Алдын-алу алдына қойылған міндеттер мен объектісін тандаудан, көзделген мақсатты орындаудың сипаты мен көлемі байланысты болатындығы анық. Мысалы, нақты жердегі жастар мен жасы кәмелетке толмағандар арасындағы бұзақылықтың өсуін ескере отырып олардың

шоғырланған жерлердегі жергілікті полиция қызметін күшейту.

Жеке алдын-алудың өзі өте күрделі екендігін атап өткеніміз жөн, әсіресе қамау орындарынан шыққандарға қатысты. Бұл мәселе пенитенциарлық жүйенің қамау орындарында болған адамдарды түзеу мүмкіндіктері азайған қазіргі күні күрделене түсті. Бұл жерде кезінде жазасын өтеген адам, көп жағдайларда жазалау қауіпінде болатындығы туралы айтылуда, сондықтан ондай адамның уәждемесі бұрынғысымен салыстырғанда әлдеқайда қауіпті болуы мүмкін. Ендігі әрі бұндай адам қылмыстық жауаптылыққа тартылудың, бас бостандығынан айырылудың, сонша қиындықты бастан өткерудің және т.с.с. қандай болатынын жақсы біледі. Жасаған алғашқы жазасы түзеуге келмейтіндей өте қатал болды. Егер оны ендігі әрі басынан өткерген жазасының қыспағында ұстап отырған болса, онда жазалаудың арнаулы превенциясы үстемдік алғандығын мойындауымыз тиісті. Осы мәселе бойынша А.М.Яковлевтің түрмеде бірде бір рет болмаған адам үшін ол өте қорқынышты деген тұжырымы өте орынды. Бірақ, егер адам қамауда болып түзелмесе, өзінде жазалау ықпалын сезінбеген болса, ол оны аса қорқынышты емес екендігін түсінсе, бұндай субъект басқа түсіндірмеге ие болады. Сонымен, кейбір құқықбұзушылар үшін түрме, бас бостандығынан айырудың екі мағынасы бар: түрме түзету мүмкін, және ол керісінше бұзуы мүмкін. Басқаша айтқанда, жазалаудан қорқу ықпал ететін психологиялық кедергі маңызды әлсірейді. Егер әрекет сол нәтижемен қайталанған болса, оның әрмен қарай құлдырауы орын алады, бұл, өз кезегінде, қылмыстық дағдысының қалыптасуын тездетеді [9]. Біздің ойымызша, осы «сценарий» бойынша қылмыскерлер мен қайталанбалы қылмыстылықты қалыптасады. Өйткені, көп жағдайларда қылмыс жасауды әдетке алған қылмыскерлердің пайда болу қарапайым бұзақылықтан басталады. Ұзақ мерзімді қамауда болуға қатысты іс басқаша және күрделілеу болып келеді. Түрме қызметкерлерінің міндеті құқықбұзушыны түзеу, оны қамау орынынан заңға бағынатын адам етіп шығару. Қазіргі заманғы пенитенциарлы тәрбие көрсетіп отырғандай, түрме ортасы жазаланушыға, әдетте, қарама-қайшы ықпал етеді: қамауға алынған сол түрмеге түскенге дейінгі қалпынан әрмен қатты бұзылған, қылмыстық психологияға терең енген, қоғам мен оның құндылықтарына қатты ызалы, және еркіндікте өмірлік мәселелерді шешуге мүлдем қабілетсіз болып шығатындығын көрсетеді.

Кез-келген профилактикалық шаралар алдын-алу шараларының заңдылығын, негізділігін, прогрессиялығын, шынайылығын және үнемділігі мен мақсатқа сәйкестілігін қанағаттандыруы тиісті. Қылмыстылықты алдын-алу бойынша өткізілуі тиісті, аталған қағидаларының әрқайсысын жеке-жеке қарастырып өтеміз.

Заңдылық. Өзі айтып отырғандай – қылмыстылықтың себептері мен жағдайларын жою мен анықтауға бағытталған барлық шаралар заңға негізделінуі тиісті. Жергілікті шартта құрастырылған осы себептерді жоюға бағытталынған ешбір ойлар, қорытындылар азаматтардың заңды құқықтары мен мүдделеріне қайшы келетін келмеуі тиісті, және есепке алынбайды.

Алдын-алу шараларының шынайылығы мен экономикалық мақсатқа

сай болуы орындалуы мүмкін және материалдық пайдалы болуы қажетті, сонымен қатар оны орындау үшін мүмкін шығындарын ескеру қажетті.

Алдын-алу шараларының нақтылығы қылмыс себептері мен жағдайларын қалыптастырған шынайы өмірдегі факторларына бағытталуы тиісті. Бұндай шаралар егжей-тегжейлі есептелінуі тиісті, онымен кім айналысатындығы, жоспарланған шара туралы толық мәліметтері болуы тиісті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Қазақстан Республикасының заңы //http:adilet.zan.kz. 20.04.2020.
2. Криминология: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» [Гуров, А.И. и др.]; науч. редакторы-Н.Ф.Кузнецова, В.В.Лунеев.- М.: Волтерс Клувер, 2005.- 640 с.
3. Құқық бұзушылықтың профилактикасы туралы Қазақстан Республикасының Заңы. (11.07.2017 ж. толықтырулар және өзгерістерімен)
4. Жалинский А.Э. Специальное предупреждение преступлений в СССР. Львов, 1976. С. 106.
5. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология. М., 1982. С. 241-242.
6. Черных Н.С. Виктимологическая профилактика преступлений военнослужащих // Преступность и законодательство. М., 1997. С. 354-365.
7. Криминология / под ред. А.И. Долговой. М., 1997. С. 439-770.
8. Петрова Э.И. Индивидуальное предупреждение преступления// Криминология / Под ред. А.И. Долговой. М., 1997. - С. 383-396.
9. Яковлев А.М. Теория криминологии и социальная практика. М. 1985.

Казиев Зараб Газизович

руководитель отдела уголовного, уголовно-процессуального и уголовно-исполнительного законодательства Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, к.ю.н., профессор
(э/ а: k.zar01@mail.ru; тел.: 87013626412)

ГЕНДЕРНЫЙ ПРАВООЗАЩИТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ НЕКОТОРЫХ ИНСТИТУТОВ И ПОЛОЖЕНИЙ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА⁴

Аннотация. В настоящей статье раскрыт гендерный правозащитный потенциал некоторых институтов и положений уголовного процесс. Автором сделан сравнительный анализ различных точек зрения авторов. В статье дан анализ статистическим данным, приведены факты из практики и предложены меры по предупреждению.

Ключевые слова: гендерный правозащитный потенциал, меры предупреждения, гарантий обеспечения прав.

Аннотация. Осы бапта қылмыстық процестің кейбір институттары мен ережелерінің Гендерлік құқық қорғау әлеуеті ашылған. Автор авторлардың әртүрлі көзқарастарына салыстырмалы талдау жасады. Мақалада статистикалық мәліметтерге талдау жасалған, практикадан алынған фактілер келтірілген және алдын-алу шаралары ұсынылған.

Түйінді сөздер: Гендерлік құқық қорғау әлеуеті, алдын алу шаралары, құқықтарды қамтамасыз ету кепілдіктері.

Annotation. This article reveals the gender-based human rights potential of some institutions and provisions of the criminal code. The author makes a comparative analysis of various points of view of the authors. The article analyzes the statistical data, provides facts from practice and suggests preventive measures.

Key words: gender human rights potential, prevention measures, guarantees of ensuring rights.

Производство досудебного расследования и осуществление правосудия на началах равенства всех лиц перед законом и судом – являются конституционной обязанностью органов уголовного преследования и суда принимать все исчерпывающие меры для выполнения задач уголовного процесса, закреплённых в статье 8 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан (*далее – УПК*). При этом запрещены любые дискриминационные действия со стороны должностных лиц на всех стадиях уголовного процесса по любым критериям, в том числе и по признаку пола. Закон и суд не отдаёт предпочтения, не создаёт привилегий и ограничений участвующим лицам в зависимости от принадлежности их к женщине или мужчине, за исключением отдельных случаев, урегулированных в УПК.

С учётом повышенной в настоящее время актуализации в казахстанском обществе проблемы защиты женщин от насилия и начатой в этой связи разработки законопроекта по противодействию семейно-бытовому насилию

---

⁴ С учётом ограничения объёма статьи более полный перечень институтов, принципов и положений уголовного процесса, подвергнутых обзорному анализу, представлен в нескольких публикациях по гендерной проблематике в Республиканском юридическом научно-практическом журнале «Фемида», 2020, №№7,9. – Автор.

видится целесообразным в кратком обзоре представить потенциал отдельных правовых институтов и положений уголовного процесса с точки зрения гендерного равноправия.

Конечно же, участниками противоправных конфликтов могут быть также дети, престарелые родители и другие члены семьи. Как известно, именно семья является основой общества и содержит в себе самый мощный потенциал его прочности и дальнейшего позитивного развития. Поэтому как один из способов предупреждения семейно-бытового криминального насилия можно предложить усиление уголовной ответственности виновного за такого рода умышленные деяния против членов семьи. Для этого, на наш взгляд, целесообразно рассмотреть вариант выделения в Уголовном кодексе Республики Казахстан (далее – УК) отдельной специальной главы либо отнесения преступлений этой группы к более тяжелой категории.

В русле темы статьи полагаем осветить некоторые следующие правоустановления гендерного равенства, реализуемые в УПК.

Статья 13 Конституции закрепила право каждого на получение квалифицированной юридической помощи. В случаях, предусмотренных законом, юридическая помощь оказывается бесплатно. Конституция (статья 16), также установила, что «каждый задержанный, арестованный, обвиняемый в совершении преступления имеет право пользоваться помощью адвоката (защитника) с момента, соответственно, задержания, ареста или предъявления обвинения.» Источниками права на получение такой помощи и одновременно обязанности органов уголовного преследования и суда её обеспечить являются Всеобщая Декларация прав человека от 10 декабря 1948 г., Международный пакт о гражданских и политических правах от 16 декабря 1966 г., «Свод принципов защиты всех лиц, подвергаемых задержанию или заключению в какой-бы то ни было форме», утвержденный Генеральной Ассамблеей ООН 9 декабря 1989 г., «Основные принципы, касающиеся роли юристов», принятые 8 Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (27 августа - 7 сентября 1990 г., Гавана), Хартия Европейского союза об основных правах (7 декабря 2000 г., Ницце) и ряд других.

Гарантированность предоставления такой помощи каждым лицом, нуждающимся в ней, обеспечена Законом Республики Казахстан от 5 июля 2018 года «Об адвокатской деятельности и юридической помощи». С точки зрения обеспечения и защиты гендерного равноправия по всем уголовным делам, в том числе связанным с семейно-бытовыми конфликтами, важными являются следующие положения Закона:

«Статья 3. Принципы оказания юридической помощи

Оказание юридической помощи основывается на принципах:

- 1) верховенства закона;
- 2) независимости лиц, оказывающих юридическую помощь;
- 3) уважения и защиты прав и свобод клиента;
- 4) предоставления юридической помощи в интересах клиента;

- 5) сохранения профессиональной тайны;
- 6) соблюдения норм профессионального и этического поведения;
- 7) свободы определения пределов и мер оказания юридической помощи;
- 8) соблюдения стандартов оказания юридической помощи;
- 9) уважения к суду, правилам судопроизводства и коллегам по профессии;
- 10) доступности юридической помощи.

Статья 7. Уважение и защита прав и свобод клиента

Юридическая помощь оказывается в целях защиты и содействия в реализации прав, свобод и законных интересов физических лиц, а также прав и законных интересов юридических лиц.

При оказании юридической помощи запрещаются действия, унижающие честь или умаляющие достоинство клиента, посягающие на неприкосновенность его частной жизни, нарушающие его личную и семейную тайну, тайну личных вкладов и сбережений, переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений.

Статья 10. Соблюдение норм профессионального и этического поведения

Юридическая помощь оказывается с соблюдением высоких профессиональных и этических норм. Формирование этих норм осуществляется лицами, оказывающими юридическую помощь, на основе общепринятых норм поведения, нравственности и стандартов оказания юридической помощи.»⁵

Институт защиты в казахстанском УПК представлен достаточно полно. Центральной фигурой в нем, совершенно естественно, является лицо, привлекаемое к уголовной ответственности, и защитник. Понятие, статус и гарантии его участия в уголовном деле представлены в статье 66 УПК «Защитник»:

«1. Защитник – лицо, осуществляющее в установленном законом порядке защиту прав и интересов свидетеля, имеющего право на защиту, подозреваемого, обвиняемого, подсудимого, осужденного, оправданного и оказывающее им юридическую помощь при производстве по уголовному делу.

2. В качестве защитника участвует адвокат. При участии адвоката в уголовном процессе в качестве защитника наряду с ним по письменному заявлению свидетеля, имеющего право на защиту, подозреваемого, обвиняемого, подсудимого, осужденного, оправданного их защиту может осуществлять одно из следующих лиц: супруг (супруга) или близкий родственник, опекун, попечитель либо представитель организации, на попечении или иждивении которой находится подзащитный. Иностранные адвокаты допускаются к участию в деле в качестве защитников, если это предусмотрено международным договором Республики Казахстан с соответствующим государством на взаимной основе, в порядке, определяемом законодательством.

3. Защитник вправе участвовать в уголовном процессе с момента

---

⁵ Закон Республики Казахстан от 5 июля 2018 года «Об адвокатской деятельности и юридической помощи». (ИПС Адилет Дата обращения 20.04.2020 г.)

получения лицом статуса свидетеля, имеющего право на защиту, подозреваемого, обвиняемого, а также в любой последующий момент уголовного процесса.

4. Одно и то же лицо не может быть защитником двух свидетелей, имеющих право на защиту, подозреваемых, обвиняемых, подсудимых, если интересы одного из них противоречат интересам другого.

5. Адвокат не вправе отказаться от принятой на себя защиты свидетеля, имеющего право на защиту, подозреваемого или обвиняемого, подсудимого, осужденного, оправданного»⁶.

К числу гарантий обеспечения прав лиц в уголовном процессе с учётом гендерного фактора вполне обоснованно можно отнести и другие правовые институты. Это - регулирование применения мер процессуального принуждения, порядок избрания меры пресечения. В частности, в статье 138 УПК перечислены обстоятельства, учитываемые при избрании меры пресечения и установлении дополнительных ограничений. В Кодексе закреплены общие правила производства следственных действий (197), а также требования к собиранию и фиксации отдельных видов доказательств, требующие учета гендерных различий.

Так же, для реализации законных интересов женщины (как и мужчины тоже), закон обязывает применить требования части 1 статьи 406 УПК «Вопросы, решаемые судом одновременно с постановлением приговора», которые сформулированы следующим образом: «1. При наличии у осужденного к лишению свободы несовершеннолетних детей, престарелых родителей, других иждивенцев, остающихся без присмотра, одновременно с постановлением обвинительного приговора суд выносит постановление о передаче указанных лиц на попечение или под опеку родственникам либо другим лицам или учреждениям, а при наличии у осужденного имущества или жилища, остающихся без присмотра, о принятии мер к их охране.

При необходимости суд выносит постановление об устройстве оставшихся без присмотра несовершеннолетних детей, нетрудоспособных родителей, других иждивенцев потерпевшего, в связи с его тяжелым увечьем или гибелью в результате уголовного правонарушения, а также охране имущества и жилища потерпевшего».

Законом гарантировано общение супругов и близких родственников с осужденным после оглашения приговора. Эта возможность предоставляется на основании статьи 474 УПК: «До обращения приговора к исполнению председательствующий по делу или председатель суда обязаны предоставить супругу (супруге), близким родственникам осужденного, содержащегося под стражей, по их просьбе возможность свидания и телефонного разговора с осужденным».

В Уголовном и Уголовно-процессуальном кодексах содержатся положения и нормы, прямо учитывающие гендерные различия с конкретным

---

⁶ Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V ЗРК. (ИПС «Адилет». Дата обращения – 20.04.2020 г.)

указанием принадлежности лица к тому или иному полу.⁷ Это вызвано необходимостью обеспечения здоровья, соблюдения общественных и частных интересов с учётом специфичности анатомо-физиологических, возрастных особенностей организма и личности женщины и мужчины, а также их социальных ролей.

Так, арест не назначается беременным женщинам, женщинам, имеющим малолетних детей, мужчинам, воспитывающим в одиночку малолетних детей, женщинам в возрасте пятидесяти восьми и свыше лет, мужчинам в возрасте шестидесяти трех и свыше лет, инвалидам первой или второй группы; пожизненное лишение свободы не назначается лицам, совершившим преступление в возрасте до восемнадцати лет, женщинам, мужчинам в возрасте шестидесяти трех и свыше лет (статья 45, 46 УК).

Наряду с этим, положения статей 74 УК и 475 УПК согласованы между собой и гарантируют предоставление отсрочки отбывания наказания беременным женщинам и женщинам, имеющим малолетних детей, мужчинам, в одиночку воспитывающим малолетних детей.

Важной гарантией соблюдения гендерных прав в ходе досудебного расследования является предусмотренное законом освобождение лица от обязанности давать свидетельские показания в случаях, когда полученная органом уголовного преследования в результате допроса информация может нанести ущерб супругу/супруге, близким родственникам.

Известно, что свидетелем является лицо, которому могут быть известны какие-либо сведения об обстоятельствах, имеющих значение для рассмотрения и разрешения дела, и это лицо может быть допрошено о них. Обязанностью свидетеля в соответствии с частью 4 статьи 78 УПК является: 1) явиться по вызову дознавателя, следователя, прокурора и суда; 2) правдиво сообщить все известное по делу и ответить на поставленные вопросы. За дачу ложных показаний, отказ от дачи показаний свидетель несет уголовную ответственность, предусмотренную Уголовным кодексом Республики Казахстан. За уклонение от дачи показаний или неявку без уважительных причин по вызову органа, ведущего уголовный процесс, на свидетеля, а также свидетеля, имеющего право на защиту, в случае его неявки без уважительных причин может быть наложено денежное взыскание в порядке, установленном статьей 160 УПК.

Вместе с тем, уголовно-процессуальным законом предусмотрен так называемый «свидетельский иммунитет», основанный на положении статьи 77 Конституции: «7) никто не обязан давать показания против самого себя, супруга (супруги) и близких родственников, круг которых определяется законом. Священнослужители не обязаны свидетельствовать против доверившихся им на исповеди;».

Реализация этого принципа из Основного закона государства выражена в том, что согласно части 2 статьи 70 УПК не подлежат допросу в качестве

---

⁷ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК. (ИПС «Адилет». Дата обращения – 20.04.2020 г.)

свидетеля: «1)...; 2)...; 3) защитник подозреваемого, обвиняемого, подсудимого, осужденного, а равно их законные представители, представитель потерпевшего, гражданского истца и гражданского ответчика, а также адвокат свидетеля – об обстоятельствах, которые стали ему известны в связи с выполнением своих обязанностей; 4) священнослужитель – об обстоятельствах, известных ему из исповеди; 5)...; 6) медиатор – об обстоятельствах, ставших известными ему в связи с проведением медиации, за исключением случаев, предусмотренных законом; 7)...».

В разъяснениях терминов и понятий, представленных в статье 7 УПК, близкие родственники – это родители, дети, усыновители (удочерители), усыновленные (удочеренные), полнородные и неполнородные братья и сестры, дедушка, бабушка, внуки. Взгляд сквозь призму темы публикации позволяет увидеть, что указанный перечень родственников – наиболее активные персонажи семейно-бытовых конфликтов и фигуранты дел по данной категории уголовных и административных дел. В этой связи представляет интерес результаты научного исследования понятия, круга субъектов и правовой процедуры применения свидетельского иммунитета. [1]

В данном аспекте следует признать заслуживающим внимания мнение И.С.Дикарёва, который актуализирует следующее: «Надо признать, что, не учитывая характера фактических отношений, складывающихся между людьми, закон проявляет формализм, в результате чего попираются нравственные нормы, а также нарушается принцип равенства всех перед законом и судом. В частности, сожителю, находящемуся *de facto* друг с другом в тех же отношениях, что и супруги, оказываются в худшем положении в сравнении с лицами, чей брак зарегистрирован в органах ЗАГСа. Следует поддержать высказанное в юридической литературе предложение распространить свидетельский иммунитет на лиц, состоящих с обвиняемым (подозреваемым) в фактических брачных отношениях. При этом вопрос о наделении гражданина свидетельским иммунитетом должен решаться должностным лицом или органом, ведущим производство по уголовному делу, с учетом продолжительности совместной жизни, ведения общего хозяйства, наличия детей и т.д.». [2]

Кроме того, данная своеобразная привилегия или гарантия соблюдения принципа «не свидетельствовать против себя и своих близких» вовсе не исключает права перечисленной категории лиц на добровольную дачу свидетельских показаний. Между тем, оба правомочия могут реально создать коллизионную ситуацию, особенно характерную для дел об уголовных правонарушениях, связанных с семейно-бытовым насилием.

Проблема может возникнуть в том случае, если лицо добровольно в ходе досудебного расследования дало показания против члена своей семьи или близкого родственника, полученные сведения в обвинительном акте учтены в перечне доказательств, поддержаны прокурором, а затем в суде свидетель от своих показаний отказывается, ссылаясь на принцип свидетельского иммунитета.

По изложенной ситуации И.С. Дикарёв совершенно верно отмечает: «Заявленный в суде отказ подсудимого, потерпевшего или свидетеля от дачи показаний не препятствует оглашению их показаний, данных в ходе предварительного расследования или предшествующего судебного разбирательства, если эти показания получены в соответствии с требованиями уголовно-процессуального закона (п.3 ч.1 ст.276, ч.4 ст.281 УПК РФ). Эту особенность процедуры граждане должны иметь в виду, решая вопрос о том, давать им свидетельские показания или нет, в связи с чем законодатель обязывает дознавателя, следователя, прокурора и суд в случае согласия лиц, обладающих свидетельским иммунитетом, дать показания, предупредить их о том, что их показания могут использоваться в качестве доказательств в ходе дальнейшего производства по уголовному делу (ч.2 ст.11 УПК РФ). Применительно к подозреваемому и обвиняемому данная норма дублируется в п.2 ч.4 ст.46 и п.3 ч.4 ст.47 УПК РФ. Примечательно, что рассматриваемое требование является одним из элементов содержания принципа охраны прав и свобод человека и гражданина в уголовном судопроизводстве.». При этом справочно приводится пример:

В английском уголовном процессе издавна существовало правило, предписывавшее судье, обращавшемуся к обвиняемому с предложением дать показания, разъяснить тому, что он «вовсе не обязан давать показания во вред самому себе, но что раз сделанное показание получит силу доказательства и может быть употреблено против него.» (см.: Корзон Ф.Сравнительный взгляд на английский и французский уголовные процессы //Журнал Министерства юстиции. 1961. Кн. 2. С.304)». [3]

Проведённый краткий обзор некоторых положений и институтов уголовного процесса, обеспечивающих реализацию гендерных прав в ходе производства по уголовному делу - от начала досудебного расследования до вынесения приговора показывает, что государство в порядке исполнения своей правоохранительной функции в уголовном процессе реализует многоуровневую систему гарантий, нацеленных на правомерную в равной степени для женщин и мужчин реализацию их прав, свобод и законных интересов.

Список литературы:

1. Сейтжанов О.Т. Свидетельский иммунитет в уголовном судопроизводстве Республики Казахстан: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. - Караганда, 2004 г.
2. Дикарёв И.С. Свидетельский иммунитет в уголовном процессе //Журнал российского права № 3 — 2012 С.76-81).
3. Дикарёв И.С. – *Там же*.

ЗОРЛЫҚ – ЗОМБЫЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аннотация. Мақалада қазіргі күндегі тұрақты мәселердің бірі отбасындағы зорлық зомбылық мәселесі қарастырылған. Зорлық- зомбылық құқықта – бір адамның екінші бір адамға, оның жеке басына тиіспеушілік құқығын бұзатын тәни және психикалық ықпал жасауы туралы айтылған. Зорлық – зомбылықтың алдын алу, халықтың арасында құқықты түсіндіру, барлық адамдарға құрметпен қарау көзқарасын қалыптастыру мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: Зорлық-зомбылық, Психологиялық зорлық зомбылық, бопсалау, жан азабы.

Аннотация. В статье рассматривается одна из постоянных проблем современности- проблема насилия в семье. В насильственном праве говорится о телесном и психическом воздействии одного человека на другого, нарушающем его личную неприкосновенность. Рассмотрены вопросы профилактики насилия, разъяснения права среди населения, формирования уважительного отношения ко всем людям.

Ключевые слова: насилие, психологическое насилие, шантаж, душевная боль.

Annotation. The article deals with one of the constant problems of our time-the problem of domestic violence. The law of violence refers to the physical and mental impact of one person on another, violating his personal integrity. The issues of preventing violence, explaining the law among the population, and forming a respectful attitude to all people are considered.

Keywords: violence, psychological violence, blackmail, mental pain.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық– отбасы-тұрмыстық қатынастар аясында бір адамның басқаға (басқаларға) қатысты дене зардабын және (немесе) психикалық зардап келтіретін немесе келтіру қаупі бар құқыққа қарсы қасақана әрекеті (іс-әрекеті немесе әрекетсіздігі). Көбінесе әйелдер мен балалар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбандары болып табылады. Әйелдер мен балаларға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық көбінесе білім деңгейінің және әлеуметтік-экономикалық жағдайдың төмен болуы себепті туындауы мүмкін. Тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайы ресми берекелі отбасы болып есептелетін отбасында да туындауы мүмкін.

Қазіргі күнде тұрақты проблемалардың бірі отбасындағы зорлық зомбылық мәселесі. Қоғамда зорлық – зомбылыққа жол жоқ. Зорлық- зомбылық құқықта – бір адамның екінші бір адамға, оның жеке басына тиіспеушілік құқығын бұзатын тәни және психикалық ықпал жасауы деп айтылған. Мысалы тән азабын шектірген зорлыққа – адамның ағзасына тікелей әсер ету, ұрып соғу, денесіне зақым келтіру. Жан азабын шектіретін зорлық – жәбірленушінің қарсылық көрсетуіне, өз құқықтары мен мүдделерін қорғауына деген ерік-жігерін жасыту үшін қорқыту, адамның психикасына әсер етуі. Психологиялық зорлық-зомбылық балаға көңіл бөлмеу, кері итеру, баланы қорқыту, бақылау, баланың мінезіне ықпал етуі және т.б. Физикалық зорлық зомбылық – баланың

денсаулығына физикалық күш көрсетуі, соққы, ұру, итеру, қарумен шабуыл жасау. Бопсалау – қысым жасау немесе мәжбүрлеу арқылы заңсыз ақша талап етуі түрінде көрінетін қылмыс. Ұлдар арасында зорлық – зомбылық қыздармен салыстырғанда көбірек кездеседі. Зорлық – зомбылықтың алдын алу үшін біріншіден, мектеп мұғалімдері, психологтар, ата-аналар ат салысуы керек. Зорлық – зомбылықтың алдын алу, халықтың арасында құқықты түсіндіру, барлық адамдарға құрметпен қарау көзқарасын қалыптастыру.

Балалар — бұл тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайындағы ең осал әлеуметтік-демографиялық топ. Тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайында балалар құрбан немесе тұрмыстық зорлық-зомбылықтың куәгері бола алады. Құрбан рөліндегі жас балалар ересектер тарапынан жасалған агрессияға немесе зорлық-зомбылыққа шағымдана алмайды. Бұл балалар мен агрессорлардың арасындағы биліктің тең емес қарым-қатынасына байланысты. Үлкен балалармен салыстырғанда жас балалар тікелей агрессия немесе зорлық-зомбылық орын алған кезде ересектердің мінез-құлқындағы өзгерістер туралы дұрыс айта алмайды. Сонымен қатар, агрессия немесе зорлық-зомбылық ауызша және физикалық болуы мүмкін. Құқық бұзушыдан қорғану үшін алты жасқа дейінгі балалардың мәдени капиталы мен әлеуметтік тәжірибесі жоқ. Бұл жағдайда ересек отбасы мүшелері жас балалардың шағымдарын қалай тіркеу керек екендігін білу керек және тіркеуге дайын болуы керек. Ересек адам баланың шағымын байқаған жағдайда, бұл алты жасқа толмаған балаларға қатысты жасалған зорлық-зомбылық анықтамасының алғашқы белгісі екендігін білу керек.

Тұрақты зорлық зомбылықтың куәгері болған балаларда басқа балаларға қарағанда эмоционалды және мінез-құлық проблемалары көбірек болады. Тіпті кішкентай балалардың өздері де қатты қорқуы және мықты әсерде болуы мүмкін. Көпшіліктің пікіріне қарамастан, балалар жақсы көретін адамдар арасындағы зорлық-зомбылық жағдайлары балаларға олардың өздері зорлық зомбылықтың құрбаны болғандай әсер етуі мүмкін. Егер зардап шеккен адам өзінің қауіпсіздігі немесе балаларының қауіпсіздігі үшін қорқатын болса, балаларды мүмкіндігінше тезірек бұл жағдайдан алып кетуі керек.

Қазақстанда да көп елде сияқты нақты уақыт режимінде балаларға қатысты зорлық-зомбылық жағдайы туралы мониторинг және ақпараттандыру жүйесі жүргізілмейді. Пандемияға байланысты карантин кезеңінде зорлық-зомбылық деңгейінің жоғарылағанын байқауға болады. Мысалы, «150» жедел желісіне балалардан, алаңдаулы ата-аналардан шалынатын қоңырау саны артты, бұл балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың өсуін көрсетеді.

Сондай-ақ, «БҰҰ-Әйелдер» мен ЮНФПА-ның Қазақстандағы COVID-19 пандемиясы аясында жүргізген сауалнама деректері бойынша, қатысушылардың 15,3%-ы тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларының ұлғайғанын немесе COVID-19 таралуы басталғаннан кейін осындай жағдайлар туралы естігенін атап өтті. Жағдай балалардың да, ата-аналардың да эмоционалды күйзеліске ұшырауымен күрделене түсті, отбасылардың қаржылық жағдайы нашарлады, оқшаулану қажет болды, жұмыс істейтін ата-

аналарға тұрмыстық жүктеме артты, қызметтерге қолжетімділік шектеулі болды.

ЮНИСЕФ балаға қатысты зорлық-зомбылықты ақтауға болмайтынын және балаларға қатысты кез келген зорлық-зомбылықтың алдын алуға болатынына сенімді.

Зорлық-зомбылықтың барлық түрінің алдын алу үшін кешенді тәсіл қажет. Сол үшін ЮНИСЕФ, ДДСҰ және басқа әріптестері 11 негізгі ұсынымды алға тартады:

- Бірінші кезекте алдын алу үшін жұмыс істеу қажет. Санамызды өзгертіп, зорлық-зомбылықты тәрбиелеу мен қарым-қатынастың рұқсат етілмеген тәсіліне енгізу керек. Ол үшін қоғамда түсіндіру жұмыстарын жүргізу қажет.

- Заңнама балаларға қатысты зорлық-зомбылыққа толық тыйым салуы тиіс. Заң нормалары ата-аналарға түсіндірілуі керек. Оны іске асыру тетіктерін қамтамасыз ету маңызды.

- Ата-аналарға бала тәрбиесінде зорлық-зомбылық түрлерін қолданбауына назарын аударып отыру керек. Тәрбиенің балама түрін үйрету маңызды. Ата-аналарға арналған бағдарламаларды әзірлеп, енгізу керек. Мұндай бағдарламалардың мысалдары бар, мысалы, позитивті ата-ана болу бағдарламасы.

- Патронаждық мейірбикелердің балалардың үйіне келу бағдарламасы Қазақстанда өте жақсы нәтижелерге ие болды, олар ата-аналарға бала күтімі бойынша ақпарат береді және баланың отбасында зорлық-зомбылыққа ұшырайтынын көрсе, шаралар қолданады.

- Қауіпсіз және қолайлы мектеп ортасын құру маңызды рөл атқарады.

- Балаларды зорлық-зомбылыққа конструктивті түрде ескерту және қарсы тұру үшін әлеуметтік және өмірлік дағдыларға үйрету.

- Зорлық-зомбылыққа әрекет ету бойынша нақты бекітілген ведомстволық қызмет. Мұғалімдердің, әлеуметтік қызметкерлердің, денсаулық сақтау, полиция қызметкерлерінің лауазымдық нұсқаулықтарындағы міндеттердің егжей-тегжейлі сипаттамасы. Зорлық-зомбылықты қалай анықтауға, анықталған жағдайларды қайда бағыттау қажетін үйрету.

- Барлық қатысушы тарап балалардың мүддесіне қарай әрекет етуі үшін алдын алу бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимыл.

- Халықтың табысын арттыру және экономикалық жағдайын жақсарту.

Зерттеулер мен тәжірибе көрсеткендей, баланы тәртіпке үйретудің жақсы тәсілдері бар. Позитивті және саналы тәрбиенің жаңа әдістері баланың үйлесімді дамуына ықпал етеді және іс жүзінде оған бақытты болуға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Конституциясы 1995 жыл 30 тамыз
2. ҚР Қылмыстық процестік кодексі 2014 жыл 04 шілде
3. Лысова А.В., Щитов Н.Г. Системы реагирования на домашнее насилие
4. Брайцева Е.А. Женское супружеское насилие

СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ КРИМИНАЛИЗАЦИИ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Аннотация. В статье рассматриваются социально-правовые предпосылки криминализации бытового насилия в Республике Казахстан. Нередко в бытовой сфере имеет место преследование одного человека другим. Для предупреждения этого общественно опасного деяния предлагаются уголовно-правовые меры борьбы с этим негативным явлением. Законом Республики Казахстан от 3 июля 2017 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной системы» были исключены из УК ст. 108, предусматривавшая ответственность за умышленное причинение легкого вреда здоровью и ст. 109, предусматривавшая ответственность за побои. После декриминализации указанных деяний семейные дебоширы почувствовали послабление ответственности и наказания и стали больше совершать уголовные правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений. Рост числа семейно-бытового насилия за прошедшие 3 года после внесенных в УК изменений и дополнении показал ошибочность решения об исключении из УК статей 108 и 109. Поэтому предлагается предусмотреть уголовную ответственность за умышленное причинение легкого вреда здоровью и побои, вернув в УК статьи 108 и ст. 109 и предусмотрев в санкциях этих статей в качестве альтернативного наказания не арест, а лишение свободы. Имеются и другие предложения по совершенствованию уголовного законодательства, направленного на противодействие бытовому насилию.

Ключевые слова: насилие, семейные отношения, бытовые отношения, бытовое насилие, виды бытового насилия, физическое, психическое, экономические и сексуальное насилие, противодействие бытовому насилию, общественная опасность бытового насилия, последствия бытового насилия, уголовный закон, уголовное правонарушение, совершенствование уголовного законодательства.

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың криминализациясының әлеуметтік-құқықтық алғышарттары қарастырылады. Көбінесе тұрмыстық салада бір адамды екінші адамға қудалау орын алады. Осы әлеуметтік қауіпті әрекеттің алдын алу үшін осы жағымсыз құбылысқа қарсы қылмыстық-құқықтық шаралар ұсынылады. "Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне құқық қорғау жүйесін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" 2017 жылғы 3 шілдедегі Қазақстан Республикасының Заңымен ҚР ҚК-нің құрамынан шығарылды. Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіргені үшін жауапкершілікті көздейтін 108-бап. Аталған іс-әрекеттерді қылмыссыздандырғаннан кейін отбасылық жанжалдаушылар жауапкершілік пен жазаның жеңілдегенін сезініп, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында қылмыстық құқық бұзушылықтарды көбірек жасай бастады. Қылмыстық кодекске енгізілген өзгерістер мен толықтырулардан кейінгі 3 жыл ішінде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық санының өсуі Қылмыстық кодекстен 108 және 109-баптарды алып тастау туралы шешімнің қате екенін көрсетті. Сондықтан ҚК-нің 108-бабын және 109-бабын қайтарып, осы баптардың санкцияларында баламалы жаза ретінде қамауға алу емес, бас бостандығынан айыру көздеме отырып, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіргені және ұрып-соққаны үшін қылмыстық жауапкершілікті көздеу ұсынылады. Тұрмыстық зорлық-

зомбылыққа қарсы іс-қимылға бағытталған қылмыстық заңнаманы жетілдіру жөнінде басқа да ұсыныстар бар.

Түйінді сөздер: зорлық-зомбылық, отбасылық қатынастар, тұрмыстық қатынастар, тұрмыстық зорлық-зомбылық, тұрмыстық зорлық-зомбылық түрлері, физикалық, психикалық, экономикалық және жыныстық зорлық-зомбылық, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қоғамдық қауіптілігі, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың салдары, қылмыстық заң, қылмыстық құқық бұзушылық, қылмыстық заңнаманы жетілдіру.

Annotation. The article examines the social and legal preconditions for the criminalization of domestic violence in the Republic of Kazakhstan. Often in the domestic sphere, one person is persecuted by another. To prevent this socially dangerous act, criminal law measures are proposed to combat this negative phenomenon. The Law of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2017 "On Amendments and Additions to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Improving the Law Enforcement System" were excluded from the Criminal Code of Art. 108, which provided for liability for deliberate infliction of minor harm to health and Art. 109, which provided for liability for beatings. After the decriminalization of these acts, family rowdy felt the relaxation of responsibility and punishment and began to commit more criminal offenses in the field of family and domestic relations. The increase in the number of domestic violence over the past 3 years after the amendments and additions made to the Criminal Code showed that the decision to exclude Articles 108 and 109 from the Criminal Code was erroneous. ... 109 and providing in the sanctions of these articles as an alternative punishment not arrest, but imprisonment. There are also other proposals for improving the criminal legislation aimed at countering domestic violence.

Key words: violence, family relations, domestic relations, domestic violence, types of domestic violence, physical, mental, economic and sexual violence, counteraction to domestic violence, social danger of domestic violence, consequences of domestic violence, criminal law, criminal offense, improvement of criminal legislation.

Изменения уголовного законодательства, связанные с гуманизацией политикой государства в сфере борьбы с преступностью, неизбежно затронули законодательство, действующее в сфере профилактики бытового насилия. Данный процесс проявился в изменениях уголовного законодательства Республики Казахстан, предусматривающего наиболее строгие меры воздействия в отношении лиц, совершивших общественно-опасные деяния.

Действующий Уголовный кодекс РК криминализовал целый ряд деяний, сконструировал их в виде составов преступлений. Так, например, в УК РК появились составы клонирования человека, организации финансовых пирамид и других преступлений. В юридической литературе отмечается, что «предпосылкой криминализации является признание общественной опасности, как правило, реально существующих деяний, актов человеческого поведения, каждый из которых уникален в своей индивидуальности» [1].

Криминализации деяния, т.е. его закреплению в Уголовном кодексе в виде определенного состава, предшествует «дейнджеризация деяния», т.е. признание его общественно-опасной формой человеческого поведения. Однако гуманизация уголовного законодательства проявилась не только в усилении правовой охраны отдельных общественных отношений, связанных с безопасностью человека и общества.

Одновременно происходила и декриминализация, т.е. отказ от закрепления в диспозициях уголовно-правовых норм оптимальных юридических признаков конкретных общественно-опасных деяний. В

декриминализации, как в особом социально-правовом явлении можно выделить два этапа: 1) признание того обстоятельства, что конкретный вид человеческого поведения утратил черты и свойства, позволяющие считать его общественно-опасным и преступным.

Очевидно, что для подобного вывода необходимо располагать фактическими данными, свидетельствующими о том, что прекратила свое существование определенная социальная практика тех или иных деяний. Только в этом случае декриминализация будет научно и социально-криминологически обоснованной.

Второй этап логический вытекает из предыдущего и заключается в принятии законодателем решения об исключении соответствующего состава преступления из уголовного кодекса. Декриминализация уголовного законодательства в Республике Казахстан затронула, в числе иных составов преступления, составы, теснейшим образом связанные с бытовым насилием.

Законом РК от 3.07.2017 г. №84 – VI была исключена норма статьи 109 УК РК предусматривающая состав побоев. Вполне очевидно, что физическое насилие в семейно-бытовой сфере начинается с побоев и это деяние совершается достаточно часто, учитывая, что побои не влекут расстройства здоровья и во многих семьях, нанесение побоев рассматривается как допустимая мера «воспитательного воздействия». Ведь побои охватывают широкий спектр (нанесение подзатыльников, удары в различные части тела, пощечины, нанесение ссадин, царапин, болезненное сдавливание конечностей или других частей тела и т.п.).

Далеко не все лица, наносящие побои, задумываются об их унижительном характере и возможных отдаленных последствиях для психики потерпевшего. Однако этот состав был декриминализован и следует отметить, что данному решению законодателя предшествовала экспертное заключение, которое увы, не содержало оценки возможных криминологических рисков подобного шага.

Аналогичная ситуация сложилась и в связи с составом умышленного причинения легкого вреда здоровью (ст.108 УК РК). Он также был исключен из уголовного кодекса, т.е. декриминализован на основании Закона РК от 3.07.2017 г. №84 – VI. Иными словами, законодатель посчитал эти деяния не имеющими общественной опасности преступления, что на наш взгляд, было шагом, не имеющим прочного криминологического основания. Что же произошло с этими деяниями дальше?

Заслуживает внимание то обстоятельство, что Уголовный кодекс РК, действующий в стране с 2015 года, предусматривает такую категорию, как уголовное правонарушение, включающее в себя преступления и уголовный проступок. При этом в УК РК содержится легальное толкование понятия уголовного проступка, как деяния, имеющего меньшую общественную опасность по сравнению с преступлением. Однако, это деяние остается уголовно-противоправным и наказуемым. Заметим, что легиматизация уголовного проступка состоялась в УК Кыргызской Республики (2019 г.), фактически произошла, по инициативе Верховного суда России в УК

Российской Федерации (2021 г.).

В юридической науке отмечается, что уголовный проступок можно рассматривать как «виновно совершенное вменяемым лицом, достигшим возраста допустимости применения средств уголовно-правового воздействия, деяния, не имеющего общественно-опасности преступления и не связанного с причинением смерти, а равно тяжкого вреда здоровью человека» [2]. Таким образом, уголовный проступок это уголовно-наказуемое деяние, только не такое опасное как преступление. Аналогичного подхода придерживается Европейский суд по правам человека, отмечая общность уголовно-правовой природы у преступлений и деяний, которые в Казахстане и России принято считать административными правонарушениями.

Двухсоставная система «уголовный проступок - преступление», сложившаяся в УК РК, удобна еще и тем, что позволяет переводить в уголовные проступки общественно-опасные деяния, которые законодатель не рассматривает в качестве преступлений. Поэтому было бы более уместно некоторые проявления бытового насилия (например, побои) перевести в категорию уголовных проступков, так как они не влекут вреда здоровью и причинения смерти.

Подобный шаг не нарушал бы архитектуру уголовного кодекса и позволял сохранить его предупредительный эффект для виновных в нанесении побоев. Однако законодатель избрал другой, «советский путь». А именно перевод преступления в состав административного правонарушения. Еще в период СССР в юридической литературе бытовало положение о том, что «правонарушения, не влекущие уголовной ответственности необходимо выделить в совокупность административных правонарушений и сконцентрировать их в Кодексе об административных правонарушениях» [3].

Такая практика существовала потому, что советское законодательство не знало проступковой модели и похожие друг на друга деяния, отличающаяся уровнем общественной опасности могли быть только в уголовном или административном законодательстве.

В 2017 году, когда решалась «юридическая судьба» побоев и умышленного причинения легкого вреда здоровью, ситуация была совершенно иной и проступковая модель уже существовала в уголовном законодательстве. Тем не менее, казахстанский законодатель предпочел пойти «проторенным советским путем» и перевел побои, также как и умышленное причинение легкого вреда здоровью в составы административных правонарушений.

При этом фактически, он усилил репрессивную составляющую Кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях [4] (далее КоАП РК). Что же это дало для совершенствования мер предупреждения бытового насилия в Казахстане? В КоАП РК появился состав умышленного причинения легкого вреда здоровью (ст.73-1 КоАП РК). Это деяние, повлекшее кратковременное расстройство здоровья или незначительную стойкую утрату общей трудоспособности предусматривает возможность назначения штрафа в размере 15 МРП либо административный арест на срок до 15 суток.

В случае если это деяние совершено в отношении лица, состоящего с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях – применяется взыскание в виде предупреждения или административного ареста на срок до 15 суток. Если данное правонарушение будет совершено повторно в течение года после наложения административного взыскания, - виновный подлежит административному аресту на срок до 20-суток.

Таким образом, можно увидеть три административных взыскания: предупреждение, административный арест и штраф. Максимальный размер административного штрафа по части 1 статьи 73-1 КоАП РК по состоянию на 2021 год составляет 43755 тенге. Что касается предупреждения, то его эффективность к виновному в домашнем насилии большинстве случаев сомнительна.

Что касается штрафа, то эта санкция может быть достаточно чувствительной. Однако в части 1 статьи 73-1 КоАП РК этот штраф не предусмотрен, если речь идет о семейно-бытовых отношениях. В тоже время не ясно, распространяется ли формулировка «семейно-бытовые отношения», а не просто «бытовые отношения» на все случаи бытового насилия. В частности, применима ли она в ситуациях, когда легкий вред здоровью причиняется лицу, не являющемуся родственником виновного и не стоящему с ним в браке, но находящемуся в фактических брачных отношениях или в отношениях интимного характера? Думается, что этот штраф возможен в подобных случаях.

Конечно, он может быть чувствительной карой для виновного, но одновременно способен вызвать ожесточение против жертвы, которые имеет риски нового посягательства. Согласимся с тем, что в современных социально-экономических реалиях, денежное воздействие – одно из наиболее болезненных. Но оно может подтолкнуть виновного к экономическому насилию над жертвой по принципу: «я заплатил штраф, потерял деньги, а ты посиди за это на хлебе и воде», или «ищи где хочешь деньги на лекарства, я заплатил штраф». Трудно считать, что жертвы бытового насилия, оказавшиеся в подобном положении сочтут штраф благим делом и хорошим видом воздействия на насильника.

Согласно части 3 статьи 73-1 КоАП РК к лицу, допустившему повторное умышленное причинение легкого вреда здоровью в течение года со дня наложения административного наказания, назначается штраф в размере 40 МРП (116 680 тенге по состоянию на 2021 г.). Следовательно, этот штраф может быть назначен и виновному в бытовом насилии. Думается, что негативные последствия подобного административного взыскания возникнут не только для виновного в бытовом насилии, но и для его жертвы.

Административным правонарушением в настоящее время являются побои (ст.73-2 КоАП РК). Диспозиция части 1 статьи 73-2 КоАП РК говорит о побоях и иных насильственных действиях, причинивших физическую боль, но не повлекших причинения легкого вреда здоровью. Это деяние влечет штраф в размере 10 МРП или административный арест на срок до 10 суток. Как и в составе умышленного причинения легкого вреда здоровью, статья 73-2 КоАП

РК оговаривает, что виновный, состоящий с потерпевшим в семейно-бытовых отношениях, может быть наказан предупреждением или административным арестом на срок до 10 суток. Мы полагаем, учитывая буквальное толкование формулировки «семейно-бытовые отношения», что штраф в размере 10 МРП (29 170 тенге по состоянию на 2021 г.) возможен в отношении виновного в нанесении побоев на почве бытового насилия.

В соответствии с ч.3 статьи 73-2 КоАП РК, административное взыскание в виде штрафа в размере 30 МРП (87 510 тенге по состоянию на 2021 г.) может быть назначено виновному в бытовом насилии, если он нанес побои повторно, в течение года после наложения административного взыскания. Таким образом, значительный «пласт» правовых последствий бытового насилия на сегодняшний день предусмотрен административным законодательством. На сколько это соответствует интересам жертв бытового насилия?

Весьма красноречивым свидетельством такого соответствия являются результаты исследования правозащитной организации «Human Rights Watch» в 2019 году в Казахстане. В рамках данного проекта были опрошены женщины, ставшие жертвами бытового насилия.

По утверждению одной из них, 32-летней матери четырёх детей Аяны, супруг неоднократно, наносивший ей побои заявлял, что совершает всего лишь административное правонарушение и ему кроме штрафа ничего не грозит. Как заявила Аяна отчаявшаяся в помощи, что государство просто издевается над женщиной [5].

Многие из опрошенных женщин, подвергшихся бытовому насилию, говорили о том, что административное взыскание не эффективно и «домашние тираны» его не боятся. Так как отсутствует уголовная ответственность за побои, у полиции не возникает процессуальной обязанности проводить досудебное расследование уголовного правонарушения и привлекать виновного к уголовной ответственности.

Поскольку побои «всего лишь» административное правонарушение, многие женщины жаловались участникам исследовательского проекта, что полиция вместо профилактического воздействия на лиц виновных в бытовом насилии, нередко убеждала женщин в необходимости примериться с обидчиком и урегулировать конфликт. В подобном примирении, таится немалая опасность того, что виновный в бытовом насилии почувствует свою безнаказанность и жертва тем самым, будет виктимизирована еще в большей степени.

Аналогичные предложения женщины, пострадавшие от домашнего насилия слышали и в кризисных центрах, сотрудники которых обвиняли самих пострадавших в провоцировании своих мужей, партнеров на агрессию. Иными словами, вместо психологической и правовой помощи эти женщины попадали в обстановку негативного отношения, упреков и иного виктимного риска.

Нередко не встречаются понимания женщины, пострадавшие от насилия со стороны родственников. Так, например, одна из жертв 25-летняя Анара, находившаяся на втором месяце беременности была избита партнером за отказ

в интимной близости. Когда девушка пришла к родственникам за помощью, то получила ответ, «ничего в семье всякое бывает». По словам Анары, она даже не думала заявлять в полицию и не обращалась к врачам.

Другая женщина, 38-летняя Сауле, подвергавшаяся издевательствам, изнасилованию со стороны супруга, сообщала, что муж заставил ее уволиться с работы, а она терпела унижения, потому, что боялась и ей никуда было уйти [6].

Анализ материалов правозащитных организаций позволяет отметить, что женщины, пострадавшие от домашнего насилия, часто ничего не предпринимают, поскольку считают, что наказания для «домашнего тирана» будет слишком мягким, а им «нужно терпеть ради ребенка, из-за того, что некуда идти, нет достойной работы и средств существования». Многие жертвы находятся в сильной психологической зависимости от виновного, в котором они буквально «растворились».

Следует отметить, что еще 2 сентября 2019 года Президент Республики Казахстан К.Ж. Токаев заявлял, что для обеспечения прав и безопасности граждан Казахстана нужно в срочном порядке ужесточить наказание за сексуальное насилие и бытовое насилие против женщин [7]. Заслуживает внимание то обстоятельство, что Глава государства неоднократно выступал с публичными заявлениями о необходимости повышения эффективности мер воздействия в целях предупреждения насилия над женщинами и педофилии.

25 февраля 2021 года Президент Республики Казахстан К.Ж. Токаев принял участие в Национальном Совете общественного доверия (НСОД) и в своем выступлении затронул вопросы ужесточения ответственности за бытовое насилие. Он отреагировал на сообщение представителей правозащитных организаций о том, что в Республике Казахстане ежегодно регистрируются более 2500 преступлений против женщин.

По словам Главы государства, должна быть проведена соответствующая работа применительно к законодательству Республики Казахстан [8]. Представляется, что в стране назрела необходимость криминализации таких распространенных форм бытового насилия, как побои и умышленное причинение легкого вреда здоровью, усиления ответственности за бытовое насилие в целом. При этом необходимо учитывать все категории его жертв, т.е. не только женщин, но и несовершеннолетних детей, лиц преклонного возраста.

Объективными показателями, свидетельствующими о необходимости криминализации побоев и умышленного причинения легкого вреда здоровью, выступают фактические данные о высокой численности жертв бытового насилия и о том, что нередко побои, оставаясь безнаказанными, приводят виновных в этом деянии, к совершению убийства своих жертв и причинению тяжкого вреда их здоровью. Следовательно, для криминализации существуют все необходимые социально-криминологические основания.

Наряду с этим важно учитывать фактор ментальности. Жертвы, зная о том, что их обидчики вступают в конфликт с уголовным законом, будут чувствовать себя более защищенными. Виновные в бытовом насилии, также

будут понимать, что совершили уголовно-наказуемое деяние и будут опасаться уже не административно-правовых, а уголовно-правовых последствий своего агрессивного поведения. Следует учитывать и такой фактор, как обязанность полиции проводить досудебное расследование уголовного правонарушения.

Для этого представляется оправданным не только криминализовать побои, но и исключить их из категорий дел частного обвинения. Таким образом, **в УК РК следует вернуть составы побоев и умышленного причинения легкого вреда здоровью в качестве уголовных правонарушений против здоровья человека.**

Какие уголовно-правовые последствия за преступления, связанные с бытовым насилием должны быть закреплены в законодательстве? Полагаем, что наказание в виде штрафа будет совершенно неэффективным и поставит жертвы бытового насилия, экономически зависящие от виновного, в еще более тяжелую жизненную ситуацию, спровоцирует «агрессора» к новым виткам насилия.

Неэффективны в данном случае будут исправительные работы, по той же причине, что и штраф. Думается, что единственными уголовно-правовыми последствиями преступлений, связанных с бытовым насилием, могут стать наказание в виде лишения свободы и пробационный надзор с обязательным защитным предписанием и с временным выселением виновного в бытовом насилии из жилого помещения, где он проживает вместе с жертвой.

При необходимости, органы пробации могли бы оказать содействие данному лицу в поиске и последующем найме жилого помещения по социальным основаниям. Представляется, что пробационный надзор в отношении лиц, виновных в бытовом насилии, должен сопровождаться электронным контролем за местонахождением клиента пробации и предусматривать его обязательное участие в программах ресоциализации.

Подобные программы должны осуществляться и при отбывании наказания в виде лишения свободы. Программы ресоциализации лиц, совершивших бытовое насилие, известны мировой практике пробационного надзора и тюремного заключения. Это программы улучшения межличностных коммуникаций, преодоления внутренней агрессии, восстановления утраченных семейных связей и т.п. На наш взгляд, эти программы следует разрабатывать и применять в Казахстане учитывая достижения психологической науки, теории социальной работы, юриспруденции, мировую практику и социокультурный, духовный и религиозный опыт народов Казахстана.

Список литературных источников:

1. Уткин В. А. Проблемы теории уголовных наказаний: курс лекций/ В. А. Уткин; Нац. исслед. Том. гос. ун-т, Юрид.фак. - Томск: Издательский Дом Томского государственного университета, 2018. – с.65.
2. Гета М.Р. Уголовное право: пределы, объекты и средства воздействия в борьбе с преступностью в современной России». М.: Норма, 2016. – с.33.
3. Гарбуз А.Д., Сухарев Е.А. Кодификация законодательства об ответственности за проступки// Советское государство и право. – 1979. - №9. – с.122.
4. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5

июля 2014 года № 235-V ЗРК. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000235#3239>

5. Казахстан: недостаточная помощь для переживших домашнее насилие. <https://www.hrw.org/ru/news/2019/10/17/334789>

6. Там же

7. Послание Главы государства К.Ж. Токаева народу Казахстана от 2.09.2019 г. Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана. https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

8. Глава государства принял участие в пятом заседании Национального совета общественного доверия.

https://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/meetings_and_sittings/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-pyatom-zasedanii-nacionalnogo-soveta-obshchestvennogo-doveriya

УДК 343.5

Чесноков Алексей Александрович

к.ю.н., заведующий кафедрой гражданского права и процесса Алтайский филиал Федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации»

(Алтайский филиал РАНХиГС) chesnokov@alt.ranepa.ru

Хорошева Екатерина Вячеславовна

студент Алтайский филиал Федерального государственного бюджетного образовательного учреждения высшего образования «Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации»

(Алтайский филиал РАНХиГС), khorosheva.2016@mail.ru

ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН

Аннотация. Современная ситуация, связанная с проблемами домашнего насилия, приводит к тому, что данный порок общества все больше обсуждается, ведь именно от благополучия семьи зависит будущее подрастающего поколения и нашего общества в целом, поэтому тема семейного насилия не должна оставаться в тени. Данная статья посвящена проблеме уголовной ответственности за домашнее насилие в отношении женщин, выделены основные виды насилия, проанализирована официальная статистика и установлены причины умалчивания факта о насилии, рассмотрена судебная практика, касающаяся физического, семейного насилия в отношении женщин, а также выдвинуты предложения возможных путей решения данной проблематики, которые в дальнейшем хоть и полностью не искоренят домашнее насилие, но хотя бы смогут предотвратить множество жертв.

Ключевые слова. Домашнее насилие, насилие в семье, декриминализация уголовного закона, статистика, побои, жертвы, правоохранительные органы.

Аннотация. Тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларына байланысты қазіргі жағдай қоғамның бұл кемістігі туралы көбірек талқыланатындығына әкеледі, өйткені жас ұрпақтың және біздің қоғамның болашағы отбасының әл-ауқатына байланысты, сондықтан тұрмыстық зорлық-зомбылық тақырыбы көлеңкеде қалмауы керек. Бұл мақала әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін қылмыстық жауаптылық мәселесіне арналған, зорлық-зомбылықтың негізгі түрлері көрсетілген, ресми статистикалық мәліметтер талданған және зорлық-зомбылық фактісінің жолын кесу себептері анықталған, физикалық, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты сот тәжірибесі келешекте тұрмыстық зорлық-зомбылықты түбегейлі жоя алмаса да, ең болмағанда көптеген құрбандардың алдын алуға мүмкіндік беретін бұл мәселелерді шешудің ықтимал ұсыныстары қарастырылды.

Түйінді сөздер. Тұрмыстық зорлық-зомбылық, тұрмыстық зорлық-зомбылық, қылмыстық заңнаманы декриминализациялау, статистика, ұрып-соғу, жәбірленушілер, құқық қорғау органдары.

Annotation. The current situation related to the problems of domestic violence leads to the fact that this defect of society is more and more discussed, because the future of the younger generation and our society as a whole depends on the well-being of the family, therefore the topic of domestic violence should not remain in the shadows. This article is devoted to the problem of criminal responsibility for domestic violence against women, the main types of violence are highlighted, official statistics are analyzed and the reasons for the suppression of the fact of violence are established, the judicial practice concerning physical, domestic violence against

women is considered, and proposals for possible solutions to this issues that in the future, although not completely eradicate domestic violence, but at least will be able to prevent many victims.

Keywords. Domestic violence, domestic violence, decriminalization of criminal law, statistics, beatings, victims, law enforcement.

Рассматривая тему домашнего насилия, можно отметить, что еще несколько лет назад люди не спешили поднимать данную тематику, так как это было нечто постыдное, страшное. В настоящее время о домашнем насилии говорится все больше, что является в первую очередь плюсом для нашего общества в целом, потому что данная тема является пороком общества, который необходимо искоренять. При этом статистика свидетельствует о значительном росте насилия в семье. Но соответствует ли это действительности? На самом деле, широкое афиширование подобных случаев говорит о том, что деяние выходит из разряда нормы в разряд неприемлемого и на самом деле присутствует положительная динамика [8, с. 142].

Семья является важной составляющей частью нашего общества, это первоначальный этап социализации человека, поэтому стабильное семейное благополучие является условием для создания нравственно здорового и психически устойчивого общества.

Исходя из понятия «домашнее насилие», то можно отметить, что нигде в законодательстве не закреплена данная дефиниция. Домашнее насилие- это повторяющийся с увеличением частоты цикл физического, сексуального, словесного, психологического и экономического оскорбления и давления по отношению к близким с целью обретения над ними власти и контроля. Отмечают несколько видов насилия: физическое, сексуальное, психологическое, экономическое, также в последнее время отмечают и stalking (преследование). В данной работе мы рассмотрим лишь физическое насилие в отношении женщин.

Психолог Р.Г. Петрова дает свое определение домашнему насилию: домашнее насилие – агрессивные и враждебные действия в отношении других членов семьи, в результате чего объект насилия может получить вред, травму или быть униженным.

Если подробно изучить российское законодательство, то вывод на поверхности. До 2017 года в Уголовном Кодексе Российской Федерации было предусмотрено уголовное наказание за данный вид преступления в отношении близких лиц в виде лишения свободы сроком на два года (ст. 116 УК РФ). В феврале 2017 года вступил в силу закон о декриминализации побоев в семье. То есть теперь гражданину за побои близких лиц предстоит двухуровневая ответственность, сначала грозит административная, а после уголовная. Законодатель этим оправдывает декриминализацию, так как в социуме появилось много критиков данного закона. Люди сошлись в мнении, что законодатель данным законом только более развязал руки семейным дебоширам. Критика в отношении административной ответственности заключается в том, что в большинстве случаях семья после инцидента с побоями не разрушается, и назначенный штраф одному из членов семьи будет выплачиваться из семейного бюджета.

Обращаясь к судебной практике можно отметить несколько известных случаев. Например, дело Маргариты Грачевой. Ее муж – Дмитрий Грачев отрегулировав на заявление жены о разводе, сначала сломал ей пальцы на руках, а потом отрубил кисти топором. [6] Есть еще множество страшных случаев, когда женщины страдают от своих партнеров. В судебной практике встречаются случаи, когда дело доходит до ЕСПЧ (например, дело Маргариты Грачевой, Елена Гершман). После чего ЕСПЧ высказал мнение о том, что в России не предусмотрены охранные ордера, обязывающие агрессора держаться от пострадавшей на определенном расстоянии. «Охранный ордер» - это, по сути, решение суда, запрещающее обидчику приближаться к жертве, находиться с ней в одном помещении, звонить ей, приходить в квартиру, забирать детей и т.д., - поясняют юристы. Этот механизм защиты существует во многих странах. Также суд пришел к выводу, что власти знают или должны знать о насилии, которому подвергаются заявительницы.

Домашнее насилие приводит к ряду последствий, которые негативно сказываются на современном обществе. Одним из таких последствий можно выделить подрыв общественного доверия правоохранительным органам. В данном случае речь идет о бездействии сотрудников полиции. Согласно статистике МВД России, в 70 % случаев от насилия страдают женщины. Около 97 % дел, связанных с домашним насилием, не доходят до правоохранительных органов. Был проведен опрос женщин возрастной категории 15-44 года, почему они не обращались за помощью по поводу физического насилия: 27% утверждают, что травма не была значительной; 24% считают, что это бесполезная трата времени и никак не поможет; 16% из-за стеснения; 8% думают, что это принесет дурную славу семье; 6 % боятся развода; 5% боялись еще большего насилия. Стоит отметить, что более 70% женщин не обращаются за помощью в правоохранительные органы. [2] Так, например, вышеуказанная Елена Гершман подвергалась неоднократному избиению супругом, и она не один раз обращалась в правоохранительные органы, которые не принимали никаких действий. Еще один пример бездействия сотрудников дело Яны Совчук. Женщина обратилась в органы за помощью, когда ее бывший сожитель неоднократно наносил ей побои. На последний звонок Яны в полицию ей ответили: «Если вас убьют, обязательно выедем, труп опишем. Не переживайте». На следующий день Яна скончалась в больнице - бывший партнер избил ее ногами.

Стоит отметить, что бездействие сотрудников полиции приводят к плачевным последствиям. Наталья Туникова после очередного скандала, вследствие которого ее супруг попытался скинуть ее с балкона 16 этажа, ударила мужа ножом. Наталью признали виновной по ст. 111 УК РФ (Причинение тяжкого вреда здоровью) [4]. Из этого примера следует еще одно последствие данного порока общества – совершение преступлений жертвами домашнего насилия. По статистике 80% женщин, осужденных по ч.1 ст. 105 УК РФ (Умышленное убийство), защищались от домашнего насилия, а также 52% осужденных по ч. 4 ст.111 (Причинение тяжкого вреда здоровью повлекшее

смерть) [3].

Резонансное дело сестер Хачатурян потрясло всю страну. Девушки – Мария, Ангелина и Кристина подвергались со стороны отца неоднократно как сексуальному, так и физическому насилию, что подтверждено экспертизами, назначенными следствием, а также свидетелями. Дело было направлено в суд по ч.2 ст.105 УК РФ (Убийство группой лиц по предварительному сговору). Предполагалось, что девушки могут лишиться свободы сроком от 8 до 20 лет. Адвокаты настаивали на том, что следует переqualифицировать статью 105 УК РФ (Убийство) на 108 УК РФ (Убийство, совершенное при превышении пределов необходимой обороны), но изменений не произошло [7].

Данные преступления можно было предотвратить, если бы сотрудники правоохранительных органов проявили необходимую бдительность в отношении лиц, страдающих от домашнего насилия.

Отношение к домашнему насилию в семье и в обществе в целом в любом государстве - это социальная проблема, заключающаяся в воспитании детей как подрастающего поколения, в формировании нового общества. Таким образом, изучение избранной темы позволяет нам сформулировать следующие выводы. Семейная жестокость не должна оставаться в тени, поэтому современному законодательству необходимы правовые поправки в Уголовный Кодекс Российской Федерации такие, как законодательно закрепить формулировку «насилие в отношении близких лиц». Также, разработка системы социальных мер по защите прав человека в сфере семейных отношений и профилактике домашнего насилия, что также будет совместимо с рассмотрением вопроса об охранных орденах, о которых упоминает ЕСПЧ. Не оставлять без внимания сотрудников правоохранительных органов, которые халатно относятся к заявлениям о домашнем насилии.

Список литературы

1. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ (ред. От 31.07.2020 г.) // Собрание законодательства РФ. — 1996. — № 25. — Ст. 2954.
2. Резюме отчёта Федеральной службы государственной статистики РФ(gks.ru) «Репродуктивное здоровье населения России 2016» [Электронный ресурс] // URL: <https://www.gks.ru/folder/13721?print=1>
3. «Статистика домашнего насилия в России» [Электронный ресурс] // РИА НОВОСТИ // URL: <https://ria.ru/infografika/20190129/920211298.html>
4. Дело Натальи Туникиной [Электронный ресурс] // РИА НОВОСТИ // URL: <https://www.msk.kp.ru/daily/26769/3801853/>
5. Антонова, Ю.А. Насилие в отношении женщин в Российской Федерации. Правовой анализ ситуации./ Ю.А. Антонова// Правовая инициатива, 2017.С. 130-134.
6. Дело Дмитрия Грачева [Электронный ресурс] // РИА НОВОСТИ // URL: <https://ria.ru/20181022/1530984510.html>
7. Дело Хачатурян [Электронный ресурс] // РИА НОВОСТИ // URL: <https://radulova.livejournal.com/3769834.html>
8. Акимышева Е.С. Роль органов внутренних дел в обеспечении информационной безопасности ребенка // Алтайский юридический вестник. 2015. № 3. С. 139-142.

СОЦИАЛЬНО - ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФЕНОМЕНА НАСИЛИЯ ПО ОТНОШЕНИЮ К ЖЕНЩИНЕ В СЕМЬЕ

ОТБАСЫДАҒЫ ӘЙЕЛГЕ ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ҚҰБЫЛЫСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ

ӘОЖ: 37.01

Джумажанова Гульжанар Какимжановна

Психология ғылымдарының кандидаты, Қазақ инновациялық
гуманитарлық - заң университеті, Семей қ.

Махмутова Жадыра Сабыровна

Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті, Семей қаласы,
«Педагогика және психология» мамандығы, МПП-221 топ магистранты
e-mail: rahmetollaevna@mail.ru

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ТҰЛҒАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Түйіндеме. Мақалада "тұлға" және "даму" ұғымдары қарастырылады. Теориялық талдау негізінде оқушы тұлғасын қалыптастыру ұғымы анықталды және олардың құрылымдық компоненттері қаралды. Қазіргі кезде егемен елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне еруге бағыт алуда. Бұл оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр. Себебі, білім беру парадигмасы өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болуда. Келер ұрпаққа қоғам талабына сай тәрбие мен білім беруде мұғалімдердің инновациялық іс-әрекетінің ғылыми-педагогикалық негіздерін меңгеруі маңызды мәселелердің бірі. Сондықтан да әрбір оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуы қажет. Оқушылардың жеке тұлғасын қалыптастыру мәселесі қаралды. Білім сапасын арттыру тек қана қажетті білімді игеру емес, сонымен қатар біліктілік пен дағдыларды, жеке тұлғаны қарастырады. Тұлғалық қалыптастырудың шарттары жасалды, диагностикалық әдістеме ұсынылды.

Түйін сөздер: тұлға, даму, шығармашылық, тәрбие, оқу үрдісі, оқушы, ұлттық тәрбие, сана-сезім, әдіс, танымдық қабілет, білім беру, өзін-өзі тану, қарым-қатынас.

Аннотация. В статье рассматриваются понятия "личность" и "развитие". На основе теоретического анализа определено понятие формирования личности школьника и рассмотрены их структурные компоненты. В настоящее время в суверенной стране создается новая система образования, направленная на вхождение в мировое образовательное пространство. Это связано с существенными изменениями в учебно-воспитательном процессе.

Это связано с тем, что изменилась парадигма образования, обновилось содержание образования, появились новые подходы, новые отношения. Одним из важных вопросов является овладение педагогами научно-педагогическими основами инновационной деятельности в воспитании и образовании в соответствии с требованиями общества.

Поэтому в зависимости от способностей каждого учащегося должен быть сделан большой поворот к овладению обновленной педагогической технологией, осуществляющей обучение, воспитание его самостоятельности, любознательности, творчества. Рассмотрен вопрос формирования личности учащихся. Повышение качества образования предусматривает не только усвоение необходимых знаний, но и умений и навыков,

личности. Разработаны условия формирования личности, предложена диагностическая методика.

Ключевые слова: личность, развитие, творчество, воспитание, учебный процесс, ученик, национальное воспитание, сознание, метод, познавательные способности, образование, самопознание, общение.

Annotations. The article deals with the concepts of "personality" and "development". On the basis of the theoretical analysis, the concept of the formation of the student's personality is defined and their structural components are considered. Currently, a new education system is being created in a sovereign country, aimed at entering the world educational space. This is due to significant changes in the educational process.

This is due to the fact that the paradigm of education has changed, the content of education has been updated, new approaches and new relationships have appeared. One of the important issues is the mastery of teachers of the scientific and pedagogical foundations of innovative activities in education and training in accordance with the requirements of society.

Therefore, depending on the abilities of each student, a big turn should be made to master the updated pedagogical technology that provides training, educating his independence, curiosity, and creativity. The question of the formation of the personality of students is considered. Improving the quality of education involves not only the acquisition of the necessary knowledge, but also the skills and abilities of the individual. The conditions for the formation of personality are developed, and a diagnostic technique is proposed.

Key words: personality, development, creativity, education, educational process, student, national education, consciousness, method, cognitive abilities, education, self-knowledge, communication.

Қай кезеңде, қай қоғамда болсын жеке тұлғаның қалыптасуы ұстаздан басталады. Білім саласындағы түбегейлі өзгерістер ұстазға үлкен жауапкершілікті талап етеді. Өздігінен білім алатын, жан-жақты ізденетін, алдағы өмір жолын өзі болжай алатын тұлға тәрбиелеу ұстаздың қолында. Білім беру процесінің маңызды құрамдасының бірі ретінде оқытумен қатар тәрбие процесі жай-күйінің талдауы және зерттеуі көрсеткендей, қазіргі оқушылардың тәрбиесі біздің қоғамда болып жатқан әлеуметтік жүйенің дағдарысы: өмірдің қылмыстануы; экологиялық жағдайдың нашарлауы; адамгершіліктің төмендеуі және т.б. көптеген келеңсіз процестермен күрделендірілген. Негізгі әлеуметтік институт - отбасының өзінің тәрбиелік қызметін орындауы жеткілікті емес. Көп жағдайда ата-аналар мен балалар арасындағы қарапайым рухани жылулық жетіспейді. Әр баланың бойында адамгершілік, қайырымдылық, азаматтық, еңбекке шығармашылық қатынас, тіршілік атаулыға ұқыпты қарау, өз халқының мәдениетін сақтау қасиеттерін тәрбиелеу - мектептің педагогикалық ұжымы басшылыққа алуы қажет және оқу-тәрбие жүйесі толығымен тиіс басты құндылықтар.

Тұлға - жеке адамның өзіндік адамгершілік, әлеуметтік, психологиялық қырларын ашып, адамды саналы іс-әрекет иесі және қоғам мүшесі ретінде жан - жақты сипаттайтын ұғым. Адамның әлеуметтік қасиеттерінің жиынтығы, қоғамның даму жемісі және белсенді қызмет ету мен қарым-қатынас орнату арқылы жеке адамды әлеуметтік қатынастар жүйесіне енгізудің жемісі. Мақсаты, мазмұны және әдістері бойынша мектептегі тәрбие жұмысы оқу процесіне жақын. Ол әрқашан ерікті бола бермейді. Оны жоспарлаудағы шешуші рөлді мұғалім атқарады. Сыныптан тыс жұмыстарды бірыңғай және міндетті оқу жоспарын сақтай отырып, оқушылардың танымдық белсенділігін,

тәрбиесін арттырудың бір құралы ретінде қарастыруға болады. Сыныптан тыс жұмыстардың бос уақытты ұйымдастырудағы, оқушылардың танымдық қызығушылықтарын, шығармашылық қабілеттерін дамытудағы және олармен жеке жұмыс жүргізудегі рөлі зор [2]. Мектептегі оқу кезеңінде тұлғаның қалыптасуы оның жеке ерекшеліктері, мүдделері мен бейімділігі, қабілеттері мен таланттары қаншалықты толық ескерілетініне байланысты. Білім алушылармен жұмыстың едәуір бөлігі олардың мүдделері бойынша сабақтан тыс уақытта болады. Мектептің негізгі идеясы-әлеуметтік бейімделген, жауапты, өзін-өзі тануға және өзін-өзі жүзеге асыруға дайын тұлғаны тәрбиелеу.

Қоғам дамуы процесінде тәрбие мазмұны өзгереді, алайда педагогика тәрбие субъектісі ретінде үнемі адамды қарастырады, ал тәрбие әсері оны жетілдіруге бағытталады. Бұл педагог-тәрбиешілердің тұлғаның сапалы өсуіне және жетілуіне ықпал ететін санасын, психологиясын, құндылықты бағдарын, білімі мен қызметінің әдістерін өзгертуіне мүмкіндік беретін тәрбие феноменін түрлендіретін іс-әрекеті ретінде анықтауына негіз береді. Демек, барлық білім беру процесін екі компонент ретінде көрсетуге болады: оқыту және тәрбиелеу.

Жеке тұлғаға бағытталған білім беру жағдайындағы тәрбие процесінің негізгі мақсаты білім беру іс-әрекетіне жүйелі көзқарас қалыптастыру болып табылады, онда сабақта да, сабақтан тыс уақытта да педагогикалық процесс компоненттерінің өзара байланысы байқалады, бұл оқушының жеке басының тұтас дамуына әкеледі.өзін-өзі тану, өзін-өзі тану, оқушының, мұғалімнің, ата-ананың жеке басын өзін-өзі растау үшін жағдай жасау. Бұл олардың шығармашылық өзін-өзі көрсетуіне және өсуіне, бірегей тұлғаның көрінуіне, ұжымдағы іскерлік және тұлғааралық қатынастарды ізгілендіруге ықпал етеді.

Жеке тұлға мәселесі әрдайым әлеуметтік қайшылық туындаған кезде шиеленіседі, дегенмен қазіргі уақытта олар ерекше күрделі. Адамзат жаһандық қайта құрулар мен дағдарыстар кезеңін бастан кешіруде, Осыған орай, сыртқы әлеммен бірге өзгертін адамның, ең алдымен өсіп келе жатқан адамның, болашақ қоғамның өкілі ретінде ерекшеліктерін зерттеу ерекше мәнге ие болады. Шешуді талап ететін көптеген мәселелердің ішінде, біріншіден, жеке тұлға қалыптасатын әлеуметтік ортаның ерекшеліктерін анықтау өзектендіріледі; екіншіден, жас дамуының барлық кезеңдерінде қазіргі заманғы адамда өскелең ұрпақтың оңтайлы дамуын қамтамасыз етуге арналған білім беру жүйесін жаңартудың жолдарын, шарттарын, мүмкіндіктері мен перспективаларын айқындау.

Қоғам дамуы процесінде тәрбие мазмұны өзгереді, алайда педагогика тәрбие субъектісі ретінде үнемі адамды қарастырады, ал тәрбие әсері оны жетілдіруге бағытталады. Бұл педагог-тәрбиешілердің тұлғаның сапалы өсуіне және жетілуіне ықпал ететін санасын, психологиясын, құндылықты бағдарын, білімі мен қызметінің әдістерін өзгертуіне мүмкіндік беретін тәрбие феноменін түрлендіретін іс-әрекеті ретінде анықтауына негіз береді. Демек, барлық білім беру процесін екі компонент ретінде көрсетуге болады: оқыту және тәрбиелеу. Өз кезегінде оқыту да, тәрбиелеу де белгілі бір аяқталған және құрастырылған

процесті білдіреді. Оқу процесінің тәрбиелік мәні – оқыту барысында оқушылардың білім, білік және дағдыларды меңгеруі мен оларда әлемге, бір біріне, игерілетін оқу материалына эмоционалды құндылықты қатынас қалыптасуы арқасында табиғи байланыс орнайтындығында [1].

Заманауи жағдайларда білім беру мекемелеріндегі тәрбиені дербес түр ретінде емес, кез-келген педагогикалық қызметке тән іс-әрекет ретінде қарастыру қажет. Оқу процесінің тәрбиелік бағыттылығын арттыру қажеттілігіне орай, мектептегі оқу пәндерінің тәрбиелік бағыттылығын күшейту бойынша мектеп мұғалімдері үшін нақты практикалық басшылықтар, құралдар, әдістемелік ұсыныстар қажет [3]. Өз кезегінде оқыту да, тәрбиелеу де белгілі бір аяқталған және құрастырылған процесті білдіреді.

Біздің пікірімізше, оқыту мен тәрбиелеу процестерінің мәнін төмендегіше ұсынуға болады:

– Оқыту деп - шығармашылық қабылдау мен практикалық қызметтер, мәдени және моральдық-этикалық идеялардың түрлі тәсілдері мен деңгейлері арқылы білім, білік және дағдыға ие болу түсіндіріледі.

– Бұл жағдайда тәрбие этностық, эстетикалық, моральдық, әлеуметтік және т.б. түрлі қарым-қатынастардың, сол сияқты мінез-құлық, дағдылар мен сезімдердің әртүрлі деңгейлерінің туындау және қалыптасу процесін білдіреді.

Білім беруді реформалауға және білім беру парадигмаларының алмасуына байланысты тәрбие проблемасы білім берудің барлық сатыларында ерекше түр.

Даму дегеніміз - ең алдымен, адам ағзасындағы физиологиялық және психологиялық сапалық өзгерістер. Бұл өзгерістер белгілі бір әлеуметтік орта жағдайында өтеді.

Әлеуметтік көзқарас тұрғысынан қарағанда тәрбие қоғам бақылайтын және түзету енгізетін, жастарды мемлекеттік және қоғамдық құрылымдар арқылы басқарып, бағыттайтын үрдіс.

Қазіргі жағдайда мектепте білім беру үдерісін құрудың негізгі принципі - оқушы тұлғасын дамытуға бағдар беру, өнімді оқуға, өзінің білім алу қажеттіліктерін, танымдық қызығушылықтары мен болашақта іске асыруға мүмкіндік беретін іс-әрекет тәсілдерімен қаруландыру болып табылады. Қойылған міндетті шешу педагог кадрлардың кәсіби құзыреттілігіне тікелей байланысты. Ұстазға тез өзгертін ашық әлемде оқушыларына үнемі сапалы, олардың тұлғалық мәнін дамытуға ықпал ететін білім беру ортасын ұйымдастыру міндеті ұсынылады.

Жеке тұлғаның қалыптасуы оның әрекетінен және басқа адамдармен ой алмасу, сондай-ақ сана-сезімінің пісіп жетілу үрдістерінде өтеді. Жеке тұлғаны әлеуметтендіру мектепте атқаратын іс-шараларда негізгі орын алады. Яғни, оқушының өмірге деген көзқарасын, адамзат мәдениетін меңгерту, қоғамдағы орнын еркін табуы, ұлтаралық мәдени қатынастарды меңгерту мектептің оқу-тәрбие жұмысының негізі болып табылады.

Сондықтан біздің алдымыздағы негізгі міндет-білімді, тәрбиелі мәдениетті жеке тұлғаны қалыптастыру. Жеке адамның дамуы дегеніміз-оның

нерв жүйесіндегі функционалдық мүмкіншіліктерінің, психикалық процестерінің адамгершілік қасиеттерінің, білімінің, көзқарастарының оқу қабілетінің адам баласы жасаған материалдық және рухани байлықты игерудің және сол байлықты келешекте жасаудың даму тарихы болып табылады. Баланың дамуында іс-әрекеттің рөлі өте зор. Ол дамудың негізі. Балалардың жас ерекшеліктеріне байланысты іс-әрекеттерінің салаларының мазмұны, ұйымдастыру әдістері мен тәсілдері және мотивтері де өзгеріп отырады.

Тұлғаның қалыптасуында оқу орындары жетекші рөл атқарады. Әрбір оқушы ұзақ уақыт бойы оқу және тәрбиемен қамтылған. Бұл жерде оқу процесі маңызды орын алады. Дегенмен, қазіргі социумда тұлғаның әлеуметтенуі үшін ғылым негіздері бойынша білімімен қатар, белгілі бір сапалар да қажет. Бұл сапаларды қалыптастыруда оқу процесі тәрбие компонентінің маңызы зор.

Оқушы іс-әрекеті арқылы танымын жетілдіріп, адамгершілік құндылықтарға тәрбиелеуге жол ашылады. Мектеп оқушыларының мынандай бағыттағы іс-әрекеттерін ұйымдастыруға және рухани-адамгершілік ұстанымдарға бағыттауға болады: өмірлік бағытты көздей білу; адамдық қадір-қасиетін сақтау; қоғамдағы өз орнын таба білу; ой-сезімін дамыту, өз іс-әрекетіне талдау жасау; өзін-өзі еңбекке, дербестікке бейімдеу т.б. Нәтижелі жүйелі тәрбие жеке тұлғаны дамытады, адамның қоғамдағы орнын анықтайды. Баланың оны игеруі барынша қысқа мерзімде атқарылуы тиіс, сондықтан тәрбие ісі жалпы адамзаттық гуманистік бағытта жүргізіліп, жеке бастық рухани дамуына бағытталу керек.

Қоғамның жаһанданған қазіргі және болашық өміріне қатысуға мақсаттылықпен даярлау ісі тәрбие арқылы жүзеге асырылады. Тәрбие үрдісі жалпы адамзаттық мәдениеттің бір бөлігі болғандықтан, мәдениеттану тұрғыдан оқып үйренуге тура келеді. Олай болса, бұл үрдіс балаға ғасырлар бойы қалыптасқан мәдени мұраны меңгертіп, сол арқылы осы заманғы мәдениетке енуіне мүмкіндік береді. Тәрбие бір ұрпақтың озық тәжірибесін екінші ұрпаққа жалғастырушы үрдіс, осы арқылы адамның дамуына басшылық жасалады.

Қолданылған әдебиеттер

1. Зимняя.И.А. Педагогикалық психология. //Москва. “Логос”, 2005; Алматы. “TST - company”, 2005.
2. Аяпова Ж. Білім беру технологиясын жетілдірудің психологиялық және педагогикалық сипаттары.// Бастауыш мектеп №7,2001.
3. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технологиялар - Тараз: ТарМУ,2003.
4. Жұмашев Қ. Дарынды тану мен оқыту мәселелері //Қазақстан мектебі № 1 - 2, 2002 ж.

Джумажанова Гульжанар Какимжановна
Психология ғылымдарының кандидаты, Қазақ инновациялық
гуманитарлық - заң университеті, Семей қ.

Дәулетқан Шаттық

Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті, Семей қаласы,
«Педагогика және психология» мамандығы, МПП-221 топ магистранты
email: rahmetollaevna@mail.ru

ТҮЛҒАДА ПАТРИОТТЫҚ СЕЗІМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Түйіндеме. Мақалада патриоттық сезімдерді қалыптастыруды зерттеулер қарастырылған. Теориялық және эмпирикалық зерттеулерге сүйене отырып, оқушыларға патриоттық тәрбие беруді зерттеудің негізгі әдістері көрсетілген.

Бүгінгі таңда оқушыларға патриоттық сезімді тәрбиелеп, қалыптастыру бұл, адамдардың сана-сезімдерін қалпына келтіре отырып, қоғамды рухани жаңарту жолы деп көрсетуге болады. Патриоттық сезімді тәрбиелеу арқылы, Отанына, туған өлкесіне деген сүйіспеншілікті қалыптастырға, қоғамның гүлденуіне үлес қосуына, патриоттық міндеттерін орындауға талпынысын жүзеге асыруға болатындығы аталған мақалада айқын көрсетілген.

Сезімді зерттемей әлеуметтік – психологиялық зерттеулер толық болмайтындығы туралы айтылған.

Патриоттық сезімді әлеуметтік –педагогикалық тұрғыда зерттеудің түйіндік мәселелері талданған. Педагогикамен психологиядағы патриоттық тәрбие беруді зерттеудің негізгі бағыттары қарастырылған. Патриоттық сезімнің әртүрлігі тұлғалық қасиеттермен, тұлға бағыттылығымен, мотивтерімен, талпыныстарымен, жеке танымдық қасиеттерімен анықталады. Тұлғада патриоттық сезімді қалыптастыру жолдары өзекті және жеткілікті зерттелмеген мәселелердің бірі. Мақала түйіні педагогикамен психологиядағы патриоттық сезімді зерттеуге арналған.

Түйін сөздер: тұлға, сезім, патриоттық сезім, тәрбие, сана-сезім, оқушы, ұлттық тәрбие, психика, мотив, әдіс, құндылық.

Аннотация. В статье рассматриваются исследования формирования патриотических чувств. На основе теоретических и эмпирических исследований показаны основные методы исследования патриотического воспитания школьников.

Сегодня воспитание и формирование у школьников чувства патриотизма можно показать, что это путь духовного обновления общества, восстановления сознания людей. В данной статье наглядно показано, что воспитывая патриотические чувства, можно формировать любовь к Родине, родному краю, вносить вклад в процветание общества, осуществлять стремление к выполнению патриотических задач. Отмечается, что социально – психологические исследования не могут быть полными без изучения чувств.

Проанализированы узловыe вопросы социально-педагогического исследования патриотических чувств. Рассмотрены основные направления исследования патриотического воспитания в педагогике и психологии. Разнообразие патриотических чувств определяется личностными качествами, личностной направленностью, мотивами, стремлениями, личностными познавательными качествами. Пути формирования патриотических чувств в личности-одна из актуальных и недостаточно изученных проблем. Аннотация статьи посвящена исследованию патриотических чувств в педагогике и психологии.

Ключевые слова: личность, чувства, патриотические чувства, воспитание, сознание, ученик, национальное воспитание, психика, мотив, метод, ценность.

Annotations. The article deals with the study of the formation of patriotic feelings. On the

basis of theoretical and empirical studies, the main methods of studying the patriotic education of schoolchildren are shown.

Today, the education and formation of a sense of patriotism among schoolchildren can be shown that this is the way of spiritual renewal of society, the restoration of people's consciousness. This article clearly shows that by cultivating patriotic feelings, you can form a love for the Motherland, your native land, contribute to the prosperity of society, and strive to fulfill patriotic tasks.

It is noted that socio-psychological research cannot be complete without the study of feelings.

The key issues of socio-pedagogical research of patriotic feelings are analyzed. The main directions of the study of patriotic education in pedagogy and psychology are considered. The diversity of patriotic feelings is determined by personal qualities, personal orientation, motives, aspirations, personal cognitive qualities. The ways of forming patriotic feelings in a person is one of the most urgent and insufficiently studied problems. The article is devoted to the study of patriotic feelings in pedagogy and psychology.

Key words: personality, feelings, patriotic feelings, education, consciousness, student, national education, psyche, motive, method, value.

Жастарды патриоттық тәрбиелеу мәселелері әрдайым педагогикалық ғылымдардың зерттеулерінің басты назарында болды. Патриоттық тәрбие жүйесі қазіргі уақытта әлеуметтік маңызы бар құндылықтарды: білім беру процесіндегі азаматтылық пен патриотизмді; мемлекеттік құрылымдар, қоғамдық ұйымдар ұйымдастыратын және жүзеге асыратын жаппай патриоттық жұмысты қалыптастыруды және дамытуды көздейді; бұқаралық ақпарат құралдарының, ғылыми және шығармашылық одақтардың патриоттық тәрбие мәселелерін қарауға және жариялауға, патриот тұлғасын қалыптастыруға және дамытуға бағытталған қызметі болып табылады.

Бүгінде патриоттық бағыттағы тұлғаны қалыптастырумен мемлекеттік деңгейдегі білім беру және қоғамдық ұйымдар айналысады. Көпұлтты қоғам жағдайында ғалымдар мен мұғалімдердің басты міндеті - патриотизм бейнесін қалыптастыру. Бұл үшін тарихи тәжірибені ескеру қажет.

Кіші мектеп оқушыларымен оларды туған қаласының тарихымен және мәдениетімен таныстыру бойынша жұмыстың негізгі мақсаты-олардың тұрғылықты жеріне деген мақтаныш пен құрмет сезімдерін тәрбиелеу. Балалар туған өлкенің тарихы мен табиғаты туралы түрлі фактілерді білуі керек. Бастауыш сынып оқушыларын туған қаласымен таныстыруға дәстүрлі (фоторепортаждар, танымал адамдар туралы әңгімелер, көркем альбомдар жасау, өлеңдер оқу), сондай-ақ инновациялық (ғимарат макетін жасау; қала картасын зерттеу және оған ең маңызды нысандарды салу; фоторепортаждар) жұмыстардың алуан түрлері ықпал етеді. Бастауыш мектептегі патриоттық тәрбие балаларды жалпыадамзаттық құндылықтарға, Отанымыздың және атап айтқанда туған өлкенің тарихы мен мәдениетіне баулуға ықпал етуі тиіс; баланың интеллектуалды дамуын қамтамасыз ететін, азаматтың жеке басының дамуына жағдай жасауға көмектесетін бастауыш сынып оқушыларының қызығушылығын, танымдық белсенділігін дамытуға бағытталған болу.

Балаларды туған өлкенің тарихымен және мәдениетімен таныстыру жас ұрпақты патриоттық тәрбиелеудің негізі болып табылады, сондықтан мұғалім балалардың эмоционалды реакциясын және өз бетінше білім алуға деген

ынтасын тудыратын жұмыс әдістерін таңдауы керек. Жұмыстың бұл түрлеріне, мысалы, викториналар, әңгімелер құрастыру, өлкетану тақырыбындағы мақал-мәтелдерді таңдау, туған өлкенің жануарлар мен өсімдіктер әлемі, оның тарихы, сәулеті, танымал адамдар туралы суреттері бар альбомдар жасау жатады [2]. Сондай-ақ патриоттық тәрбие беру үшін жұмысқа халық ойындарын, оқушылар халық дәстүрлеріне белсенді араласатын, өзара көмек көрсетуді үйренетін әндерді қосу қажет. Бастауыш сынып оқушыларында патриоттық сезімді қалыптастыру жұмысы жүйелі болуы керек және бастауыш сынып оқушылары мен мұғалімдердің, сондай-ақ ата-аналардың белсенді қызметін қамтуы керек.

Патриотизмді бүгінде халық ұлттық мүдделерді қорғау, тәртіп орнату, әлеуметтік әділеттілікті жүзеге асыру, қоғамның құқықтық негіздерін нығайту бойынша биліктің күш-жігерін қолдауға келісім беру, алынған еркіндік шеңберінде дәстүрлі құндылықтарды оң және сындарлы іске асыру үшін мүмкіндік ашу ретінде ұғынуда. Рухани бағдарларды іздеу және бекіту жағдайында патриотизм ұлттық идеяға айнала алады, егер оны халық игерсе және көптеген адамдар үшін ішкі сенім мен көзқарасқа айналса, материалдық күшке айналады.

Ол қоғамды біріктіре алады, көптеген адамдарға олардың өмірінің мәнін ашады, біздің түсінікпен жауапкершілікті әлеуметтік-таптық және ұлттық-этникалық айырмашылықтар шеңберінен тыс көтере алады.

Мақсатты түрде ұйымдастырылған патриоттық тәрбиенің арқасында жастар:

- қазіргі әлемдегі орны мен рөлін түсінеді;
- Отан, мемлекеттілік және олардың елді топтастырудағы рөлі сияқты ұғымдар-рәміздердің нормативтік және құндылық мазмұнын түсінеді;
- олардың ұлттық бірегейлігінің дәстүрлі және заманауи рәміздерін анықтайды;
- әлеуметтік бағдарланған іс-шараларға қатысуға белсенді бастама көрсетеді [1]. Патриоттық тәрбиенің мақсатты ұйымдастырылуы жастарға Отан, мемлекет, әлеуметтік әділеттілік сияқты ұғымдардың нормативті және құндылық мазмұнын, олардың елдің шоғырлануындағы рөлін, дәстүрлер мен қазіргі заманның, өткеннің, бүгіннің және болашақтың бірлігі тұрғысынан өзін-өзі анықтаудағы рөлін ашуға көмектеседі.

Бастауыш сынып оқушыларын патриоттық тәрбиелеу бойынша жұмыс жүйесі балалар іс-әрекетінің әртүрлі түрлерін біріктіруге негізделген: оқу, сөйлеу, бейнелеу, танымдық, конструктивті, ойын. Патриоттық сезімді дамыту, туған өлке туралы білімді кеңейту экскурсияларға, қызықты адамдармен кездесулерге, мұражайларда, балалар кітапханаларында әңгімелесулерге ықпал етеді. Мұны мектеп сабақтарында да, оның ішінде сыныптан тыс және отбасылық тәрбиеде де жасауға болады [2]. Ересек оқушыларда патриоттық сезімді дамыту жөніндегі жұмыс оларды өздері тұратын және мектеп орналасқан елді мекенмен таныстырудан басталады. Балалар қаланың, ауданның жоспарын қарап, оның ең қызықты және есте қаларлық жерлерімен

және танымал адамдармен танысады. Кіші мектеп жасы психологиялық-педагогикалық ғылымда баланың жеке басының қарқынды қалыптасу кезеңі ретінде қарастырылады, өйткені қазіргі уақытта оның дүниетанымы, айналасындағы әлемге деген көзқарасы қалыптасады.

Баланы туған өлкенің мәдениетімен таныстыру келесі шарттарды сақтауға негізделген: 1. Өлкетану қызметіне ересектер мен балалардың тікелей қатысуы.

2. Халықтық тәжірибені балалардың өмірінде тікелей пайдалану (дәрілік шөптерді жинау, бау-бақша учаскесінде жұмыс істеу);

3. Дәстүрлі мәдени стандарттарды тек балалар ғана емес, олардың туыстары, достары, мұғалімдері де игереді.

4. Отбасында патриоттық тәрбие беру. Дәл осы жерде негізгі құндылықтар қойылып, туған жерге деген сүйіспеншілік тәрбиеленуі керек [3].

Баланы туған өлкенің мәдениетімен таныстыру бойынша жұмыс бастауыш мектепте келесі бағыттар бойынша жүргізіледі:

- тарихи өлкетану (әскери-тарихи, тарихи-мәдени, тарихи - мұрағаттық);
сабақтан тыс іс - шаралар аясында Бастауыш мектепте өлкетану қызметінің ұйымдастырушылық нысандары ретінде мыналар әрекет ете алады:

- өлкетану үйірмелері;
- мектеп мұражайлары базасында жұмыс істейтін мұражай ұжымдары;
- суреттер, фотосуреттер, макеттер, қолдан жасалған бұйымдар, компьютерлік шығармалар көрмелері;
- танымал адамдармен кездесулер;
- тұрмыспен және дәстүрлермен, жазушылармен және ақындармен танысу.

- "өз отбасының отбасылық ағашын" құрастыру баланың отбасындағы дәстүрлер туралы әңгімелермен толықтырылуы мүмкін. Бұл жұмыс кіші мектеп оқушыларын одан әрі дамыту үшін патриотизмнің негізін қалауға көмектеседі.

Осылайша, бастауыш мектеп жасындағы балаларды туған өлкенің мәдениетімен таныстыру бойынша жұмыстың негізгі идеясы-туған өлкенің тарихы мен мәдениеті туралы жүйелі білім қалыптастыру, өзінің кіші отанына деген сүйіспеншілік сезімін, мектепте де, отбасында да мақтаныш сезімін тәрбиелеу.

Қолданылған әдебиеттер

1. Кондрашова, Н.В. Духовно–нравственное воспитание младших школьников посредством игровой деятельности в условиях поликультурного региона / Н.В. Кондрашова. // Научный журнал КубГАУ – Scientific Journal of KubSAU. – 2012. – №81. – С.1020–1030.
2. Суетина, Л.Р. Воспитание гражданина и патриота через историю и культуру родного края / Л.Р.Суетина. // Молодой ученый. – 2014. – №17. – С. 544
3. Тюлепаева, Э.Р. Приобщение младших школьников к национальной культуре родного края // Вестник ЧГПУ. – 2010. – №6 – С.201–207.

УДК 37.034

Мукатаева Елик Тлеубердиевна

Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет,
г. Семей

магистрант 2-курса, специальность «Педагогика и психология»

gm-1978@mail.ru

Мендаяхова К.

Доктор педагогических наук, Казахский гуманитарно-юридический
инновационный университет, г. Семей

Исмаилова Г.М.

Старший преподаватель, магистр педагогических наук
Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет,
г. Семей

СТАДИИ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ И ИНТЕГРАЦИИ КАЗАХСТАНСКИХ ВУЗОВ

Аннотация: актуальность темы данной статьи обусловлена необходимостью модернизации подходов к осуществлению образовательно-научной и экономической деятельности Казахских вузов и обеспечения их конкурентоспособности в условиях глобализаций как высшей стадии интернационализации и интеграции как закономерного проявления глобальной хозяйственной эволюции. Эти процессы определяют развитие экономической, социальной, культурной, образовательной и других сфер жизнедеятельности общества. Интернационализация системы высшего образования и интеграция образовательного пространства в Европе являются важнейшими тенденциями, характеризующими реформирование национальных систем высшего образования в развитых странах и, следовательно, определяющими вектор развития современных вузов.

Однако в большинстве зарубежных публикаций акцент делается либо на интернационализации образовательно-научного компонента деятельности вуза, либо на его экспортной деятельности, что не позволяет сформировать комплексное представление о процессе интернационализации деятельности современного вуза. Основной материал по теме представлен тезисами выступлений на конференциях, а также единичными публикациями руководителей международных отделов вузов.

Ключевые слова: интернационализация образования, глобализация, университетское образование, интеграции, развитие, ценности, достижение.

Түйіндеме. Осы мақала тақырыбының өзектілігі қазақстандық университеттердің білім беру, ғылыми және экономикалық қызметін жүзеге асыру тәсілдерін жаңарту және жаһандану жағдайында олардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету қажеттілігімен байланысты әлемдік экономикалық эволюцияның табиғи көрінісі. Бұл процестер қоғамның экономикалық, әлеуметтік, мәдени, білім беру және басқа салаларының дамуын анықтайды. Жоғары білім беру жүйесінің интернационалдануы және Еуропадағы білім кеңістігінің интеграциясы дамыған елдердегі ұлттық жоғары білім беру жүйелерін реформалауды сипаттайтын ең маңызды тенденциялар болып табылады, сондықтан қазіргі университеттердің даму векторын анықтайды.

Алайда, шетелдік басылымдардың көпшілігінде не университет қызметінің білімдік және ғылыми компонентін интернационалдандыруға, не оның қазіргі заманғы интернационалдандыру үдерісі туралы жан-жақты түсінік қалыптастыруға мүмкіндік бермейтін экспорттық қызметке баса назар аударылады. университет. Тақырып бойынша негізгі материал конференциялардағы баяндамалардың тезистерімен, сондай-ақ

университеттердің халықаралық кафедра меңгерушілерінің бірыңғай басылымдарымен ұсынылған.

Түйінді сөздер: білім беруді интернационалдандыру, жаһандану, университеттік білім, интеграция, даму, құндылықтар, жетістік.

Annotations. The relevance of the topic of this article is due to the need to modernize approaches to the implementation of educational, scientific and economic activities of Kazakhstani universities and ensure their competitiveness in the context of globalization as the highest stage of internationalization and integration as a natural manifestation of global economic evolution. These processes determine the development of economic, social, cultural, educational and other spheres of society. The internationalization of the higher education system and the integration of the educational space in Europe are the most important trends that characterize the reform of national higher education systems in developed countries and, therefore, determine the vector of development of modern universities.

However, in most foreign publications, the emphasis is either on the internationalization of the educational and scientific component of the university's activities, or on its export activities, which does not allow forming a comprehensive understanding of the process of internationalization of the activities of a modern university. The main material on the topic is presented by abstracts of speeches at conferences, as well as single publications by heads of international departments of universities.

Key words: internationalization of education, globalization, university education, integration, development, values, achievement.

Словосочетание «интернационализация образования» широко вошло в язык науки и быденное сознание Казахстана в начале 90-х годов XX столетия. Процесс интернационализации выходит сегодня на приоритетные позиции, когда рассматривается аналитиками как одна из составляющих миссии университета. Интернационализация образования характеризует чрезвычайно широкий набор социальных процессов в том числе процесс глобализации, который носит всеобъемлющий характер, он затронул не только экономическую, информационную, но и общественно - политическую сферу. С точки зрения американского социолога П. Скотта «система высшего образования является создателем, переводчиком и страдальцем процессов глобализации» [1].

Исследовательский интерес к процессам интернационализации образования достаточно стабилен, что обусловлено рядом обстоятельств, среди которых можно назвать постоянно меняющиеся социальные, научные и образовательные потребности человечества. Интернационализация образования - сложнейший процесс, в котором причудливо переплетаются и синтезируются явления роста и тенденции застоя [2]. Сам процесс интернационализации - это сфера взаимодействия разнонаправленных сил, ценностей и идеалов. Без учета и понимания процесса интернационализации образования, как явления, в котором отражена сложнейшая динамика совершающихся перемен, нельзя понять закономерности политической, экономической, социальной жизни. Исследование проблем интернационализации образования имеет неограниченную практическую ценность, поскольку дает возможность исследовать, анализировать и прогнозировать важнейшие процессы в развитии человеческого сообщества. По существу, проблемы интернационализации образования - актуальные, дискуссионные, - являются сегодня одним из 4

важнейших аспектов науки о человеке и обществе [3]. Уровень развития процессов интернационализации образования становится барометром состояния сообщества, его проблем, противоречий. Обращение философской науки к проблемам интернационализации образования актуально по той причине, что раскрывает отношение масс и отдельной личности к совершающимся процессам. Знание состояния процессов интернационализации образования позволяет также увидеть предпосылки для смены ориентиров в культурной жизни, в основополагающих тенденциях развития человечества, понять характер и содержание процессов, разобраться в доминантах социально значимого поведения людей [4].

Человечество связывает надежду на преодоление кризиса культуры с возможностями образования как важнейшего социального института. На рубеже XX - XXI веков вопрос о статусе университетского образования и потенциальных возможностях не потерял своей актуальности. Важно сформировать модель образования, адекватную потребностям нового века, - ту модель, которая подготовит переход к новому типу социального развития и по сути придаст этому развитию новый импульс. Сложность ситуации заключена в том, что обществу предстоит с одной стороны - преодолеть кризис классической образовательной модели, с другой стороны, адекватно реагировать на внедрение новейших достижений науки. Ситуация осложняется тем, что коммерциализация поставила под сомнение ценности высшего образования, образованность как духовную ценность [5].

Необходимы новые подходы к практике университетского образования, ориентированные как на сущностные параметры, доминантные характеристики университетского образования, важнейшими из которых являются фундаментализация, гуманизация и экологизация образовательной системы, так и на интернационализацию университетского образования [6].

Стадии интернационализации и интеграции:

1. Интернационализация деятельности вузов - частная форма интернационализации хозяйственной жизни в целом в сфере образования.

Интернационализация высшего образования имеет тенденцию расширения и ускорения, сопровождается ростом гомогенности и непрерывности мирового образовательного пространства, формирования интегрированных мегарегиональных пространств, а также конвергенцией свойств и параметров национальных образовательных пространств [7]. Эти процессы объективно обусловлены иерархическим взаимодействием интернационализации, глобализации и мегарегиональной интеграции, устраняющих транзакционные барьеры международного движения образовательных услуг, 7 интеллектуальных продуктов и человеческого капитала. Степень вовлеченности вузов в интернационализацию обусловлена не только их масштабом и опытом, но и дифференциацией уровней социально-экономического развития стран их локализации. Различия выражаются в асинхронности, неравномерности и неравноценности результатов интернационализации, как для национальных систем образования, так и для

отдельных вузов или направлений их деятельности.

2. Основные субъекты отношений сферы высшего образования в глобальной экономической системе: на микроуровне - вузы, на макроуровне - государство. В процессе интернационализации государство и вузы целенаправленно реализуют свои экономические интересы, вступая в противоречивые отношения. Основным выступает противоречие между финансовой и нормативной зависимостью вузов от государства и стремлением вузов к автономии. Источником углубления этого противоречия стала тенденция сокращения объемов бюджетного финансирования высшего образования, стимулирующая коммерциализацию вузов [8]. Внедрение инновационных методов и инструментов ведения образовательно-научной и финансово-хозяйственной деятельности в вузе становится необходимым ресурсом обеспечения его конкурентных преимуществ, реализующихся в транзакциях на внутреннем и внешнем рынках.

3. Вуз, являясь предприятием сферы услуг, выступает как экономический организм, производящий конкретный вид наукоемкого продукта (образовательные программы, теории, методики, полезные модели, услуги по их приобретению и освоению), становящийся объектом интеллектуальной собственности. В рыночных условиях продукт вуза принимает форму товара, а сам вуз принимает форму фирмы, которая обеспечивает его транзакции во внешней среде в инициативных отношениях с поставщиками, партнерами и покупателями. С государством вуз вступает в нормативные отношения, обусловленные стандартами и критериями аккредитации, материально-техническими и финансово-экономическими требованиями, как уполномоченное на выполнение государственного заказа учреждение. С этих позиций целесообразно оценивать мотивы и формы интернационализации деятельности вуза, которая осуществляется в интернальном и экстернальном направлениях, охватывающих тесно переплетающиеся академический (образовательно-научный) и экономический компоненты деятельности вуза. Интернационализация академической деятельности стимулирует повышение качества предоставляемой вузом услуги под давлением конкуренции и благодаря диффузии инноваций. Этот процесс ограничивается факторной наделенностью, потенциалом, масштабом вуза и адекватностью его совокупного капитала расширенному воспроизводству инновационного типа. Интернационализация формирует специальный экономический механизм выхода вуза на внешний рынок в поисках новых рынков сбыта и дополнительных источников финансирования [9].

4. Формами интернационализации деятельности вузов становятся: конвергенция образовательного опыта студентов и профессионального опыта преподавателей разных стран; стандартизация программ, унификация зачетных единиц и дипломов о высшем образовании; экспорт образовательных услуг и результатов научной деятельности; мобилизация и концентрация зарубежных средств для финансового обеспечения уставной деятельности. Осуществление интернационализации реализует такие стратегические цели вуза, как

повышение качества обучения и исследований, приобретение международного признания и репутации, диверсификация источников и каналов финансирования, рост стабильности и плотности потоков финансовых ресурсов, повышение конкурентоспособности на национальном и международном рынках, противостояние внешним и внутренним вызовам и угрозам развития в глобальной среде [10].

5. Развитие интернационализации российских вузов требует разработки и научного обоснования сопровождающих ее осуществление стратегических документов. Основными экономическими технологиями, соединяющими 9 методы и инструменты стратегической интернационализации деятельности вуза, следует считать: рекрутинг иностранных студентов, создание подготовительных факультетов, преподавание на английском языке, дистанционное обучение, расширение спектра дополнительных образовательных услуг; осуществление совместных программ на базе зарубежного вуза, франчайзинговое соглашение с зарубежным вузом; открытие зарубежного филиала российского вуза; продвижение за рубежом результатов научно-образовательной деятельности; реализацию проектов по повышению квалификации преподавателей за рубежом, привлечению зарубежных грантов и стипендий; участие в международных сетях и альянсах университетов на основе консорциумов [11].

Интернационализация деятельности вуза является приоритетным направлением его развития в условиях интернационализации хозяйственной жизни, экономической глобализации, межрегиональной экономической интеграции и предполагает адаптацию экономического поведения вузов к факторам, обусловленным этими процессами. Наряду с интернационализацией систем высшего образования важнейшей тенденцией развития мирового образовательного пространства является Болонский процесс, охватывающий все большее количество стран. В то же время появляются новые региональные образовательные группировки, создаваемые по примеру формирующегося общего европейского пространства высшего образования, заимствуется опыт стран-участниц Болонского процесса в повышении международной мобильности студентов, преподавателей, исследователей. Третьи страны (не являющиеся участниками Болонского процесса), с одной стороны, укрепляют национальные образовательные системы в ответ на меры по повышению конкурентоспособности европейской зоны высшего образования, с другой стороны, разрабатывают совместные с ЕС программы интеграции образовательного пространства.

Список использованной литературы:

1. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера Нации Н.А. Назарбаева Народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства». - Астана, 2012.
2. План нации - 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ Главы государства Нурсултана Назарбаева https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31977084#pos=4;-284 (май 2015 года).
3. Закон Республики Казахстан «Об образовании» № 319-III от 27.07.2007 года –

Астана: Акорда, 2007.

4. Концепция непрерывного педагогического образования педагога новой формации Республики Казахстан. - Астана, 2005. – 32 с.

5. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы Постановление Правительства Республики Казахстан от 24 июля 2018 года № 460.

6. Абрамян, Е. А. Глобализация в современном мире. / Е.А. Абрамян // Международная экономика. 2007. - № 5. - С. 4-12.

7. Исмаилова Г.М., Менлибекова Г.Ж. К вопросу о социальной компетенции будущего педагога-психолога//«Вестник Евразийского гуманитарного института». - Астана, 2018. -№1 – С. 67-71.

8. Болонский процесс. основополагающие материалы: Пер. с англ. / Сост. А.К. Бурцев, В.А. Звонова. М.: Финансы и статистика, 2006. - 88с.

9. Намазбаева Ж.И. Развитие личности в процессе психологизации современного образования. - Алматы: «Ұлағат» КазНПУ им. Абая, 2013.

10. Ерментаева А.Р., Слямбекова Т.С., Кашхынбай Б.Б., Аманова А.К., Маманова А.Ш. // Professional identity as psychological mechanism of development of pedagogical competence for future teachers. International Conference on Global Issues in Multidisciplinary Academic Research, Global Illuminators, KualaLumpur, Malaysia.III. Dubai, UAE.The Social Sciences.January 05-06, 2015.(6):1510-1515

11. Таубаева Ш.Т. Методология и методика педагогического исследования: Учебник. – Алматы, 2011. – 141 с.

МАЗМУНЫ СОДЕРЖАНИЕ

1	Курманбаева Ш.А.	ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО РЕКТОРА КазГЮИУ	3
ПЛЕНАРЛЫҚ ОТЫРЫСТЫҢ БАЯНДАМАЛАРЫ ДОКЛАДЫ ПЛЕНАРНОГО ЗАСЕДАНИЯ			
2	Авдеев В. А.	ПРАВОВОЙ МЕХАНИЗМ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НАСИЛЬСТВЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ	4
3	Рахметов С.М.	ПРОБЛЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	11
4	Канатов А.К.	УКРЕПЛЕНИЕ ИНСТИТУТА СЕМЬИ (ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ)	22
5	Утебаев Е.К.	ОБЩЕЕ СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН	26
ӘЙЕЛДЕРДІҢ ОТБАСЫДАҒЫ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ ЖӘНЕ ОТБАСЫЛЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ КЕПІЛДІКТЕРІ			
КОНСТИТУЦИОННЫЕ ОСНОВЫ И СЕМЕЙНО - ПРАВОВЫЕ ГАРАНТИИ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЖЕНЩИН В СЕМЬЕ			
6	Амирова М.А.	КАЗАХСТАНСКИЙ ПОДХОД СОЗДАНИЯ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СЕМЬИ И ДОСТИЖЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ	31
7	Жампеисов Д.А.	КАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЫ МЕН БАЛАЛАРДЫҢ ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДЫҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ	38
8	Ibragimova F.G., Lebed V.I.	SOCIO-LEGAL PROBLEMS OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN	46
9	Исмагулов А.Е.	ҚР-ҒЫ ОТБАСЫН, АТА-АНАЛАР МЕН БАЛАЛАРДЫ ӨЛЕУМЕТТІК ҚАМСЫЗДАНДЫРУДЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ	50
10	Касиев Т.Б.	ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТҮРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	55
11	Михайленко Ю.А.	ЗАЩИТА РЕБЕНКА ОТ ТРУДОВОЙ ЭКСПЛУАТАЦИИ	61
12	Raziyeva D.B., Murzabekova Zh.T.	THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE LEVEL OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN: SOCIO-LEGAL ASPECTS	67
13	Раймбекова Ж.Е.	МЕРЫ РЕАГИРОВАНИЯ НА РОСТ НАСИЛИЯ НАД ЖЕНЩИНАМИ В КОНТЕКСТЕ ПАНДЕМИИ COVID-19	72
14	Смагулова А.Б.	ОТБАСЫНДАҒЫ ӘЙЕЛ АДАМҒА ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ; ӨЛЕУМЕТТІК АЛҒЫШАРТТАРЫ МЕН ҚАУІП-ҚАТЕР ФАКТОРЛАРЫ	76

**ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН
АЛУ ЖӘНЕ ЖОЛЫН КЕСУДІҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ШАРАЛАРЫ
АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ МЕРЫ ПРОФИЛАКТИКИ И ПРЕСЕЧЕНИЯ
БЫТОВОГО НАСИЛИЯ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН**

15	Абдархманов М.К.	Әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесудегі заңнаманы жетілдіру шаралары	82
16	Душечкина Е.В., Назарбаев Н.А.	Административно-правовая профилактика бытового насилия среди населения	87
17	Душечкина Е.В., Назарбаев Н.А.	Проблемы института медиации в разрешении конфликтов домашнего насилия: зарубежный опыт	92
18	Егежанова Д.Р.	Основные направления и перспективы и административно – правовой политики в семейно-бытовой сфере	98
19	Ешенова А.И.	Әйел және бала құқықтарын қорғаудың теориялық және құқықтық мәселелері	106
20	Заманбекова А.С.	Отбасыдағы зорлық-зомбылықтың алдын-алу негіздері	110
21	Ибрагимова Н.И., Оторова Б.К.	Әйелдердің зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша халықаралық-құқықтық нормалардың даму тарихы	114
22	Қорғанбаева Е.А.	Қазақстанда әйел және бала құқықтарын қорғаудың құқықтық аспектілері	120
23	Майшекина Э.С.	Отбасылық-тұрмыстық қатынастары құқықтық реттеудің кейбір аспектілері	128
24	Мусатаев Н.М.	Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу қоғамның басты міндеті	133
25	Сайдуллаев Е.А.	Халықаралық құқықаясында әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау мәселелері	137

**ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН
АЛУ ШЕҢБЕРІНДЕГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТ
УГОЛОВНАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ПРОФИЛАКТИКИ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ
В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН**

26	Авдеева О.А., Авдеева Е.В.	МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ ОЦЕНКА НАСИЛИЯ КАК СОЦИАЛЬНОГО НЕГАТИВНОГО ЯВЛЕНИЯ	140
27	Балгынтаев А.О.	УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА БЫТОВОЕ НАСИЛИЕ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН	145
28	Ерланова А.Е.	ӘЙЕЛДЕРДІҢ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖӘНЕ КРИМИНОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	151
29	Жанатаева М.Ә.	ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ӘЙЕЛДЕРГЕ ҚАТЫСТЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ШЕҢБЕРІНДЕГІ ҚЫЛМЫСТЫҚ САЯСАТТЫҢ ЖАЛПЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ	154
30	Жумабек А.Б.	ЖЕКЕ АДАМҒА ҚАРСЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	159
31	Казиев З.Г.	ГЕНДЕРНЫЙ ПРАВООЗАЩИТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ НЕКОТОРЫХ ИНСТИТУТОВ И ПОЛОЖЕНИЙ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА	166
32	Қамбаров А.Қ.	ЗОРЛЫҚ – ЗОМБЫЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ ӨЗЕКТІ	173

		МӘСЕЛЕЛЕРІ	
33	Рахимбердин К.Х.	СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ КРИМИНАЛИЗАЦИИ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	ПРЕДПОСЫЛКИ 176
34	Чесноков А.А., Хорошева Е.В.	ПРОБЛЕМЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ В ОТНОШЕНИИ ЖЕНЩИН	181

**ОТБАСЫДАҒЫ ӘЙЕЛГЕ ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ҚҰБЫЛЫСЫНЫҢ
ӘЛЕУМЕТТІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ
СОЦИАЛЬНО - ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ФЕНОМЕНА НАСИЛИЯ ПО
ОТНОШЕНИЮ К ЖЕНЩИНЕ В СЕМЬЕ**

35	Джумажанова Г.К., Махмутова Ж.С.	ОҚУШЫЛАРДЫҢ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	ЖЕКЕ ТҰЛҒАСЫН 189
36	Джумажанова Г.К., Дәулетқан Ш.	ТҰЛҒАДА ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ	ПАТРИОТТЫҚ СЕЗІМДІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ 194
37	Мукатаева Е.Т.	СТАДИИ ИНТЕГРАЦИИ КАЗАХСТАНСКИХ ВУЗОВ	ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ И 198